

Izdala in založila Mohorjeva družba v Celju
v redni knjižni zbirki za leto 1993

1 Sobota	NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) ●
2 Nedelja	2. PO BOŽIČU (2) ● Bazilij Vel. in Gregor Nac., šk., c. u. Beseda se je učlovečila (Jn 1,1–18)
3 Ponedeljek	● Genovefa Pariška, devica; Anter, papež, mučenec
4 Torek	● Angela Folinjska, redovnica; Gregor Langreški, škof
5 Sreda	● Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica
6 Četrtek	Gospodovo razglasenje, sv. Trije kralji (1) ●
7 Petek	Rajmund Penjaf., duh. (4) ● Lucijan Antiohijski, muč.
8 Sobota	● Severin Noriški, op., Erhard, škof; Jurij iz Hozibe, red.
9 Nedelja	JEZUSOV KRST (2) ● Julijan in Bazilisa, mučenca Ta je moj ljubljeni Sin (Mr 1,6–11)
10 Ponedeljek	● Viljem iz Bourgesa, škof; Agaton, papež; Peter Orseolo, red.
11 Torek	Pavlin Oglejski, škof (3) ● Teodozij, opat
12 Sreda	● Aelred, opat; Tatjana (Tanja), muč., Ernest, škof
13 Četrtek	Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) ● Veronika Milanska, dev.
14 Petek	● Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.
15 Sobota	● Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok
16 Nedelja	2. NAVADNA (2) ● Marcel, papež Jezusovi prvi učenci (Jn 1,35–42)
17 Ponedeljek	Anton (Zvonko), puščavnik (3) ● Marijan, diakon, muč.
18 Torek	● Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka
19 Sreda	● Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.; Arsen, red.
20 Četrtek	Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) ●
21 Petek	Neža (Agnes, Janja), devica, muč. (3) ● Epifanij, škof
22 Sobota	Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4) ● Teodolinda, kraljica
23 Nedelja	3. NAVADNA (2) ● Emerencijana, mučenka Spreobrnite se in verujte evangeliju (Mr 1,14–20)
24 Ponedeljek	Frančišek Saleški, šk. c. u. (3) ● Felicijan, škof, muč.
25 Torek	Spreobrnitev apostola Pavla (2) ● Ananija, mučenec
26 Sreda	Timotej in Tit, škofa (3) ● Robert, Alberik, Štefan, r. u.
27 Četrtek	Angela Merici, devica (4) ● Vitalijan, papež
28 Petek	Tomaž Akvinski, duh., c. u. (3) ● Peter Nolasko, red. u.
29 Sobota	● Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik
30 Nedelja	4. NAVADNA (2) ● Martina, devica, mučenka Jezus uči z oblastjo (Mr 1,21–28)
31 Ponedeljek	Janez Bosko, redovni ustanovitelj (3) ● Marcela, vdova

KUM, Sv. Neža, 1216 m

Januar	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	07.44	07.43	07.42	07.40	07.36	07.31	07.26
zahod Sonca	16.27	16.32	16.38	16.44	16.51	16.58	17.06
dolžina dneva	08.43	08.49	08.56	09.04	09.15	09.27	09.40

Do konca meseca se dan podaljša za 57 minut.

Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. januarja ob 08.08.

Lunine mene: zadnji krajec 5. ob 01.00, mlaj 12. ob 00.10, prvi krajec 19. ob 21.27, ščip 27. ob 14.23.

1 Torek	● Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
2 Sreda	Jezusovo darovanje, Svečnica (2) ● Simeon in Ana
3 Četrtek	Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof (4) ●
4 Petek	● Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec
5 Sobota	Agata, devica, muč. (3) ● Ingenuin in Albuin, škofa
6 Nedelja	5. NAVADNA (2) ● Amand (Ljubo) Belgijski, škof Jezus ozdravlja bolnike (Mr 1,29–39)
7 Ponedeljek	● Nivard, redovnik; Adavkt in Frigijski mučenci
8 Torek	PREŠERNOV DAN; Hieronim Emiliani (4) ● Janez de Matha
9 Sreda	● Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
10 Četrtek	Sholastika, devica (3) ● Viljem Veliki, puščavnik
11 Petek	Lurška Mati božja (4) ● Cedmon, redovnik
12 Sobota	● Evlalija, mučenka; Benedikt Anianski, opat
13 Nedelja	6. NAVADNA (2) ● Katarina de Ricci, redovnica Jezus ozdravi gobavca (Mr 1,40–45)
14 Ponedeljek	Valentin (Zdravko), mučenec (4) ● Bruno Kverfurtski, muč.
15 Torek	● Jordan Saški, opat; Georgija, devica; Pust
16 Sreda	++ Pepelnica (1) ● Julijana, mučenka
17 Četrtek	Sedem ustanoviteljev servitov (4) ● Frančišek Clet, muč.
18 Petek	+● Simeon Jeruzalemski, škof, mučenec; Flavijan, škof
19 Sobota	● Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, škof
20 Nedelja	1. POSTNA (1) ● Sadot in tovariši, mučenci Hudi duh skuša Jezusa (Mr 1,12–15)
21 Ponedeljek	Peter Damiani, šk., c. u. (4) ● Maksimijan Puljski, škof
22 Torek	Sedež apostola Petra (2) ● Marjeta Kortonska, spok.
23 Sreda	Polikarp, škof, cerkv. uč. (4) ● Dositej, menih
24 Četrtek	Matija, ap. (2) ● Sergij, muč.
25 Petek	+● Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica
26 Sobota	Kvatre ● Matilda iz Hackeborna, devica
27 Nedelja	2. POSTNA (1) ● Gabrijel ŽMB, redovnik Jezus se na gori spremeni (Mr 9,2–10)
28 Ponedeljek	● Roman, opat; Hilarij, papež; Osvald, škof

KRVAVEC, Marija Snežna, 1690 m

Februar	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	07.25	07.19	07.11	07.04	06.56	06.47
zahod Sonca	17.07	17.15	17.22	17.30	17.36	17.44
dolžina dneva	09.42	09.56	10.11	10.26	10.40	10.57

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 21 minut.

Sonce stopi v znamenje Rib 18. februarja ob 22.22.

Lunine mene: zadnji krajec 3. ob 09.06, mlaj 10. ob 15.30, prvi krajec 18. ob 18.47, ščip 26. ob 02.15.

1 Torek	● Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka
2 Sreda	● Neža Praška, devica; Karel Dobri, knez
3 Četrtek	● Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
4 Petek	+ Kazimir, kraljevič (4) ● Arkadij, škof, mučenec
5 Sobota	● Janez Jožef od Križa, redovnik; Evzebij, mučenec
6 Nedelja	3. POSTNA (1) ● Fridolin (Miroslav), opat Jezus očisti tempelj (Jn 2,13–25)
7 Ponedeljek	Perpetua in Felicita, muč. (4) ● Gaudios, škof
8 Torek	Janez od Boga, red. ustan. (4) ● Beata, mučenka
9 Sreda	Frančiška Rimska, redovn. (4) ● Gregor Niški, škof
10 Četrtek	● Štiridest mučencev; Makarij, škof
11 Petek	+ ● Sofronij, škof; Evlogij, mučenec; Konstantin, spok.
12 Sobota	● (Gregor Vel., papež) Doroteja (Rotija), mučenka
13 Nedelja	4. POSTNA (1) ● Teodora (Božidara), mučenka Božji sin Odrešenik (Jn 3,14–21)
14 Ponedeljek	● Matilda, kraljica; Florentina, opatinja
15 Torek	● Klemen M. Dvořak, red.: Ludovika de Marillac, red.
16 Sreda	● Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
17 Četrtek	Patricij, škof (4) ● Jedrt Nivelska, opatinja
18 Petek	+ Ciril Jeruzalemski, šk., c. u. (4) ● Salvator, redovnik
19 Sobota	Jožef, mož Device Marije (1) ● Sibilina, devica
20 Nedelja	5. POSTNA (1) ● Klavdija in tov., mučenke Jezus napove trpljenje (Jn 12,20–33)
21 Ponedeljek	● Nikolaj Flüe, puščavnik; Filemon, mučenec
22 Torek	● Lea, spokornica; Katarina Genovska, spokornica
23 Sreda	Turibij iz Mongroveja, šk. (4) ● Viktorijan in tov.
24 Četrtek	● Dionizij in tov., mučenci; Katarina Švedska, red.
25 Petek	Gospodovo oznanjenje (1) ● Dizma, desni razbojnik
26 Sobota	● Evgenija, mučenka; Kastul, mučenec
27 Nedelja	CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) ● a) Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mr 11,1–10) Prehod na pol. čas b) Trpljenje NGJK po Marku (Mr 14,1–72; 15,1–47)
28 Ponedeljek	● Milada Praška, dev.; Bojan (Vojan), knez, muč.
29 Torek	● Bertold, redovni ustan.; Evstracij, menih
30 Sreda	● Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
31 Četrtek	Vel. četrtek (1) ● Modest Gosposvetski, škof

PODOLŠEVA, Sv. duh, 1250 m

Marec	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	06.42	06.32	06.23	06.14	06.04	05.54	06.45
zahod Sonca	17.48	17.55	18.02	18.09	18.15	18.22	19.29
dolžina dneva	11.06	11.23	11.39	11.55	12.11	12.28	12.44

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 38 minut.

Sonce stopi v znamenje Ovna 20. marca ob 21.28. Začetek pomladi.

Lunine mene: zadnji krajec 4. ob 17.53, mlaj 12. ob 08.05, prvi krajec 20. ob 13.14, ščip 27. ob 13.09.

1 Petek	++ Vel. petek (1) ● Hugo Grenobelski, škof
2 Sobota	Vel. sobota (1) ● Frančišek Paolski, red. ustan.
3 Nedelja	VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) ● Jezus vstane od mrtvih (Jn 20,1–9)
4 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek (1) ● Izidor Seviljski, šk., c. u.
5 Torek	● Vincenc Ferrer, duh.; Julijana, opatinja
6 Sreda	● Irenej Sirmijski, škof, muč.; Celestin I., papež
7 Četrtek	● Janez Krstnik de la Salle, redovni ustanovitelj
8 Petek	● Albert, škof, mučenec; Valter, opat
9 Sobota	● Marija Klopajeva, svetopis. žena; Valtruda, redovnica
10 Nedelja	2. VELIKONOČNA, BELA (1) ● Ezekijel, prerok Jezus se prikaže apostolom (Jn 20,19–31)
11 Ponedeljek	Stanislav, škof, muč. (3) ● Domnij (Dujam), škof
12 Torek	● Lazar Tržaški, mučenec; Zenon, škof
13 Sreda	Martin I., papež, mučenec (4) ● Hermenegild, mučenec
14 Četrtek	● Lidvina, devica; Valerijan in tov., mučenci
15 Petek	● Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik
16 Sobota	Bernardka Lurška, dev. (3) ● Benedikt J. Labre, spok.
17 Nedelja	3. VELIKONOČNA (1) ● Rudolf, mučenec Jezusovo slovo od apostolov (Lk 24,35–48)
18 Ponedeljek	● Apolonij, mučenec; Eleverij Ilirski, mučenec
19 Torek	● Leon IX., papež; Ema, redovn.; Dioniz, mučenec
20 Sreda	● Hilda, devica; Teotim, škof; Sulpicij, mučenec
21 Četrtek	Anzelm, škof, cerkv. uč. (4) ● Konrad iz Parzhama, red.
22 Petek	● Leonid, mučenec; Agapit, papež
23 Sobota	Jurij, mučenec (4) ● Vojteh (Adalbert), škof, muč.
24 Nedelja	4. VELIKONOČNA (1) ● Fidel (Zvest), duh., muč. Jezus dobri pastir (Jn 10,11–18)
25 Ponedeljek	Marko, evangelist (2) ● Ermin, škof, mučenec
26 Torek	● Pashazij, opat; Mati dobrega sveta
27 Sreda	● DAN UPORA PROTI OKUPATORJU; Hozana, devica
28 Četrtek	Peter Chanel, duh. muč. (4) ● Vital (Živko), mučenec
29 Petek	Katarina Sienska, dev., c. u. (3) ● Peter Veronski, muč.
30 Sobota	Pij V., papež (4) ● Jožef Cottolengo, redov. ustanov.

PECA, Sv. Ciril in Metod, 1660 m

April	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	06.43	06.33	06.24	06.15	06.06	05.58
zahod Sonca	19.30	19.37	19.43	19.50	19.57	20.03
dolžina dneva	12.47	13.04	13.19	13.35	13.51	14.05

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 30 minut.

Sonce stopi v znamenje Bika 20. aprila ob 09.36.

Lunine menci: zadnji krajec 3. ob 04.55, mlaj 11. ob 02.17, prvi krajec 19. ob 04.34, ščip 25. ob 21.45.

1 Nedelja	5. VELIKONOČNA (1) ● JOŽEF DELAVEC Vinska trta in mladike (Jn 15,1–8)
2 Ponedeljek	Atanazij, škof in cerkveni učitelj (3) ● Boris, knez
3 Torek	Filip in Jakob ml., apostola (2) ● Teodozij Kijevski, red.
4 Sreda	Florijan (Cvetko), mučenec (4) ● Cirijak, škof
5 Četrtek	● Gotard, škof; Angel, mučenec, Juta, spokornica
6 Petek	● Marija, Srednica milosti; Dominik Savio, dijak
7 Sobota	● Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Flavij, mučenec
8 Nedelja	6. VELIKONOČNA (1) ● Viktor Milanski, muč. Jezusova zapoved ljubezni (Jn 15,9–17)
9 Ponedeljek	Prošnji dan ● Pahomij, opat
10 Torek	Prošnji dan ● Antonin, škof
11 Sreda	Prošnji dan ● Sigismund (Žiga), kralj
12 Četrtek	Gospodov vnebohod (1) ● Pankracij, mučenec
13 Petek	● Servacij, škof; Mucij, mučenec
14 Sobota	● Bonifacij, mučenec; Justina, mučenka
15 Nedelja	7. VELIKONOČNA (1) ● Zofija (Sonja), mučenka Naj bodo vsi eno (Jn 17,11b–19)
16 Ponedeljek	Janez Nepomuk, duh., muč. (3) ● Andrej Bobola, muč.
17 Torek	Jošt, puščavnik (4) ● Paskal Baylon, redovnik
18 Sreda	Janez I., papež, mučenec (4) ● Erik, kralj
19 Četrtek	● Peter Celestin, papež; Pudencijana, devica
20 Petek	Bernardin Sienski, duh. (4) ● Plavtila, spok.
21 Sobota	● Krispin, redovnik; Valens, škof; Evtihij in tovariši
22 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) ● Renata, spok. Prejmite Svetega Duha (Jn 20,19–23)
23 Ponedeljek	Marija, Mati Cerkve (2) ● Evfrozinja, redovnica
24 Torek	Marija Pomočnica (3) ● Socerb, mučenec
25 Sreda	Beda Čast., c. u.; Gregor VII., papež; Marija M. de'Pazzi (4) ●
26 Četrtek	Filip Neri, duhovnik (3) ● Lambert de Vence, škof
27 Petek	Avguštin Canterburyjski, škof (4) ● Julij, mučenec
28 Sobota	Kvatre ● German Pariški, škof; Bernard Menthonski
29 Nedelja	SV. TROJICA (1) ● Maksim Emonski, škof Pojdite in učite vse narode (Mt 28,16–20)
30 Ponedeljek	Kancijan in tov., mučenci (4) ● Ferdinand Aragonski, kralj
31 Torek	Obiskanje Device Marije (2) ●

MOLIČKA PLANINA, Sv. Ciril in Metod, 1780 m

Maj	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	05.49	05.42	05.35	05.29	05.24	05.19	05.16
zahod Sonca	20.09	20.16	20.22	20.28	20.34	20.39	20.44
dolžina dneva	14.20	14.34	14.47	14.59	15.10	15.20	15.28

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 8 minut.

Sonce stopi v znamenje Dvojčkov 21. maja ob 08.48.

Lunine mene: zadnji krajec 2. ob 16.32, mlaj 10. ob 19.07, prvi krajec 18. ob 14.50, ščip 25. ob 05.39.

1 Sreda	Justin, mučenec (3) ● Pamfil, mučenec
2 Četrtek	REŠNJE TELO IN REŠNJA KRI (1) ● Erazem, škof, mučenec
3 Petek	Karel Lwanga in tov., muč. (3) ● Klotilda, kraljica
4 Sobota	● Frančišek Caracciolo, r. u.; Kvirin iz Siscije, šk., muč.
5 Nedelja	10. NAVADNA (2) ● Svetko (Svetopolk), mučenec Hudi duh bo premagan (Mr 3,20–35)
6 Ponedeljek	Norbert, šk., red. ust. (4) ● Bertrand Oglejski, škof
7 Torek	● Robert Newminsterski, opat; Ana Garzia, devica
8 Sreda	● Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
9 Četrtek	Efrem Sirski, diakon, c. u.; Primož in Felicijan, m. (4) ●
10 Petek	Srce Jezusovo (1) ● Bogumil, škof
11 Sobota	Barnaba, apostol (3) ● Marijino Srce; Jolenta, red.
12 Nedelja	11. NAVADNA (2) ● Adelhajda, devica Prilika o rastočem žitu in o gorčičnem zrnu (Mr 4,26–34)
13 Ponedeljek	Anton Padovanski, redovnik, c. u. (3) ● Trifil, škof
14 Torek	● Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
15 Sreda	Vid (Vitomir), mučenec (4) ● Germana (Mana) Cousin, d.
16 Četrtek	● Frančišek Regis, duh.; Beno, škof; Gvido Kortonski, red.
17 Petek	● Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
18 Sobota	● Marko in Marcelijan, mučenca; Amand (Ljubo), škof
19 Nedelja	12. NAVADNA (2) ● Romuald, opat Jezus pomiri vihar na morju (Mr 4,35–41)
20 Ponedeljek	● Silverij I., papež, mučenec; Mihelina Malatesta, spok.
21 Torek	Alojzij (Vekoslav) Gonzaga, red. (3) ● Evzebij, škof.
22 Sreda	Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, m. (4) ●
23 Četrtek	● Agripina, devica, mučenka; Jožef Cafasso, duhovnik
24 Petek	Rojstvo Janeza Krstnika (1) kres ● Favst, mučenec
25 Sobota	● DAN DRŽAVNOSTI; Viljem, opat; Doroteja, devica
26 Nedelja	13. NAVADNA (2) ● Vigili (Stojan), škof Jezus obudi Jairovo hčer (Mr 5,21–43)
27 Ponedeljek	Ema (Hema) Krška, kneginja (3) ● Ladislav Ogrski, kralj
28 Torek	Irenej, škof, mučenec (3) ● Potamijena, mučenka
29 Sreda	Peter in Pavel, apostola (1) ● Marcel, mučenec
30 Čertek	Prvi mučenci rimske Cerkve (4) ● Emilijana, mučenka

KOFCE, Sv. Janez Krstnik, 1400 m

Junij	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	05.15	05.12	05.11	05.11	05.11	05.13
zahod Sonca	20.45	20.49	20.52	20.55	20.56	20.57
dolžina dneva	15.30	15.37	15.41	15.44	15.45	15.44

Do 21. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.

Sonce stopi v znamenje Raka 21. junija ob 16.47. Začetek poletja.

Lunine mene: zadnji krajec 1. ob 06.02, mlaj 9. ob 10.26, prvi krajec 16. ob 21.56, ščip 23 ob 13.33, zadnji krajec 30. ob 21.31.

1 Petek	● Teobald (Bogoslav), pušč., Estera, svetopis. žena
2 Sobota	● Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec
3 Nedelja	14. NAVADNA (2) ● Tomaž, apostol Jezusa v Nazaretu prezirajo (Mr 6,1–6)
4 Ponedeljek	Elizabeta Portugalska; Urh, škof (4) ●
5 Torek	Ciril in Metod, slovan. ap. (1) ● Anton M. Zaccaria, duh.
6 Sreda	Marija Goretti, dev., muč. (4) ● Bogomila, spokornica
7 Četrtek	● Izaija, prerok; Vilibald, škof; Edelburga, devica
8 Petek	● Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec
9 Sobota	● Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
10 Nedelja	15. NAVADNA (2) ● Amalija (Ljuba), redovnica Jezus razpošlje apostole (Mr 6,7–13)
11 Ponedeljek	Benedikt, opat (2) ● Olga Kijevska, kneginja
12 Torek	Mohor in Fortunat, mučenca (4) ● Nabor in Feliks, muč.
13 Sreda	Henrik (Hinko) I., kralj (4) ● Evgen škof
14 Četrtek	Kamil de Lellis, duh. (4) ● Frančišek Solan, redovnik
15 Petek	Bonaventura, šk., c. u. (3) ● Vladimir Kijevski, knez
16 Sobota	Karmelska Mati božja (4) ● Evstatij, škof
17 Nedelja	16. NAVADNA (2) ● Aleš (Aleksij), spokornik Množica se Jezusu smili (Mr 6,30–34)
18 Ponedeljek	● Friderik (Miroslav), škof, muč., Arnold, škof
19 Torek	● Arsen, diakon, puščavnik; Aurea (Zlata), devica
20 Sreda	● Marjeta Antiohijska, devica, muč., Elija, prerok
21 Četrtek	Lovrenc iz Brindisija, duh., c. u. (4) ● Danijel (Danilo)
22 Petek	Marija Magdalena (Majda) (3) ● Menelij, opat
23 Sobota	Brigita Švedska, red. ust. (4) ● Apolinarij, škof, muč.
24 Nedelja	17. NAVADNA (2) ● Krištof (Kristo), mučenec Jezus nasiti pet tisoč mož (Jn 6,1–15)
25 Ponedeljek	Jakob, apostol (2) ● Olimpija, vdova
26 Torek	Joahim in Ana, starša DM (3) ● Valens, škof
27 Sreda	Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) ● Pantaleon, muč.
28 Četrtek	● Viktor (Zmago), papež; Samson (Samo), škof
29 Petek	Marta iz Betanije (3) ● Olaf, kralj, muč.
30 Sobota	Peter Krizolog, škof, c. u. (4) ● Ingeborga, kneginja
31 Nedelja	18. NAVADNA (2) ● Ignacij Lojolski, red. ustan. Kruh iz nebes (Jn 6,24–35)

POHORJE, Sv. Areh, 1247 m

Julij	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	05.15	05.18	05.22	05.27	05.31	05.37	05.43
zahod Sonca	20.56	20.55	20.52	20.49	20.44	20.39	20.33
dolžina dneva	15.41	15.37	15.30	15.22	15.13	15.02	14.50

Do konca meseca se dan skrajša za 51 minut.

Sonce stopi v znamenje Leva 23. julija ob 03.41.

Lunine mene: mlaj 8. ob 23.37, prvi krajec 16. ob 03.12, ščip 22. ob 22.16, zadnji krajec 30. ob 14.40.

1 Ponedeljek	Alfonz M. Ligvorij, škof, c. u. (3) ● Makabejski bratje
2 Torek	Evzebij iz Vercellija, škof (4) ● Štefan, papež
3 Sreda	● Lidija, makedon. žena; Avguštin Kazotić, zagr. škof
4 Četrtek	Janez M. Vianney, duh. (3) ● Perpetua, žena
5 Petek	Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) ● Ožbalt, kralj
6 Sobota	Jezusova spremenitev na gori (2) ● Pastor, muč.
7 Nedelja	19. NAVADNA (2) ● Kajetan, duhovnik Jaz sem kruh življenja (Jn 6,41–51)
8 Ponedeljek	Dominik (Nedeljko), red. ust. (3) ● Cirijak in tov.
9 Torek	● Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
10 Sreda	Lovrenc, diakon, muč. (2) ● Asterija (Zvezdana), muč.
11 Četrtek	Klara (Jasna), devica (3) ● Tiburcij in Suzana, muč.
12 Petek	● Evplij, mučenec; Inocenc XI., papež
13 Sobota	Poncijan, papež in Hipolit, duhovnik, mučenca (4) ●
14 Nedelja	20. NAVADNA (2) ● Maksimilijan Kolbe, mučenec Moje telo je res jed (Jn 6,51–58)
15 Ponedeljek	MARIJINO VNEBOVZETJE (1) ● Tarzicij, mučenec
16 Torek	Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) ●
17 Sreda	● Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Svobodan), op., m.
18 Četrtek	● Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
19 Petek	Janez Eudes, duhovnik (4) ● Ludvik Toulouški, škof
20 Sobota	Bernard, opat, c. u. (3) ● Samuel (Samo), prerok
21 Nedelja	21. NAVADNA (2) ● Baldwin, škof Gospod, h komu pojdemo? (Jn 6,60–69)
22 Ponedeljek	Devica Marija, Kraljica (3) ● Sigfrid (Zmago), škof
23 Torek	Roza iz Lime, devica (4) ● Filip Benizi, redovnik
24 Sreda	Jernej, apostol (2) ● Emilija de Vialar, redovnica
25 Četrtek	Ludvik IX. Francoski, kralj; Jožef Kalasanc, red. (4) ●
26 Petek	● Ivana Elizabeta Bichier, red. ust.; Rufin, škof
27 Sobota	Monika, mati sv. Avgušтина (3) ● Cezarij, škof
28 Nedelja	22. NAVADNA (2) ● Avguštin, škof, cerkv. uč. Jezus obsoja farizejska izročila (Mr 7,1–8.14–15.21–23)
29 Ponedeljek	Mučeništvo Janeza Krstnika (3) ● Sabina, mučenka
30 Torek	● Feliks (Srečko) in Adavkt, muč., Gaudencija, muč.
31 Sreda	● Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

KREDARICA, Marija Snežna, 2525 m

Avgust	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	05.44	05.50	05.56	06.02	06.08	06.14	06.21
zahod Sonca	20.32	20.52	20.17	20.10	20.01	19.52	19.43
dolžina dneva	14.48	14.35	14.21	14.08	13.53	13.38	13.22

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 26 minut.

Sonce stopi v znamenje Device 23. avgusta ob 10.44.

Lunine mene: mlaj 7. ob 10.45, prvi krajec 14. ob 07.57, ščip 21. ob 08.47, zadnji krajec 29. ob 08.41.

1 Četrtek	Egidij (Tilen), opat (4) ● Verena, devica
2 Petek	● Maksima, mučenka; Kastor, škof
3 Sobota	Gregor Vel., papež (3) ● Mansvet, škof
4 Nedelja	23. NAVADNA (2) ● ANGELSKA; Rozalija, devica Jezus ozdravi gluhonemega (Mr 7,31–37)
5 Ponedeljek	● Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
6 Torek	● Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci
7 Sreda	● Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.
8 Četrtek	Marijino rojstvo (2) ● Hadrijan, mučenec
9 Petek	● Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca
10 Sobota	● Nikolaj Tolentinski, spokornik; Otokar, redovnik
11 Nedelja	24. NAVADNA (2) ● Erntruda (Erna), devica Petrova izpoved o Jezusu (Mr 8,27–35)
12 Ponedeljek	● Gvido iz Anderlechta, spok.; Tacijan (Tihomil), mučenec
13 Torek	Janez Zlatousti, škof, c. u. (3) ● Mavrilič, škof
14 Sreda	Povišanje sv. Križa (2) ● Notburga, devica
15 Četrtek	Žalostna Mati božja (Dolores) (3) ● Melita, mučenka
16 Petek	Kornelij, pap. in Ciprijan, šk., muč. (3) ● Ljudmila, kneginja
17 Sobota	Kvatre; Robert Bellarmino, škof, c. u. (4) ● Lambert, šk., m.
18 Nedelja	25. NAVADNA (2) ● Irena in Zofija, mučenki Jezus opominja k ponižnosti (Mr 9, 30–37)
19 Ponedeljek	Januarij, škof, muč. (4) ● Emilija de Rodat, red.
20 Torek	Korejski mučenci (3) ● Kandida (Svetlana), mučenka
21 Sreda	Matej (Matevž), apostol in evang. (2) ● Jona, prerok
22 Četrtek	● Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
23 Petek	● Paternij (Domogoj), škof, mučenec; Lin, papež
24 Sobota	Rupert Salzburški, škof (4) ● Marija reš. jetnikov
25 Nedelja	26. NAVADNA (2) ● Avrelija (Zlata), devica Jezus svari pred pohujšanjem (Mr 9,38–43.45.47–48) Vrniten na sončni čas
26 Ponedeljek	Kozma in Damijan, mučenca (4) ● Nil, opat
27 Torek	Vincenc Pavelski, duh. (3) ● Hiltruda, devica
28 Sreda	Venčeslav (Vaclav), muč.; Lovrenc Ruiz in jap. mučenci (4) ●
29 Četrtek	Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) ●
30 Petek	Hieronim, duhovnik, c. u. (3) ● Zofija, spokornica

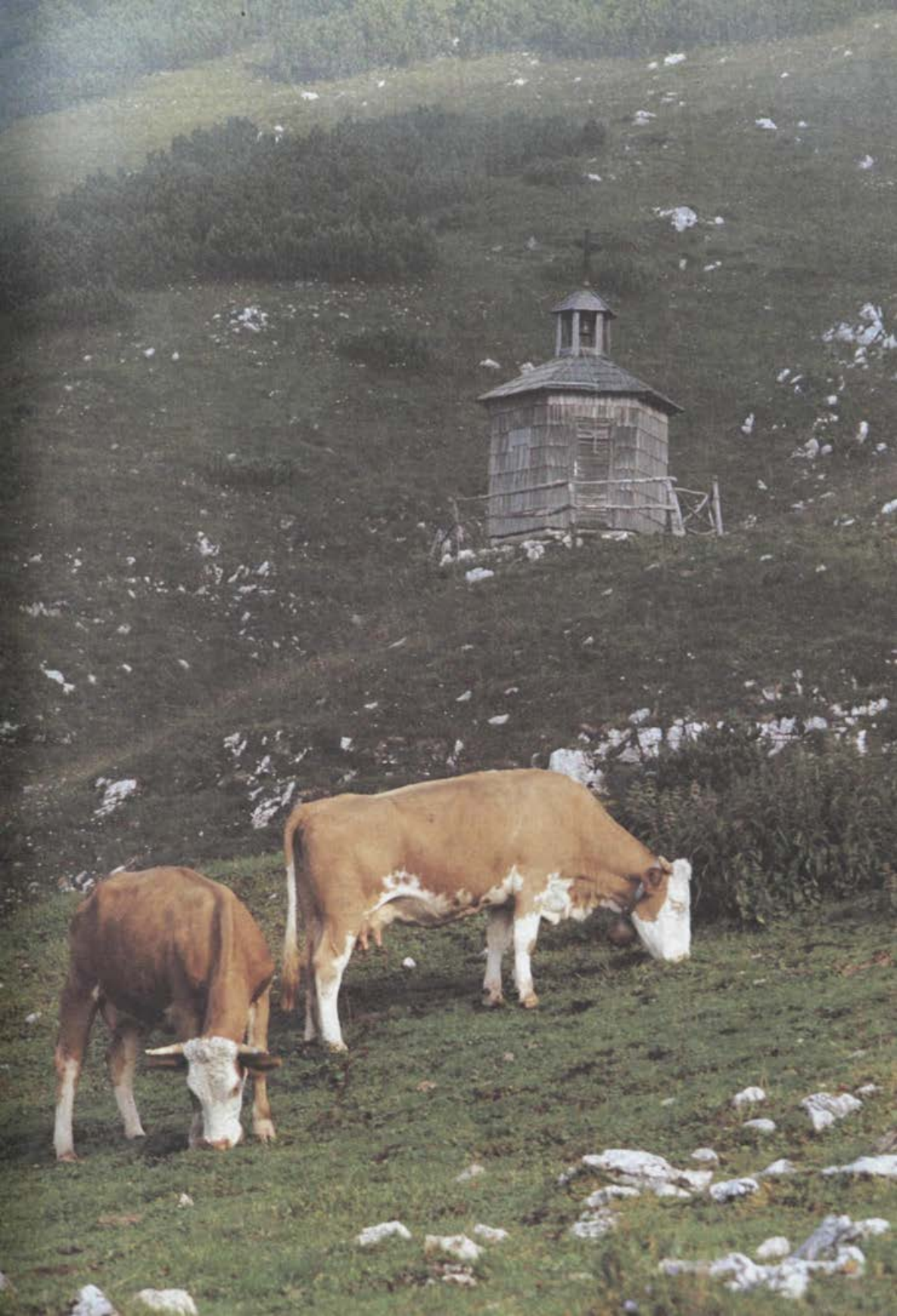
KOŠUTNA pod Krvavcem, 1800 m

September	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	06.22	06.28	06.35	06.41	06.47	05.53
zahod Sonca	19.41	19.32	19.22	19.12	19.02	17.53
dolžina dneva	13.19	13.04	12.47	12.31	12.15	12.00

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 32 minut.

Sonce stopi v znamenje Tehtnice 23. septembra ob 08.19. Začetek jeseni.

Lunine mene: mlaj 5. ob 20.33, prvi krajec 12. ob 13.34, sčip 19. ob 22.01, zadnji krajec 28. ob 01.23.

1 Sobota	Terezija Deteta Jezusa, dev. (3) ● Remigij, škof
2 Nedelja	27. NAVADNA (2) ● ROŽNOVENSKA; Angeli varuhi Sveti zakon je nerazvezljiv (Mr 10,2–16)
3 Ponedeljek	● Evald, mučenec; Kandid (Žarko), mučenec
4 Torek	Frančišek Asiški, redov. ustanov. (3) ● Petronij, škof
5 Sreda	● Marcelin, škof; Flavija, mučenka
6 Četrtek	Bruno, redovni ustanovitelj (3) ● Renato, škof
7 Petek	Rožnovenska Mati božja (3) ● Marko I., papež
8 Sobota	● Demetrij, mučenec; Pelagija, spokornica
9 Nedelja	28. NAVADNA (2) ● Dioniz, škof in tov., mučenci Jezus o nevarnosti bogastva (Mr 10,17–30)
10 Ponedeljek	● Frančišek Borgia, redovnik; Hugolin, mučenec
11 Torek	● Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
12 Sreda	Maksimilijan Celjski, mučenec (4) ● Serafin, redovnik
13 Četrtek	● Edvard, kralj; Koloman, mučenec
14 Petek	Kalist I., papež, muč. (4) ● Gaudencij (Veselko), šk. m.
15 Sobota	Terezija (Zinka) Velika, dev., c. u. (3) ● Avrelija, devica
16 Nedelja	29. NAVADNA (2) ● Hedvika, redovnica Jezus o lastnosti apostolov (Mr 10,35–45)
17 Ponedeljek	Ignacij Antiohijski, škof, mučenec (3) ● Viktor, škof
18 Torek	Luka, evangelist (2) ● Julijan, mučenec
19 Sreda	Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) ●
20 Četrtek	● Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
21 Petek	● Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
22 Sobota	● Marija Saloma, svetopis. žena; Bertila Boscardin, red.
23 Nedelja	30. NAVADNA (2) MISIJONSKA ● Janez Kapistran, d. Jezus ozdravi slepega (Mr 10,46–52)
24 Ponedeljek	Anton M. Claret, škof (4) ● Feliks, škof, mučenec
25 Torek	● Krizant in Darija, muč.; Krišpin in Krišpinijan, muč.
26 Sreda	● Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, šk.
27 Četrtek	● Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof
28 Petek	Simon in Juda Tadej, apostola (2) ● Cirila, mučenka
29 Sobota	● Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica
30 Nedelja	31. NAVADNA (2), ŽEGNANJSKA (1) ● Alfonz Rodr. Največja zapoved (Mr 12,28b–34)
31 Ponedeljek	● DAN REFORMACIJE; Volbenk (Bolfenk), škof

URŠLJA GORA, Sv. Uršula, 1696 m

Oktober	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	06.00	06.07	06.13	06.20	06.26	06.34	06.41
zahod Sonca	17.43	17.33	17.24	17.15	17.06	16.58	16.50
dolžina dneva	11.43	11.26	11.11	10.55	10.40	10.24	10.09

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 34 minut.

Sonce stopi v znamenje Škorpijona 23. oktobra ob 16.36.

Lunine mene: mlaj 5. ob 04.55, prvi krajec 11. ob 20.17, ščip 19. ob 13.18, zadnji krajec 27. ob 17.44.

1 Torek	VSI SVETI (1) ● Cezarij, diakon, mučenec
2 Sreda	Spomin vseh vernih rajnih (1) ● Marcijan, puščavnik
3 Četrtek	Viktorin Ptujski, šk., m.; Just, tržaški muč.; Martin Porres, šk. (4) ●
4 Petek	Karel Boromejski, škof (3) ● Vital in Agrikola, mučenca
5 Sobota	● Zaharija in Elizabeta, starša Janeza Krstnika; Bertila, op.
6 Nedelja	32. NAVADNA (2) ZAHVALNA ● Lenart (Narte), opat Dar uboge vdove (Mr 12,38–44)
7 Ponedeljek	● Engelbert, škof, muč.; Ernest, opat; Vilibrord, škof
8 Torek	● Bogomir, škof; Deodat (Bogdan), papež
9 Sreda	Posvetitev lateranske bazilike (2) ● Teodor (Božidar)
10 Četrtek	Leon Vel., papež, c. u. (3) ● Andrej Avelinski, duhovnik
11 Petek	Martin iz Toursa, škof (3) ● Menas, puščavnik
12 Sobota	Jozafat Kunčevič, škof, mučenec (3) ● Kunibert, škof
13 Nedelja	33. NAVADNA (2) ● Stanislav Kostka, redovnik Jezus napoveduje konec sveta (Mr 13,24–32)
14 Ponedeljek	● Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
15 Torek	Albert Veliki, škof, c. u. (4) ● Leopold, knez
16 Sreda	Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) ● Otmar, opat
17 Četrtek	Elizabeta Ogrska, redovnica (3) ● Evfemija in Tekla, muč.
18 Petek	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) ● Abdija, prerok
19 Sobota	● Narsej, škof, mučenec; Barlam, mučenec
20 Nedelja	JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) ● Moje kraljestvo ni od tega sveta (Jn 18,33b–37)
21 Ponedeljek	Marijino darovanje (3) ● Gelazij, papež
22 Torek	Cecilija (Cilka), devica, muč. (3) ● Maver, škof, muč.
23 Sreda	Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) ●
24 Četrtek	Andrej DungLac in tov., vietnam. muč. (3) ● Flora, d., m.
25 Petek	● Katarina Aleksandrijska, devica, muč.; Erazem, muč.
26 Sobota	● Leonard Portomavriški, redovnik; Valerijan Oglejski, škof
27 Nedelja	1. ADVENTNA (1) ● Virgil, apostol Karantanije Opomin k čuječnosti (Lk 21,25–28.34–36)
28 Ponedeljek	● Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
29 Torek	● Saturnin, mučenec; Radogost (Radbod), škof
30 Sreda	Andrej, apostol (2) ● Justina, devica

KOPRIVNA, Kapela nad Sv. Ano, 1330 m

November	1.	6.	11.	16.	21.	26.
vzhod Sonca	06.42	06.49	06.57	07.03	07.10	07.16
zahod Sonca	16.48	16.41	16.35	16.30	16.25	16.21
dolžina dneva	10.06	09.52	09.38	09.27	09.15	09.05

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 9 minut.

Sonce stopi v znamenje Strelca 22. novembra ob 14.06.

Lunine mene: mlaj 3. ob 14.35, prvi krajec 10. ob 07.14, ščip 18. ob 07.57, zadnji krajec 26. ob 08.04.

1 Četrtek	● Eligij, škof; Natalija (Božena), spokornica
2 Petek	● Bibijana (Vivijana, Živka), mučenka; Blanka, spok.
3 Sobota	Frančišek Ksaver, duhovnik (3) ● Kasijan, mučenec
4 Nedelja	2. ADVENTNA (1) ● Barbara, devica, mučenka Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Lk 3,1-6)
5 Ponedeljek	● Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage, škof
6 Torek	Nikolaj (Miklavž), škof (3) ● Apolinarij Tržaški, muč.
7 Sreda	Ambrož, škof, cerkv. uč. (3) ● Agaton, mučenec
8 Četrtek	Brezmadežno spočetje Device Marije (1) ●
9 Petek	● Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak
10 Sobota	● Melkijad, papež, mučenec; Judita, svetopisemska žena
11 Nedelja	3. ADVENTNA (1) ● Damaz I., papež Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Lk 3,10-18)¹
12 Ponedeljek	Ivana Frančiška Šantalska, red. (4) ● Amalija, mučenka
13 Torek	Lucija, devica, muč. (3) ● Otilija, devica; Jošt, puščavnik
14 Sreda	Janez od Križa, c. u. (3) ● Spiridion (Dušan), šk.
15 Četrtek	● Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red. ust.
16 Petek	● Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica
17 Sobota	Kvatre ● Lazar iz Betanije; Jolanda, redovnica
18 Nedelja	4. ADVENTNA (1) ● Teotim in Bazilijan, mučenca Marija obišče Elizabeto (Lk 1,39-45)
19 Ponedeljek	● Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, mučenka
20 Torek	● Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, op.
21 Sreda	Peter Kanizij, duhovnik, c. u. (4) ● Severin, škof
22 Četrtek	● Demetrij, muč.; Frančiška Cabrini, redovnica
23 Petek	Janez Kancij, duh., c. u. (4) ● Viktorija, devica, mučenka
24 Sobota	Sveti večer ● Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
25 Nedelja	BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) ● Anastazija, m. Jezusovem rojstvu (Lk 2,1-14; Lk 2,15-20; Jn 1,1-18)
26 Ponedeljek	DAN SAMOSTOJNOSTI; Štefan, prvi mučenec (2) ●
27 Torek	Janez Evangelist, apostol (2) ● Fabiola, spokornica
28 Sreda	Nedolžni otroci, mučenci (2) ● Kastor in tov., mučenci
29 Četrtek	Tomaž Becket, škof, mučenec (4) ● David, kralj
30 Petek	Sv. Družina (2) ● Roger, škof; Evgen, škof
31 Sobota	Silvester, papež (4) ● Melanija, opatinja

¹ Na Božič lahko vsak duhovnik opravi tri maše, vsaka ima svoje molitve in lasten evangelij; tukaj so navedeni vsi trije.

KOZJI VRH, Kapela pri Sv. Urbanu, 1329 m

December	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
vzhod Sonca	07.23	07.29	07.34	07.38	07.41	07.43	07.44
zahod Sonca	16.18	16.17	16.17	16.18	16.20	16.22	16.26
dolžina dneva	08.55	08.48	08.43	08.40	08.39	08.39	08.42

Do 22. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa podaljša do konca meseca za 3 minute.
 Sonce stopi v znamenje kozoroga 22. decembra ob 03.23. Začetek zime.
 Lunine mene: mlaj 3. ob 00.54, prvi krajec 9. ob 22.06, ščip 18. ob 03.17, zadnji krajec 25. ob 20.06

1821 • MARKO

PERNHART • 1871

MARKO PERNHART, Triglavski vrh, Narodni muzej, Ljubljana, o. pl., 47 × 73,3 cm

MARKO PERNHART, Špikova skupina, Narodna galerija, Ljubljana, o. pl., 82 × 106,5 cm

MARKO PERNHART, Grossglockner, Hohenwartscharte, Kärntner Landesgalerie, Celovec, o. pl., 58 × 74,5 cm

MARKO PERNHART, Grossglockner, Landesmuseum für Kärnten, Celovec, o. pl., 58 × 74 cm

MARKO PERNHART, Klanško jezero v nevihti, Narodna galerija, Ljubljana, o. pl., 68,4 × 105,5 cm

Marko Pernhart (1824–1871)

Kaj vedno znova vleče ljudi na visoke gorske vrhove?

Odgovorov je mnogo in eden med njimi je prav gotovo hrepenenje po tistih trenutkih na vrhu, ko pogled neovirano potuje v daljave in se človek počuti prost in vzvišen nad vsakdanjimi težavami.

Tej želji je v prejšnjem stoletju znal prisluhniti koroški slikar Marko Pernhart. Vzponi na neznane in strašljive vrhove so prihajali polagoma v modo. Sicer so to počeli redki posamezniki, velika večina ljudi pa se je raje previdno zadovoljila s tem, kar so jim ti po svojem povratku povedali in opisali. Pernhartove naslikane panorame, razgledi s Triglava, Stola, Grossglocknerja in Mangarta, pa tudi s ponižnejše Šmarne gore so prišli kot naročeni in so okoli leta 1870 bili pravzaprav edine priče, kako zadeva v resnici izgleda.

Te velike panorame so bile razmeroma stvarne. Kadar pa je Pernhart slikal posamezne vrhove in drzne gorohodce, kako se vzpenjajo na vrh Triglava ali pa Grossglocknerja, si je dal duška in gledalcem pokazal to, kar so pravzaprav pričakovali: podobe, ki so pripovedovale o prepadnih strminah in pretirano divjih, ostrih vrhovih. To so bile reportaže in obenem sijajen okras meščanskega salona, tako da jih je lastnik lahko s ponosom pokazal obiskovalcem.

Ne smemo si namreč delati iluzij: take podobe je takrat lahko kupoval in občudoval le ozek krog bogatih ljudi. Če govorimo o njegovih slikah, ki so se ohranile pri nas in so sedaj v zbirkah Narodne galerije in Narodnega muzeja, je treba tudi povedati, da so bili v njegovem času kupci njegovih slik izključno ljubljanski Nemci. Tako je rodoljub Vatroslav Holz ob prelomu stoletja kar nekam žalostno zapisal, da med kupci Pernhartovih slik »oko ni uzrlo slovenskega imena...«

Pernhart, slovenskih staršev sin iz Medgorja pri Velikovcu, je živel in deloval do svoje prezgodnje smrti v Celovcu. Že zelo mlad je odšel od doma, slikanja se je učil pri nekem lokalnem mojstru v Celovcu. Odločilno pa je vplival nanj celovski tovarnar in amaterski slikar Eduard von Moro, ki je bil sam navdušen krajinar. Tako je začel Pernhart slikati koroške pokrajine in znamenitosti, gradove in nastajajoče industrijske obra-

te, sloves pa si je pridobil predvsem s podobami iz visokogorja. S svojih vzponov, ki so za tisti čas težavni in vredni spoštovanja, je prinašal domov polne skicirke gorskih motivov, ki jih je kasneje doma v ateljeju izdelal v olju na platnu. Pri tem so – pač v duhu tedanjega časa – iz povsem realističnih skic in risb nastajale romantično idealizirane podobe, na katerih so vrhovi bolj strmi, koničasti in prepadni. Po nebu plavajo dramatični oblaki, svetloba je ateljejska in prav take so barve: modrikaste, vijolične, rjave in rožnate. Vzorov takratnega krajinarstva Salzburga in Dunaja Pernhart ni presegel. Lahko bi rekli, da je bil konservativen, provincialen slikar – če bi to sploh bilo pomembno –, saj je navsezadnje bil okoli 1870 v evropskem slikarstvu realizem že uveljavljen. Mnogi slikarji so začeli slikati neposredno v naravi in tako prišli do povsem drugačnih barv in svetlobe, Pernhart pa ostaja romantik. Toda v svojem poslu je bil mojster, kar se še posebej vidi v podrobnostih. Slikal jih je potrpežljivo, z ljubeznijo vsako skalo in cvetlico posebej.

Ker smo danes navajeni »disco umetnosti«, to se pravi platen velikih formatov, širokih potez čopiča in hrupnih barv, moramo za Pernharta spremeniti način ogledovanja. Približati se moramo platnu, se pozabavati s podrobnostmi, takorekoč zlesti moramo v sliko in potovati po njej od detajla do detajla. Če pri tem odkrivamo množico malih slik, od katerih bi bila vsaka sama zase lahko povečana v novo sliko, potem smo na pravi poti, da razumemo in cenimo njegovo mojstrstvo.

Vprašanje njegove nacionalne pripadnosti, ki so ga včasih zastavljali, je pravzaprav nesmiselno. Sodil je v koroški kulturni krog, postal pa je tudi del naše kulturne dediščine. In če mora tisti, ki bi si rad ogledal njegova dela, obiskati v Celovcu in v Ljubljani kar nekaj galerij, ustanov in zasebnih lastnikov, potem je bila letos spomladi v Ljubljani za take izjemna priložnost. V Narodni galeriji je bilo namreč razstavljenih skoraj petdeset izbranih del s Koroške in Slovenije. Obisk je potrdil zanimanje občinstva zanj, ki se z leti ni zmanjšalo. Za vse tiste pa, ki si razstave niso uspeli ogledati, smo pripravili nekaj reprodukcij slik, ki so na razstavi zasijale v vsej svoji lepoti.

France Zupan

NAJVIŠJE CERKVICE V SLOVENIJI

Slovenija je tako majhna, bi rekel kozmopolit, ko gleda na globusu to deželo ali pa jo hoče celo s prstom pritisniti na zemljevidno kroglo. Pa vendar ima toliko pestrosti in spomenikov, da ji resnično ni primere na svetu. Eden izmed teh posebnih dragocenih spomenikov je naša slovenska sakralna dediščina: cerkve, cerkvice, kapele, da sploh ne govorimo o kapelicah in znamenjih. Skorajda 2800 je cerkva in kapel, 3 stavbe na 10 kvadratnih kilometrov, kar je izjemno, saj vemo, da je več kot pol naše republike nenaseljene. Kjer pa so razsejane naše vasi in mesta, je cerkva resnično izredno veliko, tudi po pet na en sam kvadratni kilometer, pa ne samo v mestih!

Še najbolj pa se nam vtisnejo v spomin mnoge, največkrat osamljene, majhne in prijazne cerkvice po gričih in vrhovih hribov, včasih na pobočjih, na majhnih in večjih polinah. Največkrat jih razlagamo, da so jih morali zgraditi zaradi obrambnih razmer in hudih časov. Stoletja so morali ljudje bežati v utrjena svetišča, ne samo zaradi lastnega življenja ampak tudi zaradi tistega, kar je bilo največ vredno: oltarja, relikvij in Najsvetejšega: stoletja so Slovenci verjeli v to in jim ni bilo težko tudi umreti za krščansko vero.

Pa vendar naši predniki niso gradili cerkva v visokih hribih slučajno, tudi ne v nenaseljenih krajih. Večinoma so svetišča postavljali le bliže naselij, čeprav na gričih in na vrhovih hribov, redkokdaj višje kot 1000 metrov nad morjem. Od množice 2800 cerkva in kapel jih je samo 40 višje v hribih in med gorami. Kje so jih postavljali? Tam, kjer so še naselja in teh je malo, ali pa na kakšnih romarskih točkah, najbolj znane so Svete Višarje s 1750 metri, žal izven republike Slovenije, nato pa že Uršlja gora s 1675 m in Kum z nekdanjima dvema cerkvama, sv. Neže in sv. Jošta. Žal so po letu 1960 podrli svetega Jošta; »umni načrtovalci« niso hoteli predvidenega pretvornika premakniti vsaj za 10 metrov!

Potem gre za vrsto kapel, ki so jih gradili med planšarskimi naselji, za planšarje in planince ali pa celo samo za slednje. Tako poznamo seveda našo kapelo Marije Snežne na Kredarici. Najvišja kapela za nas Slovence stoji na 2515 metrih. Verjetno bi bilo na naših planinah in gorah več krščanskih sve-

tišč in znamenj, če ne bi bilo tistih polpreteklih časov, ko je to bilo »grdo in prepovedano«, še križa se ni smelo obesiti na steno v planinski koči... kaj šele izven nje. V drugih sosednjih deželah po Alpah na samotnih vrhovih stojijo vsaj kovinski križi, Slovenski »neverniki« pa so velik kovinski križ treščili z vrha Škrlatice že kmalu po 2. svetovni vojni.

Pa preletimo nekaj naših najvišjih slovenskih svetišč:

1. Čokati Kum je stara romarska pot. Prav na vrhu, na višini 1216 m, stoji cerkva sv. Neže in na 1220 m je nekoč stala cerkva sv. Jošta. Zgrajeni sta bili v 16. stoletju v gotskem slogu. Zanimivost je to, da je največje romarsko žegnanje na nedeljo po sv. Jerneju, 24. avgusta. Svetega Jošta so torej sesuli zaradi pretvornika, svete Neže pa so se usmili: ima dva zvonika, eden je prizidan ob cerkvi s 15 m višine, 5 m stran stoji še drugi, visok 12 metrov. Stavba je dolga 15, široka pa 6 metrov.

2. Že cerkev pri Ambrožu pod Krvavcem ima 1085 m nadmorske višine, torej je nad tistih magičnih 1000 metrov višine, je pa baročna stavba iz konca 17. stoletja. Nad svetim Ambrožem stoji na Krvavcu kapela svete Marije Snežne na višini 1690 m. Je skromna stavba, saj je postavljena bolj za planince kot pa za planšarje, zgrajena leta 1929, postavil pa jo je Aljažev klub po načrtih arhitekta Jožeta Plečnika, kar je seveda velika dragocenost in posebnost.

3. Zgornja Savinjska dolina in Savinjske Alpe so nekaj posebnega s presenetljivimi razgledi. Posebnost so tudi poseljeni raztreseni kraji in posamezne hribovske kmetije. Taka je Podolševa s cerkvico Svetega duha na višini 1250 m. Je baročna, vendar v jedru precej starejša stavba, dolga 10 in široka 6 metrov; žegnanje imajo v zadnjo nedeljo v juliju. Oprema treh oltarjev je iz začetka stoletja, vendar ima nekaj starin, kar kaže na veliko starost cerkvice: na slavaloku je relief svete Trojice iz tisovega lesa, menda iz 15. stoletja; eden izmed dveh zvonov, posvečen svetemu Vidu, je približno iz leta 1300.

4. Koroška Peca nad Mežico je nenavadno mogočna in obsežna. Ob vzhodnem pobočju so postavili planinsko kapelo svetega Cirila in Metoda na višini 1660 m. Stavbo so zgradili leta 1936, v dolžini 6 in širini 4 m. Žegnanje je na dan 5. julija.

5. V Savinjske Alpe, tja pod Ojstrico, so že pred prvo svetovno vojno romali planinci na Kocbekov dom in na bližnji vršiček nad Robanovim kotom k skromni kapeli sv. Cirila in Metoda na višini 1780 m, zgrajeni že 1898 leta. Kapela je propadla in bila uničena po 2. svetovni vojni, obnovljena pa leta 1970.

6. Pod Košuto so zgradili Planinski dom na Kofcah v času po 1. svetovni vojni, leta 1926. Postavili so tudi lično kapelo, napravil pa jo je Franjo Stritih. 17. februarja 1945 so partizani požgali planinski dom, hkrati tudi kapelo. Postojanko so zgradili na novo po svetovni vojni, vendar sto metrov više. Kapelo so obnovili leta 1966; spet lična stavba z zvonico in novim zvonom.

7. Tudi Pohorje ima veliko cerkva, vendar niže v pobočjih. Drugače pa je z Arehom, pravzaprav svetim Henrikom, na markantnem razglednem mestu nad Mariborom v višini 1247 m. To je stara cerkev, omenjena že v letu 1146, sedanja stavba pa je baročna iz druge polovice 17. stoletja. Dolžina je 36, širina pa 14 m, zvonik je visok 20,4 m. V njej so trije baročni oltarji sv. Henrika, Matere božje, sv. Ane in sv. Antona Padovanskega.

8. Planinski dom na Kredarici, pod našim Triglavom, je osrednja planinska romarska točka v naši deželi z 2525 metri. Župnik Jakob Aljaž je kmalu po gradnji koče zgradil skromno kapelo že leta 1897 in tako je bilo do leta 1952, ko so jo »neznanci« porušili in uničili. Ponovno so lahko zgradili triglavsko kapelo leta 1991. Malce je povečana in premaknjena glede na staro mesto, dolga 9,7 in široka 6,5 m, zgrajena v obliki šotor. Arhitekt je Jože Marinko.

9. V amfiteatru Krvavca, Velikega Zvoha in Košutne je stara planšarija, tu stoji zasebna kapela na nadmorski višini 1800 metrov, verjetno kar najvišja zasebna kapela pri nas.

10. Uršlja gora je najvišje ležeča cerkev v Sloveniji, stara mogočna romarska pot na slovenskem Koroškem z višino 1696 m. Kaže, da je bila to gotška stavba, z nizkim prizidanim zvonikom ob ladji nad glavnim vhodom, dolžine 30 in širine 17 m. Notranjost je nekaj posebnega s tremi ladjami z dvema vrstama zidanih slopov, strop je raven, prezbiterij pa je gotski, z rebri in

sklepniki. Oprema je baročna. Glavni oltar sv. Uršule je iz konca 18. stoletja, nato so pa še trije kamniti stranski oltarji, ki so iz 17. stoletja.

11. Koroška vas Koprivna so pravzaprav raztresene, visoke, samotne kmetije, tja do 1400 metrov nadmorske višine. Tudi njihova župna cerkev sv. Jakoba je nekaj nad 1000 m visoko, podružnica sv. Ane pa je celo na višini 1218 m, v gotskem slogu z značilnimi gotskimi oporniki ob zunanjih stenah. V prezbiteriju ima mrežast rebrast obok, v ladji pa je baročna oprema; glavni oltar je sv. Joahima in Ane, stranska pa sv. Katarine in sv. Boštjana. Pod zvonikom je zanimiv kip »črne« Marije. Žegnanje je ob sv. Ani 26. julija.

12. Kozji vrh. Slemenast vrh na Kobanskem, vzhodno od Košenjaka, visok 1552 m. Nedaleč, prav na državni meji, je cerkev sv. Urbana s 1329 m nadmorske višine izjemna razgledna točka. Župnijska cerkev je v Pernicah, sv. Simona in Tadeja, na višini 1062 in je poznobaročna stavba. Žal je zaradi bitk druge svetovne vojne bila stavba požgana in dolga leta ruševina, tja do leta 1992. Sedaj je popolnoma obnovljena, dolžine 19,5 in širine 7,5 m. Leseni zvonik ima nad vhodom. Nekdanji trije oltarji so bili uničeni, rešena sta samo dva kipa, sv. Marije in sv. Cirila.

Matjaž Puc

STO LET SLOVENSKE PLANINSKE ORGANIZACIJE

Planinstvo na Slovenskem je dosti starejše, kot je razbrati iz naslova zapisa, ki govori o slovenskih planinskih organizacijah. Pomislimo samo na prvi vzpon na vrh Triglava štirih »srčnih mož« iz Bohinja, ki so dne 26. avgusta 1778, prvič, odkar svet stoji, stali na vrhu Triglava. Za tiste čase je bilo to ne le pogumno, marveč kar tvegano dejanje. Na Ribičevem Lazu v Bohinju je te junake Triglava kiparsko predstavil Stojan Batič. Slovenski planinci so se morali dolgo in trdo upirati avstrijskim in nemškim planincem, ki so začeli postavljati koče v slovenskih gorah. Tako je povezanost Slovencev z gorami rasla in se krepila in 27. aprila 1893 je bil ustanovni občni zbor Slovenskega planinskega dru-

štva (SPD), današnje Planinske zveze Slovenije, ki ima zdaj vpisanih nekaj pod 100.000 članov, obiskovalcev gora pa je iz leta v leto več... Višek v stoletni zgodovini slovenske planinske organizacije je bil dosežen leta 1989, ko je bilo vanjo vpisanih kar 144.207 članov.

Že poldrugo leto po ustanovitvi SPD je bila odprta prva slovenska planinska koča (na Črni prsti). Danes je v Vodniku po planinskih postojankah v Sloveniji opisanih 146 planinskih domov, koč in zavetišč.

Druga svetovna vojna je zelo prizadela slovensko planinstvo. Nemški okupator je zatrl vse podružnice SPD na ozemlju, ki ga je zasedel, Italijani pa so ljubljanski centrali svetovali, naj sodeluje s podobnimi italijanskimi organizacijami. V času »kulturnega molka« je izhajal Planinski vestnik, kar so nove oblasti po vojni planincem hudo zamerile. Neposredna naslednica Slovenskega planinskega društva je po letu 1948 Planinska zveza Slovenije. Po vojni se je planinstvo hitro opomoglo, pridni člani so zidali planinske koče, popravljali in na novo nadelovali planinska pota in jih markirali, ustanovljena je bila gorska reševalna služba; zdaj je po slovenskem gorskem svetu 16 takih postaj, ki se za reševalne akcije poslužujejo helikopterjev in drugih sodobnih sredstev. Planinska zveza Slovenije se lahko pohvali z odlično urejevanim Planinskim vestnikom, z bogato strokovno literaturo, s planinskimi spisi. Ob vsem tem lahko naštejemo celo vrsto odličnih planinskih delavcev, kot so bili Fran Kadilnik, Jakob Aljaž, dr. Henrik Tuma, dr. Klement Jug, Fran Orožen, Janko Mlakar, Julius Kugy, Valentin Stanič, da navedemo samo nekaj najbolj znanih imen.

Še beseda o verskih znamenjih v naših gorah. Slovenski planinci so postavili v gorah tudi več kapel in križev ter drugih znamenj slovenske vernosti, ki naj bi našega človeka spominjala tudi v gorah na trdno povezanost z Bogom. Verskim nestrpnem so bila tudi ta znamenja napoti, takoj po vojni so jih začeli odstranjevati in rušiti v dolini, ob križpotjih, na poljih in travnikih, zdaj so se jih lotili tudi v gorah. Med temi krščanskimi znamenji je bila najbolj znana kapela na Kredarici. Blagoslovljena je bila 11. avgusta 1897, leta 1954 pa so jo »neznanci« po naročilu barbarskih nestrpnih porušili, misleč, da je tudi v gorah potrebno porušiti krščanska znamenja slovenske vernosti. Dne 19. avgusta 1992 pa je bila postavljena in blagoslovljena nova kapela,

imenovana »Triglavska katedrala«. Priče temu dogodku, ki se ga je udeležilo več kot 5000 planincev, so ob množični slovesnosti, povezani z obredom blagoslovitve in maše, ki jo je skupaj z 80 duhovniki iz vseh treh škofij opravil ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, sprejele to planinsko slavlje kot nekaj enkratnega. Kapela je posvečena »triglavski Materi božji – Mariji Snežni«.

VENDAR VSAJ ENKRAT NA TRIGLAVU

Nadškof Šuštar ob Aljaževem stolpu

Najbrž si veliko Slovencev in Slovenek želi, da bi kdaj prišli na Triglav. Nekateri se ponašajo, da so bili že dvajsetkrat, tridesetkrat na Triglavu, drugi, da gredo dvakrat na dan na najvišjo slovensko goro. Bog daj, da bi bilo še veliko takih, ki bi vso pot peš prišli na Triglav, ne pa s helikopterjem do Kredarice in se potem ponašali, da so »bili na Triglavu«. Upajmo, da Planinska zveza Slovenije in uprava Triglavskega narodnega parka ne bosta dovolila takega »hribolaska« s pomočjo helikopterja.

Tudi sam sem si od zgodnje mladosti želel, da bi se kdaj povzpел na tega očaka slovenskih gor. Kot Dolenjc sem imel seveda kaj malo priložnosti za take poti v gore. Kot dijak v tistih časih tudi med počitnicami nisem imel možnosti, da bi počitnice – razen nekaterih izjem – prebil drugače kakor z delom doma na kmetiji. Po maturi pa sem odšel na študij v inozemstvo in sem se šele po 35 letih vrnil za stalno v domovino.

Med svojim 27-letnim bivanjem v Švici sem bil večkrat na gorah na višini preko 3000 m v Engadinu. Na Gornergrat v Valisu, ki je visok 3089 m, je speljana zobata železnica; na tej višini sem doživel sončni vzhod in zahod – nepozabno doživetje! Toda v Švici velja za pravega planinca tisti, ki je bil na višini preko 4000 m. To se mi je posrečilo le enkrat, ko sem bil z manjšo skupino – z vodnikom seveda in privezan na vrvi – na Biancograt 4056 m, v bližini Matterhorna v Valisu. Matterhorn sem si ogledoval le s podnožja, s Hornlihütte.

Po imenovanju za ljubljanskega nadškofa leta 1980 sem imel možnost, da sem dva, tri tedne dopusta preživel v znani Mlakarjevi vili med sv. Janezom in Staro Fužino ob Bohinjskem jezeru. Vsako jutro sem se na poti k cerkvi sv. Pavla oziral na Triglav. Velikokrat je bil v megli, tu in tam pa se je pokazal v vsej svoji veličastnosti v jutranjem soncu. Posebno lep pogled nanj in na njegove sosede je bil z Vogla, kamor sem šel – seveda z žičnico – vsako leto.

Leta 1987 pa je ob počitnicah v Bohinju vendar dozorel načrt in sklep, da bi šel z Rudnega polja mimo Vodnikove koče in Kredarice na Triglav. Izkušeni planinci so me nagovarjali, da bo šlo, in to kljub mojim letom – bil sem v 67. letu – in kljub pomanjkanju vsake priprave z manjšimi gorskimi vzponi. Tisto jutro, ki je bilo določeno za odhod – bilo je 11. avgusta 1987 – je vreme

slabo kazalo. Domačini so odsvetovali pot. Vendar smo se odločili, da gremo, posebno ker je vodstvo prevzel župnik Martin Erklavec iz Begunj, ki je bil že večkrat na Triglavu. Med svojo planinsko opremo si je naložil celo video kamero, da bi posnel pot in prihod na Triglav, če se bo to posrečilo, če ne, pa bo vsaj poskus in dokaz dobre volje.

Vreme je res slabo kazalo. Ko smo bili na poti od Rudnega polja proti Vodnikovi koči, je od časa do časa začelo deževati. Pri Vodnikovi koči smo radovedno spraševali tiste, ki so se vračali s Triglava, kakšno je vreme in kako kaže. Opogumljali so nas in tako smo nadaljevali pot. Zame je bila pot tu in tam precej nenavadna. Vendar smo okrog šestih zvečer ob lepem vremenu srečno prišli na Kredarico. Planincev je bilo izredno veliko. Če si ne bi prej zagotovili prenočišča, bi se morda mogli stisniti še kje na hodnikih, ki so bili, kakor tudi vsi drugi prostori, dobesedno natrpani. Pri večerji so se nam pridružili še nekateri znanci in sodelavci metereološke postaje na Kredarici, ki so tudi ljubeznivo razložili in pokazali svoje naprave in delo.

Noč je bila jasna, v mesečini se je lepo videl Triglav. Večkrat sem šel pogledat, kakšno bo vreme jutraj. Ni bilo ravno popolnoma jasno, vendar smo ob pol šestih jutraj odrinili na pot. Pred nami so bile že skupine, za nami pa še več, tako da je kmalu nastala prava procesija. Za vodnika so mi

v skrbeh zaradi moje neizkušenosti in nepripravljenosti za zadnji del vzpona na Triglav dali starejšega moža, ki je bil nad petstokrat na Triglavu. Res me je skrbno spremljal, posebno še, ko smo se vračali.

Še pred sedmo uro smo dosegli vrh. Priznati moram, da sem bil vesel in nemalo ponosen, ko sem se dotaknil Aljaževega stolpa. Zvezde na stolpu ni bilo več; nedolgo prej je bila odlomljena, pa je niso pritrdili več nazaj. Kakšno znamenje je danes na Aljaževem stolpu, se sam nisem mogel prepričati. Razgled s Triglava je bil veličasten, čeprav so ga tu in tam zastirali oblaki. Zaradi izredno velikega števila planincev se nismo mogli dolgo zadrževati pri Aljaževem stolpu in na vrhu Triglava, da bi še drugim dali prostor. Na poti nazaj smo se morali pogosto umikati skupinam, ki so prihajale na Triglav. Na Kredarici pa se je zbrala velika množica. Precej duhovnikov je prišlo samo na Kredarico zaradi maše, ki je bila napovedana na prostem, približno na istem kraju, kjer je nekdaj stala kapelica, ki je bila po vojni porušena.

Maša na prostem s pogledom na Triglav, kjer je bilo triglavsko pogorje en sam veliki oltar v naravi, je bila nekaj veličastnega. Vse priznanje osebju v Domu na Kredarici, ki nam je šlo izredno na roko ob pripravi na mašo! Kot so mi pripovedovali, omogočijo za skupine, ki to želijo, tudi maševanje v Domu.

Da je bila maša in petje najprej iskrena zahvala Bogu za tako lep slovenski gorski svet in za vso našo domovino, se razume samo ob sebi. Aljaževa pesem »Oj Triglav moj dom, kako si krasan« je dobila na tem kraju še poseben pomen. Poleg zahvale pa smo Bogu priporočili vse planince, ki v vedno večjem številu prihajajo v gore, da bi dosegli svoj cilj in se srečno vrnili domov. Saj ne mine leto, da bi ne bilo smrtnih nesreč v gorah.

Somaševanje pri Mariji Snežni na Kredarici

V nagovoru sem veliki zbrani množici omenil, da si bomo prizadevali za ponovno zgraditev kapele na Kredarici, čeprav takrat še ni dobro kazalo. Poslušalci so odgovorili z navdušenim ploskanjem. Nekdo je spontano vzel svoj planinski klobuk in oznanil, da zbira prve darove za kapelico na Kredarici. Koliko je nabral, mi ni znano. A ker se je za kapelo zavzel drugi »slovenski Aljaž«, župnik Franc Urbanija iz Dovjega, je prišla zadeva in denar, prizadevanje za dovoljenje in gradnja kapele v dobre roke. Nekaj let pozneje sem mogel blagosloviti novo kapelo na Kredarici.

Pot nazaj v dolino je bila veliko hujša in zame težja, kakor pa pot na Triglav, posebno ker je kmalu začelo deževati. Od Vodnikovih koč do Rudnega polja je vedno bolj deževalo, tako da smo prišli do avtomobilov pošteno premočeni. V Bohinju mi je potem ta ali oni omenil, da mi je napovedal dež, saj so ga Bohinjci še posebej navajeni, ker pravijo, da ima dež v Bohinju mlade. Po tem prvem vzponu na Triglav, ki bo ostal tudi edini, sem še z večjim spoštovanjem večkrat od daleč zrl na Triglav, ki sedaj ni najvišja gora v Jugoslaviji, ampak v svobodni in neodvisni državi Sloveniji.

Medtem so posebno po prizadevanju župnika Franca Urbanija iz Dovjega in Planinskega društva Dovje teklo priprave za izgradnjo kapele na Kredarici. Bilo je nekaj zapletov in težav; vse podrobnosti mi niso znane. Ob izredni požrtvovalnosti mojstrov in delavcev je bila kapela – ne sicer prav na istem mestu kot je bila prejšnja – toliko dokončana, da je bila predvidena blagoslovitev v sredo, 19. avgusta 1992. Bilo je izredno lepo vreme. Zbralo se je okrog 5000 ljudi in nad 70 duhovnikov. Tokrat si nisem upal peš na Kredarico, zato sem hvaležno sprejel ponudbo, da me iz Mojstrane odpeljejo s helikopterjem. Ob tako velikem številu tistih, ki so prišli peš, nekateri prejšnji dan, drugi

ponoči in zgodaj zjutraj, mi je bilo kar nekoliko nerodno, ko sem stopil iz helikopterja. Toliko bolj pa sem bil vesel drugih starejših in posebno zelo veliko mladih, ki so prišli na Kredarico. Nekateri so šli »mimogrede« še prej na Triglav, drugi so pa po maši nadaljevali pot. Poleg kapele sem blagoslovil še zvonove in sliko Matere božje.

Župnik iz Dovjega je prevzel skrb, da je bila poleti vsako nedeljo maša na Kredarici. Vesel sem, da je vedno dovolj duhovnikov, včasih tudi več, ki mašujejo v tem tako mogočnem in lepem planinskem svetu in nudijo vernim možnost, da se ob nedeljah tudi na poti v hribe srečajo s Kristusom v evharistični daritvi in da jih okrepi božja beseda. Tako se še bolj utrjuje prijateljstvo med ljubitelji gora in jim daje novih moči za nadaljevanje poti domov in naprej v prihodnost. Bog daj srečo!

Alojzij Šuštar

PRVIČ NA TRIGLAVU

Pisali smo leto 1934. Pomlad se je v polnosti razcvetela, razživel in zavonjala. Tudi v 6. b klasične gimnazije v Mariboru je planila z vso močjo in vzburla mlada srca šestsoolcev. Rimski klasiki nas v svoji dolgoletnosti (bolj točno težavnosti prevajanja) niso posebno navduševali, za Homerja pa smo imeli odlične prevode pod klopjo in pesnili smo v tistem času večinoma v heksametrih.

V planine sem zahajal že kot drugošolec, pa sem v razredu skoraj brez konkurence pripovedoval o svojih podvigih na Brano, Okrešelj, Turski žleb, Grintavec in Skuto. Nekateri so prisluhnili in domenili smo se, da gremo v prvi polovici avgusta. Pesem Triglaviada naj bi nastajala gredoč in ohranila spomin na to turo poznim rodovom, pa je ostalo samo pri uvodu, ki je nastal še v dolini.

*V šolski tam klopi zadnji na desni
trudni sedijo učenci brezgrajni po vrsti,
žgoče pa sonce pošilja jim silno vročino,
jedva že dihajo v zraku poteč se zadušnem
Srečko brezgrajni in Pero naš mežnar bo-
žanski,*

Ivan predični in zraven Franci še deški.

*Končno jih rešil te muke je Zevs zbirajoči
oblake,*

ganil je srce šolskemu slugi,

*krepko je Ferdo potegnil za zvonec doneči,
konec naznanil je ure moreče.*

*Takrat tam spredaj med vrstami prvimi
pravkar iz sna se je zdramila vrla Angela,
Zevs ji med spanjem je vdihnil to misel pre-
krasno,*

*da bi planine visoke šla gledat, če trdno sto-
jijo,*

*brž ko napočil bo čas počitnic svobode brez-
mejne.*

Urno se dvigne pa pravi krilate besede:

*»Fantje zaspanci, ko konec bo šole, mi gre-
mo v planine.«*

V počitnicah sem sporočil udeležencem datum pohoda; 9. avgust. Ivan in Angela sta Prleka in prideta z vlakom, v Žalcu se jima pridruži Srečko, jaz pa na Polzeli. Micka je doma v Solčavi, tam nas bo pričakal tudi Peter iz Koprivne.

Mama je prejšnji dan zaklala težko kuro, da mi jo bo zjutraj spekla za na pot. Tudi kuhano kračo in pol hleba kruha bom dal v nahrbtnik. Zjutraj je lilo kakor iz škafe. Menil sem, da v takem vremenu gotovo nihče ne bo prišel. Za vsak slučaj pa sem se s kolesom zapeljal na postajo. Prisopihal je vlak in pri oknu sem zagledal vse tri. »Franci, hitro gor«, so me klicali. »Ko pa nimam nahrbtnika, počakajte me v Šmartnem«, sem še zakričal in že so se odpeljali.

Doma smo hitro dali v nahrbtnik kruh, kuhano kračo in surovo kuro. Brat Joža me je na kolesu pospremil v Šmartno, da je nazaj peljal obe kolesi, kakor on dobro zna. Trojka me je veselo sprejela, saj je iz oblakov samo še rosilo, in potem, ko smo prikorakli v Mozirje, popolnoma prenehalo. Ko prideš v Mozirje, že zadihaš planinski zrak, srce vzdrti v velikem pričakovanju. Do Solčave bomo poteptali še preko trideset kilometrov. Kot voditelj pohoda se pozanimam, kako smo opremljeni. Srečko, Ivan in jaz, ki smo tudi smučarji, imamo okovane gojzerice, Angelini čevlji pa dajo misliti, saj so iz navadnega »boksa«. Oblečeni smo tudi za hladno vreme, ne pa za dež. (V tistih

časih še ni bilo vodoodpornih oblačil.) Kruha in mesa imamo precej, denarja pa malo.

V Ljubnem smo nameravali malicati z dobrotami iz nahrbtnikov, pa je spet začelo deževati, zato smo hiteli dalje. Kmalu se je spet na moč ulilo. Brez vsakega povelja smo jo ucvrli s ceste proti samotnemu seniku sredi travnika. Precej poklapani smo razprostrli vrhnjo obleko po senu, da se posuši, nekaj pojedli in ugotovili, da bomo morali verjetno tu prenočiti.

Minila je ura in pol in, glej, po strehi je nehalo škralbljati. Srečko je pokukal ven in izjavil: »Gremo dalje, od severa se jasni.« Kakor gibke opice smo poskakali s senika in se napotili. Pa glej, prav takrat je šofer Rok pripeljal avtobus iz celjske smeri, ustavili smo ga in plačali voznino do Solčave, čeprav ta izdelek ni bil v proračunu.

Micka je v Solčavi doma, majhno trgovino imajo. Tam nas je že čakal tudi Peter. Polni velikega pričakovanja smo med večerjo veselo kramljali, potem pa smo moški polegli na slami, Angela in Micka pa v gostoljubni hiši. Pa nista dolgo spali, saj je bila za odhod določena zgodnja ura, še prej pa sta morali speči debelo kuro, ki mi jo je dala mama s seboj.

Vzhajajoče sonce je zlatilo skalne vrhove, ko smo zjutraj že kresali cesto do Rogovilca, prečkali Savinjo in zavili v Robanov kot. Pri Robanu teče bistra studenčnica iz cevi v hišni steni. Tam smo se seveda obvezno napili in v svoje beležnice pritisnili prvi pečat; Robanov kot 990 m. Ves važen sem sopotnikom razložil, kako deluje pritaka – lesena vrata, ki se sama zpirajo. Na Robanovi planini smo za obilen zajtrk pokopali pečeno mastno kuro. To okrepčilo nam je dajalo moč, da smo vzdržali hude napore tega dne do večera. Kako smo dajali duška svojemu veselju, ko smo se – nekateri prvič v življenju – vzpenjali po skalnatih stezah, zavarovanih mestoma s klini in žično vrvjo. In gamse smo videli v sosednjih skalah.

Prav kratek počitek smo si dovolili na prelepi gorski planoti Korošici. V Kocbekovem domu smo se odžejali s čajem, odtisnili pečat, pa se zagrizli v strmine Ojstrice. »Tu gor bomo šli?« je vprašala Angela in vznemirjeno ogledovala koničasti vrh gore. »Ne boj se,« jo je hrabil Ivan, »saj je mene tudi strah.« Pa smo vsi srečno osvojili to kraljico Savinjskih planin, visoko 2349 m. Brž smo se vpisali v spominsko knjigo in popečatili svoje papirje, Srečko še svoj laket. Oblaki, ki so se podili po sicer jasnem nebu in tu in

tam ovili kak vrh gore, so se odmaknili in nam, vriskajočim od mladega navdušenja, privoščili toplega sonca. Razgledali smo se po sosednjih vrhovih, poiskali pod nami Mici, meni in Petru dobro znano našo najlepšo gorsko dolino – Logarsko. In že je padlo povelje: gremo, saj je pred nami še dolga pot.

Pri sestopu sem naročil skrajno previdnost, saj je za novince pot navzdol bolj tvegana kot vzpon. Na Petkovih njivah smo se na snežiščih okepali, krenili na desno in zavzeli še Planjavo (2399 m). Sonce, ki se je nagibalo k zahodu, nas je opomnilo, naj »poštemplamo« in hitimo na Kamniško sedlo k počitku.

Zares nas je lovil že mrak, ko smo prestopili prag koč. Večerjo smo naročili iz nahrbtnikov, oskrbnik si z nami ni opomogel, saj smo pri njem popili le čaj. Na skupno ležišče smo se odpravili med prvimi, utrujeni dovolj, saj smo ta dan opravili turo, primerno za dva dni. In nekateri od nas so bili prvič v skalah. Na ležišču se mi je oglasil zob v gornji čeljusti, ki me je že večkrat opominjal, da bo treba k zobozdravniku. Peter poleg mene tudi ni spal. Šepetaje sva se pogovarjala.

Iz kota se je oglasila Angela: »Franci, zakaj ne spiš?« »Če me pa zob boli,« sem odgovoril. »Mene pa noga,« je dodala. Ni čudno, ko hodiš v takih čevljih po planinah, sem si mislil. V zgodnjih urah sobote sem vendarle zaspal.

Le kratko smo zjutraj uživali razgled s Kamniškega sedla. Z Mico sva jim pokazala Logarsko dolino, Mrzlo goro, Okrešelj in slap pod Rinko. »Zdaj pa v Julijce,« sem napovedal in začeli smo se spuščati v smeri Kamniške Bistrice. Utrujenost od ture prejšnjega dne nam je stopila v kolena, da smo le počasi in naveličano sestopali po strmih serpentinah. V Kamniški Bistrici smo hitro odštemplali, tudi kaj za pod zob bi nam prijal, saj so nahrbtniki postali že zelo lahki. A kaj, ko so bile tudi denarnice polne praznine. Samo želja, da dosežemo še glavni cilj našega pohoda – Triglav, nas je obvarovala skušnjave vrniti se čimprej domov.

Da, Triglav! Naš spev ga je takole opeval:

*Silni vrhovi kipijo k nebu prostranem,
megla ovija jih v svoje koprene.*

*Stolp pa železen kot skala mogočno kraljuje
gori na vrhu najvišjem med tremi vrhovi
Triglava.*

Zarja zdaj božja pokuka iz skalnate stene, dneva znanilo da nese širnemu svetu, kakor če ogenj zažge in požre neizmerne gozdove, gori na vrhu Triglava in dalje odseva svetloba, tako se razširil je svit in segal po zraku do neba.

Pozno popoldne smo vendarle pripešali do Kamnika, sedli na vlak in zvečer pristali v beli Ljubljani.

V domu Počitniške zveze smo plačali 3 dinarje za skromno večerjo in 3 za prenočišče ter legli k zasluženemu počitku. Še prej smo se domenili, da bomo zjutraj vstali ob pol petih, se udeležili pri frančiškanih nedeljske maše za turiste in se odpeljali na Gorenjsko.

Soba, v kateri spimo moški, je kakor mala dvorana, nekaj ležišč je še praznih. Ob približno enajstih ponoči se je začelo. Prišli so odrasli bratje z juga. Ne vem, če so imeli obute škornje, neznansko so ropotali, vpili in kleli kakor znajo le tam na Balkanu. Nismo vedeli, če so se prepirali med seboj ali preklinjali koga, ki ni bil z njimi. Mi smo se prestrašeni potuhnili pod odeje in trepetaje čakali konca.

Dolgo je trajalo, da so se umirili in zaspali. Zbudil sem se ob pol šestih. Angela in Micka sta se zanesli, da ju bomo zbudili mi. Umiti se nam moškim ni bilo treba, saj so južni bratje v umivalnici vso vrsto pip zvili in onesposobili. Maša za turiste je seveda minila brez nas in nihče ni predlagal, da bi odhod na Gorenjsko odložili in se udeležili naslednje maše. Slabe volje smo se odpeljali s prvim vlakom. (Mislim, da je bil to v mojem življenju edini primer, ko sem prostovoljno opustil nedeljsko mašo.)

Ko smo v Mojstrani izstopili z vlaka, sta se nam vrnila dobra volja in živahnost. Hitro smo zavili v Vrata, občudovali slap Peričnik, v koči Fanika pritisnili pečat in hiteli naprej. Ko se dolina Vrat razširi, smo zagledali tisto, kar bi moral videti vsak Slovenec, če noče, da je njegovo življenje osiromašeno za čudovito doživetje. Pred nami je vrsta skalnatih dva in pol tisočakov in njihov kralj, mogočni Triglav (2863 m), ki nam izzivalno kaže svojo enkratno veličastno severno steno. »Tu gori bomo šli?« je vprašal nekdo. »Da tu gori,« sem odvrnil, »pa ne naravnost, ampak okoli.« »Franci, si ti že bil na Triglavu?« je vprašala Angela. »Ne, jutri bom prvič.«

V Aljaževem domu smo se seveda oglasili za žig, popili čaj »brez vsega«, na trati pa do kraja pojedli, kar je še bilo v nahrbtnikih. Krenili smo seveda po Tominškovi poti. Pot po gozdu se vleče, mi pa bi že radi plezali po skalah. Kako globoka je dolina pod nami! Pot je zavarovana z žico in klini, kjer je potrebno. Tri ure se že vzpenjamo, pod velikim previsom nas preseneti studenček iz skale. »Tu ne hodite mimo, tu je dobro vino«, pove Srečko po prleško, kakor smo večkrat brali pri vinotoču v okolici Maribora.

Ko smo v Staničevi koči pritisnili v spominske zvežčice velik trioglat žig, smo začudeni ugotovili, da smo že na Triglavu, saj smo zagledali odtis: Staničeva koča na Triglavu 2332 m. Zdaj pa le hitro na vrh, že vidimo od daleč, kako se ljudje kakor velike mravlje vzpenjajo, drugi sestopajo, spodaj je triglavski ledenik. V domu na Kredarici smo se samo odžejali in že hiteli na vrh. Zakaj tako brez odmora? Temni oblaki se motajo po vrhovih, mrzla megla nas tušira. Če bi program dovoljeval, bi se nastanili v topli koči in počakali jutra, ko bi verjetno toplo sonce božalo nas in bele skale. Mi pa moramo na vrh že danes, jutri moramo biti že doma, kjer nas čakajo mame z večerjo. V naših žepih je le še toliko cvenka, da plačamo nocoj skromno večerjo in prenočišče, jutri pa vlak za domov.

Pred nami je najlepši del našega pohoda, prvič v življenju na najvišji vrh v domovini. Škoda, da ni sonca. Nekateri v skupini so verjetno razburjeni, saj so prvič v planinah in namenjeni tako visoko. Uporabljati jeklene žice, kline in vsekane stopnice smo se privadili deloma že v Savinjskih planinah. Ko pridemo na greben med Malim in Velikim Triglavom in gledamo v navidez brezdanja brezna desno in levo, smo mladostno razigrani in tudi strah nas je, saj se iz teh breznen vedno znova kadijo sivočrne megle. »Glejte, tam gori je Aljažev stolp,« kričim, ko nam ga za par trenutkov odgrnejo.

Lepega razgleda in sonca nam kralj Triglav res ni naklonil. Temni oblaki megle in mrzli vetrovi nas zavijajo kakor v mokre rjuhe, nekje se oglasi grom. Kar hitro smo v stolpu ovekovečili svoja imena v spominski knjigi, pritisnili pečate in že hiteli nazaj v dolino. Postalo je nevarno. Nikogar več ne srečamo, vsi so že na varnem. Od časa do časa nas bije ledena sodra v obraz. Angelini čevlji so povsem odpovedali. Solze ji vidim v očeh. Ivan skrbno spremlja vsak njen ko-

rak in ji pomaga, kjer je nevarno. Pa smo vendarle vsi nepoškodovani prestopili prag Aleksandrovega doma. Saj smo se zjutraj v skupni molitvi priporočili božjemu varstvu, Mariji in angelu varuhu.

Zadnji dan pohoda smo vsi že naveličani. Utrujeno in zaspano telo, mišice pod koleno se oglašajo pri vsakem koraku. Čeprav sije žareče sonce in je narava ob sestopu mimo Vodnikove kočice tako lepa, prave dobre volje ni več. Gotovo temu botruje tudi »podhranjenost.«

Po tolikem pešačenju je na Bledu prijetno sesti na klopi v vlaku. Izkaznice Počitniške zveze nam omogočajo polovično vozniino. Srečkova zgovornost popravi poklapano vzdusje, vsak izbrska nekaj iz doživetij minulih petih dni in pripoveduje.

Ko smo si v slovo pristrčno stiskali desnico, smo čutili, da nas je Triglav povezal s trajnimi vezmi. Ne bo minilo mesec dni, ko se bomo srečali v 7. b.

Dragi oča Triglav, po tistem si me še devetkrat gostil s svojimi belimi skalami. Nikoli več v tako slabem vremenu. Pa je spomin na prvi vzpon k tebi poln mlade radosti. Brez prvega ne bi bilo naslednjih.

Franc Puncer

PLANINSKI SVET – SVET DUHOVNE SVEŽINE

Naš gorski svet je skrivnostno povezan z rastjo celotnega slovenskega človeka v zunanjih kakor tudi v duhovnih pojavih. Ko sem kot dijak prebiral duhovite spise Janka Mlakarja ali pa opise gora, ki jih je nanizal Julius Kugy, pa tudi razgibane spise Francea Avčina, sem se začel zavedati, da je ta gorski svet poln izjemnih prilik za temeljna duhovna doživetja in spoznanja. V gorah se odprejo človeku vprašanja o neskončnosti in lepoti stvarstva, o hrepenenju po dokončnem smislu. Postavljen je na mejo mogočega in obenem presegajočega. Zato se mi je kasneje zdelo samoumevno, da mlade peljem v gore in tam poskusim z vzgojo njihove osebnosti. Z njimi sem stikal za lepimi kotički, kjer smo postavili šotore, iskali nepozabne razglede, trenutke samote in prešernega veselja.

Prostor za rast zdrave osebnosti

V zadnjih 30 letih sem bil med zimskimi in poletnimi počitnicami pogosto po cele tedne s skupinami mladih v gorskem svetu.

V Stržišču pod Črno prstjo, kjer se sredozemsko podnebje srečuje s celinskim, se je v zadnjih 20 letih zvrstilo še okrog 8.000 mladih fantov in deklet z vseh strani Slovenije pa tudi od drugod.

Zakaj smo izbrali ta kraj in druge, temu podobne? Dobro je, da ni blizu nobene trgovine, nobene gostilne, nobenih prometnih poti. V Stržišču je griček, ki se kot pomol dviga iz pobočja, tam se nahaja župnijska cerkva sv. Ožbolta. Kot siva golobica bdi nad vasjo. Pobočje se iz doline enakomerno dviga do višine skoraj 2000 metrov do grebena, ki ločuje Bohinjski kot od Tolminskih grap. Številni mladi so mi pripovedovali, kako so zaradi strme poti s postaje navzgor že skoraj obupovali. Nenadoma pa se jim je razprl pogled na vas, na verigo vrhov, na prijazne senožeti. Kar s polnimi pljuči zadahaš. Takoj se odločiš, da boš ostal, ker je zares lepo. Planinski svet izziva mlade in jih vabi v višine. V gorah je vedno veliko priložnosti za premagovanje. Mladi, krepki fantje bi najraje šli čez drn in strn, po stezah, ki sekajo položnejšo planinsko pot! Voditelj pa razlaga, kako pomembno je, da gremo skupaj tudi tedaj, ko bi radi stekli navzdol in prvi sedli k hladnemu studencu. Če bi še enkrat izbral prostor za vzgojo mladega človeka, da bo zrel za višje ideale, ki so zakopani v njem, potem ne bi izbral nič drugega kot planine. Dvomim, da bi isto uspelo vzgojitelju mladih pri morju. Kjer človek naleti na izzive za napore in odrekanje, tam odkrije svoje pristne notranje potrebe. Zato so planine v Sloveniji pravi božji dar.

Gore – področja velikih odločitev

Vse velike odločitve v zgodovini odrešenja so se dogajale na gorah. Abraham je dosegel višek predanosti Bogu na gori pri darovanju Izaka. Mojzes je prvo spoznanje o svojem poslanstvu prejel na gori Horeb, zapovedi pa na gori Sinaj. Jezus je na gori učil moliti, na gori Tabor se je spremenil, na Oljski gori se je dokončno odločil za Očetov načrt, prav na isti gori se je dvignil v nebo. Vpliv gore na človekovo osebnostno rast je skrivnosten in trajen. Odrešenik je to naravno danost upošteval. Narava je neizčrpen vir za pobude in doživetja, ki odločilno vplivajo na poedinca in skupnost. Utesnjenost, ki jo človek doživlja v mestnem, danes tudi v podeželskem vsakdanu, se v gorah razblini ob svobodi, ki jo človek diha v prostoru.

Vsakdo, ki je bil pozimi na tednih duhovnosti, se rad spomni izvirne »basni«

z značilnim naslovom »Basen o modrih možeh iz meglenih dolin v temnozelenih plaščih s temnozelenimi kapucami.« Pozimi jih popoldan peljem na sprehod čez pobočje, kjer so pred leti bile še njive. Sedaj so porasle z deteljo. Nekatere na sredi se ustavimo. Prične se pripoved. Nekateri jo poslušajo že drugič ali tretjič, vendar jim ni odveč, saj je del vzgoje v gorah:

V meglenih dolinah so prebivali v svoji hiši modri možje. Njihov opat je nekega dne po dolgotrajnem razmišljanju dejal: Bratje, sinovi, ne zdržim več tu, oditi moram na čistejši zrak, v višine moram, kjer je več svetlobe in miru, več svobode, da utrdim svoje telo in duha. Ta megla me duši.«

Odel se je v temnozelen plašč s temnozeleno kapuco in se s palico v roki napotil po pobočju navzgor. Naslednje dni so bratje razmišljali o odločitvi svojega voditelja. Proti koncu tedna sta se odpravila še dva in naslednje dni še po dva ali trije. V megleni dolini, v velikem sivem domu ni ostal nihče več. Bratje so hodili za svojim opatom. Gledali so ga od daleč, kako krepko stopa in pogumno izbira smer k vrhovom. Njegov pogum jih je pritegnil... Nihče se ni vrnil v udobje meglene doline.«

Ko končam pripoved, pokažem na temnozelene obrise smrek, ki se izgubljajo proti vrhovom. »Poglejte jih tu pred seboj: možje v temnozelenih plaščih s temnozelenimi kapucami korak za korakom stopajo proti vrhu.«

Ob pripovedi se vsakdo zagleda v dolge temnozelene smreke, ki se na snežno beli podlagi odbijajo od skalnatih gora. Po dve, tri pa tudi več skupaj rastejo na izpostavljenih krajih in vabijo še nas...

Na poti v višine in k Bogu

Vsako sredo je kot element duhovnosti za mlade celodnevni izlet v gore. Preložimo ga le, če grozijo nevihte ali se vrstijo nalivi. Vzamemo si več metrov dolgo in široko polivinilasto streho v nahrbtnik. Če nas dohiti deževen oblak, se ustavimo in prisluhnemo dežnim kapljam.

Za mašo se na poti zberemo v dolinici na Matajurskem vrhu, na višini 1970 metrov. Po šestih urah hoje si vsak rad izbere zeleno mahovnato sedišče ali sivo skalo in se razgleda naokrog. Skalnati skladi, ki se skoraj navpično dvigajo na malem Raskovcu, izzivajo domišljijo utrujenih planincev. Dobili so ime »orgle«. Sivo strmo pobočje nad oltarjem je »stena« katedrale. Sonce, ki ga

občasno prekrivajo bežeči oblaki, skrbi za razsvetljava v naši katedrali. Tudi šopi razkošnega cvetja sredi skal so svojevrstno umetniško okrasje v tem prostoru.

To je vzgoja k znamenjem, k naporu, k skupnosti brez vsiljevanja in pridiganja.

Kolikokrat je opoldne odmeval glas mladih in se pridružil zvonovom, ki so doneli iz dolin k nam na greben! To je bila opoldanska molitev Angel Gospodov na grebenu, ko smo z eno nogo na Gorenjskem, z drugo pa na Tolminskem zrl v omamno lepoto naše dežele.

Amerikanec in murke

V planine nosi človek iste skušnjave, kot jih ima v dolini. Anekdota z Amerikancem v planinah zelo nazorno kaže na eno izmed takih skušnjav.

Prijatelj, ki je bil na neki ameriški uni-verzi, je k nam pred štirinajstimi leti povabil tamkajšnje študente, ki so pripadali skupnosti za poznavanje in širjenje Svetega pisma. Tako je med drugimi prišel tudi dolgo-nogi in preklasti Dany. Ko smo se po treh dneh odpravili v planine, se je Danyju s teksaških ravnin zdelo trapasto, da rinemo po ozkih, nerodnih stezah v skale. Sem pa tja je Nadi, naši študentki, ki mu je bila za tolma-ča, dejal, da bi vendarle kje našli kak buldo-žer, ki bi te poti malo razširil in uredil.

Najbolj pa ga je motil nesmisel našega napo-ra, ker mu nihče ni mogel opisati tistega, kar nas vleče kvišku. Nada mu je dopovedovala najprej o gorski sleči, kako lepo rdeča je. Ko ga s tem ni prepričala, je govorila o encija-nu, pa tudi ta se mu je zdel preneznaten, čeprav živo moder, tudi planike so bile za Teksačana premajhne. Končno je potegnila še zadnjo karto na dan. Pripovedovala mu je o murkah, ki so sicer majhne, s temnorjavo glavico, a dišijo po vanilji, tako močno, da je mleko krav, ki so jih krmili s travo, pomeša-no z murkami, dišalo po njej. Tu je Dany umolknil in se umiril. Ni bilo moč ugotoviti, ali je utrujen ali ga nekaj teži. Vsake pol ure pa je vprašal: ali bomo kmalu prišli do murk? Murk pa ni bilo še dolgo. Rasle so samo na delu grebena, ki vodi z Rodice na Črno prst. Do tja pa je bilo še daleč. Končno smo dospeli. Dany je bil čisto blizu mene, ko mu nenadoma pokažem: Here is murka (Tu-kaj je murka!)! Hipoma se je zgrudil nad nebogljenjo murko, da bi jo utrgal oziroma izril. Najmanj deset slovenskih grl se je tedaj nanj zadrlo: No! On pa nas je nejeverno gledal. Kaj se vendar deset slovenskih grl dere nad njim zaradi ene murke! Ko mu je nekdo razložil, da mi cvetic na naših gorah sploh ne trgamo, ker bi sicer že zginile, se je opravičeval. Dejal je, da je mislil nekaj murk s koreninami vred nesti v svoj Teksas,

kjer ima njegov oče farmo. Tam bi jih razmnožili in njihove krave bi imele mleko, ki diši po vanilji. Na televizijsko reklamo bi dali oglas: The first vanilian milk of America (Prvo ameriško vaniljevo mleko!)! Njegov ameriški smisel za biznis je bil zelo prepričljiv, a odgovoril mu nisem nič.

Le zgodba mi je še večkrat prišla prav, ko sem mlade planince uvažal v spoštljiv odnos do rož in vse narave.

Premagovanje telesa z močjo duha

Slepa 24-letna pravica na 12-urni turi. Bila je iz Sicilije. Prijatelji so jo povabili na teden duhovnosti. Ko smo se odpravljali v planine, je želela z nami. Zdelo se mi je noro. A je tako vztrajno moledovala in mladi planinci so tako vneto obljubljali, da ji bodo pomagali, da je vodstvo po dolgotrajnem razmisleku le privolilo. Klara je odšla z nami. Bila je doma iz Sicilije in pri 24-ih letih je naredila diplomu iz prava, čeprav od rojstva slepa. Navzgor je šlo z lahkoto. Le spremljevalci so se menjavali in ji govorili, kar smo jim prevedli: desno gor, levo v stran, levo dol, pozor, visok kamen itd. Pot se je zavlekla, a Klara je dejala, da izredno uživa. Vsi, ki so jo spremljali, so videli, kako je z mehko obutvijo na nogi skoraj pobožala vsak kamen, vsako skalico. Obraz in slepe oči je nastavljala soncu, ki ji je pripovedovalo o lepoti višin. Najbrž jih je videla v duhu še lepše kot vsi ostali. Le pri sestopu je bila vsa nesrečna, ker se je že delala noč in je bilo treba pohiteti. Močan fant jo je nesel na svojem hrbtu. Ona pa je na koncu poti dejala, da se je tu počutila kot vreča moke. Kot predmet.

Tišina in govorica planinskega sveta

Marsikje imajo vzgojitelji težave, ko želi jo mlade pripraviti do tišine, ki je potrebna za premišljevanje. V planinah teh težav ni. Ko sem jim skušal približati resnico o stvarstvu, ki nas nagovarja na različne načine in nam kaže naprej k drugi stvarnosti, skrivnostno navzoči onkraj vidnih znamenj, sem jim svetoval, naj vsaj eno uro ostanejo v tišini, da bodo lahko prebrali skrivnostna sporočila vseh stvari naokrog. Ura jim je minila prehitro. V skupini so pripovedovali o cvetu kraj poti, o mravlji, ki jim je prečkala pot, o potoku v globeli, ki je spremljal njihovo misel o smislu življenja s svojim bobnenjem, o oblaku, ki je tekmoval s pticami na nebu, ali pa o vetru, ki je hladil. Vse je imelo naenkrat velik pomen. Čutili so se blizu

vsemu, kar je bilo deležno istega daru bivanja kot oni sami.

Izkušnja v gorah je pot do osebne vere

Bilo je pred 16 leti, ko me je skrbelo, kako bi mladim prepričljivo govoril o najpomembnejšem dogodku v zgodovini: o dogodku Kristus. Ničesar nisem mogel najti, kar bi mi pomagal do prepričljivega nagovora. S to skrbjo v srcu sem se odpravil na izlet. Na poti nas je dohitela manjša nevihta. Mašo smo darovali pod zasilno platneno streho. Barbara z Bleda je pri prošnjah med mašo dejala: »Gospod, za vse planince, ki doživijo kako nesrečo v gorah!« Nato smo šli naprej in razpoloženje se je od koraka do koraka dvigalo. Malokdo je mislil na stezo pod seboj. Nenadoma nas je presunil krik od zgoraj: Barbara! Pomislil sem: Že spet si nekaj nagajajo. Ozrem se in vidim Barbaro, kako pada navzdol po skalovju. Dvakrat ali trikrat zadene z glavo ob ostre skale, nato njeno telo pada še dolgo, dolgo po pobočju. Zdelo se nam je neskončno dolgo. Ali se bo ustavila tam, kjer zmanjka pobočja, ker ga prekinja prepad? Prav tam je bilo nekaj proda in dekle se je ustavila pred skalo, ki je bila zadnja ovira do prepada. Njeno telo je bilo negibno.

Čakali smo kot prikovani ob skale in gledali v smrtni tišini navzdol. Po nekaj minutnem molku je prišel do naših napetih ušes šibek glas: »Mama!« Nato spet tišina. Torej je živa! Sledili so si ostri ukazi: Ti teci tam, ti tja. Pazi, da ne boš sprožil kamenja nanjo! Bogdan je vrgel z ramena aparat, ki ga je oviral, odbilo ga je od skal, da se je pokvaril, a to ni bilo pomembno. Jelka se je spustila po travi in skalah kakor srna in še dva ali trije drugi za njo. Mlajšim fantom sem naročil, naj tečejo do kože po pomoč. Vse je bilo naenkrat kot celota. Od tedaj pa do polnoči smo vsi napeto živeli ob misli na Barbaro in spremljali reševalce. Ko so jo mladinci z velikim naporom prinesli iznad prepada, so jo položili v kotanjo, v katero so nastlali mehko travo in jo sklonjeni nad njo varovali pred mrzlim dihom megle. Tako so bili z njo pet ur, dokler niso prišli reševalci.

Ko smo naslednji dan dočakali pomirjevalne novice iz bolnice, je dogodek Barbara postal za nas izhodišče za tematiko o Kristusu. Kakor je nas nesreča združila in močno razgibala, da smo naenkrat našli energijo, ki je prej že pojemala, tako je bilo s človeštvom, ko se je zgodil dogodek Kristus. Za vedno nas je povezal in nas razgibal. Iz

kristjanov je ustvaril novo občestvo zrelih in ustvarjalnih ljudi.

Mesto, kjer je Barbari zdrsnilo, je postalo na naši poti pomemben trenutek in znamenje. Govorico dogodka človek bolje razume, ko ga sam doživi, ko postane zanj izkušnja. Ko bo krščanstvo ponovno postalo izkušnja ob dogodku Kristus, bo ustvarjalno in privlačno.

Planinski svet ponuja še mnogo drugih priložnosti za življenjske izkušnje.

V tem svetu z večjo lahkoto rastejo resnične osebnosti in se kalijo ljudje svobodnega duha, ki so sposobni tudi žrtev in imajo smisel za vse potrebe človeške in božje skupnosti.

Vinko Kobal

NARODNI PARK LOGARSKA DOLINA – OKREŠELJ

**Nekaj dokumentarnih drobcov iz let
1931–1932**

V napetem ozračju osamosvajanja naše države nam je leta 1991 »ušlo« proslavljanje 60-letnice nastajanja »Narodnega parka Logarska dolina – Okrešelj«: prvega ozemlja na območju Slovenije, ki je bilo kupljeno za namene varstva narave in za javno uživanje. Ta dogodek je bil v zgodovini slovenskega varstva narave po krivici zanemarjen in skoraj pozabljen. Še vedno niso v celoti osvetljene vse okoliščine, ki so pobudile in omogočile to pomembno dejanje. Imamo pa znanih nekaj dokumentov, iz katerih je mogoče na grobo sestaviti začasno podobo, ki jo ponujamo raziskovalcem zgodovinarjem v nadaljnjo obdelavo.

Potem, ko se je leta 1924 Odseku za varstvo prirode pri Muzejskem društvu za Slovenijo in Slovenskemu planinskemu društvu ob naklonjenosti Direkcije šum (kot predstavnice tedanje pokrajinske uprave za Slovenijo) posrečilo vsaj delno uresničiti eno od glavnih zahtev iz znane Spomenice za varstvo narave (iz leta 1920), to je zavarovanje doline Triglavskih jezer, so se v naslednjih letih pojavljale tudi druge pobude. Ena od teh je bila akcija Savinjske podružnice SPD v Celju. O tem so pred desetletji – bolj ali manj memoarsko ali iz drugotnih virov – pisali tedanji aktivni člani planinskega društva ali sodobniki (Drago Kralj, dr. Milko

Hrašovec, J. Orožen, dr. Angela Piskernik idr.). V arhivu Odseka za varstvo prirode pri MDS oz. PDS in iz virov, ki nam jih je ljubeznivo posredoval prof. Jože Rotar iz Celja, pa smo prišli še do nekaterih dokumentov, ki jih tukaj povzemamo.

Ni nam uspelo bolj natančno od zgoraj omenjenih piscev ugotoviti, kdaj in kako se je porodila zamisel v Savinjski podružnici PDS, da bi od Ljubljanske škofije odkupili ozemlje v zgornjem kotu Logarske doline z delom Okrešlja, ter ga namenili ohranitvi gorske narave. J. Orožen omenja v rokopisu »Zgodovina PD Celje (1893–1963)«, na str. 50: »Podružnica je imela namen, spremeniti Okrešelj v priroden park. To idejo je imel že Kocbek. Gorupu, zaupniku ljubljanskega Muzejskega društva, je nekoč pisal, da bi bil za priroden park zelo pripraven svet, segajoč z vrha Ojstrice in Planjave do Lučanske Bele. Tedaj še v tem pogledu na Okrešelj ni mogel misliti«. Planinski kronisti navajajo dolgotrajna prizadevanja, kaže pa, da je bila zamisel že skoraj dokončno oblikovana leta 1930. – Nam je glavni in najbolj zanesljivi vir kupna pogodba, sestavljena dne 12. aprila 1931 pri Sv. Duhu, Logarska dolina, med Ljubljansko škofijo in Savinjsko podružnico SPD v Celju. S strani Ljubljanske škofije je bila pogodba podpisana 29. aprila 1931 z razločnim podpisom škofa dr. Gregorija Rožmana. Podpis je overil javni notar Mate Hafner.

Z omenjeno pogodbo si je Savinjska podružnica SPD v Celju pridobila v svojo last zemljišče na parceli št. 717, vpisano pod vložno številko 206 k. o. Gornji Grad, pripisano v davčni občini Sv. Duh, okraj Gornji Grad. Na tem ozemlju sta bili tudi stavbni parceli št. 149 in 157 d. o. Sv. Duh, ki sta pripadali stari planinski koči in Frischaufu vemu domu in sta bili vključeni v kupljeno zemljišče.

Obseg odkupljenega zemljišča v kupni pogodbi ni natančno naveden. To naj bi bil »od parcele št. 717 samo oni strankama dobro znani in v naravi omejeveni zahodni del, a-b, c-d, e-a v izmeri približno 450 ha«. Dalje piše v 1. členu pogodbe: »Ta svet se je ogledal in omejil dne 12. 4. 1931 v pričo zastopnika Škofijske uprave v Marjinemgradu gosp. inž. Žumerja Alojza, zastopnikov Savinjske podružnice SPD v Celju Tillerja Franca, dr. Hrašovca Milka, dr. Jožeta Požarja ter Klemen Robnika vlogo Logarja, posestnika pri Sv. Duhu in njegovega sina Robnika Franca, ki sta dogovorjeno mejno

Reprodukcija dela kopije kupoprodajne pogodbe med Ljubljansko škofijo in Savinjsko podružnico SPD iz leta 1931.

črto potrdila. Napravil je višje brvi – proti slapu Savinje – na levem bregu iste v skalo velik rudeči križ (b), na nasprotni strani iste pa rudeč znamenje na macesnu in bukvi, tako da teče nova meja od križa južno med tema znamenjema naravnost na zadnji vrh skupine Planjave (a), ki strmo pada na Kamniško sedlo, severno pa naravnost na najvišji vrh odrastka Mrzle gore (c, nad »Pri Ška-fu«). – Na tem mestu je v kopiji pogodbe s svinčnikom pripisano: (Brložnica).

Površina odkupljenega zemljišča je v kasnejših neuradnih virih navajana kot 426 ha oz. 428 ha.

Nova parcela je dobila številko 717/2, k.

o. Sv. Duh (nerodovitno), stavbni parceli št. 149 in 157 sta bili odpisani od prodajalkinega zemljišča, odprli pa so nov zemljiškonižni vložek št. 36, k. o. Sv. Duh. Kupnina za navedeno zemljišče je bila 30.000,– Din (in v tedanjih komentarjih ocenjena kot ugodna za kupca), plačljiva v štirih enakih letnih obrokih.

Ko smo pred kakimi desetimi leti iskali v nadškofijskem arhivu v Ljubljani izvod kupoprodajne pogodbe in druge podatke o tem dogodku, smo našli obsežno korespondenco, katere velik del zajema pridobitev potrebnih soglasij za prodajo cerkvenega zemljišča. Poznavalcem cerkvenega prava je gotovo znano, da je vzpostavljena vrsta kontrolnih mehanizmov, da ne bi prišlo do ne-utemeljenega prodajanja cerkvenega premoženja. Iz teh dokumentov je razvidno, da je bil tedanji škofijski ordinariat naklonjen pobudi planinskega društva in je podpiral zamisel o zametku narodnega parka. Zanimivo pa je, da v arhivu tedaj ni bilo kupoprodajne pogodbe. Fotokopijo pogodbe nam je kasneje iz Celja priskrbel prof. Jože Rotar in tako smo ta drugotni dokument dali nadškofijskemu arhivu.

S sklenitvijo in notarjevo overovitvijo kupne pogodbe pa zadeva pravno še ni bila končana. Morala je na potrditev v Beograd, kjer se je zadeva vlekla še dobro leto. Iz Orožnove rokopisne »Zgodovine PD Celje (1893–1963)« sklepamo, da je šlo za preverjanje skladnosti s tedaj veljavnim zakonom o agrarni reformi in sicer, če z nakupom zemljišča ni bil presežen dovoljeni posestni maksimum. Pogodbo je 7. septembra 1931 odobrilo beograjsko kmetijsko ministrstvo, nato 29. februarja 1932 Davčna uprava Gornji Grad in končno 10. junija 1932 še Kraljevska uprava Dravske banovine.

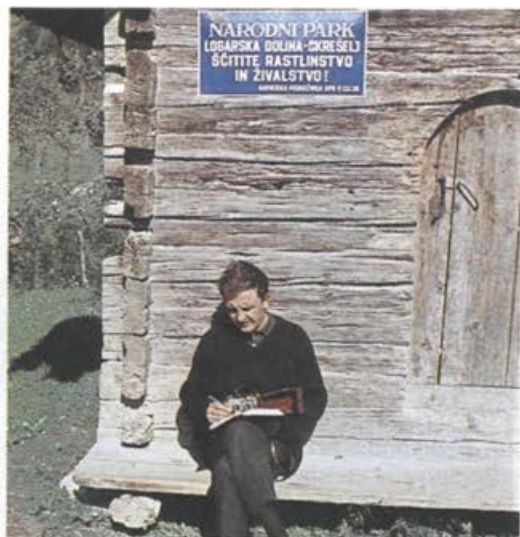
Savinjska podružnica SPD je s tem dosegla svoj namen: v last je pridobila zemljišča, ki ga je namenila varstvu narave: za narodni park. Podobno kot se je dogajalo pri poskusih za pravno zavarovanje Doline Triglavskih jezer pa tudi tukaj ni bilo nobene uporabne pravne podlage za razglasitev narodnega parka, ker prva Jugoslavija tega področja vse do konca ni imela zakonsko urejenega. Savinjski planinci pa niso čakali na ureditev zakonodaje, ampak so svoje zemljišče kar sami poimenovali narodni park. Naročili so izdelavo označevalnih kovinskih emajliranih tabel (v velikosti nekdanjih uradnih tabel za označevanje krajev) in jih namestili na kraju samem. Na njih je na

Okrešelj

modri podlagi pisalo z belimi črkami: »Narodni park Logarska dolina–Okrešelj. Ščitite rastlinstvo in živalstvo«. Prof. Jože Rotar nam v zasebnem pismu (leta 1984) sporoča, da so bile izdelane tri takšne table in da so še vse ohranjene: »Ena se nahaja v depozitu Planinske zveze v Ljubljani, pripravljena za planinski muzej, dve pa sta v Celju (v zasebni posesti) kot stare »trofeje«. Napravljene so bile pred vojno v (današnji) EMO Celje in so do pred tremi leti še visele na svojih mestih. So pa zelo poškodovane od kameinja: – Dve od teh tabel smo še desetletja zatem videvali obiskovalci Logarske doline in Okrešlja: ena je bila na stari kašči ob cesti nasproti Doma sester Logar, druga pa na lesenem opažu starega planinskega doma na Okrešlju. Piscu ni znano, kje je bila tretja od omenjenih tabel.

Malo pred koncem kraljevine Jugoslavije je kazalo, da bo obe do tedaj za zavarovanje pridobljeni območji – Dolino Triglavskih jezer in Logarsko dolino–Okrešelj – možno razglasiti kot narodna parka na podlagi leta 1938 sprejete uredbe o narodnih parkih tedanjega kraljevega ministrskega sveta. Savinjska podružnica SPD je z dopisom št. 699/40 dne 30. novembra 1940 naslovila na Kraljevsko bansko upravo Dravske banovine (oddelek VIII) predlog, naj se njeno zemljišče razglasi za »Narodni park Logarska dolina–Okrešelj«. Pristojni banovinski upravni organ (Šumarski odsek) je s to pobudo seznanil odsek za varstvo prirode pri Prirodoslovnem društvu, s katerim je tesno sodeloval (dopis III/7 št. 3176/2 z dne 6. decembra 1940) in napovedal: »Zadeva se bode obravnavala na seji (banovinskega) odbora za zaščito prirode, obenem s parkom pri sedmerih Triglavskih jezerih, na prihodnji seji, ki se bode sklicala v enem ali dveh mesecih.« Ni znano ali je do napovedane seje sploh prišlo, država pa je štiri mesece kasneje razpadla v vihuri 2. svetovne vojne.

Stara kašča ob vstopu v Logarsko dolino. Na njej je emajlirana tabla, ki napoveduje »Narodni park Logarska dolina–Okrešelj« (fotografija iz leta 1964) – Na klopi pod tablo sedi dr. Ivan Sedej, etnolog in umetnostni zgodovinar, danes ravnatelj Slovenskega etnografskega muzeja.

V zemljiškoknjižnem izpisku iz leta 1973 je za zemljiškoknjižni vložek št. 36, k. o. Sv. Duh, še vedno izkazano, da je zemljišče last Planinske zveze Slovenije.

Navedene so tri parcele:

št. 712/2 (nerodovitno) 425 ha 65 a 82 m²

št. 149 (koča) 2 a 58 m²

št. 157 (stavbišče) 9 a 17 m²

Kakšno je današnje lastniško stanje, nam ni znano. Morda pa bi bila Planinska zveza Slovenije (ali pa Planinsko društvo Celje) še pripravljena obuditi in voditi pobudo, da bi prišlo do uresničitve nad 60 let stare zamisli o pravem narodnem parku na ozemlju Savinjskih ali Kamniških Alp? Njeno majhno, le 426 ha veliko, vendar z entuziazmom predhodnikov za naravovarstvene namene pridobljeno ozemlje, naj bi bilo jedro in motiv za obnovo velike ideje.

Stane Peterlin

KRANJSKA SIBIRIJA

Narava je vtisnila marsikakemu kraju izreden značaj. Ko slišiš dotično ime, se spomniš takoj posebnosti tistega kraja. Bled štejejo za raj Kranjske dežele, v Kropi je konec sveta, Leše pri Trziču primerjajo glede milega podnebja z Vipavo, Ratečam na Gorenjskem pa pravijo Kranjska Sibirija.

Ni sicer pesniško to ime, kljub temu prištevajo Rateško okolico odličnim planinskim pokrajinam naše dežele. Razprostira se na severni strani Julijskih Alp v bližini kranjsko-koroške meje. Planota, ki je naseljena s pristno slovenskim prebivalstvom, je odprta od vzhoda proti zapadu. Dolga je štiri kilometre in en kilometer široka. Na vzhodu meji na vas Podkoren, na zapadu na mali trg Bela peč. Svet ni nerodovit. Dosti je lepih njiv in travnikov, pa tudi nekaj močvirja. Svojo višino dosega ta planinska ravan v Ratečah, ležečih 868 metrov nad morskim površjem.

Južna stran vasi je obrobljena z vencem skalnatih vršacev. Načeluje jim Ponca (Poldnevica), značilna gora vsega okoliša. Tujci jo ogledujejo z zanimanjem radi njenih veličastnih oblik. Marsikdo bi bil že rad polezel na njen vrhunec, toda ni lahka stvar. Zvati bi jo morali Poldnico; ker pa govorijo Ratečani »pone« namesto »poldne«, jo imenujejo Ponco. Dobila je torej svoje ime od sonca, ki stoji nad njo opoldne. Tudi drugi narodi nazivajo gore z enako besedo. Francozi imajo svoj Pic du Midi in Dent du Midi.

Ponca sestoji iz treh vrhov. Prvemu pravijo Visoka, drugemu Srednja, tretjemu Zadnja Ponca. Višina Visoke Ponce znaša 2280 metrov. Najlažje dostopen je srednji vrhunec, pa tudi ta ni brez težav.

Ljudska govornica je opletla našo goro s pravljico, segajočo v davna stoletja. Ko se je sesul Dobrač na Koroškem, je klical svoji sosedi Ponci: »Jaz letim, Ponca, leti tudi ti.« Ponca mu je odvrnila: »Ne bom letela, ker imam tri mogočne stebre pod seboj.« V kakšni zvezi bi bila ta bajka z resnico? Zgodovinsko znan je siloviti potres iz leta 1348. Takrat se je porušil vzhodni del Dobrača, gorovja v Ziljski dolini. Ker stoji med Ponco in Dobračem le nizek hrib, je bila Ponca prav blizu potresnemu sunku. Toda ostala je baje nepoškodovana. Trije mogočni stebri, ki na njih sloni, so po narodnem naziranju v Rateški župni cerkvi. Omenjena cerkev ob vznožju Ponce je posvečena namreč sv. Trojici.

Ob severni strani Ponce je več drugih skalnatih višin. Podobno imajo različno. Nekaj je piramid in stožcev, nekaj bolj robatih oblik. Vse skup se zovejo Pončice. Med njimi je prehod, ki mu pravijo Vratca. Vratca peljejo v dolino Belopeških jezer.

Nad Ratečami so senožeti Trebiže. Tam opaziš več hlevov, ki so v pritličju zidani, zgoraj leseni. Vanje zganjajo živino ob paši, v vrhnji oddelek pa shranjujejo mrvo. Šele pozimi, ko zapade sneg, vozijo mrvo na saneh domov. Senožeti so obrobjene z gorami, ki jih prištevamo zadnjim Karavan-kam. Večji vrhovi so: Petelinjek 1547 m, Peč 1511 m, Kópija 1506 m, Kavalarka 1352 m. Zarastle so s smrečjem, nekaj je pa tudi golic, raz katerih se nudi obširen pogled.

Izmed stranskih dolin je najvažnejša Planica, skalnata soteska ob južni strani Rateč. Segaja od severa proti jugu v daljavi šestih kilometrov. Vsa desna stran doline je obdana z navpičnimi stenami Visoke, Srednje in Zadnje Ponce. Tem trem se pridružuje Strugova špica z 2291 m visokim vrhom. Levo stran soteske obdajajo kameniti grebeni nižjih gora. Med njimi so najznamenitejši: Ciprnik 1792 m, Suhi vrh 1662 m, Sračnik 1443 m. Planica se končuje z velikanskim kotlom, ki ga stražita dva mogočna čuvaja. Eden vzdiguje svoj piramidni, ob strani prisekani vrh 2655 m visoko. To je glasoviti Jalovec, oholi Triglavov in Mangartov tekmeč. Drugi čuvaj je Mojstrovka (2367 m). Med Jalovcem in Mojstrovko se vleče ciklopni zid, ki ima silovito skalovje v terasah nagrmaden drugo nad drugim. Domačini pravijo tej naravni trdnjavi Šita. Kdor hoče iti iz Planice naprej, mora stopati po kamenju in snegu navzgor, da dospe do prelaza, ki drži v Soško dolino.

Vsak občuduje krasoto Planice. Še večjo zapeljivost ji daje Sava Dolinka, ki ima tukaj svoj izvir. Že v začetku je zelo močna, valeča in peneca se kot vodopad proti ravnini. Toda ko pridrvi na plano, ponikne v pesku in prihaja šele ob koncu doline zopet na dan. Le ob dolgotrajnem deževju je napolnjena poprej izsušena struga z vodo, ki hiti proti Rateški planoti ter dela med Ratečami in Kórenom podolgovato jezero. Iz jezera teče kot krepek potok, ki se slednjič nad Radovljico združi s svojo posestrimo Savo Bohinjko. Dolgo časa so mislili, da izvira Sava Dolinka iz omenjenega korénškega jezera. Resnica pa je, da se iz jezera samo izliva, svoj vir ima pa v Planici. Tukajšnje ljudstvo ji ne pravi Sava, ampak Nadiža.

Zelenci, drugi izvir Save Dolinke

Druga stranska dolina drži pol ure od Ráteč pod Mangartovo vznožje. Segal od severa proti jugu vzporedno s Planico, vendar je mnogo krajša od te. Med obema dolinama je gorovje Visoke, Srednje in Male Ponce. V ozadju se vzdiguje Mangart (2678 m) kot masiven, nekoliko nagnjen stožec s široko podlago. V dnu doline sta Belopeški jezera, ki ju loči nizek podolgovat grič drugo od drugega. Belopeški jezera jima pravijo zato, ker je v njunem obližju trg Bela peč.

Kdaj so prišli prvi prebivalci v Kranjsko Sibirijo?

Vse kaže, da je naselbina zelo stara. Obsežni gozdi in pašniki ter ugodni prostori za obdelovanje zemlje so privabili človeka na to planoto. Ljudje se utaborile tam, kjer najdejo potrebnih pogojev za življenje. Cerkev sv. Tomaža ob koncu Ráteč kaže s svojim romanskim zvonikom, da je bila zgrajena v davnih časih. Govorica celo ve, da je bil občini zato izbran sv. Tomaž kot zavetnik, ker prvotni Rátečani niso bili posebno vneti za sprejem krščanske vere. Ustno sporočilo bi torej pričalo, da je bivalo ljudstvo tukaj že v poganskih časih.

Stari prebivalci pa niso bili samo svoji, temveč uslužbenci mogočnejših gospodarjev. Robovali so vitežom, ki so imeli utrjen grad v Beli peči. Nekaj časa je bilo to viteško gnezdo lastnina Ortenburžanov in celjskih

grofov, za njimi ga je dobil cesar Friderik IV. (1439–1493). Grad, stoječ na precej visokem hribu, je že dolgo v razvalinah, toda Rátečani še dobro pomnijo pripovedovanje svojih pradedov, kako hudo tlako so morali delati pri zidanju grajskih poslopij. Zjutraj so šli z voli od doma ter vozili ves dan kamenje na vrh hriba, zvečer pa so prinesli domov odrto kožo in izmučene živali. Ni čuda, da gospodarijo v sedanjih grajskih podrtijah strahovi. Ljudska domišljija vidi med razpadlim zidovjem črne pse, ki stražijo zaklade, zasute v ondotnih grobljah. A minula je doba hlapčevanja. Nekdanje mogočne gosposke, znane z imenom »Herrschaft-Weissenfels«, ki je imela podložnike do Jesenic, ni več. Kmet je gospod na svoji zemlji. Kar pridelal, mu ne vzame tujec; odpravljeni sta tlaka in desetina.

V sedanji 142 hišnih številki broječi vasi prebiva delaven rod poljedelcev in živinorejcev. Vsi hočejo biti skupaj, hiše so kar nakičene ena poleg druge. Radi tega je dosti večja nevarnost za požar. Pravijo, da so se zato tako gosto naselili, ker je bilo nekdanj toliko roparjev, da ljudje niso upali posamezno prebivati. Te navade se držijo še dandanes. Kdor zida novo poslopje, ga zgradi v bližini kakega sosedal. Lepi prostori za nove stavbe bi bili ob zapadni strani Ráteč v Rutih. Svet je vzvišen, obrnjen proti son-

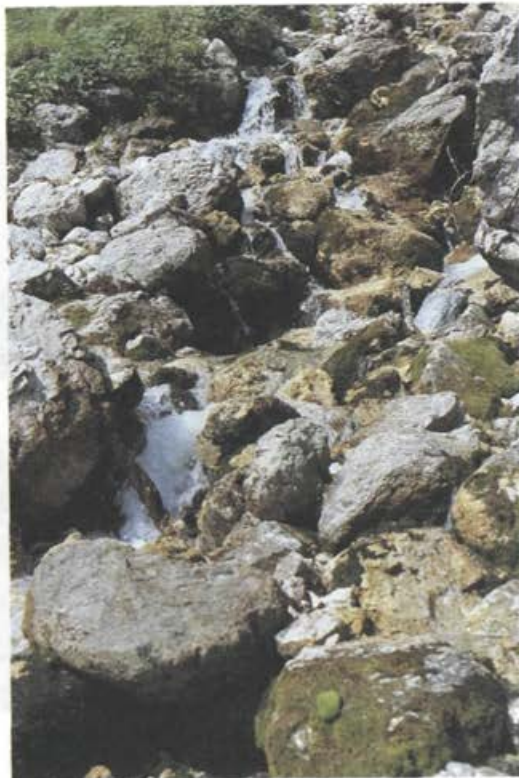
cu, zavarovan proti povodnji in z lepim razgledom na Julijske Alpe, toda nihče noče tam zidati. Čeprav je naredil potok Trebiža, ki teče poleg vasi, že mnogo škode hišam in njivam, se mu vendar nočejo izogniti. Vsak sili tja, kjer je večja družba. Da si pridejo tu in tam navzkriž, kdo bi jim zameril? Kjer je 700 ljudi skupaj, ne morejo živeti brez vsakega prepira. Toda če jim preti vnanji sovražnik, si hitro podajo roko v spravo, da so močnejši v borbi zoper vsiljenca. Ta skupnost je vtisnila Rátečanom poseben značaj, ki jih loči od bližnjih okoličanov. Rátečan je krepko izražena osebnost, lastna samo temu ljudstvu.

Izmed nezgod, ki so zadele Ráteče, je bila najhujša nezgoda požar dne 29. septembra 1905. Takrat je začelo goreti ob pol enajstih zvečer na hlevu Spodnjega Branca. Ogenj se je razpasel tako naglo, da je bilo v dveh urah upepeljenih 46 hiš in toliko gospodarskih poslopij. S podporo blagih dobrotnikov so si zgradili pogorelci nove hiše in jih pokrili s cementno opeko.

Oglejmo si še govorico, nošo in nekatere običaje Rátečanov.

Govorica je trda in zategnjena. Boj z navedenimi silami, vsakdanji opravki pri živini in nedostajanje duševnega dela, daje jeziku bolj oster značaj. Omenimo nekaj posebnosti. Soglasnik v se sliši navadno kot b (bem, bid'm, prab'm, bera, zapobed = vem, vidim, pravim, vera, zapoved). Samoglasnik o se izpreminja šestokrat v a. Na primer: gaspader, gaspadinja, pamagam, pakličem itd. Samoglasnik e izgovarjajo radi kot nemški ä (päat, debät, desät = pet, devet, deset). Zelo zategujejo zadnje zloge. Redkokrat je slišati zatrjevalnico da ali ja, temveč pravijo »dra« kakor koroški Slovenci. Slišati je tudi klicalnik mamó! od besede mama. Poleg tega je še dovolj drugih oblik, ki izdajajo dotičnika, kje je doma. Seveda oponašajo sosedje ljudstvu njegovo izreko. Rátečani pa vračajo enako z enakim.

Narodna noša je pri moških izginila, ženske pa se še nekoliko drže domačega blaga in starih vzorcev. Pozimi marljivo predejo in pleto. Raševina, tkana iz volne in preje, ima semintja še vedno svojo pravico. Krila iz črno barvanega rasa, obšita ob spodnjem koncu s širokim zelenim trakom, so še dandanes v navadi. In pa cokle! Iztesane so iz javorovega ali bukovega lesa ter spodaj okovane z močnimi žebli. Ob sprednjem koncu imajo rilec, da se na njem podrsa, kar je nabranega na lesenih stopalih. Cokle so

Nadiža, prvi izvir Save Dolinke

v vsakem oziru zelo praktične. Noge, ki tičijo v njih, se po kamenitih ali ledenih potih prijemajo tal, da ne izpodrsnejo. Seveda ni prav fino to obuvalo. Čemu neki? Saj planinec ne pozna parketa, temveč robato podlago. Vrh tega so cokle tudi dober kup in trajajo dolgo. Da je to obuvalo dobro, priča njega starodavni obstanek. Kar je slabo, ostane le nekaj časa, a dobra roba ima trajno vrednost.

Gledé narodnih običajev je pripomniti, da ginejo stare navade bolj in bolj. Novejše iznajdbe so našle pot tudi v to, tujemu vplivu težko dostopno vas. Posebno železnica, do delana leta 1870, je marsikaj spremenila v tem oziru. Precej dolgo je že od tega, ko je bilo v Rátečah prav domače življenje. Sveče so poznali le tiste, ki so jih sami delali iz loja. Za notranjo razsvetljavo hiš so rabili drobno nacepljene trske. Gorele so na majhnem v steno vdolbenem ognjišču poleg vrat, (v »levi«), ki je imela dimnik izpeljan v vežo. Še sedaj je videti taka ognjišča, toda so zaprta s pokrovom. Ogenj so delali s kresalom, s katerega so odletavale iskre na posušeno gobo ter jo vžigale. Ko so videli stari Rátečani prve žveplenke, so jih zelo občudovali. »Kaj se godi po svetu!« so dejali. »Kako so ljudje premeteni! Kar po hlačah se

malo potegne, pa je ogenj.« O železniškem hlaponu so obče mislili, da ga hudoba goni, brzjav pa so spravili v zvezo z Antikristom. Antikrista so si predstavljali kot določeno osebo, ki bo nastopala zdaj tukaj, zdaj tam, ter trosila krive nauke po svetu. Rekli so o njem: »Zdaj je Antikrist iznašel tiste štanke in tisto žico, po kateri pošilja kakor blisk svoje pošte, potem bo pa sam prišel.« Celo orglice za usta so se jim zdele čudovito umetne. »Ali si že videl tako muziko,« so se vpraševali, »da tisti, ki orgla, tudi sam pleše?« Železnica jim je bila tak strah, da so ji le s silo dali potrebno zemljišče. Huda borba je bila posebno radi kolodvora. Določeno je bilo, da bo kolodvor ob južni strani vasi, toda kmetje so se temu upirali na vso moč. »Železnica bo prinesla same slabe reči,« so modrovali. »Možje, če ste pametni, ne pustite, da bi kolodvor zidali blizu hiš. Le daleč proč z njim, dalje bo, bolje bo.« Res so dosegli s trmo, da so pognali postajo pol ure od Ráteč. Ko so Italijani po svetovni vojni zasedli to postajo, so jo dobili Rátečani poleg vasi.

Poglejmo še Ráteško hišo in glavno osebo, ki v njej vlada, gospodinjo. Svojstva narodova spoznamo najbolj tedaj, ako se seznanimo z njegovim stanovanjem, osobito z dušo vse družine, z materjo.

Hiše so zidane; nekatere enonadstropne, druge pritlične. Pokrite so s cementno opeko ter delane v čop, to je ob koncih niso strehe kar odrezane, ampak imajo posebno nadstrešje. V pritličnih hišah je mesto nadstropja lesen hodnik, kamor ženske postavljajo cvetlice ali na njem razobešajo perilo. Notranja hiša kaže, da je v njej snaga doma. Kolikor prihajamo višje na Gorenjsko, toliko snažnejši so kmečki domovi. Ráteška gospodinja skrbi, da hišo vsaj dvakrat v letu pobelijo, o Veliki noči in ob letnem žegnaniu. Tudi odznotraj po večkrat počedijo; mize in klopi morajo vedno biti kot nove; posebno snažne gospodinje imajo mizo vsak dan pogrnjeno z belim prtom. Na stenah so obešene svete podobe ena poleg druge. Starih podob, slikanih na steklo, ni več videti. Sem ter tja visi iznad stropa lesen golobček, gledajoč na sredo mize, kamor postavljajo jedila. Golobček pomeni svetega Duha.

Hrana je boljša nego drugod na Kranjskem. Družina dobi dostikrat mesa, nesušenega od ovac in prašičev. V navadi so obeleženi turški žganci, ki jim pravijo »mešta«. O postnih dnevih pridejo na mizo pšenični cmoki (krapi) napolnjeni s stolčenimi rožiči

ali s suhimi hruškami in namočeni v maslu. Narodna jed je tudi bob, ki ga imajo ob nedeljah, kot zajutrek. Da kava ni neznana, ume se po sebi.

Ne pozabimo tudi posteljne oprave, za katero gospodinje posebno skrbijo. V vsaki hiši stoji lično urejena postelja brez pogrnjale. Opravljena je z blazino, s snežnobelimi rjuhami in s pisano odejo. Vsaka nevesta, ki le kolikaj premore, prinese k hiši 8–12 posteljnih odevj. Zglavje je visoko, napravljenno iz blazinic, povitih v platnena oblačila. Oblačila imajo ob koncih rdeče ali višnjeve čopke. Zglavje je vedno ob spodnji strani postelje, tako da noge ležече niso obrnjene proti hišnim vratom. Ljudje pravijo, da živi ne smejo imeti nog obrnjenih proti vratom, ampak le mrtvi.

Dolga je zima v Kranjski Sibiriji, pa se mora slednjič vendar umakniti pomladi. Gore so še vse bele, kakor bi bile ometane z apnom, toda grmenje sneženih plazov naznanja, da nastopa južno vreme. Meseca aprila, včasih tudi v začetku maja, ležijo po ravnini kupi snega, ki pa ne morejo več kljubovati solnčnim žarkom. Sani gredo v začasni pokoj, mesto njih ropotajo kolesa. Hlevi so odprti in iz njih seusipajo trope ovac z živahnimi jagenjčki. Po vasi čuješ veselo bleketanje in mukanje živine, ki čuti prav kakor človek vzduh novega življenja.

Polje je lepo obdelano ter čaka gorkote. Bob in lan sta začela cvesti. Pastirji, ki so dosedaj vodili ovce po bližnjih tratih, gredo po sv. Ahaciju (22. junija) s čredami v planino in vzamejo s sabo potrebno hrano. Vaščani kličejo za njimi: »Bodite zdravi! Bog naj varuje vas in živino vsake nesreče.« O Malem Šmarnu pride čreda domov. Otroci ji gredo naproti z zvonci, ki jih obesijo ovcam na vrat, da je vrnitev toliko bolj slovesna. Pastirji pa dobijo za klobuke cvetlične šopke s pozlačenimi rožmarinovimi peresi.

Proti koncu julija dozori trava v hribovskih senožetih. Njih velikost je določena z izrazom: Naša senožet je za 10, 20, 30, 40 koscev, to se pravi: Toliko koscev jo pokosi v enem dnevu. Umevno je, da morajo gospodinje ob tem času globoko segati v dežice za moščobo in sneti z ražnjev marsikatero stegno, da je dovolj hrane za delavce. Takrat ne kuhajo doma, ampak v senožetih, kjer imajo večji posestniki nalašč prirejeno kuhinjo. Ako so sončni dnevi, je mrva kmalu pod streho, ob deževnem vremenu pa jo morajo obračati ves teden, da je suha.

Hladni dnevi napovedujejo jesen. Terice vstajajo že ob dveh jutraj, da starejo lan in ga pripravijo za predivo. Živina se pomika bliže hiš, kjer je tu in tam še kaj zelenega. Proti večeru jo gonijo napajati k vodnjaku sredi vasi. Tu je velik prostor, obdan s hišami, nekaka zvezda, seveda ráteška ne ljubljanska. S tega vaškega središča, ki ni nikoli brez blata, drži šestero ulic na razne kraje. Pri vodnjaku pridejo v razgovor vse vaške novice ter se razglašajo dalje in dalje po hišah. Tudi vsakega tujca, ki gre tam mimo, vzamejo temeljito v pretres.

Kdo je ta človek, odkod je, kam gre? Vprašanja, na katera ni vselej dovoljnega odgovora. Onemu prostoru ne pravijo zaman »Na gorici«. Reči bi mu morali na govorici, ker nikjer ni toliko govorjenja kakor tukaj.

Vsi drugi opravki meseca oktobra kažejo, da že diši po zimi. Možje dovažajo listje za steljo in drva za kurjavo. Z njiv spravljajo zadnje pridelke, ker so gore že pobeljene s snegom in vsak hip bo pobeljeno tudi na ravnini. Kadar v nižjih krajih dežuje, so Rátečani že oskrbljeni s snegom. Dostikrat pade sredi oktobra in ne skopni več rad.

Zima je tukaj. Včasih sneži kar ves teden, da poka od teže strešno tramovje. Treba je ogrebsti strehe, sicer bi se podrlo tako poslopje. Hiše so kakor zazidane s snežnimi stenami. Ker je tudi cesta vsa zametena, vprežejo v snežni plug nekaj parov konj in volov, da napravijo tir. Veje sadnega drevja ječijo pod silnim bremenom, zato je videti veliko skrivljenih vej, ki ne postanejo nikoli več ravne.

Prišli smo do konca.

Čprav nimata ostro podnebje in dolga zima nič vabljivega, vendar opisani del Gorenjske domačinu ni manj priljubljen, kakor še tako lep kraj drugod. Rodno zemljo ljubi vsakdo, pa bodi ta zemlja tudi Kranjska Sibirija.

Jože Lavtižar

FINŽGARJEV DOM PRI SVETEM JOŠTU – DOM DUHOVNIH VAJ

Po temeljiti obnovitvi cerkve sv. Jošta in drugih cerkvenih stavb so preuredili tudi nekdanjo mežnarijo in jo spremenili v Finžgarjev dom duhovnih vaj. Dne 12. septembra 1992 je ljubljanski nadškof in metropolit

dr. Alojzij Šuštar ob navzočnosti uglednih političnih in kulturnih osebnosti mesta Kranja blagoslovil in izročil namenu dom duhovnih vaj. Izrazil je željo, naj se v njem prebujajo in oblikujejo mlade žene in moške, ki bodo na svojih ramenih nosili težo prihodnjih desetletij. Naj se v tem domu ljudje napijejo žive vode in naj postanejo neusahljivi vrelci ljubezni, vere in optimizma. Nadškof Šuštar je v mašnem nagovoru posebej poudaril, kako moramo biti vsi Bogu in Mariji hvaležni, da lahko praznujemo v miru. Ob blagoslovitvi Finžgarjevega doma je čestital vsem, ki so k njegovi ureditvi pripomogli. V njem naj nadaljujejo z bogatim duhovnim izročilom, ki je povezano s Svetim Joštom – od nekdanje zelo obiskane božje poti, do Krekovih socialnih tečajev ter Finžgarjevega pisateljevanja. Po odkritju spominske plošče z reliefom Frana Saleškega Finžgarja je sledil bogat kulturni spored. O Finžgarjevem času, ki ga je preživel na Svetem Joštu, je govoril prof. Jože Šifer. Čeprav je bil Finžgar le malo časa pri Svetem Joštu, je v tej dobi pisateljsko in tudi duhovniško dozorel. Postal je ljudski duhovnik v najboljšem pomenu besede in eden največjih slovenskih pripovednikov.

O OGROŽENOSTI ŽIVALSKIH VRST V SLOVENIJI

Živalske vrste so deli žive narave, v katerih so se v dolgem teku časa izoblikovali njim lastni genski skladi. V njih so določene oblike, velikost in način življenja živali. Pretekli dogodki in dejavniki, ki so vplivali na izoblikovanje vrst, se ne morejo ponoviti, zato so vrste s svojimi posebnimi genskimi skladi enkratne in neponovljive in kot take izjemno dragocena naravna vrednota.

Nobena vrsta ne more obstajati sama za sebe, temveč vedno le v povezanosti z drugimi bitji in z neživo naravo. To celoto imenujemo ekosistem in je po svoji sestavi in povezanosti posameznih elementov v njem prav tako enkratna in za vedno neponovljiv del narave.

Favna Slovenije je nastajala na stičišču različnih podnebnih in pokrajinskih vplivov – alpskega od severa, panonskega od vzhoda, mediteranskega od jugozahoda in dinarskega od jugovzhoda. Ta posebna lega Slo-

Alpski kozliček je redek hrošč in je zavarovan

venije, pestrost življenjskih prostorov ter razmeroma velika naravna ohranjenost so vzrok za izjemno bogat živalski svet. V zahodno in srednjeevropskem prostoru ni več kraja, kjer bi živele vse tri velike zveri – medved, volk in ris, kot je to v naših snežniških in kočevskih gozdovih. Med drobnimi živalmi – polži, majhnimi raki, hrošči in drugimi – je veliko število vrst, ki živijo le v Sloveniji ali celo le v njenem majhnem delu; takšnim živalim pravimo endemiti. Po endemičnosti in bogastvu slovijo zlasti jame našega notranjskega krasa. Od tod so znanstveniki opisali tudi prvo jamsko žival in s tem se je začela veda o jamskem živalstvu – biospeleologija. Kasneje so iz jam postojnsko – planinskega sistema prvič opisali še okoli 60 jamskih živali. Te živali imajo pri nas svoja tipska nahajališča, ki so izrednega znanstvenega pomena (SKET 1979).

Na žalost pa tudi slovenski naravi in njenemu živalstvu ni prizanešeno. Raznoliki posegi človeka v naravo, ki so v zadnjih desetletjih zelo nasilni, v njej povzročajo številne spremembe in te se odražajo tudi v stanju živalskih vrst. Nekatere vrste so izgubile vitalnost in številčno upadajo. Pravimo, da so ogrožene. Posebno so ogrožene tiste vrste, ki imajo majhno sposobnost prilagajanja.

Da bi ugotovili stanje favne in njeno ogroženost, je Mednarodna zveza za varstvo narave (IUCN) spodbudila pripravo t. i. Rdeče knjige oz. Rdečega seznama ogrože-

nih živalskih vrst. To so spiski vrst, razporejenih po mednarodno določenih kategorijah ogroženosti. Kategorije so naslednje: izumrla vrsta (vrsta, ki je na ozemlju Slovenije v zgodovinskem času izumrla), domnevno izumrla vrsta (vrsta, ki je daljše obdobje ni nihče opazil in obstaja sum, da je izumrla), prizadeta vrsta (vrsta, ki je v nevarnosti, da izumre, če se bo ogrožanje nadaljevalo), ranljiva vrsta (vrsta, katere številčnost se v večjemu delu areala zmanjšuje), redka vrsta (potencialno ogrožena vrsta zaradi svoje redkosti), vrsta zunaj nevarnosti (vrsta, ki je bila in sedaj ni več ogrožena), neopredeljena vrsta (vrsta, ki je ogrožena, vendar premalo poznana, da bi jo lahko uvrstili v določeno kategorijo) in premalo poznana vrsta (vrsta, za katero ne vemo, ali je ogrožena ali ne). Rdeče sezname ogroženih živalskih vrst pripravljajo po vsem svetu, zbira pa jih center za varstvo živalskih vrst pri Mednarodni zvezi za varstvo narave v Cambridgeu.

V Sloveniji so Rdeče sezname pripravili strokovnjaki za vretenčarje, za nekatere nevretenčarske skupine in za favno podzemeljskih voda. Izmed skupaj 21 obravnavanih taksonomskih skupin, ki obsegajo več kot 4800 vrst oziroma podvrst znanih v Sloveniji, jih je v Rdečem seznamu nad 2000 ali približno 45 %.

Od 423 poznanih taksonov vretenčarjev, med katere sodijo ribe, dvoživke, plazilci, ptiči in sesalci, jih je v Rdečem seznamu 238 ali 56 % (VIDIĆ 1992).

V Sloveniji živi 69 vrst sesalcev; od teh jih je v Rdečem seznamu 37. V zgodovinskem času je izumrlo 6 vrst in sicer bober, ris, medvedjica, los, tur in zober; dve vrsti netopirjev sta domnevno izumrli, v kategoriji E, kamor sodijo najbolj ogrožene vrste, sta dve drugi vrsti netopirjev ter volk in vidra (KRYŠTUFK 1992). Volk in vidra sta plenilski živali in ljudje so ju v preteklosti neusmiljeno preganjali.

Od ptičev, od katerih je v Sloveniji 207 vrst stalnih in občasnih gnezdilcev, je izumrla vrsta beloglavi jastreb, ki je v ne tako davni preteklosti še gnezdil v naših skalnih stenah. Dolgo časa že ni podatkov o opaznih močvirskega lunja, prlivke, planinske vrane in sredozemskega kupčarja, zato so te vrste uvrščene med domnevno izumrle. Kar 21 vrst je v kategoriji zelo ogroženih vrst (GREGORI & MATVEJEV 1992).

Od plazilcev je domnevno izumrla vrsta rilčasti gad, 8 vrst pa je močno ogroženih (MRŠIČ 1992).

Od dvoživk, ki so od vseh vretenčarjev najbolj ogrožene, je izumrla vrsta triglavski planinski pupek; še pred desetletji je živel v zadnjem triglavskem jezeru, nato pa je, verjetno zaradi naselitve rib, izumrl. V Rdečem seznamu so vse druge vrste dvoživk, razen gorskega in navadnega močerada (SKET 1992).

V sladkih in somornih vodah Slovenije živi 94 vrst in podvrst rib ter 4 vrste piškurjev. Kečiga, primorska podust in saveta so izumrle, črnooka je domnevno izumrla; vse 4 vrste piškurjev in 19 vrst rib je močno ogroženih v kategoriji prizadeta vrsta (POVŽ 1992).

Med vretenčarji številne skupine še niso dovolj raziskane, zato celoten pregled ni mogoč. Od obravnavanih skupin so močnejše ogroženi mehkužci, deževniki, pijavke, nekatere skupine rakov, predvsem deseternozni raki, dvojnonoge, ravnokrilci.

Rdeči seznam niso dokončni in popolnoma natančni. V prihodnosti se bodo spreminjali in dopolnjevali glede na nova spoznanja o vrstah in glede na povečano ali zmanjšano ogrožanje vrst. Kljub svoji relativnosti pa kažejo, da je favna v Sloveniji razmeroma močno ogrožena.

Glavni vzroki za ogroženost živalskih vrst

Živalske vrste ogroža njihovo neposredno uničevanje, nič manj ali še celo bolj pa jih prizadene poškodovanje ali uničenje njihovega življenjskega prostora, kar se dogaja vsak dan.

Onesnaževanje zraka, tal in vode z industrijskimi in komunalnimi odpadki, oziroma odplakami, avtomobilskimi izpuhi, pesticidi, sintetičnimi mineralnimi gnojili in drugimi strupi močno in negativno vpliva na živalske vrste in na ves živi svet. Posebno so prizadeti drobni organizmi, ki živijo v vodi in v tleh in so še tesneje kot višji organizmi povezani z življenjskim okoljem; množično propadajo, ne da bi mi to sploh zaznali in veliko vrst izumre, preden jih znanost sploh odkrije.

Bolj zaznavno je ogrožanje vrst zaradi neposrednih posegov v naravo. Vodne in močvirne prostore, v katerih in ob katerih živijo značilne živali, smo v zadnjih desetletjih na veliko osuševali, vodotoke pa nasilno spravljali v ravna korita. Melioriranih je bilo

Cestni promet, usoden tudi za navadnega goža

Vrtni polj je danes ogrožen

Sekulja in druge žabe – najbolj ogrožene

nešteto mokrotnih površin od Pesniške doline, Vipavske doline, Šentjernejskega do Dobovskega polja...

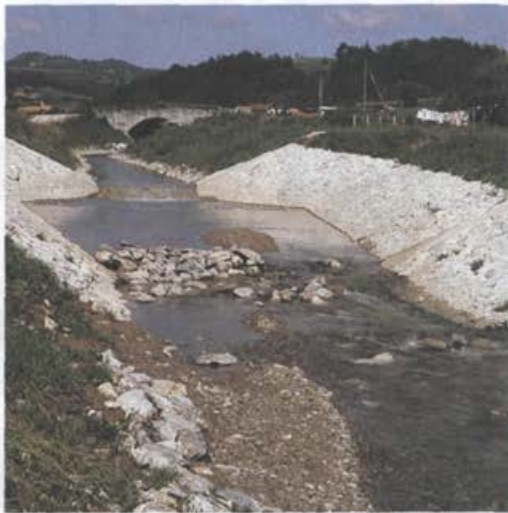
Skoraj ni večjega vodotoka, ki delno ali v celoti ni bil reguliran, npr. Sava, Sora, Vipava, Pesnica, Ledava, Ljubljana, Radulja, Mirna, Sotla in še in še bi lahko naštevali. Nekdanjih rečnih okljukov, kjer se je tek vode upočasnil, tolmunov, brzic, obvodnega rastja, ki je tu pa tam vodo zastrlo, ni več; po regulaciji so ostala gola, ravna, betonska ali s kamnom obložena korita, v katerih lahko preživi le še redkokatera živalska vrsta.

Na vodotokih gradijo hidroelektrarne, ki veljajo za čisti vir energije. To je res, vendar pa se z akumulacijami spremenijo vodni režim in fizikalne lastnosti vode; možno je, da se zaradi zajetja struga celo popolnoma izsuši. Akumulacijske pregrade tudi onemogočijo ribam selitve na dristišča.

Nepremišljenemu uničevanju narave so bile v preteklosti zelo izpostavljene manjše stoječe vode – mlake, kali, rečni mrtvi rokavi – s svojimi značilnimi prebivalci. Kot nekoristen svet smo jih zasipavali in zatrpavali z odpadki, pri tem pa nismo pomislili, da je ta svet z našimi polji spet v celoto, tako kot organi v telesu, in da je tudi od tega sveta in njegovih prebivalcev odvisen pridelek na naši njivi. Uničevanje mlak je eden od vzrokov, da so žabe in druge dvoživke med najbolj ogroženimi živalmi.

Intenzivno in monokulturno kmetijstvo ter gozdarstvo sta prostor osiromašili. V naravnih gozdovih rastejo različne drevesne vrste, drevesne krošnje sežejo do različnih višin, poleg mladih dreves so tudi stara, v katerih so dupla in odmrta propadajoča debla. Takšen gozd lahko preživi veliko število različnih živalskih vrst in je zato zdrav in stabilen. Mladi monokulturni iglasti gozd, kakršne smo v preteklosti tako pogosto nasajali, je skop z življenjskimi prostori in tudi z živalmi. Podobno je na poljih. Menjajoče se majhne površine njiv, polj, grmičja in gozdičev so spremenjene v enotne površine, ponavadi z eno samo kulturo. Na takšnih poljih se močno namnožijo le tiste vrste, ki se s to kulturo hranijo in človeku povzročajo škodo. Tedaj sežemo po strupih in s tem poleg škodljivcev umorimo tudi druge, poljedelstvu koristne žuželke, pa tudi ptice in sesalce. To se ponavlja iz leto v leto in strup se v velikih količinah nabira v zemlji.

Prostor je vedno bolj obremenjen z infrastrukturnimi objekti. Ceste režejo življenjske prostore živali. Za nekatere vrste je to zelo moteč ali celo usoden dejavnik ogrožanja. Znano je, da se nekatere vrste dvoživk selijo z zimskih bivališč v mrestične vode in nazaj, v poletna ali zimska bivališča. Najdaljše razdalje pri tem prehodijo sekulje in navadne krastače. Na cestah, ki prečijo njihove selitvene poti, vsako leto ostane pod

kolesi avtomobilov stotine živali; tako je npr. na cestah ob Cerkniškem jezeru, na Radenskem polju, ob Dravi pri Dravogradu, v Pesniški dolini ob ribnikih Pristava in Komarnik, vzdolž Save pri Litiji, ob akumulaciji Klivnik pri Ilirski Bistrici – in še bi lahko naštevali. Največji pomori so spomladi, ob prvih toplih deževnih večerih. Nekatere populacije so se številčno močno zmanjšale, nekatere so zaradi tega izumrle.

Najbolj usodno režejo življenjske prostore avtoceste, ki ponavadi popolnoma onemogočajo selitve živali in populacijske vrste razdvojijo. Avtocesta med Ljubljano in Razdrtim prekinja povezavo med favno dinarskega ter alpskega in evropskega prostora. Nekaterim živalim popolnoma preprečuje prehod, medvedi pa obcestno ograjo preplezajo, vendar so zato, žal, pogosta žrtev prometa. Prav sedaj poteka tudi gradnja avtoceste med Razdrtim in Koprom in tako se bo zaprl zadnji možni prehod za živali. Vsaj majhno možnost prehoda bi omogočili s postavitvijo avtoceste na viadukte, vendar hočejo graditelji še te zamenjati z nasipi.

Gozdne ceste, ki so jih gozdarji v zadnjih letih množično gradili, v gozdove vnašajo nemir – zaradi same gradnje, hrupa avtomobilov, spravila lesa, zaradi izletnikov in nabiralcev sadežev, katerim je ponavadi izhodišče konec ceste. Ob preplahu živali dodatno porabljajo energijo; ob neprestanem vznemirjanju spremenijo vedenje. Posebno kritično je vznemirjanje v zimskih mesecih, ko je aktivnost živali naravnana na varčevanje z energijo.

Električni daljnovodi prestrezajo jate ptic in mnoge se poškodujejo in poginejo.

Luči javne razsvetljave privabljajo nočne žuželke in te pogosto ob luči poginejo. Posebno škodljivo je, če so luči nameščene na svetle zidove, kjer zjutraj z živalmi, ki so nemočne ostale pod svetilko, neselektivno opravijo ptice. Tako je nočnih žuželk iz leta v leto manj, nekatere populacije so zaradi tega propadle.

Ko se odpravljamo na izlet v naravo, le redko pomislimo, da odhajamo v domovanja živali in da se moramo obnašati čim manj moteče. Ker nas je veliko in vedno več takih, ki iščemo oddih v naravi, so živali vse prevečkrat pregnane in motene; umikajo se v še zadnje mirne predele. Ena od rekreacijskih dejavnosti v naravi, ki je v zadnjem času postala množična in zato za živali zelo moteča, je prosto plezanje v prisojnih stenah v nižinskem svetu. Takšne stene so svojski življenjski prostor za nekatere živali, predvsem ujede in sove. Zaradi pogostega vznemirjanja je marsikatero gnezdo že propadlo. Posebno velik je ta problem v stenah Kraškega roba nad Ospom in Črnim Kalom, pa tudi v skalnih stenah drugod po Sloveniji.

Nekatere živalske vrste ogroža prekomerno izkoriščanje. Npr. veliki vrtni polž – nekdanj pogosta in običajna vrsta – je zaradi množičnega nabiranja postal redek in ogrožen. Na zbirnih postajah, kamor jih nabiralci nosijo, se nabere tudi po sto ton živali in večino izvozijo v tujino, predvsem Italijo in Francijo. Zaslužek seveda je, vendar na račun ogrožanja naše narave. Prizadeta ni samo vrsta, temveč tudi celotna biocenoza, ki je s to vrsto povezana v enoten prehranjevalni splet. Poleg tega nabiralci polžev plašijo večje živali, ki ravno v času najmnogičnejše-

ga nabiranja, v mesecih aprilu in maju, poleg mladice.

Nekatere vrste še vedno ogroža lov, čeprav je bil lov kot dejavnik ogrožanja neprimerno bolj izrazit v preteklosti. Zaradi lova so bili najbolj prizadeti veliki plenilci in uje-de, ki so jih lovci imeli in jih imajo mnogi še danes za svoje tekmece. Kljub temu danes samo zaradi lova ni ogrožena nobena živalska vrsta, vendar jim lov, poleg številnih drugih dejavnikov ogrožanja, pri preživetju ne koristi, temveč jih dodatno slabi. Lov je z naravovarstvenega vidika opravičljiv in potreben, če gre za strokovno utemeljen poseg v populacije zaradi porušenega naravnega ravnotežja, npr. zaradi odsotnosti plenilcev, medtem ko lov zaradi zadovoljevanja lovskih strasti, športnih užitkov in nabiranja trofejev v današnji že močno poškodovani naravi ni več opravičljiv. Podobno je z ribolovom v naravnih vodah.

Eden od načinov ogrožanja je tudi nase-ljevanje živalskih vrst, posebno, če gre za naseljevanje tujih, alohtonih vrst, ki imajo podobno ekološko nišo kot že domače, avtohtone živali. Priseljenci zaradi tekmovalnosti pri hrani in življenjskih prostorih škodijo avtohtonim vrstam. V Sloveniji so bili v zadnjih 100 letih naseljeni naslednji veliki sesalci: bezoarka leta 1896 ali 1899, vendar neuspešno, alpski kozorog, prvič leta 1896 in po tem še velikokrat, tudi po letu 1952, divji kunec – neuspešno v začetku in v prvi polovici stoletja, veliki aksis – po drugi svetovni vojni, vendar neuspešno, muflon, prvič leta 1953 in po tem še velikokrat, dam-jak, prav tako večkrat naseljen, prvič pa leta 1962, alpski svizec, prvič leta 1953 in po tem do leta 1988 še 25-krat, 11-krat v Julijske Alpe, 9-krat v Kamniško-Savinjske Alpe in 5-krat v Karavanke. To so za Slovenijo vse alohtone vrste; alpski kozorog in alpski svizec sta na ozemlju Slovenije živela v času ledene dobe.

V sladke vode so bile naseljene številne tuje vrste rib – beli amur, beli in sivi tolostobik, potočna in jezerska zlatovščica, šarenka, ameriški somič, ameriški ostriz, sončni ostriz in še nekatere druge (POVŽ 1987). Zelo hude posledice za avtohtono favno ima preselitev rib iz donavskega v jadransko porečje. Z naselitvijo navadne podusti v porečje Soče, je izumrla primorska podust. Zaradi naselitve potočne postrvi v vode jadranskega porečja je ogrožena soška postrv, ki se s potočno križa.

Tudi naše in celotno Jadransko morje je

vedno bolj onesnaženo, tisti majhen del slovenske obale pa vedno bolj obzidan in poln ljudi. Zato je tudi morsko in obmorsko živalstvo močno ogroženo.

Živalske vrste so naravna vrednota in bogastvo naše dežele, in ohraniti moramo vsako od njih. Za to so potrebni pravno in tudi sicer urejena država ter njeni ozavešeni prebivalci, ki znajo spoštovati in ceniti svojo naravo. Vsega tega pa nam ta čas še zelo manjka.

Onesnaževanje okolja ni samo slovenski, temveč je svetovni problem in celostno ga bo treba tudi reševati. Vse to zahteva preokret temeljnega odnosa človeške družbe do narave. To se delno že dogaja, vendar na žalost medtem ko nastaja nov odnos, narava vedno bolj propada. Kakor v začaranem krogu, saj je zaznavanje vrednot in njihovo varovanje odvisno od njihovega izginjanja in povezano z njim.

Jana Vidic

Literatura:

- Vidic, J., Kryštufek, B., Gregori, J. & S. D. Matvejev, Mršič, N., Sket, B., Povž, M., 1992: Rdeči seznam ogroženih živalskih vrst Slovenije. – Varstvo narave 17, Zavod SR Slovenije za varstvo narave in kulturne dediščine, Ljubljana Povž, M. 1987: Tuje vrste rib pri nas. – Pionir, 43/5: 31–32, Ljubljana
Sket, B., 1979: Jamska favna notranjskega trikotnika (Cerknica – Postojna – Planina), njena ogroženost in naravovarstveni pomen. – Varstvo narave 12, str. 45–61, Ljubljana

»NA MOLK OBISOJENI...« *

»Mislim sem povedati kaj o tem, kako je »argentinska Slovenija« ob vsem primarnem hotenju, da sebe obdrži pri življenju, skušala reševati pred pozabo tudi to, kar danes v domovini imenujemo »zamorčana literatura«. Mogli bi se torej ustaviti ob kakem zanimivem drobci o tem, kako smo pod Južnim križem tiskali Balantiča, kako je tam prvič zaživel v kulturni javnosti ime pesnika, ki se ga nocoj spominjamo. Povedali bi lahko kakšno zanimivost o tem, kako res »sua fata habent« pa ne samo »libelli«, kako imajo svojo usodo knjige, pa tudi rokopisi, ko bi se – recimo samo – ustavili ob Stanku Majcnu, zdaj junija še posebej, ob njegovih pesmih o Kočevskem Rogu, prvič objavljenih tam daleč od slovenske zemlje...

Toda o tem je že marsikaj napisanega, marsikaj pa še bo, in kakor ta, nocoj poroje-

na knjiga, bo gotovo še kakšna druga osvetlila usode zamolčanih, padlih ali v revoluciji pomorjenih pesnikov in pisateljev. Pa bi se torej morda raje v skromni meditaciji ustavili ob dveh, treh mislih.

Ta naša zamolčana literatura z vso golo to razkazuje krivico časa, kakor tolikokrat pravimo, ko pa se manj pogosto zavemo, da gre v resnici za krivico ljudi, ki so krivico storili. Vsi vemo, da na svetu ni hujšega kakor prenašati krivico. Res je, da ne smemo preslišati velikega Akvinca ali še prej kakega Sokrata, češ da je nekaj še hujšega kakor krivico trpeti in to je – krivico storiti. Sodobnik – in to niti ne samo človek mase – se seveda ob taki trditvi morda samo vzvišeno nasmehne in celo razmišljajoči človek le stežka dojame in prepričano bere – recimo Demokrita – »Če trpiš krivico, potolaži se! Resnična nesreča je delati krivico!«

Res je to, in celo to vemo, da je iskanje zgolj pravice (če iskanja ne spremlja tudi usmiljenje) lahko krutost in vendar... usmiljenje brez pravičnosti, »misericordia sine iustitia«, je – »mater dissolutionis.« Je mati razkroja. Razkroja v družbi. In kaj danes bolj ogroža slovensko bit: ali res krutost tistih, ki čakajo, da se jim krivice popravijo?

Človeku, ki po pol stoletja izgnanstva spet hodi po slovenski zemlji, po tej svoji zemlji, se odkrivajo razne resničnosti. Še posebej, ko se ustavi sredi kočevskih gozdov nad kostmi tisočernih pobitih v komunistični revoluciji. In če se mu je kdaj »v velikem svetu« zazdelo, da je srce človeštva otrdelo, se zakrknilo, kako se mu ne bi rezala v srce še hujša bolečina, ko zdaj hodi po rodni zemlji, po tem našem enem samem velikem grobišču in ko toliko ljudi **njegove** krvi ne vidi, kdaj noče videti v preteklosti storjenih krivic!

Relativizem je po najrazličnejših potokih ustvaril reko nihilizma, pravijo nekateri. In dodajajo, da so to dosegli stoicizem, ki je kdaj celo prav preko besedne umetnosti propagiral eliminacijo čustev, skepticizem, ki je eliminiral še resnico, pa idealizem (v gnozeološkem smislu). In bo tako! Saj so pa tudi vsi trije kakor otroci ateizma, pri nas dolga desetletja načrtno propagiranega.

Vseenost. »Premagala nas je vseenost«, pravi eden naših sodobnih pesnikov. Čudno bi bilo, ne čudež!, če ta epidemija ne bi zajela množice, ko pa – bi opozoril kak Ortega y Gasset – ob pojmu »množice« še

dolgo ne smemo imeti v mislih samo neukega človeka s ceste...

Krivica. Koliko naših mrtvih! Koliko živih »obsojenih na molk« in to ne v kakem »posvetu narodov«, ampak doma, na svojih tleh.

Krivica! Žal je pa danes ne popravljajo tisti, ki so jo storili. Niti ne njihovi »otroci«, ki se danes mirno sprenevedajo. Razni naši razsvetlenci v preteklosti, ki so pred revolucijo skozi desetletja grmeli proti »srednjeveškemu mračnjaštvu«, ki so venomer tožili o zatiranju kulturne svobode – kar spomnimo se na razne desetletja dolgo vladajoče kulturne carje – v kakšno strahotno, sramotno, v vsej naši zgodovini nikdar poznano tiranijo so zavedli naš narod. Pa bi človek, vsaj kulturni človek, najsi je njegov pogled na svet tak ali drugačen, pričakoval, da bodo vsaj potomci teh »sodnikov« spregovorili. Toda... molk. Kakor da se v preteklih petinštiridesetih letih v naši domovini nič ni zgodilo. In tako – v slogu francoskega reka, ki sicer govori o zmoti, »krivica, ki ni popravljena, je dvakrat storjena.« In najbolj zaskrbljujoče pri vsem tem je to, da ti ljudje mislijo, da to ignoriranje – za to namreč gre – v psihi naroda ne bo rodilo posledic...

Zakaj pravzaprav krivicam kdaj toliko časa ni zadoščeno? Nemški filozof Adorno bi našel vir v »strahu pred resnico«, ki da je prvi razpoznavni znak sodobnika, pri katerem je značilen »l'esprit bourgeois«. Ob vseh deklamacijah o drznih novih dosežkih in napredku gre v resnici, pravi Adorno, »za najbolj osnovno malomeščanstvo«.

Vendar pa, ali ni za našo dobo – za slovensko sodobnost morda še posebej – prav tako značilno tudi to, da poleg strahu pred resnico ob vprašanju krivic najdemo v množici – otopelost srca? Tu imamo obsojene na molk, tu imamo mučene, pobite. »Mene takrat še ni bilo na svetu...« – »Kaj hočemo, zgodovina je pač taka...«

A kdo ve, če ne gre še prej kot za strah pred resnico in otopelost srca za... izgubo posluha. Kakor da bi se človeku zarasla nekoč občutljiva ušesa. Že ne slišimo več tihih melodij; trpljenje drugih nas ne pretresa več; krivic, storjenih generaciji pred nami, naš z maščobo zaliti vibrator že ne zaznava več.

In vendar – kaj bolj potrebuje svet, kaj bolj potrebuje naš narod v mladi državi kot ravno človeka, ki mu kolesca srca in uma tenkočutno sovpadajo. In kdo drugi, če ne pesnik, more to našo oglušelost ozdraviti?

Izid Hribovškovih pesmi torej ni samo zanimiv mejnik v naši literarni zgodovini. Tudi ni samo vredno dejanje založbe, ki ob 140 letnici obstoja zvesto hodi po stopinjah svojega ustanovitelja, človeka, ki je do zadnjega diha skrbel za »požlahtitev uma in srca«. In je tudi več kot samo pietetni poklon mlademu, tako tragično preminulemu, toliko obetajočemu pesniku – mlademu pesniku in vendar tako zgodaj dozorelemu možu. Kdo med nami more nepretresen prebrati samo njegovi zadnji dve pismi?»

Pravijo, da polet metulja na Okinawi vpliva na vreme v Londonu, da odmeva v valovanju zraka tudi v osrčju Evrope. Ekologi skušajo s pesniško besedo oglušilemu sodobniku priklicati v zavest »občutljivost ekološkega ravnovesja«, resnico o medsebojni vplivnosti. – Izid »Himne večeru« je tak trepet metulja, ki bo – ne dvomimo – pomagal vzvalovati ponekod že otrpla srca. In posledic tega sodrgnetanja ne bo začuti samo na področju pesništva...

Naši politiki kdaj govorijo, kako desetletja trajajoči totalitarizem tudi še danes z nobene strani ni bil javno obsojen in kako je s tem bila – in je še – državljanom izpodmaknjena možnost »etične presoje o naši krvavi polpreteklosti«.

Naši gospodarstveniki – taki, ki jim je Slovenija res pri srcu – ob desetletja dolgo brisani meji med etiko in ekonomijo s skrbjo gledajo v prihodnost.

Naši moralisti razpravljajo o najtežjem in osrednjem problemu sedanjega slovenskega trenutka, ko z dreganjem v živo rano pokažejo, da je slovenski omrtvelosti iskati vzrok v »splošni etični otopelosti«. Ni pričakovati rešitve, dokler se ne dvigne »splošna etična zavest in etična zahtevnost«.

Pesnik ne poje, ker bi hotel dvigati moralo svojemu narodu. Njegovo poslanstvo ni reševati družbo pred etičnim ali celo gospodarskim propadanjem. Toda lepota in resnica porajata dobroto. Ali vsaj vabita k njej. Ni treba biti zgodovinar – o njih pravijo, da so »v preteklost obrnjeni preroki« – da vemo, česa posledica je naš današnji etični neposluh in – kam ta vodi. Pol stoletja negiranja ne samo nadnaravnih ampak tudi naravnih vrednot je rodilo svoje.

Do utrujenosti sebi in drugim dopovedujemo, kako imamo državniki, gospodarstveniki, kulturniki isto nalogo. Toda predvsem pesnik lahko – in v tem slovenskem trenutku še posebej – odpira naša ušesa, da ob njem zatrepečejo tudi naša srca. In tako tragično

umrli pesnik, čeprav pesnik na začetku svoje poti, ima ob vsej svoji preprostosti še poseben glas.

Tudi na nocojšnjem večeru naj bi prisluhnili temu glasu. Naj nas pesnikovi verzi naredijo bolj občutljive za lepoto. Tudi za – dobroto. Pa seveda... tudi za – resnico.

Resnico! Nas bo osvobodila.

Zorko Simčič

* *Dne 22. junija t. l. sta Knjižnica Anton Tomaž Linhart v Radovljici in Mohorjeva družba iz Celja priredili v Radovljici večer »v spomin sedemdesete obletnice rojstva Ivana Hribovška«, v revoluciji ubitega mladega pesnika.*

Na tem večeru je bila javnosti predstavljena knjiga »Himna večeru«, izbor Hribovškovih pesmi. Prvi je spregovoril ravnatelj Mohorjeve družbe g. Janez Jeromen. (Tu morda osnovne misli iz njegovega nagovora: objavljamo pesmi iz preteklosti, toda gledamo v prihodnost, etc.). O pesniku in njegovem delu je govoril prof. France Pibernik, ki je knjigo uredil ter zanjo napisal spremno študijo. Pred številno publiko je g. France Goličič recitiral vrsto najznačilnejših Hribovškovih pesmi, posamezne točke pa je povezoval čelist g. Milan Hudnik.

Pisatelj in kulturni organizator g. Zorko Simčič, ki se je prav v tistih dneh po dolgih desetletjih življenja v emigraciji vrnil v domovino, je kot eden soustanoviteljev Slovenske kulturne akcije, ki je v Argentini prva tiskala tega našega doma zamolčanega pesnika in tam tudi prva izdala njegovo liriko (»Pesem naj zapojem«), ob tej priložnosti imel krajšo meditacijo o na molk obsojenih.

KRESNICA SVETI V TEMI

Vsak ima svoje vrste svet, v katerem išče eno resnico.

Vse je nekoč nekje že bilo povedano, zato se pri pisanju vedno znova znajdem pred vprašanjem: kako napisati nekaj, da bo polno brez divjih zapletov, ganljivo brez patetike, humorno brez cinizma, sveže brez laži in predvsem globoko brez moraliziranja. Pred vprašanjem, kdo sploh sem jaz, da bi imela pravico obtoževati, soditi, poučevati druge? Ali so moja spoznanja in vedenje, smisel in bistvo, želje in negotovost in vsa moja pot, res tako univerzalni, da jih lahko brez meja trosim naokrog? Saj pisanje ni le

želja po izpovedi. Je veliko več; je sla po dajanju in prejemanju, po klicu in odzivu, sla po univerzalnosti, ki bi jo lahko priznala kot resnico.

In prav v iskanju resnice se podam in se vsak od nas podaja na samotne poti različnosti, ki nas vodijo k istemu cilju. Moja pot je najsvetlejša ponoči, najlepša med travami, drevjem in živalmi, najbolj vesela v družbi otrok in najjasnejše začrtana ob branju knjig. Noč, narava, otroci in beseda so vodniki, ki se jim spet in spet prepuščam in čudim, se od njih učim, jih občudujem in jim pritrjujem. In se jim vsakič znova pustim presenetiti.

Noč

Dnevna luč ti izostri čutila, nočni čas pa ti razvije duhovne darove, razmahne domišljijo, iztanjša fantazijo, utrdi spomin in spremeni celo lestvico vrednot. Začelo se mi je svetlikati, zakaj gre ponoči večina ljudi spat – lažje je tako. Veliko lažje. (Fynn, Gospod Bog, tukaj Ana)

Ponoči je svet drugačen, pokrajina je drugačna, so drugačna celo mesta in vasi. Vse je bolj tiho, bolj tvoje, vse z večjo močjo in enkratnostjo vstopa vate. Takrat zaživijo podaljšane sence pod občestnimi lučmi, prepolne ulice se spremenijo v oaze miru, iz izpraznjenih lokalov odmeva zven pomivanja kozarcev in ropot pospravljanja stolov. Eno za drugim ugašajo okna in le redki samotneži in čudaki hvaležno sprejemajo dar noči.

Ponoči lahko počneš toliko stvari. Lahko v neskončnost sediš na travniku in opazuješ drobne utripajoče lučke kresnic v temi – svetijo sebi in tistim, ki jih v razkošju umetne svetlobe še znajo opaziti. Lahko kolesariš po izpraznjenih ulicah, ko po njih prede le stroj za čiščenje umazanije, mestna mačka imenovana, ki te s svojima vrtečima krtačama in pršenjem vode vedno bolj spominja na živo bitje, nemega sopotnika v razodetju teme. Lahko izkoristiš svetlo prijaznost polne lune, se na dolgem sprehodu pridružiš naravi in osvobojen hrupa prisluhneš njenim zagonetnim zvokom.

Ponoči je lepo, ker se ne mudi. Lahko se pretvarjaš, da si ogoljufal čas, saj čutiš, da ti je vse, kar se tisti hip dogaja, navrženo. Dan se je razširil in raztegnil, se prelil v novo razsežnost, in s tem si se razširil sam. Prej suženj prenapolnjenih dnevnih ur si postal gospodar umirjenih nočnih, prej obrnjen navzven si se zdaj umaknil navznoter, pogledal vase. Zaradi teme vseokrog si postal

jasnejši, odkritejši, bolj kritičen do sebe samega in ljudi, s katerimi živiš čez dan.

Nočna spoznanja niso vedno prijetna, a so odrešujoča. In jutraj se počutiš, da imaš nekaj več, nekaj, kar so drugi zamudili, izpustili, prespali.

Narava

V vsakdanjem življenju smo navajeni živeti enostransko in tako tudi misliti; toda pred naravo smo svobodni in celotni, lahko si dovolimo, da zaigrajo vsi naši čuti in vse naše duševne moči, sočasno in enakopravno. Nihče ne more tega storiti kdajkoli, vsakdo je prisiljen tovoriti svoje verige, toda kolikor bolj pogosto in intenzivno, osvobojeni vseh ciljev, se bomo čutili sorodne s skupnostjo sveta, toliko bolj se bodo zrahljale verige in toliko bolj bodo darovali od svojega življenja sonce in zvezde, gozd, morje in gore, viharji in mrazovi, ptiči in divje zveri, toliko manjši bo krog stvari, do katerih nimamo nobenega odnosa. In samo tako bomo lahko rasli in povzdignili naše življenje v vrednost, v pomen in v širino. (Hesse, O uživanju narave)

Zatekamo se v naravo, ker je lepa. Lepota pa je pomembna le za prvi vtis, za oživitve zanimanja, ki se sproži v nas, ko spoznamo novega človeka, novo pokrajino, novo mesto. Od tu naprej se lepota širi navznoter, nas preplavlja in postavlja edinstvena, le naša merila; kajti lepoto sami vdihnemo stvarim in ljudem in jo ponotranjeno ohranjamo v zvestobi.

Čudne stvari nas pretresejo v naravi, vsakega nekaj drugega. Če dobro premislim, me nikoli niso zares vznemirile razvpite naravne znamenitosti; bile so lepe, seveda, dih jemajoče in bleščeče, a nikoli jih nisem sprejela za svoje, niso ostale v meni. Tja so se naselili skala, podobna konjskemu hrbtu, na kateri je bilo tako udobno sanjariti, belokranjska breza, kateri sem iz visečih vej spletla dolgo kito, ki jo je nosila do svoje »smrti«, z belimi kamni posut samotni zalivček na majhnem dalmatinskem otoku, temne cipe na šavirinskem pokopališču, prašna rdeča neskončnost centralne Avstralije, sedem potepuških psov, ki so me presenetili na jutranjem sprehodu po caprijskih gričih, rumeno žareče sončnice v spoletski dolini...

Najbrž ni prav, da me bolj kot propadanje Koralnega grebena prizadene posekano drevo v moji soseščini in gotovo je kruto, da ob poročilih o napadih na Dubrovnik pred seboj nisem zagledala umirajočih ljudi, mar-

več golobe nad Stardunom, ožarjenim z zadnjimi žarki sonca. Po opravičilo se spet zatekam k modrejšemu Hesseju, ki pravi, da »v vsakodnevnem življenju doživlja vsakdo izmed nas staro izkušnjo, da noben odnos, prijateljstvo, noben občutek ni trajen in zanesljiv, če ni prežet z našo krvjo, če ga ne dosežemo z ljubeznijo in sodoživljanjem, z žrtvijo in bojem«.

Resnično, bližje bi morali biti vsemu. In več časa bi si morali vzeti, da bi ponotranjili ter z lepoto in skrbjo ožarili pokrajine, ljudi in stvari, ki nam danes še niso blizu.

Otroci

Nekateri ljudje zelo hitro izgubijo svojo otroškost. Mali princ sprašuje kretničarja, kam potujejo ljudje, ki se vozijo v vlakih. Dobi odgovor, da tega celo strojevodja ne ve. Ko prigrmi že tretji razsvetljeni brzovlak, Malega princa zanima, če gredo ti za prvimi.

»Za nikomer ne gredo,« je rekel kretničar. »Spijo, pravzaprav zehajo. Samo otroci tišče noske na okenska stekla.«

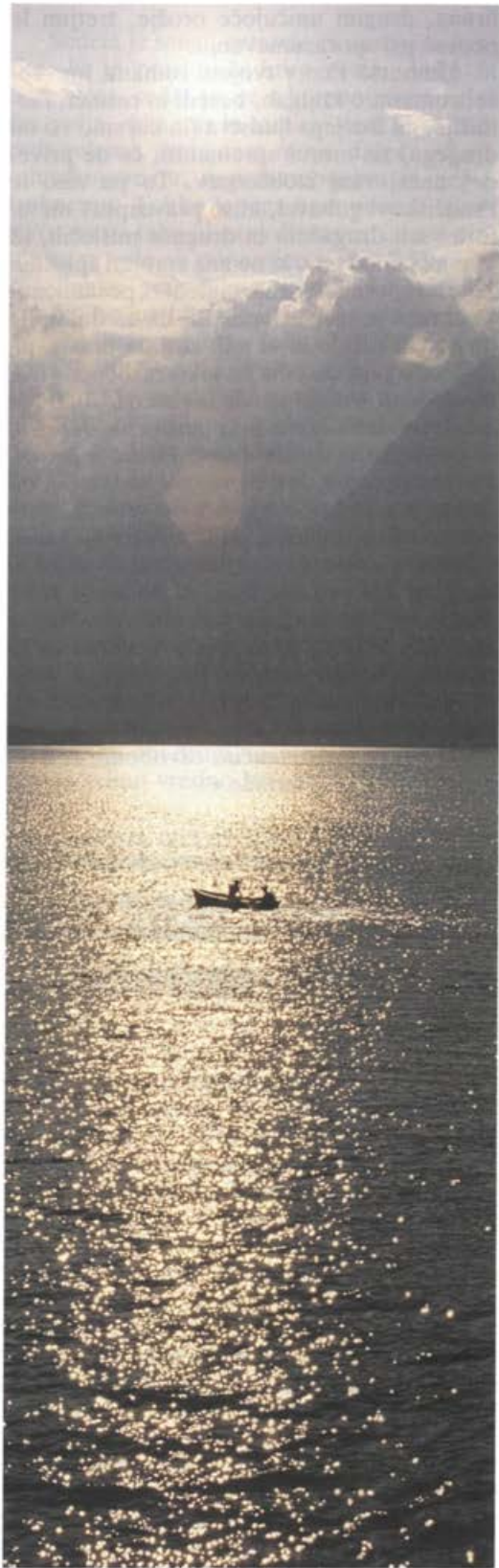
»Samo otroci vedo, kaj hočejo,« je menil Mali princ. »Zapravljajo čas s punčko iz cunj in ona je zanje vse, in če jim jo vzameš, se jočejo.«

Poznajo resnico res samo otroci? Ali pa so otroci vsi tisti, ki jo iščejo? Poznam prav stare otroke in zelo mlade starce. Otroci so iskreni in nepokvarjeni, čeprav znajo tudi izsiljevati in prizadeti. A s pogumom, ki pravzaprav sploh ni pogum, ampak bolj nezavedanje teže storjenega dejanja, nas uče odpuščati in v odpuščanju stopati drugim naproti.

Kadar sem slabe volje, lahko s svojimi problemi obremenim nekoga, ki je ravno pri roki, a potem se počutim samo še bolj ušivo. Takrat se najlaže zaupam otroku, ki mi, s čistim in neobremenjenim umom ter vseobsegajočim zaupanjem, ne da bi to od njega sploh pričakovala, dvigne pritiskajočo težo z ramen in odgrne tisti dan zastrto veselo plat življenja. In spet sem optimistično pahnjena na pot iskanja resnice. Prav ta sposobnost je rodila svetnike in dobre pisatelje. Prav z njo so za vedno ostali otroci, ki so svoje večno čudenje nad svetom znali udejanjiti v potrditev vsem, ki gredo pravo pot, a tega še ne vedo čisto zagotovo.

Beseda

V začetku je bila Beseda pri Bogu. In ko se je naselila med nami, jo je vsak razumel in uporabil na svoj način. Enim je bila duhovna

hrana, drugim uničujoče orožje, tretjim le pomoč pri sporazumevanju.

Umberto Eco v svojem romanu *Ime rože*, romanu o knjigah, besedi in resnici, razmišlja, da Božjega ljudstva (in kaj smo vsi mi drugega) ne moreš spremeniti, če ne prideš nazaj vanj izobčencev. To pa niso le Frančiškovi gobavci, ki so pravzaprav metafora vseh drugačnih in drugače mislečih, to je vsak izmed nas, ki ne zna sprejeti splošnih zakonov, vsak, ki zna zagledati posamično. Vsakemu je treba dopustiti, da se dokoplje do svojih resnic in iz njih sestavi pravo, pa naj bodo poti do cilja še tako različne. »*Da, lagali so ti, hudič ni vladar snovi, hudič je nadutost duha, vera brez nasmeha, resnica, ki je nikdar ne zgrabi dvom. Hudič je temen, ker ve, kam gre, in ko gre, gre vedno tja, od koder je prišel. V neskončnem vrtincu možnosti pa Bog dopušča, da si predstavljaš svet, v katerem samozvani oznanjevalec resnice ni drugega kot bedasta šoja, ki ponavlja tisto, česar se je naučila pred dawnimi časi. Boj se prerokov in tistih, ki so pripravljeni umreti za resnico, zakaj običajno potegnejo s sabo v smrt brezštevne druge, dostikrat pred sabo, včasih namesto sebe. Zakaj edino ene resnice se je treba naučiti: osvoboditi se brezumne strasti do resnice.*«

Vse je nekoč nekje že bilo zapisano. Le malo drugače.

Katarina Mahnič

NA DRUGI, RESNIČNI BREG

Sedela je na griču čisto tiho, ovijala okoli prstov travno bilko in gledala prve sence poznega popoldneva, ki so se tam na oni strani že začele plaziti iz gozda na travnike in njive. Celo sem gor v mir in tišino samote je prodril glas traktorjev, ki so brneli spodaj v dolini.

»Kako je vse drugače, kot je bilo!« se je ponovno začudila, čeprav je ta razvoj opazovala, res bolj od daleč, pa vendar, vsa leta od svoje mladosti. Še sedaj si lahko prikljče v spomin tiste čase, tisto tišino nastajajočih večerov tu gori, ko je, mlada in nestrpna, hrepenela po drugih krajih, tudi po hrupu, po ljudeh in dogodkih, po vznemirjenosti mest, kjer je vedno živahno in se vedno kaj dogaja, ne tako kot tu, kjer si ob večerih slisal le petje ptic, včasih še fantov na vasi,

drugače pa sta te obdajala tišina in mir. Takrat ni prenesla miru in tišine teh gričev, bala se je, da zamuja mladost, da zamuja življenje, ki drugje s smehom in hrupom teče hitro in glasno, tu pa kot da se je ustavil čas.

»Zato sem tudi odšla,« se spominja z grenkobo in poboža travno rušo, na kateri sedi, kot bi se ji želela opravičiti. »Odšla sem v mesto, neumno kmečko dekle, pričakovala, da se mi bodo odprla nebesa, da bom srečna in da se bo vedno nekaj dogajalo tudi meni, ne le drugim. Potem pa...«

Seveda se je res dogajalo. Najprej strojepisni tečaj in razvajeni otroci pri družini, kjer je delala za hrano in sobo, potem prva služba, mnogo zabave, predvsem za druge, seveda, na račun njene otročjosti in starokopitnosti, kot so jo prepričevali sodelavci, željni pustolovščin in tako zelo moderne svobode, potem pa šola, večerna seveda, naporna in obvezujoča. »Takrat sem bila srečna,« se spomni širnih obzorij, ki so se ji odpirala, ko je spoznavala vedno več, vedno nova dognanja človeškega uma. »Dobro sem se učila, veselilo me je. Zato se tudi nisem mogla ustaviti, hotela sem vedeti vedno več, imeti diplomu in se še naprej učiti... Vse to mi je uspelo, res, ni me treba biti sram, kar pameten človek sem...«

Vendar ji vsa pamet končno ni prinesla kaj veliko sreče. Leta so tekla, sestre in prijateljice so imele že družine, otroke, ona pa mnogo šol, znanja in težko in odgovorno službo... Spoznala je Ivčija. Tovariša Janeza, kot so spoštljivo in spakljivo govorili drugi. Tudi on je prišel v mesto s hribov, le da je on hrepenel po njih, po miru, tišini in lepoti krajev bogu za hrbtom. Čas njune mlade ljubezni je bil res nepozabno lep, vrnil ji je tudi ljubezen do zemlje, do doma in do pozabljenih krajev. Takrat sta se veliko vračala domov, skupaj prisluškovala pticam in skupaj obračala otavo v bregu... takrat je najbrž, odkar je odrasla, prvič zares osrečevala tudi mamo in očeta... Tako rada sta imela Ivčija in tako zelo srečna sta bila zaradi hčerine sreče...

Ivči je hotel iz mesta nazaj domov. Toda kako bi pustila leta dela, študija, leta službene dobe, kako bi zapustila lepo udobno stanovanje, toplo in v središču vsega, in se preselila v te hribe? Res ni bilo mogoče... Po poroki mu je leta in leta obljubljala: Morda pa dobim službo v domači vasi, morda pa bi me potrebovali na občini, počakaj še malo, samo še nekaj let, morda bova lahko tako uredila... Pa ni mislila tega.

Pravzaprav se nikoli ni mislila vrniti sem. Mesto je že postalo njen dom, že se je navadila na hrup in smrad, na vrvenje množic in na luči, ki vse noči utripajo za okni...

Tako sta v mestu ostarela, dočakala pokoj, otroci, mestni in moderni, so si ustvarili svoje družine in Ivči je spet začel govoriti o domu... Na jesen je bilo, lani, ko mu je obljubila, da se spomladi vrneta domov. Zimo je res laže preživeti v toplem stanovanju, kjer ti kurijo drugi, večeri so dolgi in lepo je obiskati kakšno prireditev ali samo sedeti doma in poslušati, kako pluzijo ceste in pločnike pod tvojimi okni... Počaka naj še toliko, spomladi se vrneta, če res to tako zelo želi. Počasi je misel na dom, na griče, ptice in tišino postajala domača tudi njej, začela se je veseliti prihajajoče pomladi in vrnitve.

In to je bila res najlepša pomlad v njenem življenju! Ko sta si uredila knjige in slike v stanovanju, ki ga je Ivči s tako ljubeznijo pripravljala nad kolnico toliko let, se je na domačiji počutila res doma. Vse njene ljube prijateljice knjige so bile tu, tu je bil star sadovnjak, ki se je odel v osupljivo lepe cvetove, tu je bila nečakinja, ki ji je vsako jutro postavila mleko, pravkar namolzeno, pred vrata... Z Ivčijem sta ure in ure hodila po poljih in njivah, poslušala čebele v sadovnjaku in skupaj opazovala sončni zahod. Nova, neznana sreča zrele umirjenosti je napolnila njeno srce in ni si znala več zamisliti, kako je mogla tako dolgo vztrajati v mestu! Vse tisto nesmiselno, ubijajoče hitenje, vsi tisti opraski, ki so ji zapolnili še proste ure, ves tisti hrup in smrad! Predvsem pa naglica, naglica, uspeh, hlastanje po njem, nestrpnost, prerivanje, neprijaznost in pomanjkanje ljubeznivosti! Tu v hribih se je čas spet ustavil, vendar ji je bilo sedaj to ljubo. Odvabila se je nositi zapestno uro in je spet zaupala soncu in občutku. Brez naglice, brez nestrpnosti, v miru in tišini... Bilo je tako lepo... pa tako kratek čas! Kar nenadoma, brez kakšne napovedi, jo je Ivči nekega jutra zapustil. Zaspal je tako mirno, s toplim smehljajem, kot da še vedno gleda sončni zahod in premišljuje o smislu sveta, življenja, človeškega prizadevanja in kot da sanja o sladki slutnji, ki ji je včasih govoril o njej – da mora biti v nebesih tako lepo kot tu, v hribih. »Zaspal je in me pustil samo,« je z žalostjo pomislila na dni, ki so jima bili vendarle dani, da sta jih preživela skupaj tu gori, kjer se zdi mestni hrup daleč in neresničen, Bog pa resničen in blizu.

Sedela je sama, ostarela in umirjena ženska, ki je preskusila hrup sveta, dirko in uspešnost, sedaj pa se s hrepenenjem ozira čez polja, srka mir in samoto vase in se čudi ponorelemu svetu tam nekje daleč, od nje oddaljenemu, nepomembnemu in nepotrebnemu. Toliko lepega nam ponuja stvarstvo, mi pa tako hlastajoče zapravimo življenje za prazne ali ponarejene cilje! Sedaj ima čas, lahko premišljuje, kam potuje senca, kakšno bo jutri vreme in kakšen dolg, miren in oddaljen dan jo čaka. Jutrišnji, pa še eden, koliko še? S hrepenenjem je pogledala sonce, ki je začelo zahajati, in si rekla: »Še malo, še nekaj lepih, polnih dni, pa mi bo morda že dano spet videti Ivčija, mamo in vse druge. In seveda njega, ki nas je ustvaril nemirne in polne koprnenja, ki ga potem razsipamo po svetu, dokler ne zaslutimo resnice, da je potrebno tako malo, tako zelo malo...«

Tiho je sedela in se prizanesljivo smehljala ropotu traktorja, ki je prav do nje prišal nemir mladega hitenja in prizadevnosti. Razumela je oba svetova in veselila se je svoje mirne zrelosti, ko čaka, da jo čoln časa prenese na oni drugi, resnični breg, po katerem je edino vredno hrepeneti.

Mira Dobravec

V ISKANJU DOMOVINE

Skoraj vsakdo od nas se je že kdaj znašel v položaju, ko mu je kdo domovinsko pravico odrekal – in prav tako v položaju, ko jo je sam odrekal drugemu. Podobni smo norcem, ki drug drugemu kažemo zijala in se zmerjamo z norci – in imamo pri tem vsi nekako prav. Tako bo tudi z domovino. V resnici domovina za nikogar ni tako samoumevna stvar, tako od vsega začetka pripadajoča stvar, da bi se mogli počutiti, kakor se petelin počuti na svojem kupu gnoja. Prav v tem je namreč razlika med petelinom in človekom. Petelin ima svojo gnojno domovino zagotovljeno po naravi, človekova domovina pa je tako zapleten pojav, da ga ni mogoče ubraniti zgolj s petelinjim postavljanjem in kikirikanjem, pa četudi stojimo prav na vrhu svojega gnojnega kupa...

Če bi pojem »domovine« obsegal samo tisto naravno okolje, ki se nam je vtiskovalo v doživljanje in v zavest, ko smo bili še otroci, potem bi vsakdo od nas imel zelo majhno domovino, navadno precej manjšo

od lastne občine. Za številne bi bila to kar zelo kratka in umazana uličica ali pa kako zagrajeno dvorišče, polno za otroke sicer tako zanimive odpadne železne in druge šare. Za marsikoga bi to bila tako rekoč samo lastna kmetija z nekaj obronki okoliških hribov.

Kaj pa, če smo nekaj časa iz svojega zgodnjega otroštva preživeli v kakšnem čisto drugem okolju, celo tujejezičnem okolju v drugi državi ali celo na drugem kontinentu? Tudi slike iz tistega okolja so se nam vtisnile zelo globoko v doživljanje in v zavest. Bi bilo tisto potem manj domovina, kakor pa to, kar za domovino navadno štejemo?

Že kar po nekaj vprašanjih, ki še niti niso šla tako globoko v človekovo naravo, se nam pokaže, da vprašanje domovine ni tako preprosto, kakor se je zdelo našim učiteljem, ki so nas vabile »Za domovino – s Titom naprej!« Pravzaprav je imel tudi ta nesrečni človek z domovino velike težave. Na pol Slovenec in Hrvat se je podpisoval v cirilici. Celo njegovo vzhodnorimsko cesarstvo srbske narodnosti mu je bilo premajhno in si je omislil nekaj v slogu Karla V.: svet neuvršenih, v katerem sonce nikoli ni zašlo...

Nemški filozof Heidegger je poleg stvari, ki si širše občinstvo z njimi ne more kaj dosti pomagati, vendar napisal misel, ki lahko nam vsem še kako pomaga nekoliko bolje razumeti pojem domovine, pojem, ki toliko ljudi združuje – in ki še več ljudi ločuje in jih izriva iz življenjskega prostora. Dejal je namreč, da je jezik hiša biti. »Bit« pa lahko v našem primeru pomeni tudi domovino. To pomeni, da štejem za domovino tisto okolje, v katerem nas drugi razumejo in v katerem mi razumemo druge. Pri tem seveda ne gre le za besedno razumevanje, temveč za razumevanje v globalnem smislu, za razumevanje kretenj, vedenja, mimike, naglasa, namiga.

To pa pomeni, da domovine ne kaže razumeti kot enkrat za vselej začrtano naravno okolje, temveč bolj kot nekaj, česar se nekako »naučimo«. Če domovino v najožjem smislu in obsegu predvsem doživljamo, potem domovino v tem razširjenem pomenu predvsem pojmujeemo.

Domovina potemtakem ni naravna danost, temveč predvsem nekaj priučenega in naučenega. Naučenega najprej po jeziku, ki se ga moramo naučiti, saj človeški jeziki ne rastejo v naravi, kakor sicer še vedno verja-

mejo nekateri ljubljanski jezikoslovci, temveč jih je treba bodisi spontano ali pa zavestno oblikovati in se jih učiti. Domovina pa je nekaj naučenega tudi po tem, da se pojmovanja domovine naučimo tako, kakor se naučimo tudi pojmovanja drugih vrednot, verskih, moralnih, estetskih in drugih. Da je moje domovine konec prav tam, kjer poteka državna meja, tega mi prav gotovo ni moglo dati naravno doživljanje, saj to ne ve za saintgermainsko pogodbo. Tega sem se naučil doma ali v šoli ali pri vojakih ali kjer koli že.

In če je tako, ali bi bilo potem res čisto nemogoče, spoznati naravo človeka in človeške družbe tako globoko, da bi se meje mojega sveta, v katerem razumem druge in v katerem se mi zdi, da drugi enako (ne) razumejo mene, razširile kar na vso zemeljsko oblo? To ni kaka novomodna zamisel, to je storil že stari dobri Sokrates, ki je prvi izpričano izjavil, da je njegova domovina ves svet.

Tudi če si mislimo, da je bil Sokrates žrtev napačne presoje, celo iluzije ali še huje, halucinacije, je treba vendarle priznati, da ima tako gledanje neko vnaprejšnjo prednost pred gledanjem tistih, ki svojo domovino pojmujejo tako, kakor jo trenutno zarisuje z vojaškimi zmagami ali pa diplomatskimi pogodbami povlečena meja. Kdor, kakor Sokrates, meni, da je ves svet njegova domovina, ta nima v sebi nobene potrebe več, da bi zapuščal svoje varno ognjišče in se pod vojaškim praporom podajal na osvajanje ozemelj, s katerimi bi rad razširil svojo domovino, ki se mu zdi preozka. Če nič drugega, bi bil tak »čudak«, kakor je bil Sokrates, za človeški rod najmanj nevaren sopotnik od vseh mogočih.

Kristjan bi moral imeti v zvezi s pojmom domovine še neko drugo rezervo. Če misli s svojo vero resno, potem bi moral videti svojo izvirno in končno domovino v svetu, v katerega je mogoče stopiti šele skozi smrt. Veliko mojih rojakov sicer prepeva slovensko ljudsko pobožno pesem V nebesih sem doma, ne naredijo pa vtisa, da bi jim to prišlo delj kakor do glasilk. Biti doma v nebesih, to res tako čutiti in v to trdno verovati, to bi pomenilo osvoboditi ta zemeljska, prostorsko, zmogljivostno in časovno omejena tla vsakršne zahteve po naši ekskluzivni prisotnosti in predpravi. Kdor bi res tako veroval, bi iz našega ilnatega sveta skušal narediti kar se da udobno in pametno urejeno gostišče »Pri usmiljenem Samarijanu«

(Lk 10, 25–37), v katerem bi drug drugemu povijali rane in stregli z napitki in jedmi, ki ohranjajo življenje.

Žal so kristjani samo v tem stoletju bojevali dve svetovni vojni in kup lokalnih vojn, zadnja se pravkar razplamteva prav v bližini odtisov Pavlovih apostolskih sandal – za domovino, ki bi po njihovi veri morala veljati kvečjemu za domovinski provizorij.

K drugačnemu pojmovanju domovine pa ne pomaga zgolj pridigati, tudi tako pridigati, kakor sam delam v tem zapisu. Če je res, da ima občutje domovine kaj opraviti z razumevanjem, potem se je treba v to globoko zamisliti in potem tudi kaj storiti. Če povežemo domovino z razumevanjem, potem nam postane nenadoma logično, da bomo našli pravo domovino le tam, kjer nas bo Nekdo docela razumel. Tega na tem svetu ni zmožen niti najbolj pronicljiv psihoanalitik. Tudi Sokratovo razumevanje sveta ni bilo razumevanje v tem smislu, da bi si ves svet razložil, temveč v tem, da je sprejel svojo danost nerazumevanja. Uvidel je, da ničesar ne ve in ničesar ne razume – in to je bilo največja modrost. Kristjan ni najmodrejši zato, ker bi več razumel kakor drugi, temveč ker veruje, da po samem bistvu stvari ne more ničesar dokončno razumeti in da se mu bo vse to razodelo šele na drugem svetu.

Meje naše domovine se torej toliko bolj razširjajo, kolikor bolj smo pripravljeni priznati, da sebe in svojega okolja nismo sposobni resnično razumeti in nam bo to dano šele drugje. Prav ta sokratski »vem, da nič ne vem« pa nas naredi v moralnem smislu za tako razumevajoče, da imajo drugi okoli nas vtis, kako smo jih najboljše razumeli in kako oni najboljše razumejo nas.

Domovina se tako vse manj kaže kot površina, ki jo je mogoče osvojiti, ki jo je treba braniti zase in pred drugimi, ki jo je treba obdati z vedno višjimi ograjami in vedno globljimi jarki. A obenem se vse bolj kaže kot poljubno raztegljiva površina, katere raztezni množitelj določa naša pripravljenost, da postajamo vse bolj razumljivi drugim in da se skušamo čimbolj vživljati v druge. Vsakdo, ki to resnično hoče, si lahko svojo domovino poveča do skrajnih meja človekovega duhovnega pojmovanja. Ne le vsa površina zemlje, tudi vsa za naše predstave neizmerna prostornina veselja je lahko naša domovina, če sami tako hočemo.

Ta drža pa ne more ostajati brez posledic tudi v vsakdanjem in političnem življenju. Kdor tako pojmuje človeka in njegovo tu-

zemsko navzočnost, ta svojih osebnih značilnosti (identitetnih znakov), kakor so narodnost, rasa, civilizacija, kultura, materni jezik, ne bo več povezoval z rezerviranim fizičnim ozemljem, ki pripada vsemu človeškemu rodu, temveč bo vse te danosti nosil s seboj, kakor je dejal stari grški modrijan Bias: »Vse svoje nosim s seboj!«

Da pa se v velikem prerivanju človeškega sveta ne bi izgubil in tako zmanjševal različnost in pestrost, ki se zdita Stvarniku vseč in ju tudi razum spozna kot koristni, saj je v razpršenosti razlik lažje iskati resnico kakor pa v ozkem pohodu uniformnosti, je treba vse naše javno življenje urediti tako, da gost ne pohodi tega, kar je zasadil gostitelj – in da gostitelj ne zavrže tega, kar je prinesel gost. V jeziku, v hiši jezika, ki je naša domovina, kakor smo slišali pri Heideggerju, to pomeni, da morata imeti materinščina domačina in materinščina popotnega dovolj prostora, da druga druge ne ovirata in ne preglasita. To pa je mogoče samo tako, če v vsaki deželi poleg materinščine tega ali onega rodu dobi pravico javne rabe tudi drugi jezik vsakogar od nas, najsi bomo domačini ali popotni. Ta drugi jezik mora biti domenjena stvar vsega človeštva in ne sme pripadati nobenemu človeškemu rodu posebej. Samo tako je mogoče doseči, da nobena materinščina ne prestopa svojih mej in ne vdira v območje druge – in da vendarle vsak lahko razume vsakogar in je razumljen od vsakogar. Drugače govoreči in drugače pojmujoči tako ne bo več tujec, temveč gost. Z njim se pogovarjam v jeziku, ki nama je skupen, a ni last nikogar od obeh. Prav raba skupnega jezika pa ga tudi razlikujoče označuje ter njemu samemu in meni ter mojim rojakom razločno pove, da je gost in da uživa pravice in časti, ki gredo gostu, a da ima tudi dolžnosti, ki gredo gostu. Ker to velja v enaki meri tudi zame in za vsakogar, to razlikovanje ni izločujoče, temveč le varuje posevek naseljenca, pa tudi culo ali voz popotnega...

Veliko težav in sporov, včasih žal tudi hudih dogodkov med tako imenovanim »domačim prebivalstvom« in med tako imenovanimi »prišleki« nastaja zaradi neurejenega »hišnega reda«. Nihče se ni učil vrlin in prijemov dobrega gostoljubja, prav tako nihče vrlin in prijemov popotovanja in življenja v vlogi gosta. Aroganca srbskega novinarja pri nekem slovenskem dnevniku, ki je desetletja preživel v Sloveniji, se poročil s Slovenko in živel prav od slovenske tiskane

besede, a si je privoščil razkošje, da so mu njegove srbsko pisane članke prevajali in da v življenju ni spregovoril slovenske besede, je lep primer za to. Sam ne vidim glavne krivde v tem človeku, ki je dovolj kaznovan že z lastno smešno domišljavostjo in načrtovano omejenostjo. Največja krivda je pri gostiteljih, se pravi v sovenskem socialnem okolju, še posebej seveda pri časopisnem podjetju, ki je šaljivcu tako zaposlitev omogočalo. Prav v takem primeru ravnaajo ljudje skoraj »idealno« narobe. Po eni strani niso pripravljeni ničesar storiti, da bi med gostom in gostiteljem zavladalo razmerje medsebojnega spoštovanja in dobrohotnega sodelovanja, po drugi strani pa vsako nepripravo priložnost uporabijo za neprestano zgražanje nad »krivico«, ki se godi domačemu prebivalstvu s strani »onih z juga« ... Pa bi bilo čisto zadosti, če bi vrlemu novinarju pred sprejemom v službo povedali, da je znanje in uporaba slovenščine osnovni pogoj za zaposlitev v slovenskem novinarstvu. Če kandidat tega pogoja ni pripravljen sprejeti, mu je treba prijazno postreči z zadnjimi različicami in ga napotiti v gradbeno ali kako drugo dejavnost, kjer obvladanje jezika ni tako pomembno.

A če je pri sprejemanju v službo smiselno in moralno upravičeno postavljati pogoj znanja določenega jezika, pa ni mogoče sprejeti

zahteve, da bi moral kdo, ki želi v kaki deželi samo živeti in si zna sam zagotoviti svoj gmotni obstoj, obvladati ali celo uporabljati jezik svojega okolja. Jezik je tako intimna zadeva vsakega človeka, da so starši edina instanca na tem svetu, ki ima pravico postaviti svoje otroke pred »izvršeno dejstvo«, da se morajo naučiti materinščine. V vseh drugih primerih je treba z vsakomer skleniti sporazum. To je tudi moralna osnova pravične etnične in manjšinske politike. Tudi pripadniku manjšine nihče nima pravice vsiljevati učenja večinskega jezika. Da pa bi to temeljno človekovo pravico učinkovito uveljavili, je treba najprej rešiti komunikacijsko vprašanje na občečloveški ravni. Pravica do ostajanja zgolj pri svoji materinščini je izvršljiva in izterljiva le, če se lahko vsi povsod sporazumemo v skupnem občečloveškem jeziku, ne glede na to, v kakšnem razmerju smo drug do drugega.

Skupni občečloveški jezik tako ni cilj sam po sebi, temveč sredstvo za to, da je temeljna ravan domovine zagotovljena vsakemu človeškemu bitju, da nihče nikamor ne pride kot brezdomec in odvisnež od milosti krajevnega prebivalstva ali krajevnih oblasti, temveč kot bitje s priznanim dostojanstvom in s priznano najširšo domovino – svetom v svoji celovitosti.

Zelo pomembno je namreč, da končno

uvidimo, kako svet ni podoben hlebu kruha, ki ga je mogoče razlomiti in se vsakdo lahko nasiti z odlomljenim delom. Svet lahko deluje samo kot neokrnjena celota; samo kot celota lahko svet nosi človeka in njegovo življenjsko nalogo. Zato tudi ni mogoče reči, da bi kak del sveta v smislu izključujoče posesti pripadal temu ali onemu ljudstvu ali celo temu ali onemu posamezniku. Tako meddržavne in medpokrajinske razmejitve kakor tudi zasebni zemljiški kataster imajo samo relativen upravljalški značaj. Nihče ne more biti v takem smislu lastnik katerega koli koščka zemlje, kakor je lastnik svoje obleke ali svojega uporabnega predmeta. Na zemlji je vsakdo lahko le »božji najemnik« ali v humanističnem jeziku, najemnik vsega človeštva. Najemnina za to uporabno pravico pa je tako ravnanje z zemljo, ki usklajuje osebno in skupno dobro, osebno in skupno blaginjo. V smislu krščanskega družbenega nauka pravimo temu »socialni značaj lastnine«.

Na tej osnovi bomo morda lažje razumeli, da nihče ni tako do konca v posesti »svojega« koščka zemlje (pa naj gre za ljudstvo ali za posameznika), da bi ga smel absolutno ograditi v fizičnem ali administrativnem smislu in bi v sebi videl tako dokončnega »domačina« in v prihajajočem tako dokončnega »tujca«, da bi med njima ne moglo priti do prijaznega srečanja ali tudi do omejenega ali celo trajnega sobivanja. Če tako gledamo, tudi nihče ni tako do konca »brez vsega«, tako do konca tujec, da bi lahko človeško polnovredno bival le na območju in v varstvu svojega rodnega okolja in svoje rodovne ali narodne skupnosti. Zato bi moral biti vsakdo opremljen z dvojnimi državljanstvom, nacionalnim in svetovnim. To pa bo mogoče šele tedaj, ko bo vsakdo tudi komuniciral lahko na obeh ravneh brez posredovanja: na nacionalni in na internacionalni ravni. Preprosto povedano: v svoji materinščini in v nevtralnem mednarodnem jeziku.

To pa seveda ne pomeni, da se lahko v kako območje naseli poljubno število ljudi. Na tem svetu smo podvrženi časovnim, prostorskim in energetskim omejitvam. Toda razlika je, ali te meje postavlja narava in gostoljubni posamezniki – ali pa kaka politična ideologija in morda oblast ali stranka, ki jezdi na trenutnem valu nacionalne navdušenosti in slepote. Nesmisel in zloraba oblasti je, če kdo, ki bi bil pripravljen sprejeti k sebi gosta, ki ga doma preganjajo, in ki ima za tak sprejem tudi dovolj primerne prostora

in drugih možnosti, s televizijskega ekrana od »svojega« političnega predstavnika ali oblastnika »izve«, kako v tej državi ni več prostora za tujce, kako je rešilni čoln že tako poln, da bi ob dodatnih rešencih začel toniti. Prav to pa se dogaja v številnih državah zahodne Evrope, kjer kljub vsem demokratičnim načelom in ureditvam navkljub oblastem ne pride na misel, da bi ljudem samim prepustile presojo, do kod lahko gre njihova pripravljenost za sprejemanje gostov, temveč to mejo postavljajo kar sami, in to seveda tisti, ki od vsega tega tako ali tako niso prizadeti: niti na strani tistih, ki prihajajo, niti tistih, ki sprejemajo!

Eden najpogostejših in najglasnejših ugovorov zoper odprta vrata za tiste, ki bi v stiski radi prišli k nam, je sklicevanje na ogroženost domače kulture in jezika. Ta argument se zdi posebno prepričljiv prav pri narodih, kakršen je slovenski, ki se tako ali tako zdi neprestano ogrožen, od davne zgodovine pa vse do danes.

Preden presodimo težo tega ugovora, si pogledjmo verodostojnost njegovih avtorjev in razširjevalcev. Nikjer še nisem slišal zahteve, da bi bilo treba zmanjšati turistični pritok, ker preveliko število gostov iz tujine lahko prizadene identiteto krajev, v katere prihajajo turisti. Nasprotno, tudi dežele, katerih prebivalstvo se sicer čuti najbolj krhko v svoji identiteti, z vsemi sredstvi spodbujajo prihajanje turistov iz tujega sveta. Čeprav je v resnici tako, da ima turizem veliko bolj uničujoč učinek na domačo kulturo, jezik in običaje kakor pa begunci, gostujoči delavci ali celo nomadski popotniki. Na pomlad v letu 1993, pred začetkom nove turistične sezone, so se iz neke koroške vasi v Avstriji prav na pritisk turističnih podjetnikov morali izseliti begunci iz Bosne, čeprav njihovi gostitelji tega niso hoteli. Prismuknjeni strah, da bi se nemški turisti utegnili zgražati, ko bi videli pregnance iz tuje države, je bil močnejši od človečnosti ljudi, ki sicer znajo prodati tako očarljiv smehljaj. Turizem tako ni spremenil le kulturne identitete številnih koroških prebivalcev, temveč na žalost tudi njihovo občečloveško, moralno identiteto, kar je vsekakor še veliko večja nesreča, kakor če gre v izgubo jezik ali nekaj folklornih značilnosti. Toda nikjer ni čutiti strahu pred izgubami, ki jih resnično prinaša turizem, temveč se vsi tresejo pred izgubami, ki jih domnevno prinašajo tisti, ki so tako ali tako že vse izgubili.

Tu je treba narediti miselno pavzo. Je

sočasna prisotnost drugega res tudi že ogroženost ali celo izguba lastnega? Je nekaj morda glasnejših hrvaških pogovorov na ljubljanskih, celovških ali škocjanskih ulicah res že izguba slovenščine in nemščine?

Vprašanje začenja zveneti manj noro, ko ga postavimo v leto 1972, ko je vsa avstrijska Koroška trepetala pred nekaj cestnimi tablammi z dvojezičnimi krajevnimi oznakami. Ne zgolj slovenskimi, temveč dvojezičnimi, s slovenskim imenom na drugem mestu. In vendar so v tistih nočeh sicer tako legitimistični Korošci pozabili na zakon in na red ter uprizorili barbarski pohod na tistih nekaj dvojezičnih krajevnih napisov, kakor jih je predvidel novi avstrijski manjšinski zakon.

Ni pa še bilo kdaj slišati, da bi tudi najbolj zagreti koroški »brambovci« podrli ali premazali kak angleški napis na Koroškem. In angleških napisov je veliko več, kakor bi bilo slovenskih tudi ob najbolj pravični rešitvi manjšinskega vprašanja. In angleški napisi v resnici jemljejo deželi njeno zgodovinsko, kulturno in jezikovno identiteto. In vendar bo skoraj vsak Korošec na angleške napise celo ponosen, medtem ko je zanj vsaka beseda, izgovorjena ali napisana v jeziku, ki je nad tisoč let v tej deželi doma, ogrožanje nemštva in ekspanzija petokolonašev »Velike Slovenije«...

Naj se nam koroški vitezi cestnih tabel v svoji umski preprošćini in moralni nena-darjenosti še tako smilijo, nismo sami nič manj smešni, ko uganjamo enako nedoslednost, ko se gremo enako dvojno moralo ob jezikovnem paru: srbsčina (ali hrvaščina) – angleščina. Tudi Slovenci imamo svoje brambovce, svojo neslavno »domovinsko službo«.

Morebitni ugovor, kako gre na Koroškem za nasprotovanje ljudstvu, ki je tam doma, v Sloveniji pa gre za priseljence, ki v Sloveniji tako rekoč »nimajo kaj iskati«, nima podlage ne v resničnosti slovenske zgodovine niti v versko moralnem sistemu, na katerega se Slovenci sicer tako radi sklicujejo.

Hrvaško oz. srbsko govoreči so bili sedemdeset let državljani iste države kakor Slovenci. Normalno je torej, da so se številni med njimi naselili v Sloveniji, kakor so se tisoči Slovencev naselili v Zagrebu ali Beogradu. Kdor se je naselil v Sloveniji in je pripravljen spoštovati zakone slovenske države, ima seveda popolnoma enake človeške in državljanske pravice kakor Slovenci sami. Sklicevanje na poreklo je smešno in nemo-

ralno. Biti rojen prav tu in ne kje drugje ni nikaka moralna vrlina niti inteligenčna kapaciteta, temveč čisto naključje. Naključje pa ne more biti niti nagrajeno s privilegiji niti kaznovano z omejitvami. Kar človeka kvalificira za enakopravnega državljana slovenske (ali avstrijske) republike, ni njegovo poreklo in ne njegova materinščina, temveč njegova pripravljenost, da živi v miru z drugimi in da spoštuje zakone.

S tem smo tudi nekako sklenili krog našega premišljanja. Domovino ustvarja razumevanje. Razumevanje pa ni samo po sebi dano dejstvo, ki bi sledilo iz istega ali podobnega jezika (Bosna!), temveč je to pridobljeno stanje, ki ga je mogoče doseči samo z ustreznim kulturnim in moralnim naporom. Domovino sestavljajo ljudje, ki si prizadevajo za sporazumevanje in dobesednem in v prenesenem pomenu. Taka domovina ne more biti ogrožena od zunaj. Njena edina ogroženost prihaja iz popušćanja v naporu za medsebojno razumevanje. Velikost domovine ni določena po njeni geometrijski razmejitvi, temveč po tem, koliko zavetja in pomoči potrebnim lahko ponudi svojo pomoč in zavetišće. Z veseljem ugotavljam, da je po tem kriteriju Slovenija ena največjih evropskih držav. Tako »širjenje ozemlja« privošćim vsem državam, saj ne gre v škodo, temveč v prid drugim.

Vinko Ošlak

LJUBEZEN PA SAMO V ILEGALI

Za božić leta 1988 sem prva pri nas napisala in objavila strankarski program v takrat nepopustljivem enopartijskem sistemu, ko je bila še beseda stranka tabu. Nič se mi ni zgodilo, niso me ne zasliševali ne zaprli, nisem postala sovražnik številka ena. Se čudite? Se čudite, da si je urednik upal program objaviti? Vendar to žal ni bil pogum, niti niso bili oblastniki tako zelo prizanesljivi, resnica je drugačna in zelo žalostna: nihče me ni jemal resno!

Takole se je glasil moj program:

KO BO NA OBLASTI MOJA STRANKA,

bodo vse carinarnice na mejah vsega sveta polne igrač in cvetja, sadja in glasbe in otroci sosednjih dežel se bodo tam sreče-

vali,
da bi se spoznali med seboj in se igrali
skupaj,
ne bo nikjer na svetu
lačnih,
nesrečnih,
osamljenih,
zapuščenih otrok in starcev,
osramočenih mož in žena,
izkoriščanih delavcev,
ne bo predragih čevljev in plaščkov,
nedosegljivega sadja,
kulturnih prireditev,
knjig in igrač,
ne bodo za bogate
rezervirana letala,
ladje,
udobje,
veselje in brezskrbnost,
ne bo nobene puške,
bodeče žice,
pritiska,
zapora,
doma za zapuščene in nore,
ne bo mater, ki se trgajo od otrok, da služijo
denar,
ne bo preutrujenih očetov, ki nimajo časa,
da bi se igrali z otroki,
ne bo otopelih delavcev,
ne bo zanikrnih barak brez vode in elektri-
ke,
ne bo umazanih rek, kjer umirajo ribe,
ne bo uničenih gozdov in izumirajočih živali,

bo vseeno, kakšne barve in narodnosti si,
bo dovolj stanovanj, kruha in obleke za vse,
bo dovolj dela,
dovolj postelj v bolnišnicah,
dovolj zdravil,
dovolj prostora v šolah,
dovolj časa za pogovore in igro,
za obiske in poslušanje drugih,
za sprehode in za opazovanje sončnega za-
hoda.
Ne bo brezdomcev,
zapuščencev
in obupancev
in če se bo kdo napil, se bo iz veselja.
Program moje stranke bo ljubezen
in njen vodja Dete v jasliah.

Literarni poskusi naivnih žensk se morda
še preberejo (najde se celo kdo, ki te pohva-
li!), več pa o takih neumnostih ni vredno
razmišljati! Urejanje sveta je resna stvar,
ženska razneženost, pesnikovanje in sanjar-
jenje pa nimajo z resničnostjo nič skupnega.

Po tistem so ustanovili ničkoliko strank,
tudi takih, ki nosijo v imenu spomin na
mojega idejnega vodjo, pa nobena nima po-
dobnega programa kot moja. Tudi se v mojo
ni nihče javno priglasil, upam pa, da ima
vsaj nekaj tihih, skritih članov. Ljubezen
v ilegali!

Kajti javno govoriti neumnosti, kot jih
govorim jaz, pomeni politično smrt! Politika
je pragmatizem in oportunizem, ideali mo-
rajo počakati na pozneje!

Medtem pa se svet čedalje bolj odmika
od moje zamisli, ki pa pravzaprav res ni
moja. Vedno več je meja, vedno več bodečih
žic, vojn, lakote, smrti, vedno manj kruha,
knjig in igrač za vse, da o sprehodih, sonč-
nem zahodu in pogovorih niti ne govorimo.

Svet se čedalje bolj spreminja v nasprotje
tistega, kar je v božjem načrtu in kar si
navaden človek tudi želi, čedalje bolj se deli
na revne ter bogate, na brezskrbne in srečne
ter na obupane in lačne...

Nič se ni človek naučil od kamene dobe
naprej, razen prefinjenosti zvijač in izpopol-
njenosti orožja; med barbarom in gospodom
so edina razlika tehnika, denar in kravata.

Včasih premišlujem, da je to moški svet,
vse dežele urejajo in vodijo moški. Bi bilo
drugače, če bi imele tudi ženske kaj besede?
In drugače: pravijo, da oblast pokvari člove-
ka. Morda pa si le pokvarjeni ljudje želijo
oblasti in moči in se potrudijo zanj? Če bi
bil to ženski svet, kakšne in katere ženske bi
ga vodile? Bil bi drugačen, to je gotovo,
toda, ali bi bil boljši? Ali pa je le tako, da
pošteni, dobri ostajajo vedno v senci in hre-
penijo po pravičnejši, boljši, mirnejši uredi-
tvi sveta?

Kaj vendar žene oblastnike, da porivajo
svoje narode vedno znova v boj proti dru-
gim? Kamen, sulica, tank, raketa, vedno pa
za vsem tem očka, ki ga detece čaka, naj se
srečno vrne domov, vedno v vseh vojnah
pretresljiva podoba matere begunke, požga-
ne domačije in lačnih otrok z velikimi pre-
plašenimi očmi. In vedno sovraštvo, zraslo
iz groze v mladem srcu, sovraštvo, ki z otro-
kom raste, da se bo naslednjo generacijo
lahko ponovi. Kdaj bo človek prerasel ta
grozljivi nesmisel?

Kaj je z vsemi skrbno napisanimi dekla-
racijami, ki vsebujejo natančna določila o ti-
sočernih načinih varovanja človekovih pravic,
človekovega dostojanstva in druge fraze?
Čemu so namenjeni vsi tisočkrat podpisani
kupi papirja, če se ob najhujšem nasilju nih-
če ne zgane, če vsi samo govoričijo, se po-

svetujejo, opominjajo ... ljudi pa ubijajo naprej?

Kaj zanimajo interesna področja velikih in visoka politika pastirjevega sina v bosanskih hribih ali delavčevega v pustih, človeka nevrednih sibirskih mestih? Kaj ve o zgodovini, o apartheidu in dostojanstvu človeka dekletce s čopki v črnski četrti Johannesburga? Kaj zadeva raznarodovalna politika kitajskih oblastnikov tibetanskega mladeniča, ki hoče postati menih in ohranjati izročilo dedov? Kdaj bodo izpolnjene sanje mnogih rodov irskih otrok, ki jim v zibelko polagajo hrepenenje po svobodi in sovraštvo do zavojevalcev? In koliko je še tega, koliko še sanj, ki ne morejo biti uresničene, koliko pravic, ki so ljudem že vnaprej kratene zaradi nekih zgodovinskih danosti, zaradi moči in interesov drugih! Kdaj bo vsak narod, vsako plemo, vsaka družina, vsak človek sam odločal o svoji usodi? Tako bi namreč moralo biti, pa naj zveni resnim, praktičnim, pametnim ljudem še tako naivno in neuresničljivo!

Pred Bogom smo vsi enaki in imamo vsi enake pravice! To ni fraza človeških deklaracij, to je božja postava in nobena človeška izmišljaja je ne more spremeniti!

Včasih, ko poslušam dobro glasbo, gledam lepo prireditve, kupujem v dobro založeni trgovini, praznujem z družino praznike ali samo sedam k dobremu nedeljskemu kosilu, včasih, ko sedim ob vodi in poslušam petje ptic v blaženi tišini prelepe narave, včasih, ko molim z drugimi ob slovesnih obredih, se v svoji majhni zadovoljni sreči zgrozim: kako nam je lepo! Kako dober je Bog, da je šel kelih groze mimo moje dežele, mimo moje družine in vseh, ki jih imam rada, kako dober je, da je prihranil trpljenje meni, mojim dragim in moji domovini! Zahvaljevati bi se morali dan in noč, saj dogodki vsak dan očitneje kažejo, da tudi nam ne bi bilo ne pomoči ne rešitve pred apokalipso, če bi nam jo zle sile pripravile.

Pa se nič kaj preveč ne zahvaljujemo, milost sprejemamo kot samoumevno danost, ali še huje, kot svoje delo, in se, nesrečni Slovenci, prepiramo naprej. Med seboj. Skoraj vsak z vsakim. Vsi imamo že prilepljene etikete (pljuneš na človeka in prilepiš etiketo, prav preprosto!), nihče ne more ostati neopredeljen, vsi moramo biti pokupčkani, po pravici ali po krivici, ni pomembno! Tako razdeljeni laže očitamo drug drugemu preteklost, sedanost, resnične in izmišljene krivde, se delimo bolj kot kdajko-

li, pomembnim rečem pa dovoljujemo, da gredo same od sebe rakovo pot.

Nehvaležni rod! In vendar je vsak prepirljiva vojna v malem, saj podira harmonijo sveta.

Morali pa bi vendar drugače!

Ne moremo, majhni kot smo, spremeniti vsega sveta, ne moremo učiti drugih, kako naj vlada pravica, resnica, dobrota in prijateljska ljubeznivost. Prvič v zgodovini pa imamo možnost urediti svojo deželo po svojih željah, da bi jo, prijazno in dobro zapustili vnukom. Dela je res veliko, pridnih ljudi pa tudi! Spoznali smo že vse družbene ureditve, vse velike besede neuresničenih sanj, lahko bi ustvarili dobro skupnost poštenih, pridnih, delovnih ljudi, četudi različnih! Različnost je lahko tudi veliko bogastvo! Lahko bi ustvarili raj pod Triglavom! Če bi le prenehali viharji jezni mrzle domačije, bi Bog še enkrat blagoslovil deželo z obema rokama in rekel: Tod bodo živeli veseli ljudje!

Pa so vse to seveda samo sanje naivne ženske, življenje pa bo šlo svojo neizprosno pot naprej. Na žalost tudi pri nas. Vedno se namreč izkaže, da imajo na koncu prav tisti, ki ne sanjajo.

Mira Dobravec

MLADINA IN VOLJA DO PREŽIVETJA

Pred leti so sociološke raziskave pokazale, da je eden od glavnih motivov, zakaj se mladi zbirajo v mladinskih skupinah, iskanje prijateljske družbe. Novejši podatki pa govorijo, da pri nas število mladinskih skupin upada. Iz tega bi lahko sklepali dvojno: da mladi v obstoječih mladinskih skupinah vse teže pridejo do izkušnje pravega prijateljstva ali da gre pri mladih za upadanje potrebe po prijateljstvu.

Prvi sklep je povsem razumljiv, saj se kakovost dela Cerkve med mladino, kljub posameznim svetlim prebliskom, že dolgo ne dviga. Bolj presenetljiva in nenavadna pa je trditev, da mlade prijateljstvo v cerkvenih občestvih vse manj zanima tudi zato, ker se izgublja potreba po prijateljstvu. Vzroka za ta nenavaden in nehuman proces sta verjetno predvsem dva: stopnjevanje ekonomske tekme in »kultura užitka«.

Ekonomska tekma

Prva žrtev ekonomske tekme so otroci. Vsak, ki se loti podjetništva, se znajde

v navzkrižnem ognju: truditi se mora za urejene odnose z zaposlenimi, ki zahtevajo svoje pravice; je pod nenehnim pritiskom davčne uprave in inšpekcijskih služb; zase ga hoče družina, ki si jo je ustvaril; stvari, ki zadevajo uspešno poslovanje, pa niso nikoli popolnoma obvladljive. Podjetnik tako vedno hodi po robu in ga nenehno ogroža vsaj ena od naštetih stvari. V stiski najprej žrtvuje družinsko in zakonsko življenje ter upa, da je ta korak samo prehodnega značaja. Temu hitro sledi iskanje variant za utajo davkov, potem so na vrsti še delavci, ki odbijajo slabše plače itd.

Zanimivo bi bilo razmisliti, zakaj ljudje v boju za pridobivanje materialnih dobrin najprej žrtvujejo odnose v družini. Morda zato, ker mislijo, da bodo imeli potem, ko si bodo zagotovili večjo materialno trdnost, tudi več časa drug za drugega. Vendar se to nikoli ne izide, kajti vsako obdobje otrokovega življenja ima povsem določen pedagoški optimum. Kar smo enkrat zamudili, ker se z otrokom nismo ukvarjali, tega največkrat ni mogoče nadoknaditi. – Otroci, ki so tako prikrajšani za pristne družinske odnose, so skoraj prisiljeni, da se obrnejo k »stvarjem«, torej k igračam, sladkarijam ipd. Začnejo jih bolj zanimati stvari kot ljudje, oziroma, tudi ljudi začenjajo doživljati kot stvari.

Nove stopnje odtujevanja med mladimi pa so vezane na leta izobraževanja. Konkurenca za delovna mesta se stopnjuje, lov podjetnikov na mlade »perspektivne kadre« pa se na Zahodu seli že v srednje šole. Kdor doštudira bolje in prej, lažje dobi delovno mesto, hkrati s tem uspehom pa je tudi zmagovalec v tekmi s sošolcem.

Mladi morajo vse svoje moči podrediti uspehu v šoli. Za prijateljsko družbo imajo vedno manj časa, še veliko manj pa za medsebojno pomoč. Ukvarjanje s prijatelji doživljajo kot izgubo dragocenega časa, kot nekaj, kar nič ne prispeva k njihovem študijskemu uspehu. Mladi, ki te tekme ne zdržijo, izgubljajo samozavest, zaupanje vase in se začnejo prijateljskih družb izogibati. Boje se namreč, da se bodo uspešni pred njimi hvalili in jim na mnoge načine dokazovali nesposobnost, s tem pa jim povzročali duševne rane. Tako so si uspešni med seboj tekmeči; manj uspešni pa se sicer povezujejo, vendar bolj kot četica poraženih, ne kot družba normalnih prijateljev. Mladina, ki se je zaradi uboštva odnosov v družini obrnila k stvarjem in je pozneje v šoli izpadla tudi iz divje konkurence, je nujno resignirana.

V alkoholu, mamilih in telesnih užitkih išče začasno uteho, s tem pa pospešeno uničuje svoje telesne in duševne moči. Tej mladini preventivno nihče zares ne pomaga. Najrazličnejše ustanove se zanimajo predvsem za elito, za tiste, ki bodo v najkrajšem času ob optimalnem vlaganju dajali tudi optimalne rezultate.

Stanje, o kakršnem smo govorili, je še bolj tipično za Zahod kot za Slovenijo, toda kar je danes tam, bo jutri pri nas. Splošna ugotovitev funkcionarjev v evropskih mladinskih institucijah je, da med mladino upada volja po t. i. participaciji v družbenih procesih. Poglobljenih analiz skoraj ni slišati, gre bolj za nemočno soočanje z dejstvom, da se mladina noče nikamor več vključevati. Število t. i. organizirane mladine v Evropi upada.

Kultura užitka

Postmoderni nekateri opredeljujejo tudi kot konec zgodovine. Seveda ne konec zgodovine v smislu, da je konec dogajanj, da je konec politike, ampak konec velikih ideoloških tem. V praksi to pomeni, da ljudje ne zaupajo več velikim ideološkim sistemom in širokopoteznim revolucionarnim pobudam. Značilnost najrazličnejših združenj in gibanj v prvi polovici tega stoletja je bila, da je bila njihova kohezivna sila predvsem dvojje: jasno profiliran idejni naboj in skrb za vsestranski razvoj narodne skupnosti. To dvojje je danes že povsem odsotno.

Mlade ne zanimajo velike univerzalne ideje in ne mesijanska odgovornost za narod. Programi političnih podmladkov in drugih asociacij mladih nočejo več imeti nobene metafizičnega predznaka. Ukvarjajo se samo še s problemi, ki so aktualni tukaj in sedaj: varstvo narave, človekove pravice, mir, pravična delitev dobrin, socialna varnost, boljši pogoji šolanja, mobilnost ipd. Vrednostna izhodišča kot kontekst za iskanje celovitih rešitev se zdijo mladim nepomembna. Na Zahodu imamo celo v krščanskih združenjih opravka s sistemskim pozabljanjem Boga. Izguba transcendence pa pomeni tudi izgubo prihodnosti. Biblični model je temu diametralno nasproten. Abraham vzdrži velike preizkušnje v zaupanju v božje obljube, se pravi v veri v prihodnost. Podobno velja za krščanske svetnike.

Mladi pa se danes niso pripravljani disciplinirati, odpovedovati udobju v imenu nobene ideje, vere ali politične strategije. Vse je skoncentrirano na sedanjost, ki jo je mo-

goče osmisлити predvsem z užitkom. Življenje je smiselno, če ga lahko uživam tukaj in sedaj. Če to ni mogoče, življenje nima smisla, zato pride v poštev tudi evtanazija. In tako smo pri kulturi užitka. S tem pa človek načenja svojo lastno substanco. Kajti stopnjevanje uživanja izčrpava človekove telesne in duševne moči in uveljavlja porabo dobrin. Za uživanje je potrebno porabiti vedno več dobrin. Teh pa ni neskončno, zato kultura užitka stopnjuje ekološko krizo.

Užitki so sicer raznovrstni, vendar je spolnost daleč pred vsemi. Nastala je že prava ideologija t. i. varne spolnosti. Zato ne veljajo za neetične izvenzakonski odnosi, ampak neuporaba zaščitnih sredstev, ki lahko ogrozi zdravje slučajnega partnerja. Zakaj torej kultura užitka odpravlja potrebo po prijateljstvu? Uživanje ne predpostavlja globokih medosebnih odnosov, celo nasprotno: bolj ko je prijateljstvo nepomembno, laže je priti do užitka. »Ker me je Vzhod osvobodil meščanskih krščanskih zadržkov, pišem o seksu mimogrede, kot o pticah, potokih in vejah, ki se majojo v vetru« (E. Flisar). Prijateljski odnosi pa nasprotno vključujejo postopno približevanje bližnjemu. Koliko časa je moral še do nedavnega

potrpeti fant, da mu je dekle dovolila prvi poljub.

Mladinske veroučne skupine so mladim pred leti predstavljale šolo prijateljstva v veliko večji meri kot danes. Mladi so se učili spoštljivega in postopnega vstopanja v intimo bližnjega. Spolnost je bila razumljena kot vrh izražanja prijateljstva, čeprav v praksi ni bilo vedno tako. Ta vrh pa sta dosegla samo dva, ki sta prehodila vse stopnje od prve simpatije do zrele ljubezni v zakonski, torej tudi spolni skupnosti. Seveda so mnogi primeri od prevladujočega stanja odstopali. Danes je videti, kot da mladim ni več potrebno prehoditi te napore, vendar lepe poti zorenja prijateljstva. Spolnost je »osvojen« napora procesa prijateljstva, etike in odgovornosti. Tako je spolnost kot užitek mladim dosegljiva na izredno cenen način. Zato se mladi raje zanimajo za prostore, kjer jim je užitek čim bolj neposredno dosegljiv.

Pri tem je zlasti zaskrbljujoče dejstvo, da tudi t. i. evropska mladinska politika sistemsko podpira kulturo uživanja. Uradi za mladino pri evropskih vladah namenjajo velika sredstva za izvajanje programov mladinske politike. Glavni smoter te politike je, da mladi aktivno vstopajo v družbene procese, da sodelujejo pri odločanju, da so jim zagotovljene možnosti za čim večjo mobilnost ipd. Vse to pa se dogaja zunaj vrednostnih izhodišč, ki bi recimo slonela na veri. V tem prednjačijo zlasti najbogatejše dežele EGS. Vzpostavljajo cele informacijske in druge sisteme, ki mladim nudijo možnosti udejstvovanja, vendar so ponudbe mladim na voljo brez etičnega ali idejnega predznaka. Številni socialni pedagogi in drugi strokovnjaki med mladino niso več vzgojitelji. Mladim dajejo samo informacije in jim odgovarjajo na njihova vprašanja. Vse bolj so tudi sami prepričani, da mladih ni treba usmerjati. Edina vzgojna vsebina postaja t. i. aktivna demokracija. Edino, kar država res zahteva od mladih, je, da se naučijo pravil igre. Zato je Evropa mladih hudo zaposlena s statutarnimi vprašanji. V ozadju je nikoli jasno artikulirana »filozofija«: vsi hočemo uživati, možnosti pa so omejene, zato se moramo dogovarjati, kako si bomo razdelili pogačo. Dogovarjamo se lahko tudi o »svobodni uporabi teles« (T. Kermauner).

Toda tudi aktivna demokracija kot še edina relevantna vzgojna vsebina je velika farsa, precej podobna samoupravnemu izražanju interesov v okviru pokojne SZDL.

V tej visokoletiči evropski demokratični združbi neizprosno vlada železno pravilo: en ECU, en glas. S kolikimi ECU-ji lahko v tej zloglasni zahodni demokraciji nastopa mladina iz postkomunistične dežele, pa je več ali manj znano.

Za zahodno Evropo je torej najustrežnejši profil vzgojitelja socialni pedagog, ki pred mlade ne stopa z nobenim oznanilom, sporočilom ali vsebino. Verziran je le v ustvarjanju socioloških in pedagoških pogojev, da se mladi izrazijo. Ob tem se človek sprašuje, čemu služijo cerkveni – da o drugih sploh ne govorimo – domovi za dijake in študente. Vodstva teh ustanov jasno pravijo, da je treba mladim zaupati, ker so dovolj stari, zato jim ni potrebno še kaj dopovedovati. Bdeti naj bi bilo treba samo nad otroki, ki v celoti še ne vedo, kaj delajo. Resnica pa je verjetno prav obratna, kajti največja napaka, ki jo lahko otroci v nekem domu naredijo, je, da razbijejo inventar. Dijaki in študentje, ki se jim zaradi njihove domnevne odraslosti nihče ne upa nič reči in jih vključiti v kak preventivni vzgojni sistem, pa so vse bolj neposredno izpostavljeni kulturi užitka, kar ima vedno katastrofalne posledice, ki so vse drugačne kot pokvarjen inventar. Odgovorni kvazivzgojitelji menijo, da dijaki in študentje sami najbolje vedo, koliko morajo študirati in koliko prostega časa si lahko privoščijo. Zato naj bi bilo vse prepuščeno njihovi samostojni presoji; tudi če dan spremenijo v noč in obratno in če si poleg študija vzamejo še kaj časa za kulturo užitka ali ne. V vsem tem ne vidijo zahodni krščanski socialni pedagogi nič dramatičnega. Pristali so na ravni, ki je značilna tudi za slovenske državne dijaške in študentske domove.

Kaj storiti?

Opisano stanje je po moji oceni katastrofalno; toliko bolj zato, ker ne Cerkev ne država ne kdo drug ne stori nič resnega za njegovo preseganje. Nihče ne skuša celovito zajezi duhovnega in kulturnega onesnaženja med mladino. V Cerkvi ne pridemo dlje kot do ugotovitve, da se med mladino vse manj najdemo. Nismo sposobni oblikovati celovite pastoralne strategije. Problematika mladih gotovo ni v celoti obvladljiva, toda to nas ne opravičuje, da bi se smeli zadovoljiti s kampanjskimi in individualnimi akcijami.

Kaj bi lahko storili država in Cerkev?

Večina staršev ni usposobljena za vzgojo. Starši preprosto ne vedo, katere vzgojne

vsebine bi morali posredovati otrokom, kako naj bi to storili. Vse to je prepuščeno individualni odgovornosti in golemu naključju. Država bi lahko preko ustreznega ministrstva izvedla razpis za izobraževalne programe za starše. Finančno bi podprla vse tiste programe, ki bi ustrezali kakovostnim standardom, neglede na to, ali so jih pripravile različne verske skupnosti, civilne in državne pedagoške institucije ipd. Vsem staršem, ki bi vstopili v izobraževalni proces – ki bi vključeval na primer tudi duhovnost v ožjem smislu – bi morala biti zagotovljena primerna zakonska podpora. Se pravi, da bi bil staršem kljub zaposlenosti zagotovljen čas za izobraževanje, da ne bi bilo vse vezano samo na prosti čas.

Država bi morala prenehati z zakonskim izenačevanjem zakonske in izvenzakonske skupnosti. Ustreznih bonitet naj bi bile deležne samo tiste družine, ki bi izpolnile preverljive standarde, za katere bi se dogovorili v parlamentu.

Gornja sugestija je verjetno predvsem politično vprašanje. Evropa je namreč še vedno v veliki meri dedič razsvetljenske prakse, ki skuša Boga, vero in Cerkev izločiti iz javnosti. Razlog za to ni toliko ideološke kot pragmatične narave, sodi namreč v okvir boja za prevlado v političnem prostoru.

Ob koncu 20. stoletja pa je naša civilizacija takorekoč na nitki, zato se bo nujno treba dogovarjati o možnostih za preživetje. Stare zamere in predsodke, zlasti glede vloge vere in Cerkve v družbi, ki jih v ozadju podžiga boj političnih interesov, bo treba načrtno presegati. Državne oblasti bodo morale sistemsko podpirati vse rešilne bilke, pa tudi če bodo začele prihajati iz cerkvenega prostora. Seveda pa bo morala tudi Cerkev dati več od sebe. Z ene strani bo morala bolj zavzeto zbirati razpršene sile in jih pridobiti za skupne načrte, z druge strani pa bo morala vse svoje prizadevanje podrediti služenju konkretnim ljudem in graditi svojo legitimnost na popolni odpovedi tostranskim ambicijam.

Delo med mladino bo vse bolj usoden pokazatelj resnične volje za preživetje. Zato je preseganje kulture uživanja, ki ogroža zlasti mlado populacijo, bistveno odvisno od sodelovanja vseh nosilnih dejavnikov naše narodne skupnosti: državnih in civilnih institucij, Cerkve, strank in drugih.

Milan Knep

TA »KRŠČANSKI ETOS«

O krščanskem etosu je danes veliko govora, marsikdo se nanj sklicuje ali ga uporablja kot nekakšno svojo posebno legitimacijo. V nekem pogledu je to razumljivo in je posledica časa, ko se o krščanskem etosu skoraj ni govorilo, ker bi tisti, ki bi o njem govorili, bili skoraj gotovo označeni kot nazadnjaki. Vendar pa je sedaj že druga nevarnost, da namreč mnogi govorijo o krščanskem etosu s posebnim namenom, ker pač hočejo komu ugajati, ker si obetajo koristi od takšnega govorjenja ali celo na tak način premagujejo negotovost glede svojega krščanstva, ki jih nenehno vznemirja. Se pravi, da ljudje večkrat niti malo ne pomislijo, kaj ta izraz pomeni in kakšen vpliv bi moral imeti na njihovo življenje, če bi ga resno in iskreno uporabljali. Morda pa je prav zato treba znova in znova govoriti o krščanskem etosu in ga poudarjati, ker ga je iz življenja in dela zagovornikov krščanskega etosa tako težko spoznati. Nemara bi potem veljalo za ta izraz isto, kar je nekd predlagal za besedo Bog, da naj bi vse te besede manj izgovarjali, a veliko bolj zanje pričevali s svojim življenjem ali živeli iz njih.

Kaj je krščanski etos? Na to vprašanje je mogoče odgovoriti samo, če se nekoliko zamislimo ob evangelijskem sporočilu.

Z ene strani je vsekakor res, da je krščanski etos splošni človeški etos, kakršnega nosi človek zapisanega v svojem srcu ali mu narekuje njegova vest ali kategorični imperativ, da je treba delati dobro in se varovati hudega, da ne smemo storiti drugim, kar ne želimo, da bi drugi nam storili, da je treba spoštovati skoraj splošno priznane norme za človeško življenje in ravnanje. Res pa je, da krščanski etos posebej poudarja nekatere specifične krščanske norme, nekatere specifične oblike krščanskega življenja. In na te še posebej radi pozabljamo, zaradi česar je potem humanizem, ki ga zagovarjamo in enačimo s krščanstvom, močno okrnjen.

Dve evangelijski zgodbi ali priliki nam dokaj jasno slikata krščanski etos. Na njiju v resnici sloni kakor na dveh osnovnih stebrih vse krščansko oznanilo. To sta priliki o izgubljenem sinu in o usmiljenem Samarijanu.

Prilika o izgubljenem sinu nam govori najprej o božjem usmiljenju do človeka, ki je zašel na kriva pota in se je potem skesal. Izgubljeni sin se je vrnil k očetu. Ta mu je tako odpustil njegove zablode, da se jih

sploh noče več spominjati, temveč sina celo nagradi z gostijo. Res je, da nam prilika odgovarja tudi na vprašanje, kako naj človek ravna v življenju, kako naj drug drugemu odpuščamo, če nočemo, da bi bilo odpuščanje samo v besedah in če hočemo tistemu, ki mu odpustimo, res dobro. Bogu se je mogoče torej približati še posebej s takšnim odpuščanjem, če si prizadevamo, da bi bili usmiljeni, kakor je on usmiljen. Kristus je s svojim življenjem in delom oznanjeval božje usmiljenje in zanj dosledno pričeval. Zato je duh omenjene prilike povsod pričujoč v evangeliju.

Človekova ljubezen do drugega človeka se mora pokazati sicer v ljubezenski službi človeku, ne samo z odpuščanjem. In prav to nam govori druga Kristusova prilika, prilika o usmiljenem Samarijanu. Samarijani so bili za pravoverne Izraelce krivoverci, odpadniki od prave vere ljudje, ki so jih pravoverni Judje prezirali, sovražili, niti pozdravljali jih niso. Tako so ravnali nedvomno tudi uradni predstavniki prave vere – duhovniki in leviti, ki so hoteli na tak način še posebej dokazati svojo vernost. Zgodba pravi, da sta duhovnik in levit pustila ubogega človeka, ki so ga roparji pustili v krvi ob cesti, tam umirati.

Za njiju je bil pač tujec in zato nevreden njune pomoči. Usmilil pa se ga je Samarijan in poskrbel zanj. Danes bi rekli, da se ga je usmilil nevernik. Vera nikakor ni predvsem v besedah, v »pravilnem izražanju«, temveč v ustreznem ravnanju. Zato je Kristus tudi odgovoril človeku, ki ga je vprašal, kaj naj stori, »da doseže večno življenje«: »Pojdi in tudi ti tako delaj« (Lk 10,37). Vera je v ljubezenski službi bližnjemu, človeku, ki je potreben pomoči, je v dobrohotnosti in dobroti. Tudi duh te prilike je v evangeliju jasno navzoč. O Kristusu beremo, da je hodil okrog in povsod delil dobroto. Sicer pa je jasno poudaril zapoved ljubezni, in to radikalne ljubezni do prijateljev in sovražnikov, kot temeljno zapoved, iz katere izhajajo vse druge zapovedi, zaradi česar se evangelij upravičeno imenuje oznanilo ljubezni, ki vse potrpi in vse prenese, kakor pravi apostol Pavel.

Govoriti o krščanskem etosu pomeni vsaj vse to, kar smo pravkar rekli, zavestno in resno velenje v misel o krščanskem etosu in si potem seveda tudi prizadevati za ustrežno ravnanje. A prav v tem pogledu se mi zdi, da je govorjenje o krščanskem etosu združeno s hudo nepopolnimi, če ne narav-

nost popačenimi predstavami o tem etosu. Vse preveč je mišljena pri tem samo pravičnost v običajnem pomenu ali pravičnost, ki zahteva kazen za krivično ravnanje, ki ne pozna odpuščanja ali pozna odpuščanje samo v besedi, nikakor pa ne odpuščanje v evangelijskem pomenu. V zvezi z govorjenjem o krščanskem etosu se srečujemo vedno znova le s formalnim priznavanjem Kristusa in izpovedovanjem krščanske vernosti v besedah, nikakor pa ne z resno prizadevnostjo za krščansko ravnanje, za dobroto, za ljubezen. In naposled se za krščanskim etosom radi skrivajo stranski interesi, ki imajo bolj malo skupnega s krščanstvom. Zgodba o usmiljenem Samarijanu je sodobna – so mnogi, ki se imajo za zgledne vernike, a so v resnici neverniki, in so drugi, ki se imajo celo za neverujoče ali »obrobne vernike«, a so v resnici v praktičnem življenju verniki, kristjani, se pravi, da živijo v skladu s krščanskim etosom, ne da bi ga omenjali.

Svoje verskega prepričanja se res ne smemo sramovati, a še manj ga smemo zlorabiti ali z njim opravičevati svoje nekrščansko ravnanje in življenje, pokrivati svojo pomanjkljivo moralno z govorjenjem o krščanskem etosu. Ljudje naj spoznajo zgovornike krščanskega etosa iz življenja in dela kristjanov. Beseda »krščanski« nas torej vedno predvsem zavezuje, da si prizadevamo za upravičeno uporabo tega izraza, zavezuje nas, da ustrezno živimo.

Vekoslav Grmič

SLOVENSKI VERSKI MUZEJ

v stiškem samostanu

Cistercijski samostan v Stični je v svojih slabih 870 letih marsikaj videl in izkusil, veliko dobrega in čudovitega, pa tudi veliko hudih trenutkov. Slava, bogastvo in – propad. Pa vendar se je kot feniks dvignil in bil še močnejši, seveda duhovno močnejši, kajti cistercijski red prav dobro ve, kaj je pravo bogastvo in moč, kaj je edino in najpomembnejše: »iskati najprej nebeško kraljestvo...«.

Mogoče je bilo najhuje, ko je poleg mnogih drugih redov ob koncu 18. stoletja zaradi Jožefa II. moral na višku svoje moči skoraj v pozabo tudi stiški cistercijski red. Toda ob koncu prejšnjega stoletja, 1898, so red

obnovili cistercijani iz Mehreraua ob Bodenskem jezeru. Hudo je bilo spet po 2. svetovni vojni, saj so izgubili skorajda vse stavbe in obsežno posestvo: 350 ha gozdov in njiv, pa sirarna, hlevi in mesarija. Le kdo bi mogel preživeti? Mnogi patri in bratje so se morali raztepti po vsem svetu, le še peščica je ostala in stari cistercijski red je tako postal »beraški red«. Še večino velikega samostanskega poslopja sta zasedli srednja in osnovna šola. Tako do leta 1980, ko so le morali postaviti novo sodobno šolo drugje, med Stično in Ivančno Gorico.

Že takrat pa so bili tedanji samoupravljalški politiki »navdušeni« nad tem, da bi v izpraznjeno šolo naselili poseben cerkveni muzej, nekakšno zbirko sakralne umetnosti, po možnosti iz vse Slovenije. Ideja je bila res dobra, saj takega muzeja po zadnji vojni ni bilo, in so bile v profanih muzejih najbolj čaščene zbirke NOB, cerkveni predmeti pa so bili poskriti v najbolj zakotnih skladiščih...

Sicer pa se še spominjamo, kaj bi pogrevali...

Nato je bilo veliko sestankov, cel vzhodni trakt samostana je bil prazen in v razsutem stanju (država ni dajala nobenih odškodnin), predvsem pa je bil obnove potreben vzhodni del samostana iz 17. in 18. stoletja. Pametnih predlogov je bilo veliko, vendar ni bilo nobenih sredstev za obnovo in tudi nobenih strokovnjakov, ki bi pošteno

Del Kozlevarjeve zbirke

prijeli za delo. Ustanovitev posebnega in to velikega muzeja pač ni majčji kašelj. Država je razmišljala takole: če je to cerkveni muzej, naj da sredstva Cerkev. Cerkev in cistercijanski red pa so pričakovali, da bo pač večji delež primaknila država.

Čez nekaj let se je približala 850-letnica ustanovitve samostana, muzeja pa še ni bilo. Mnogi darovalci, tudi iz Nemčije in drugih zahodnih držav, so pomagali pri obnovi fasad na samostanu, en del pa so hočeš nočeš usposobili za Dom duhovnih vaj, da ne bi bili prostori prazni. Dom je res odlično opravil vlogo in jo izpolnjuje še danes, gostoljubno odprt tisočerm večjim skupinam, ki iščejo in najdejo svoj duhovni mir v Stišni.

Obletnica samostana 1986 pa je pričakala tudi »muzejsko zbirko« v severnovzhodnem traktu, katerega najzanimivejši del je renesančna Stara prelatura iz 17. stoletja. Zbirko je pripravil Hubert Patzelt, star ljubitelj Stične, sicer amater, ki pa je skrbno izbral predmete iz samostana. Hkrati so odprli tudi galerijo slik domačina, patra Gabriela Humeka. Urejene so bile štiri sobe v Stari prelaturi, čeprav je bilo praznih veliko več.

Nato pa nenadoma »donacija«! Bogata zbirka Leopolda Kozlevčarja, upokojenega trgovca v Slovenski (prej Nemški) vasi pri Mirni, se je vsaj delno preselila v Stiški

samostan. Gospod Kozlevčar je namreč menil, da nima bližnjih sorodnikov in mu bodo po smrti brez dvoma »razgrabili« zbirko več kot 1400 predmetov, večinoma sakralnih, veliko kipov, slik, manjših nabožnih predmetov, idealnih za stalno razstavo v stiskem cerkvenem muzeju.

Samostan, v osebi opata Antona Nadraha, je tisto leto resno zastavil z redno zaposlitvijo človeka, ki naj bi skrbel za urejevanje bodočih prostorov in nabavo novih predmetov. Kar lepo število zanimivih predmetov je pričelo prihajati, predvsem v hrambo in prezentacijo. Lastninska pravica ostane seveda župnijam, redovom ali pa zasebnikom. Poleg Kozlevčarjeve zbirke (Kozlevčar je umrl v oskrbi v samostanu 1987) je bilo še nekaj donacij, izmed katerih moramo

posebno poudariti darilo Karla Ceglarja, salezijanca, ki je mnogo let preživel v ZDA in v Kanadi, je pa domačin iz Stične. Gre za tisoče knjig in tiskov o misijonarju in škofu Friderika Baragi, Indijancih in verskih slovenskih knjig iz obeh Amerik, pripeljanih v Stično avgusta 1992.

Predlani je muzej zaposlil še eno osebo, lani še kustosa, letos pa stalno dela tudi restavrator, prevsem za konzerviranje lesa in reševanje najbolj ogroženih predmetov v muzejskem depozitu. Dela pa čaka še zelo veliko. Če so prostori muzeja v pritličju in prvem nadstropju (556 m²) večinoma urejeni, je v drugem nadstropju drugače, saj je bilo treba sobe konsolidirati in protipotresno ter protipožarno urediti ter spomeniško restavrirati. Gre kar za 740 m², kjer bo stalna razstava »Krščanstvo na Slovenskem«. Neurejenih je še 450 m², medtem ko bo treba vse sobe v zgornjih prostorih sveda še opremiti.

Tako, Slovenski verski muzej v Stični, čeprav kot pri naših muzejih in kulturi nasploh ni sredstev, počasi le napreduje. Pomisliti moramo, da je na novo vedno najtežje. Projekt pa naj bi dokončali v letu 1998, ko bo stota obletnica ponovne ustanovitve cistercijskega samostana.

Že zdaj mu želimo vse najboljši!

Matjaž Puc

KRŠČANSKE LOČINE

Manjše ali tudi večje krščanske ločine so se začele pojavljati že v apostolskih časih. Pogostnejše in močnejše so postajale po svobodnem razmahu krščanstva v 4. stoletju in še posebej po protestantski reformaciji v 16. stoletju.

Danes gre število krščanskih ločin v stotine in tisoče, zlasti v Ameriki in Afriki. Vse bolj pa se razširjajo tudi v Evropi, kjer se prepletajo z raznimi vzhodnimi nekrščanskimi duhovnimi gibanji in skušajo zajeti posebno mlade ljudi, versko neizobražene in brez globljega religioznega izkustva.

Nekatere ločine so povsem ločene od velikih zgodovinskih krščanskih Cerkva in drugih krščanskih skupnosti, druge imajo vsaj delne stike z njimi, nekatere pa z njimi navezujejo tudi trajnejše ekumenske odnose. Za te zadnje je primernejši naziv avtonomne verske skupnosti, včasih pa že tudi Cerkve, kakor se tudi same pogosto imenujejo.

Naj tu kratko predstavim vsaj nekaj krščanskih ločin ali skupnosti, ki so pomembnejše za sedanjí slovenski prostor.

Iz protestantskih reform so izšli *baptisti*, ki so se v začetku 17. stoletja utrdili v Angliji (ustanovitelj John Smyth), kmalu nato v Ameriki, pozneje pa tudi v Nemčiji in po drugih deželah Evrope in sveta (danes jih je nad 50 milijonov). Povezuje jih »Svetovna baptistična zveza«, ki je bila ustanovljena leta 1905 v Londonu. V 20. stoletju, zlasti po prvi svetovni vojni, je gibanje prodrlo tudi v Slovenijo in Jugoslavijo.

V nauku baptisti niso povsem enotni, najbolj se naslanjajo na protestantski kalvinizem. Zakramente na splošno zametujejo. Krščujejo le odrasle, in sicer s potapljanjem (kot na splošno vse krščanske ločine). Njihovo ime prihaja prav od besede baptizo – krstim. Zavzemajo se za notranje spreobrnjenje in napovedujejo skorajšnji drugi Kristusov prihod (kot večinoma tudi druge krščanske ločine). Cerkev jim pomeni le svobodno bratsko združenje, kot ustanovo pa jo odklanjajo.

Baptist William Miller iz New Yorka je v prvi polovici 19. stoletja priklical v življenje *adventiste*, ki še bolj kot baptisti poudarjajo bližnji drugi Kristusov prihod (adventus – prihod). Gibanju je začrtala pot prerokinja Ellen White (1827–1915), ustanoviteljica »Adventistične Cerkve 7. dne«, ki je kot

Gospodov dan vpeljala namesto nedelje soboto (po judovskem izročilu).

V nauku se tudi adventisti naslanjajo na reformirane (kalvinske) Cerkve. Od zakramentov priznavajo le krst, ki ga podeljujejo po izpričani veri tistim, ki so stari vsaj petnajst let. Redko obhajanje svete večerje je zanje le simbol. Sicer pa poznajo službe pastorej, starešin in diakonov. V moralnih zahtevah so zelo strogi (kar je zopet značilnost mnogih ločin).

V Evropo so adventisti prodrli proti koncu 19. stoletja, v Slovenijo in na ozemlje Jugoslavije pa v začetku 20. stoletja. Največ jih je na Hrvaškem, kjer imajo tudi teološko šolo (v Maruševcu pri Varaždinu). Danes so razširjeni skoraj po vsem svetu in jih je okrog 10 milijonov. Povezani so v »Svetovno adventistično zvezo« s sedežem v Washingtonu.

Adventistom se je v svoji mladosti pridružil Karel Russel (1852–1916), sin presbiterijanskih (kalvinskih) staršev iz Pittsburga (ZDA). Napovedal je drugi Kristusov prihod za leto 1874, leta 1878 pa je ustanovil samostojno versko gibanje. Člani so se imenovali »preučevalci Biblije«, pozneje pa »priče Jehova« (Boga, jehovci).

Russel je v svojem »Načrtu odrešenja« razločeval dobo angelov, dobo pod omejeno oblastjo satana (do leta 1914) ter večno prihodnost, ki jo začenja tisočletna doba preizkušnje (1914–2014). Celotna zgodovina sveta se po jehovskem nauku odvija v znamenju satana. Satanske so vse vere (razen jehovske) in vse države. Tudi glavne katoliške verske resnice je navdihnil satan. Vsi ljudje bodo pogubljeni, rešeni bodo le oni, priče Jehova, ki bodo skupno z velikim (povsem neevangeljskim) maščevalcem Kristusom večno kraljevali.

V tem gibanju je pravzaprav že malo krščanskega, čeprav se njegovi pripadniki radi sklicujejo na Sveto pismo. Krst odraslih in obhajanje svete večerje (samo enkrat na leto, 14. nizana) sta jim le simbol. Njihovo bogočastje obstaja v navadnih zborovanjih v »dvoranah kraljestva«.

Zaradi velike in pogosto vsiljive propagande so priče Jehove poznane po mnogih deželah sveta in njihovo število je močno naraslo (nad 6 milijonov). Precej jih je tudi v Sloveniji in drugih krajih nekdanje Jugoslavije.

V začetku 20. stoletja je zaživelo binkošno gibanje, ki ima danes ime Kristusova binkošna Cerkev. Binkoštniki večinoma

izhajajo iz protestantskih Cerkva in tudi njihov nauk se najbolj naslanja na protestantsko razlago Svetega pisma. Krščujejo samo odrasle, in to s potapljanjem. Zanje je posebno važen »krst v Svetem duhu«. Z njim želijo oživljati prve binkošti – odtod tudi njihovo ime. Obhajanje svete večerje je zanje le spomin in simbol.

Binkošne krajevne skupnosti so avtonomne in si same imenujejo svoje pastore. Povezujejo jih skupna narodna in svetovna zborovanja (»Svetovna konferenca binkoštnih skupnosti«, od 1947). Binkoštniki se širijo zelo hitro in naj bi jih bilo danes že nad 50 milijonov. Na jugoslovanskih tleh so se prve skupine pojavile že pred prvo svetovno vojno, zlasti v Vojvodini, v Sloveniji pa pred drugo svetovno vojno – v Prekmurju.

Slovenski katoličani si želimo, da bi se vse krščanske ločine ali avtonomne verske skupnosti, ki danes delujejo na Slovenskem, vključile v ekumenski dialog, čeprav je za nekatere to težko. Doslej so pri medkrščanskih ekumenskih prireditvah katoliške, pravoslavne in evangeličanske (luteranske) Cerkve pri nas najpogostje sodelovale nekatere binkošne skupnosti, včasih pa tudi baptistične in adventistične.

Za rast pravega ekumenizma je pomembna zlasti prava ekumenska zavest. Ta pa temelji na zvestobi Svetemu pismu, Kristusu in njegovi Cerkvi, pa tudi na medsebojnem spoštovanju in priznavanju upravičenih različnosti. Vsi kristjani naj bi znali biti odprti navdihom Svetega duha. S svojimi molitvami in s svojim evangelijskim življenjem pa naj bi na svoje skupnosti in na vesoljno Kristusovo Cerkev klicali milost medsebojne ljubezni in edinosti.

Stanko Janežič

SEKTE IN NOVA DUHOVNA GIBANJA

Starejša generacija Slovencev se je v svoji mladosti srečevala predvsem s katoliškimi verniki, v Prekmurju tudi z evangeličani, kalvinci (po letu 1933 z binkoštniki) in pripadniki judovske verske skupnosti, po večjih mestih s priseljenimi pravoslavci in muslimani in z zelo redkimi starokatoličani, Jehovovimi pričami, adventisti in baptisti. V zadnjem desetletju, potem ko so nekateri napo-

vedovali popolnoma sekularizirano in brezbožno družbo, pa je prišlo do prave eksplozije različnih verskih gibanj in sekt (= ločin), s katerimi se srečujemo po vsej Sloveniji, posebno v mestih in večjih krajih. Bržkone smo se z njimi srečevali v množičnih občilih (RTV, časopisje), morda se jim je že pridružil kdo od naših znancev ali sorodnikov, morda pa so že tudi nas zaustavili na cesti ali potrkali na vrata naše pisarne, delavnice ali doma.

Na kratko bom poskušal predstaviti vzroke za nastanek sekt in novih verskih gibanj, opisal bom njihove značilnosti, podal eno izmed možnih razdelitev in ob koncu poudaril pomembnost razločevanja in ločevanja. Četudi sekte, ki so se pri nas udomačile, niso objektivno družbeno nevarne, bom kljub temu najprej spomnil na znani sektaški tragediji. Žal v tem kratkem zapisu ni mogoče predstaviti posameznih sekt in novih duhovnih gibanj.

Petnajstletnica sektaškega pokola

V letošnjem marcu (leta 1993) so umrli v mestecu Waco v Teksasu skoraj vsi predstavniki »davidovske sekte«, ki so bili prepričani, da je 33-letni David Koresh »novi Kristus«. Tragični dogodek je ponovno opozoril na to, da je vedno več ljudi, ki iščejo izhod iz kriz v različnih verskih gibanjih in sektah, ki naj bi jih bilo samo v ZDA več kot 4000. V njih je združenih več kot milijon ljudi, ki so prepričani o »božji« moči in pomoči tistih, ki nova gibanja vodijo.

Tako je bilo tudi s sekto Tempelj ljudstva Kristusovih naslednikov, ki jo je v začetku sedemdesetih let ustanovil Jim Jones. Ta je pripadnike svoje sekte leta 1974 odpeljal v južnoameriško Gvajano in ustanovil novo mesto Jonestown, kjer so pripadniki sekte delali dan in noč za blagor svojega vodje, kot je pogosto pri ekstremnih sektah. Dne 20. novembra 1978 je Jim Jones zapeljal svoje privrženice v kolektivni samomor. Vsi, otroci in starejši, z Jimom Jonesom vred so mirno in dostojanstveno popili cianid. Kolektivni samomor pred petnajstimi leti je terjal 912 življenj.

Dogodek v Jonestownu je doslej najstrašotnejši te vrste. Marčevski dogodek leta 1993 v mestecu Waco v Teksasu pa je ponovno opozoril svetovno javnost, predvsem politike in strokovnjake (sociologe, psihologe, psihiatre in religiologe), da se je treba s pojavom sekt in novih verskih gibanj strokovno ukvarjati.

Vzroki za nastanek in uspeh sekt in novih verskih gibanj

W. Bartz je že pred leti zapisal v svoji knjigi »Sekte danes«, da so vzroki za nastanek sekt večplastni, kot so tudi same sekte zelo različne. Na nastanek nove sekte pogosto vpliva subjektivno nagnjenje do sočasnih verskih tokov, čeprav je treba gledati na nastanek sekt v luči duhovnozgodovinskih odnosov, ki so že v prejšnjem in predvsem v tem stoletju povzročili različna združevanja tudi znotraj krščanskih cerkva (številne nove redovne skupnosti v katoliški in drugih krščanskih cerkvah ter različna duhovna gibanja, ki so jih cerkve sprejele za svoje).

Na nastanek sekt in novih verskih gibanj pa so vplivale tudi neognostične (gr. gnosís = /spo/znanje; zgolj z umom priti do verskih resnic in skrivnosti, brez milosti) in psevdomesijanske (gr. pseudés = lažen) ideje, ki so težile k boljšemu in popolnejšemu svetu, v katerem naj bi se človek osvobodil greha, bolezni in celo smrti. Tudi okultizem (lat. occultus = skrit; okultist se ukvarja s skrivnimi neznanimi silami, z magijo, astrologijo, alkimijo ipd.) in ezoterika (gr. ezoterikon = notranjim posvečen, namenjen samo izbrancem in posvečencem) sta odigrala pri nastajanju novih sekt in verskih gibanj svojo vlogo.

Poleg morebitnih psiholoških anomalij omenja W. Bartz religiozne, socialne in materialne vzroke za nastanek in hiter uspeh sekt. Mi bomo dodali še okultistične, gnostične in ezoterične vzroke, ki so še posebej vplivali na nastanek (duhovnih) novih verskih gibanj.

1. Religiozni vzroki za uspeh sekt

– Razlog za pristop k sekti ali novemu verskemu gibanju je lahko resnična verskonravna odločitev, ki izhaja iz človekove potrebe, da zaživi v osebni in intenzivni vernosti, da dejavno sodeluje pri bogoslužju in se podredi predpisom in disciplini določene verske skupnosti. Ko se človek pridruži neki sekti, upa, da bo v njej našel tisto, kar pogrša v svoji liberalizirani in zbirokratizirani cerkvi (npr. na Skandinavskem in ponekod po Evropi). Tako postaja sekta zavetje za cerkvene brezdomce. V njej ljudje iščejo dušnega pastirja, duhovnega voditelja, človeka z versko izkušnjo, doživetji in ne cerkvenega uradnika, ki vodi »cerkveni servis«. Današnji človek išče versko doživetje in izkušnjo skrivnosti. Nekdo pa se spet lahko oklene verske sekte, ker le-ta daje

prostor nadčutnemu v današnjem zmateri-
aliziranem svetu, drugi pa zato, ker ga raz-
krojen in brezobziren racionalizem (fr.: rati-
onalisme = razumarstvo) potiska v brez-
skrbno verovanje.

– Izkušnja kaže, da se večkrat v sekte
zatekajo ljudje, ki so v konfliktu s svojo
vestjo in iščejo pomiritev. To se pogosto
dogaja s tistimi katoličani, ki so razvezani
in se ne morejo v katoliški cerkvi ponovno
poročiti.

– Sekte navadno zelo negujejo propa-
gandno dejavnost, pri kateri mora vsakdo
sodelovati, ker je vsakdo misijonar. To pa
pospešuje razširjanje sekte in pridobivanje
novih članov.

– Rodovitna tla za uspeh sekt predstavljajo
tudi bolezenska religioznost. Psihatri pogo-
sto ugotavljajo zvezo med duševnimi ano-
malijami in pripadnostjo določeni sekti.

Toda tudi duševno zdravi niso povsem
imuni pred ekscentričnimi pojavi v verstvih.
Nekatere premaga radovednost, ko pripad-
niki sekte razglašajo nova razodetja, prerok-
be in videnja, ki so jih doživeli sami ali
drugi.

2. Socialni vzroki

– Številne sekte obljubljajo večni raj tu-
zemeljske sreče. To še posebno vpliva na
hudo preizkušane.

– Sekte oznanjajo tudi enakost in brat-
stvo, zato so še posebej privlačne za tiste, ki
so družbeno odrinjeni, npr. za črnce, Azijce,
Indijance.

– Sekte se povezujejo v trdno orgnizira-
no, četudi večkrat strogo nadzorovano skup-
nost, ki omogoča osebna srečanja, kar ustre-
za osamljenim, bolnim, ostarelim, brezdom-
cem, zdomcem in beguncem. Pripadniki
sekt navadno zelo zavzeto pomagajo ljudem
v stiski, gradijo in vzdržujejo bolnišnice in
druge dobrodelne ustanove (npr. v Južni
Ameriki, Afriki, v deželah bivšega realsocia-
lizma in tudi na tleh bivše Jugoslavije).

– Sekte svojim pripadnikom absolutno
zagotavljajo večno srečo, kar magično vpliva
na ljudi, ki živijo v bivanjskem strahu (npr.
strah pred atomsko bombo, strah pred eko-
loško katastrofo itd.).

3. Materialni vzroki

Po drugi svetovni vojni so sekte v ZDA
zelo zavzeto materialno podpirale Nemčijo
in hkrati pomnoževale svoje članstvo. Po-
moč potrebnim je treba pohvaliti, ni pa
prav, če gre za zlorabo dobrodelnosti. Tudi
danes so sekte zelo dejavne v vseh vzhodnih

deželah bivšega realsocializma, predvsem
tam, kjer je večinsko prebivalstvo pravoslav-
no, ker so prav tam v času socializma popo-
loma prepovedali verouk in so ljudje skoraj
popolnoma versko nevedni. Romunija, Bol-
garija in ozemlje bivše Sovjetske zveze so še
posebej rodovitna tla za sekte in nova verska
gibanja. Zato ni čudno, da je Rusija prepo-
vedala njihovo delovanje.

Seveda pa bi bilo krivično in nepošteno
pripisovati vsako pridruževanje sektam in
novim duhovnim gibanjem hlepenju po ma-
terialnih koristih. Znano je, da so se sektam,
ki so prihajale z Vzhoda, dokaj številno
pridruževali mladi ameriški oporečniki, ki
so bili pogosto otroci bogatašev. Sicer pa
vemo, da je večina sekt zahtevala od svojih
članov veliko večje in strogo določene fi-
nančne prispevke kot cerkve (katoliška, pra-
voslavna, protestantska in anglikanska).

4. Okultistični, gnostični in ezoterični vzroki

Okultizem, gnoza in ezoterika so postali
zanimivi za manjše število že v 19. stoletju,
za mnoge pa predvsem v dvajsetem. Okulti-
stična prenova 19. stoletja je nastala iz odpo-
ra zoper zmateriizirano in stehnizirano ra-
zumevanje človeka in sveta. V življenje so si
prizadevali vnesti poezijo, lepoto, skrivnost,
domišljijo. Tako je postal okultizem najhi-
trejše sredstvo, s katerim moderni človek
napolnjuje praznino smisla, tolaži »metafi-
zično lakoto«, se bojuje s strahom pred pri-
hodnostjo, s potrlostjo, obupom, brezim-
nostjo, izgubljenostjo, občutkom nemoči.
To duhovno pomanjkanje najbolj boleče ob-
čutijo sloji, skupine in posamezniki, ki imajo
biološke, socialne, psihološke ali kakšne
druge vzroke za neprilagojenost utečenim
normam: mladi, umetniški razpoloženi, izo-
braženci, intelektualci. Raziskave po svetu
kažejo, da so prav ti najpogostejše nagnjeni
k temu, da jih skrivnostnost prevzame. Še
posebej to velja za intelektualce – vse so
pričakovali od uma in doživljajo odčaranje
tega razsvetljenjskega božanstva še bolj bo-
leče kot drugi; vsemogočnost duha, ki ga
obljublja okultizem, je zanje privlačna mož-
nost, da ohranijo svoj prestiž kot avantgarda
nove elitne zavesti (prim. A. Goljevšček,
New age in krščanstvo, Koper 1992). Okul-
tizem prepletajo z gnosticizmom in ezoteri-
ko. Zato se ga takó številni oklepajo s tako
ihto in upajo, da se bodo s spoznavanjem
»višjega jaza« in z različnimi tehnikami »raz-
širjene zavesti« dokopali do najvišjega mož-
nega uživanja. Žal se okultistična in ezote-

rična želja po obvladovanju ponavadi uresničuje kot beg iz resničnosti.

Glavne značilnosti sekt

Čeprav je skoraj nemogoče natančno opredeliti sekte in nova verska gibanja, je vsaj za sekte lažje odkriti skupne poteze, le da jih ne smemo iskati pri vsaki od njih, kar še posebej velja za nova verska gibanja. Te skupne značilnosti Bogdan Dolenc opredeljuje takole:

1. Fundamentalizem: Krščanske sekte povečini gojijo t. i. fundamentalno, t. j. docela nekritično razlago Svetega pisma, ki se krčevito oklepa vsake besede. Ponavadi ozko in togo vztrajajo pri določenih idejah ali zahtevajo perfekcionistično (pikolovsko) izvrševanje določenih zapovedi. Obrobne stvari postavljajo v središče. Strogo nadzirajo notranjo disciplino in s kaznijo izključitve (eksomunikacije) ohranjajo doktrinarno čistost skupnosti.

2. Ekskluzivizem in elitizem: V skladu z gornjim ne priznavajo, da bi poleg njihove poti obstajala še kakšna druga pot, ki bi vodila k odrešenju. Samo njihova pot brezpogojno in nezmotljivo vodi k cilju. Tisti, ki hodijo po njej, so elita, izbranci, izvoljenci. Povsem prepričani so, da bodo ob koncu sveta dosegli večno rajsko srečo. Ta konec je blizu in z njim začetek tisočletnega Kristusovega kraljestva. Trdijo, da so našli avtentično razlago Sv. pisma, pravi ezoterični (izbranim pridržan) nauk rabija Jezusa, da prihaja zlata doba prvotnega krščanstva, ki so ga cerkve okrnile in se mu izneverile.

3. Subjektivizem: Značilna za sekte sta osebno prizadevanje in pobožnost, ki temelji na doživljanju. Prizadevanje je osredotočeno na osebno rešitev, ki je jedro religije. Versko življenje bolj teži k intenzivnosti kot k ekstenzivnosti.

4. Pomen izrednih pojavov: V mnogih sektah imajo odločilno vlogo razodetja, videnja, preročstva, ekstatični pojavi in obsedenost z nadčutnim.

5. Iracionalnost: Splošna lastnost sekte je, da se ne meni dosti za znanstveno razlago svojega nauka. Ne gre ji za to, da bi bilo njeno bogoslužje »po pameti«, primerno božji in človeški naravi, kot naroča apostol Pavel Rimljanom (Rim 12,1). Hočejo samo slepo religiozno poslušnost besedi ali črki Sv. pisma, kakor jo razlaga njihov utemelji-

telj ali voditelj. Sklicujejo se na čustvo, čutenje in voljo, ne na razum.

6. Eshatološka (končnostna) usmerjenost: Napovedujejo konec sveta, skorajšnji velik preobrat, ki mu bo sledilo 1000 let sreče na zemlji (milénarizem). Vabijo k vstopu v rešilno ladjo, v kateri se bodo rešili apokaliptične katastrofe. Ta verski čustveni zanos in pričakovanje konca odvrčata člane sekte od prizadevanja za gnotne dobrine in jih vzgajata za skromnost. Tudi pri nas na Slovenskem nekateri študentje zaradi vstopa v sekte prenehajo študirati. Člani nekaterih sekt pretrgajo vse stike s starši, drugi z zakoncem, če se le-ta ne pridruži sekti.

7. Separatizem: Ker so privrženci sekte neomajno prepričani, da so izbranci, se čutijo med seboj bratsko povezani. Zavest pripadnosti se še bolj krepi zato, ker se zapirajo pred drugače mislečimi in ker so njihova krajevna občestva maloštevilna. Vse to spodbuja tudi medsebojno pomoč in solidarnost.

8. Misijonarska vnema: ker so prepričani o svojem božjem poslanstvu, mnogi člani razvijajo izredno živo oznanjevalno dejavnost, povezano z osebnimi in finančnimi žrtvami.

9. Antidialogskost: Navadno je dialog s pripadnikom sekte vnaprej obsojen na neuspeh, ker ni skupnega izhodišča. Skoraj vse sekte so zaprte pred vsakim ekumenizmom.

Poskus opredelitve sekt in novih verskih (duhovnih gibanj)

Še težji od opisa glavnih značilnosti sekt in novih verskih gibanj je poskus opredelitve sekt in novih verskih gibanj. Kljub temu jih skušajmo strniti v šest skupin:

1. Sekte in verska gibanja s krščanskim in psevdokrščanskim izhodiščem.

2. Alternativna (lat. alter = drugi, drugačen) verska gibanja, ki izhajajo iz vzhodnih verstev (hinduizem, budizem, taoizem).

3. Alternativna verska gibanja s sinkretističnimi (gr. synkretismos = združitve), združitvenimi značilnostmi.

4. Alternativna verska ali psevdoverska gibanja z tavmaturgičnimi (gr. thauma = čudež), čudežnimi, čudodelniškimi ali psevdoznanstvenimi značilnostmi.

5. Alternativna verska gibanja z ezoteričnimi, spiritističnimi (fr. spiritiste iz lat. spiri-

tus = duh; kdor se ukvarja s spiritističnimi pojavi: trkanje mizice ali posredovanje medijev), okultističnimi, magičnimi (gr. magos iz magia = čaranje; tisti, ki skuša doseči svoj namen s skrivnimi, nadnaravnimi silami, duhovi ali demoni), gnostičnimi, panteističnimi (panteizem = enačenje Boga z naravo), politeističnimi (politeizem = mnogoboštvo), neopoganskimi in ufologičnimi značilnostmi.

6. Satanske sekte. Pravi satanizem, t. j. zavestno češčenje zlih sil, je zelo redek. Leta 1966 je bila v Kaliforniji ustanovljena Satanova cerkev. Nekaj Crowleyevih tekstov je izšlo tudi v slovenščini.

Med sektami in novimi verskimi gibanji moramo zelo razločevati tista gibanja, ki priznavajo, da odrešenje prihaja od Boga in se zanj zahteva spreobrnjenje, in tista, ki zagovarjajo samoodreševanje, ki ga želijo doseči zgolj s človeškimi sredstvi (gnoza). V prvem primeru gre za držo ponižnosti, v drugem za držo napuha.

Razločevanje in ločevanje

Alenka Goljevšček prinaša zelo dobro razlago v že omenjeni knjigi o sektah. Navedel bom njeno besedilo, ker odlično dopolnjuje dosedanje razmišljanje.

V odnosu do sekt se kristjani dostikrat vedemo na dva načina: ali pretiravamo s širokosrčnostjo in jih povprek pa počez sprejemamo, češ da gre za religioznost, to pa je treba podpirati, kakršnakoli že je – ali pa smo krščansko nestrpni in jih prav tako pavšalno odklanjamo in obsojamo.

Prvo nas lahko pripelje do tega, da izgubimo orientacijo in ne znamo več razločevati, saj nam bo religioznost noč, v kateri bodo vse krave črne. Če npr. rečemo (in take sodbe slišimo pogosto!): ah, kaj, vsi ljudje so verni, vsak v nekaj verjame, nekaj upa, nekaj pričakuje, brez tega se sploh ne da živeti – smo v isti koš zmetali hudo različne stvari. Verovati je eno, verjeti drugo; da nas Bog ljubi, je mogoče verovati, ni pa mogoče verjeti, kajti če pomislimo, kakšni smo, je božja ljubezen tako neverjetna, da nad njo lahko samo hvaležno strmimo. Tudi upanje, da bomo po božjem usmiljenju premagali smrt, ni iste vrste kot upanje na dobro službo ali na zadetek pri loteriji... Religiozna čustva še zdaleč niso vera; dvoumna so, skrivajo možnosti za ljubezen in pobožnost kot za (avto)fascinacijo, demonijo, elo diabolijo; lahko so zmedena, sprevržena, izprijena, lahko se obešajo na vraževerje,

okultizem, nasilje, spolnost, mučenja... Če v tej zmedeni ne razločujemo, bomo dobili širokosrčno godljo, ki bo prej izraz naivnosti, površnosti in nedomišljenosti kot pa izraz vsesprijemajoče krščanske ljubezni.

Drugi način je še manj simpatičen. Kar s preveliko samogotovostjo vemo, da imamo samo mi prav, se vedemo kot prvoborci, pa ljubosumno varujemo svoj zelnik pred vsiljivci; vse, kar je le malo drugače, bomo gledali izpod čela, godrnjali in sumničili. S tem bomo svojo vero popačili in ji vzeli smisel: namesto da bi se z njo poglobljali in se odpirali živim razsežnostim bivanja na poti k Bogu, jo bomo zlorabili za zapiranje v varno čredo, za ozkost, pravičništvo, spodobno konvencionalnost, za tiranijo; s katero bomo na silo ustvarjali »sovražnike« in vse, kar je različno od nas, slepo izganjali na rob in čez rob. Osnova sekt je splošna človeškova pravica do svobode mišljenja, prepričanja in vere, t. j. pravica do različnosti. Če tega ne pripoznamo, če svoje antisektaštvo izražamo z nenadzorovano strastjo in zagrizenostjo, bomo sami postali hujši sektaši od tistih, ki jih zavračamo.

Med tema neprimernima skrajnostma je treba najti pravo mero: strpnost, a brez lahkotne naivnosti, razumevanje, a brez odstopanja od resnic, ki smo jih prejeli v milosti vere.

Sklep

Tudi za sklep prisluhnimo Alenki Goljevšček:

»Razločevali bomo torej med sektami, ki so objektivno nevarne zaradi svojih nauk in metod, načinov indoktrinacije, osebnih vrednot članov (npr. Tempelj ljudstva, satanisti itn.), in sektami, ki so lahko zelo posebne, eksotične in ekscentrične, a ne ogrožajo okolja, v katerem živijo, članom pa omogočajo zadovoljstvo, mir, notranjo trdnost. Če si nekatere sekte ali voditelji privoščijo nečedno izrabljanje verskih čustev v tržne, politične in še kake druge namene, tega ne bomo posploševali na vse in zaničljivo gledali tudi na iskreno iskanje, gorečnost, požrtvovalnost, zgledno življenje vernikov, ki svojo vero jemljejo skrajno zares – morda bolj kot mi sami. In če so razglašene vrednote res dostikrat v precejšnjem nasprotju z uporabljanimi sredstvi in metodami, zato še ne bomo zavrgli tudi vrednot. Večina sekt si postavlja visoke, najvišje cilje: ljubezen in mir, solidarnost in razumevanje, sožitje in harmonijo, boj zoper zla vseh vrst, od rasiz-

ma in revščine do zapuščenosti in osamljenosti – kako bi lahko kristjani ugovarjali takšnim vrednotam? Obenem pa ne bomo naivno dopustili, da bi nas kdo vlekel za nos z visokodonečimi gesli, za katerimi bi skrival vse kaj drugega; ravnali se bomo po Jezusovih besedah: 'Po njihovih delih jih boste spoznali.'

Nič ne kaže, da bi okultizem lahko postal planetarna religija, ob kateri bi bile vse obstoječe religije in še posebej krščanstvo zgolj zastarel »otroški vrtec«. Prej je znak razpadajoče oz. preurejajoče se postindustrijske družbe kot pa tisto zares novo, kar naj bi kazalo pot v tretje tisočletje. Pravi kažipot je že dolgo tu: božja Beseda, katere globine smo se komaj dotaknili in se nam ni treba bati, da bi jo kdaj do kraja izčrpali. Če bomo potrebni česa novega, smo potrebni nove evangelizacije.«

Vinko Škafar

KATEKIZEM KATOLIŠKE CERKVE

Papež Janez Pavel II. je 7. decembra 1992 uradno razglasil novi katekizem. Po 400 letih je to prvo takšno delo, ki se dotika tudi sodobnih prestopkov, kot sta utaja davkov in vinjenost med vožnjo z avtomobilom. »To darilo zvesto potrjuje nauk krščanstva. Kljub dvatisočletni zgodovini, kljub nasprotovanju Cerkvi v zgodovini se ni njen nauk nič spremenil,« je povedal papež visokim uradnikom in diplomatom. Ob predstavitvi katekizma je papež poudaril, da je to »zelo pomemben dogodek za življenje Cerkve, dogodek z zgodovinsko daljnosežnostjo, ker gre za besedilo, ki je za katehetsko dejavnost znotraj Cerkve bistvenega pomena.«

Napotki za branje Katekizma

Novi katekizem katoliške Cerkve je »enciklopedija modernega katoličana«. Moramo se naučiti pravilno brati, zato je v predgovoru podanih nekaj napotkov. »Katekizem je zamišljen kot organski prikaz vsega katoliškega nauka, zato ga je treba brati kot enovito celoto. Mnoga napotila znotraj besedila in analitično kazalo na koncu omogočajo, da se v vsako temo zaziramo vedno v njeni organski povezavi s celoto vere.« Glavni viri, iz katerih zajema Katekizem, so: Sveto pismo, cerkveni očetje, bogoslužje in cerkveno učiteljstvo. Bogastvo navedenih

besedil čudovito izraža življenjsko moč in svežino naše vere.

Katekizem je namenjen predvsem tistim, ki so odgovorni za katehezo; na prvem mestu škofom, ki so učitelji vere in pastirji Cerkve. Po njih pa se obrača na sestavljalce katekizmov, na duhovnike in katehete. Zelo koristen je seveda tudi za študente teologije in vse krščanske vernike. Papež pravi, da je katekizem namenjen vsakemu človeku, ki se sprašuje o krščanskem upanju in hoče spoznati, kaj katoliška Cerkev veruje in uči.

Kako je Katekizem sestavljen?

Načrt novega katekizma se navdihuje ob velikem izročilu tistih katekizmov, ki gradijo katehezo na štirih nosilnih »stebrih«. To so: veroizpoved, zakramenti, zapovedi in molitev.

Prvi del: Veroizpoved. Kdor po veri in krstu pripada Kristusu, mora svojo vero izpovedovati tudi pred ljudmi. Zato katekizem najprej razloži, v čem obstoji razodetje, s katerim se Bog obrača na človeka in kakšna je vera, s katero človek odgovarja Bogu. Veroizpoved povzema darove, ki jih Bog kot Stvarnik, kot Odrešenik in kot Posvečevalec naklanja ljudem.

Drugi del: Zakramenti. Tu je razloženo, kako je Bog po Jezusu Kristusu in po Svetem duhu enkrat za vselej uresničil odrešenjski načrt in kako ga nenehno ponavzočuje v liturgičnih dejanjih Cerkve, zlasti v sedmih zakramentih.

Tretji del: Življenje po veri. Poslednji namen človeka, ustvarjenega po božji podobi in sličnosti, je blaženost. Ta cilj je mogoče doseči s pomočjo božje postave in milosti, če se človek svobodno odloča in ravna po veri. Pot evangeljskih blagrov je zarisana z dvojno zapovedjo ljubezni in podrobneje opisana v življenju po veri. Molitev je v kristjanovem življenju osrednjega pomena. Očenaš je povzetek vseh dobrin, na katere smemo upati, in katere nam nebeški Oče želi podeliti.

Celoten katekizem je zasnovan kot organska obrazložitev vse katoliške vere. Zato ga je treba brati kot enoto. K temu nam pomagajo številna sklicevanja na vzporedna mesta znotraj besedila in analitično kazalo na koncu, ki nam pomaga videti vsako temo v povezanosti s celoto.

Katekizem so polnih šest let pripravljale posebne komisije, ki so v tem času sodelovale z vsemi škofovskimi konferencami po svetu. Papež Janez Pavel II. je oktobra 1992

dejal, da soglasnost tolikih glasov sestavlja pravo simfonijo vere in izpričuje katoliškost ali vesoljnost Cerkve.

Katekizem, ki obsega nad 500 strani, predstavlja ves katoliški nauk v luči božjega razodetja in živega izročila Cerkve, odgovarja na pereča vprašanja verskega, moralnega in družbenega življenja. Zato je katekizem nedvomno dragocen pripomoček za novo evangelizacijo v sedanjem in prihodnjem obdobju.

Slovenski prevod novega katekizma je že pripravljen in je pred izidom.

SVETOPISEMSKA DRUŽBA V SLOVENIJI

Preskrbeti ljudem Sveto pismo v materinem jeziku – v tej misli je izražen osrednji namen vseh bibličnih družb, ki danes delujejo v svetu in so povezane v *United Bible Societies – Združene biblične družbe (ZBD)*.

Prvo biblično družbo, ki je imela za svoj cilj razširjanje Svetega pisma, omenjajo že leta 1710. Začetki ZBD pa segajo v leto 1804, ko sta bili ustanovljeni Britanska in Inozemna biblična družba. Sodobno obliko so ZBD (ali kakor jih tudi drugače imenujejo *Prijateljsko društvo bibličnih družb vsega sveta*) dobile leta 1946, ko je bila v kraju Haywards Heath (Anglija) prva konferenca nacionalnih bibličnih družb. Med ustanoviteljice ZBD sodijo protestantske cerkve. Za matico vseh bibličnih družb še vedno velja britanska in tako imajo ZBD svoj sedež v Londonu. ZBD so postopoma razširjale svojo dejavnost po vsem svetu, tako da ima danes ta organizacija svoje podružnice že v 118 državah; če k temu prištejemo še razne pokrajinske odbore, to že preseže število 200.

ZBD so torej v celoti mednarodna ustanova. Število članic se je povečalo zlasti v zadnjih dveh letih, ko je v svetu in še posebej v vzhodni Evropi prišlo do večjih političnih sprememb in s tem do novih držav. Ob tem je močno zrasla potreba po večjem številu Svetih pisem.

Na čelu ZBD je predsednik. V vodstvu so še: dva častna predsednika, osem podpredsednikov, tajnik, blagajnik, izvršni svet in trije odbori za posamezna vprašanja. Del vodstva so tudi svetovalci, ki so razdeljeni na štiri večja področja: Afrika, Severna in

Južna Amerika, Azija in Pacifik ter Evropa z Bližnjim in Srednjim vzhodom.

Zelo pomembno dejstvo je, da je ZBD v celoti **moderna ekumenska organizacija** in ob Svetem pismu dejavno združuje vse kristjane: protestantske cerkve, katoličane in pravoslavne. Izdaje Svetih pisem, ki jih oskrbijo biblične družbe, so vedno ekumenske, kar pomeni, da so brez doktrinarnih opomb, ki izražajo poglede posameznih skupin kristjanov. Tudi v vodstvu ZBD so predstavniki vseh omenjenih cerkva. Lahko rečemo, da je sodelovanje vseh kristjanov v bibličnih družbah zgled živega ekumenizma. Kristusovo naročilo, da naj bomo vsi eno, se uresničuje ravno ob njegovi besedi.

Osrednji namen vseh bibličnih družb je razširjanje Svetega pisma (*Pojdite po vsem svetu in oznanjujte evangelij vsemu stvarstvu!* (Mr 16,14)). To delo pa je povezano z mnogimi drugimi dejavnostmi. ZBD skrbijo, da bi Sveto pismo prevedli v čimveč jezikov; prvo načelo je namreč, da naj vsakdo bere božjo besedo v materinem jeziku. Kako pa naj drugače ozanjamo evangelij, če ne v ljudem razumljivi govorici?! ZBD trenutno vodijo prevajanje SP v 624 različnih jezikov, od tega bo Sveto pismo prvič v celoti prevedeno v 426 jezikov. Število jezikov, v katere je bila prevedena vsaj ena knjiga Svetega pisma v sodelovanju z ZBD, pa je ob koncu leta 1992 bilo točno 2009. Samo leta 1992 so biblične družbe po vsem svetu izdale 16,8 milijona izvodov celotnih Svetih pisem, 13,7 milijona izvodov Nove zaveze, 48,3 milijona izvodov posameznih knjig Svetega pisma in 539,2 milijona izvodov knjig z izbranimi poglavji iz Svetega pisma (podrobne statistične podatke o življenju in delu ZBD prinaša vsakoletno poročilo ZBD – *World Annual Report of The United Bible Societies*). Med največje projekte, ki so jih ZBD izpeljale v zadnjem času, gotovo sodi 5 milijonov Svetih pisem za potrebe kitajskih kristjanov. 75.000 izvodov Nove zaveze v srbohrvaščini so brezplačno razdelili med begunce na področju nekdanje Jugoslavije; k temu pa je treba prišteti še 10.000 izvodov Nove zaveze za mlade begunce na Hrvaškem (z naslovom *Moja mala Biblija*). Podobno akcijo so izvedli tudi v afriški državi Malavi, kjer so Sveta pisma razdelili ljudem, ki jih je suša usodno prizadela.

Poleg širjenja Svetega pisma pa biblične družbe izdajajo tudi najrazličnejšo literaturo v zvezi s Svetim pismom. To so razne knjige in brošure z izbranimi besedili iz Svetega

pisma na določeno temo in za posamezne skupine ljudi (npr. prijateljstvo, sožitje v družini, kriza osebne vere, ljubezen do bližnjega, razne življenjske preizkušnje; za bolnike in ostarele, za mlade, za športnike...). V zadnjem času izdajajo Sveto pismo v najrazličnejših knjižnih formatih, na avdio in video kasetah ter računalniških disketah. Božja beseda je živa in nagovarja človeka ob vsakem času in v vsakem življenjskem položaju.

Ob tem, da ZBD pomagajo organizirati prevajanje, to tudi (so)financirajo in »novo« izdajo založijo ter poskrbijo za ustrezno predstavitev in prodajo Svetega pisma. Drugo pomembno načelo ZBD je, da ljudje dobijo Sveta pisma in svetopisemsko literaturo po ceni, ki jim je povsem dostopna. ZBD financira celotno dejavnost, ki je v neposredni povezavi z razširjanjem Svetega pisma zlasti v tistih deželah, kjer se nacionalne biblične družbe še niso finančno osamosvojile. Glede financ je namreč cilj vsake biblične družbe, da se postavi na lastne noge; to pomeni, da s prihodki od prodaje Svetih pisem in biblične literature v celoti pokrije vse svoje stroške. Morebitni višek prihodka pa lahko posamezna družba odda v skupni fond. Iz skupnega fonda ZBD se financira večina afriških, azijskih, latinskoameriških in vzhodnoevropskih bibličnih družb, v vsakem primeru pa tiste družbe, ki so v nastajanju (med njimi je tudi Svetopisemska družba v Sloveniji). Bistvenega pomena je, da je vsaka biblična družba nepridobitniška organizacija. Prihodki se ne delijo »lastnikom«, ampak se vedno investirajo v nove projekte ali pa si biblične družbe s pridobljenim denarjem vzajemno pomagajo. Leta 1992 so ZBD imele skupno za 53,7 milijona dolarjev finančnega prometa. Vedno pa smo veseli dobrotnikov in prijateljev Svetega pisma, ki so nam pripravljeni tudi finančno pomagati.

Druga večja organizacija, ki se ukvarja s širjenjem Svetega pisma, pa je Katoliška biblična zveza (katere član je tudi Slovensko biblično gibanje), s katero ZBD že vrsto let tesno sodelujejo. Junija 1991 sta obe organizaciji sprejeli skupno izjavo, iz katere navajam osrednje misli:

»Prva skrb, prevajanje, tiskanje in razširjanje Svetega pisma, je glavna dejavnost ZBD in njihovih članic bibličnih družb v posameznih državah. To nalogo opravljajo družno s kristjani različnih Cerkva in veroizpovedi. Dolžnost bibličnih družb je, da delujejo interkonfesionalno, da povezujejo krist-

Kajn in Abel, biblični motiv

jane različnih cerkva in da služijo vsem cerkvam...

Drugi vatikanski koncil je odprl možnosti za takšno medversko sodelovanje tudi katoličanom, ki smo na tem področju vedno bolj dejavni. Druga skrb, da pisana in navdihnjena Beseda zaživi v posameznih cerkvah, je v splošnem in po tradiciji naloga posameznih cerkva. To je naloga konfesionalne narave, ki jo Katoliška biblična zveza podpira preko svojih organizacij, in vsebuje navodila, kako Sveto pismo pravilno uporabljati v skladu z mnenjem cerkve, pripravo ustreznih opomb za Sveto pismo in druge spremljajoče svetopisemske literature.

Leta 1993 začne delovati samostojna Svetopisemska družba v Sloveniji. Vse do sedaj smo bili člani Biblične družbe v Jugoslaviji, ki je bila ustanovljena leta 1964. Doslej so ZBD pomagale izdati že okrog 10 izdaj Svetega pisma v slovenščini v več kot 100.000 izvodih. Največje delo, ki so ga ZBD opravile v Sloveniji, je izdaja ekumenskega Svetega pisma. To delo bo odslej opravljala Svetopisemska družba v Sloveniji (SDS).

Svetopisemska družba v Sloveniji je bila ustanovljena 26. maja 1993 v evangeličanski cerkvi v Ljubljani (o tem je podrobno poročala Družina, št. 23, na str. 1 in 13). Pobudo za njeno ustanovitev so dale ZBD in slovenski kristjani so se zgledno odzvali temu povabilu. Navzoči so bili predstavniki posameznih skupin kristjanov (katoliško cerkev je zastopal nadškof dr. Alojzij Šuštar), predstavnik ZBD iz Londona in vsi tisti, ki so se želeli včlaniti v SDS. Ustanovni občni zbor je sprejel statut Svetopisemske družbe v Sloveniji, ki so ga pripravili že meseca marca na pripravljalnem sestanku v Ljubljani.

Svetopisemska družba v Sloveniji je član ZBD in deluje v skladu z njihovimi načeli, postopki in smernicami. SDS vodi 11-članski glavni odbor, ki ga sestavljajo predstavniki naslednjih krščanskih cerkev in skupnosti: katoliška cerkev (5 predstavnikov), binkoštna cerkev, baptistična cerkev, evangeličanska cerkev, Krščanska bratska skupnost, krščanska adventistična cerkev in srbska pravoslavna cerkev (vsi imajo po enega predstavnika). Predsednik SDS je Janko Jeromen; nadzorni odbor vodi msgr. Zdravko Reven. SDS ima svoj sedež oziroma tajništvo na Dunajski 5/I, v Ljubljani (tel./fax 061/13-13-117). Ob ustanovitvi je SDS štela 64 članov, med njimi so tudi nekateri znani slovenski biblicisti in kulturni delavci. V našo družbo se lahko včlani vsak, kdor sprejema njen statut in je pripravljen delovati v skladu z njenimi načeli in smernicami.

SDS trenutno sodeluje pri največjem biblijskem projektu pri nas: novi prevod celotnega Svetega pisma v slovenski jezik, ki naj bi izšel predvidoma leta 1995. To bo za vse slovenske kristjane velik dogodek.

Sirjenje Božje besede, ki je veselo označilo odrešenja, je pomembna dolžnost vsakega kristjana. Kot član Svetopisemske družbe v Sloveniji lahko uspešneje opravljam svoje krščansko poslanstvo in *pomembno prispevam k zbliževanju kristjanov po vsem svetu.*

Tone Metelko
tajnik Svetopisemske družbe v Sloveniji

OŽIVLJENA ŠKOFIJSKA KLASIČNA GIMNAZIJA

Prvega septembra 1993 se je na Škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano ponovno pričel pouk. S tem se nadaljuje tradicija leta 1946 nasilno ukinjene gimnazije, ki jo je l. 1901 ustanovil ljubljanski škof Anton B. Jeglič. Ta šola je pričela s poukom l. 1905 in je bila tedaj prva klasična gimnazija pri nas s slovenskim uradnim jezikom. Le nekaj let pred njo je pričela delovati idrijska realna gimnazija, kot prva med gimnazijami s slovenskim jezikom. Ustanovitev Škofijske klasične gimnazije na začetku stoletja je bil odgovor na agresivni liberalizem, ki se je tedaj zlasti med mladimi hitro širil. V šoli sta v skladu s tedanjo vzgojno doktrino vladala stroga disciplina in red. Značilna pa je bila tudi visoka zahtevnost in z njo povezana velika selekcija med učenci. Samo najbolj vztrajni in prizadevni so po osmih letih šolanja maturirali. Gimnazija je bila namenjena samo fantom, ki so morali obvezno prebivati v internatu.

Tudi današnja gimnazija je nastala iz podobnih pobud. Tudi danes je liberalizem tista ideologija, ki mladim ponuja navidez lahek vstop v življenje, poudarjajoč predvsem pravico do svobodnega odločanja o vseh pomembnih življenjskih vprašanjih. Pri tem pa zanemarija vprašanje mladostnikov duševne zrelosti in življenjskih izkušenj. Tako pride do pretrganja naravnih vezi med otroki in starši. Te vezi pomenijo postopen prenos izkušenj starejših generacij na mlajše in s tem normalno dozorevanje otrok. Liberalizem si je v svoj skrajni obliki, v komunizmu, jemal pravico vzgajati otroke po svoje, drugače kot njihovi starši. Zato je v nasprotju s pravicami staršev poudarjal pravice otrok. Tradicionalne družinske vrednote, vera, ljubezen, zvestoba so se umaknile nihilizmu, uživanju življenja za vsako ceno, terjanju pravic zase ne glede na bližnjega itd.

Posledica teh vplivov so vse pogostejše vzgojne težave v družinah in šolah, v javnem življenju pa je vse več nemorale v obliki brezobzirnih medsebojnih odnosov, neodgovornosti, zlaganosti in korupcij.

Posebna značilnost tako sprevrženega liberalizma je njegova težnja po totalitarnosti svojih vplivov. Ne omejuje se na določene skupine ljudi, recimo politične somišljenike, temveč deluje univerzalno in ne dopušča

drugačnosti, ki bi se uveljavljala v družini, šoli ali v poslovnem svetu.

Prav želja po drugačnosti, želja po rešitvi izpod jarma liberalizma je vzpodbudila ponovno ustanovitev Škofijske klasične gimnazije. Kako močna je bila ta želja in kako potrebna ta drugačnost, govorijo že podatki o tem, v kako kratkem času je bil pripravljen program nove gimnazije, kako hitro in kvalitetno je bila obnovljena stavba Zavoda sv. Stanislava, kako velika je bila želja staršev in otrok, da bi se vpisali na to šolo in kolikšno navdušenje učiteljev, ko so smeli stopiti v razred, v katerem bo druga vrsta svobode in druga vrsta odgovornosti.

Ustanovitev Škofijske klasične gimnazije in začetek pouka sta v javnosti vzbudila precejšnje zanimanje. Deloma, ker se je s tem mnogim staršem in dijakom ponudila možnost šolanja v drugačni šoli, deloma zaradi tega, ker je splošno nelagodje ob obstoječem stanju v družbi že tako veliko, da si mnogi želijo sprememb, tudi v šolah. Škofijska gimnazija je ob tem nehoté postala dobrodošel poskusni zajec.

V marsičem, kar je skupno vsem šolam po svetu, je ta gimnazija podobna drugim. V nekaterih pogledih pa se razlikuje. V prvi vrsti moramo omeniti pristop do učencev. Vse je podrejeno njim in vse je zaradi njih. Ob vsej nujnosti trdega dela in učenja je vsak šolski dan zgrajen slovesno, kot manjši praznik. Učitelji nastopajo v oblekah in kravatih, pouk se začne in končuje s krajšo meditacijo. Pred poukom in med odmorom napolnjuje šolske prostore tiha in prijetna

glasba. Učilnice so bele in svetle. Delovni dan je natančno razdeljen; pouk, proste ure, interesne dejavnosti.

Nihče v to šolo ni bil prisiljen. Pred vpisom so vsi kandidati in njihovi starši prejeli program gimnazije in interne akte, ki določajo nazorsko usmeritev šole, njeno podobo, vzgojni koncept in hišni red. Nihče od prijavljenih se niso odločili v teh dokumentih ni ustrašil. Prvotno razpisanih 128 mest je naraslo na 160 vpisanih dijakinj in dijakov, po zanimanju, ki je naraščalo iz dneva v dan, pa bi jih lahko sprejeli še za en oddelek.

Da bi si bralci laže predstavljali šolo oziroma njene značilnosti, navajamo najvažnejše podatke iz programa in povzetke iz podobe Škofijske klasične gimnazije ter vzgojne zasnove.

Program Škofijske klasične gimnazije

I. USTANOVITELJ

Nadškofija Ljubljana

II. STATUS

Privatna šola

III. PODATKI O GIMNAZIJSKEM PROGRAMU

1. Naziv programa: Gimnazijski program – Škofijska klasična gimnazija (ŠKG)
2. Stopnja zahtevnosti: Peta (V.)
3. Trajanje programa: Štiri leta

IV. POGOJI ZA VKLJUČITEV V PROGRAM

Uspešno končana osnovna šola.

V. CILJ GIMNAZIJSKEGA PROGRAMA

VI. PREDMETNIK

	I. smer (z grščino)				II. smer (brez grščine)			
	I.	II.	III.	IV.	I.	II.	III.	IV.
Verouk	2	2	2	2	2	2	2	2
Slovenščina	4	4	4	4	4	4	4	4
Matematika	4	4	4	4	4	4	4	4
Angleščina	4	3	4	4	4	4	4	4
Latinščina	3	3	3	3	3	3	3	3
Ne/Fr/Ru	3	2	2	2	3	2	2	2
Grščina	—	3	3	3	—	—	—	—
Zgodovina	2	2	2	2	2	2	2	2
Zemljepis	2	2	—	—	2	2	2	—
Biologija	2	2	2	—	2	2	2	2
Kemija	2	2	2	—	2	3	2	—
Fizika	—	2	2	2	—	2	3	3
Psihologija	—	—	—	2	—	—	—	2
Filozofija	—	—	—	2	—	—	—	2
Umetnost	2	—	—	—	2	—	—	—
Šport	3	3	3	3	3	3	3	3
Skupaj	33	34	33	33	33	33	33	33

Učenci po končani gimnaziji in maturi lahko študirajo na katerikoli slovenski univerzi ali višji šoli.

Računalništvo in informatika se bo izvajala v tečajni obliki, dvakrat po en teden za vsakega dijaka v skupinah po 15 učencev.

Podoba Škofijske klasične gimnazije

Kako se bodo oblikovale dobre navade in tradicija ŠKG?

Zunanja in notranja podoba Škofijske klasične gimnazije se bo oblikovala v daljšem obdobju. Vendar je za ustvarjanje te podobe zelo pomemben začetek. O tem, kaj hočemo doseči, moramo imeti jasne predstave. Marsikaj bomo dognali šele s primernimi izkušnjami in preverjanji, mnoge stvari pa morajo biti trdno načrtane že vnaprej. K zadnjemu sodi predvsem strokovnost pri pouku in vzgoji.

Zato morajo imeti vsi profesorji jasno izdelan letni delovni načrt, šola pa jim mora zagotoviti ustrezne delovne razmere. Imeti morajo primerno opremo, učila in literaturo. Že na začetku je treba podati vsaj osnovne smernice stalnega strokovnega izpopolnjevanja. Za cilj si moramo zastaviti stalen napredek v metodiki pouka, pri čemer izbiramo tako najnovejše dosežke pedagoške znanosti kot tradicionalne in preverjene metode.

Na vzgojnem področju se vse bolj kaže, da so dosedanja modeli nezadostni in celo neučinkoviti. Pogumno bomo morali ponuditi nekaj drugačnega; tudi v tem primeru prijeme, ki bodo ustrezni času, v katerem živimo. Pri tem bo treba imeti pred očmi trajne vrednote, ki so bile v dosednji vzgojni praksi pogosto pozabljene in zanemarjene.

Pomemben je nov nazorski miselni vzorec, ki ga bomo morali učitelj in vzgojitelj osvojiti, saj večinoma izhajamo iz laičnih šolskih okolij, ki so bila ideološko indoktrinirana, učitelji pa pod vplivom avtocenzure. Mnoga do sedaj trdna spoznanja se kažejo v drugačni luči. Naj za primer navedemo do sedaj ustaljeno vero in prepričanje o nezadržnem tehničnem napredku človeštva. Černobilska nesreča je dokončno zasejala dvom o tej vrsti napredka. Morda so vsa velika odkritja in iznajdbe v zgodovini človeštva potrebne novega ovrednotenja. S temi vprašanji se bomo učitelji srečali že na začetku naših stikov z učenci. Na mnoga vprašanja ne bomo znali takoj odgovoriti, saj so med njimi taka, ki jih porajajo najnovejša dogaja-

nja. Pomembno pa je, da nas ne prevzemajo splošna negotovost in omahljivost, črnogledost in malodušje. Vzporedno z iskanjem nazorske in miselne podobe gimnazije bomo morali graditi tudi njeno zunanjo, vedenjsko podobo. To bomo najprej dosegli z discipliniranim in strokovnim poukom ter s sodelovanjem z dijaki tudi zunaj stroge delovne obveze. Skupaj bomo iskali najprimernejšo obliko duhovnega življenja na šoli in celem zavodu. Okvir tega delovanja bodo vsakodnevne meditacije na začetku in koncu pouka, daljša študijska obdobja in praznike pa bomo zaznamovali s slovesnim liturgičnim in kulturnim sporedom.

Medsebojno sporazumevanje bo temeljilo na spoštovanju osebnosti vsakega posameznika v zavodu in na šoli. Vsakdo, učenec in učitelj bo tudi zunaj šolskih prostorov, v vsakdanjih stikih z ljudmi in naravo predstavljal Škofijsko klasično gimnazijo in prispeval k njenemu ugledu in dobremu imenu.

Vzgojna zasnova Škofijske klasične gimnazije

V to zasnovo sodi celotno delovanje zavoda, še zlasti gimnazijskega dela. Vse, kar se dogaja v šolskih prostorih, vpliva na vzgojo. Zato morajo s svojim ravnanjem prispevati k uresničitvi vzgojnih ciljev vsi, tudi nepedagoško osebje. Profesorji in drugi pedagogi pa morajo imeti jasno predstavo o tem, kakšne vzgojne in izobrazbene cilje hočemo doseči.

Vzgojno delo je pasivno in aktivno. K prvemu štejemo vzpostavljanje takih razmer, ki na učenčev razvoj delujejo čim manj moteče, in zglede posameznikov ali skupin, ki so taki, da v njih lahko prepoznamo tako obnašanje in kulturo, ki jo hočemo tudi sami doseči.

K aktivnim vzgojnim metodam štejemo neposredno delo z čenci; tudi neposredno poseganje učiteljev v učenčevo ravnanje in njegova stališča. To poseganje mora temeljiti na spoštovanju učenčeve osebnosti, njegove osebne svobode in pravice do lastnega mišljenja. Učitelj določenega stališča ali ravnanja ne sme vsiljevati, dijake mora prepričati z argumenti in osebno zavzetostjo. V primeru objestnih, delikventnih ali celo kriminalnih dejanj, ki ogrožajo sošolce ali zavodsko imetje, pa je šola dolžna ukrepati s kaznimi, vključno z izključitvijo.

Zunanji vplivi na vzgojo

Negativni vplivi na oblikovanje otrokove (učenčeve) osebnosti zunaj družine in šole

Škofjevi zavodi – obnovljeni; v učilnici, september 1993

so vedno močnejši. Pri tem gre predvsem za aktivno in agresivno poseganje v dušo mladega človeka, da bi ga nekateri radi oblikovali v poslušnega in nekritičnega porabnika proizvodov, s katerimi je mogoče zlahka in na hitro zaslužiti. Sem sodi zlasti prodaja alkohola, mamil in pogrošne literature ter predvajanje nekaterih vrst zabavne glasbe.

Povsod po svetu se iz te vrste trgovine polnijo tudi proračunske blagajne, dobičkarški lobiji pa imajo tako močan vpliv v politiki, da državne ustanove niso naklonjene omejevanju tega vpliva na mlade. Zato moramo učitelji, starši in drugi dobronamerni ljudje sodelovati pri pripravi takega nacionalnega vzgojnega koncepta, ki bo prisilil državo, da se s svojimi pristojnostmi vključi v vzgojni sistem. Ta mora preprečevati zlorabo otrok in mladine v komercialne namene. Učitelji Škofijske klasične gimnazije naj s svojim delovanjem prispevajo k oblikovanju nacionalnega vzgojnega programa.

Navzočnost Cerkve v vzgojni zasnovi ŠKG

Cerkev vzgaja predvsem z verskim poukom in s posredovanjem krščanskih vrednot v vseh dejavnostih šole. Pri tem je zlasti pomembno, da pri učencih razvija zavest pripadnosti krščanskemu občestvu, ki ne pozna meja niti narodnostnih ali rasnih predsodkov. Duhovni vodja in drugi člani

profesorskega zbora, pa tudi učenci (zlasti višjih letnikov) naj bi skrbeli, da se vsakdanje delo v šoli vedno začne in konča s kratko pobožnostjo (meditacijo, branjem izbranega teksta ipd.). Razne slovesnosti, posebno verskega značaja in tiste, s katerimi začnemo pomembna šolska obdobja, naj bodo dobro pripravljene, tako da pri učencih ne bo potrebna prisila, temveč bodo sami radi sodelovali. Učenci in učitelji bodo imeli vsak dan pred poukom možnost udeležiti se maše v šolski kapeli. Slovesnejši obredi, povezani s kulturnim programom, pa bodo ob začetku šolskega leta, ob godu sv. Stanislava, pred božičem, veliko nočjo in ob koncu šolskega leta.

Duhovniki v gimnazijski službi, pa tudi profesorji-laiki, naj bi bili vedno pripravljeni učencem pomagati premagovati njihove osebne stiske in težave. Duhovni vodja (praviloma duhovnik) bo vsak dan med glavnim odmorom na voljo učencem za krajše pogovore in srečanja. Za posamezne razrede se med šolskim letom organizira duhovna obnova.

Vloga učiteljev

Učitelj z vsem svojim delovanjem vzgojno vpliva na učence. To se še posebej kaže:

- pri splošnem vedenju in ravnanju, npr. urejenosti, prijaznosti do učencev in sode-

lavcev, poznavanju učenca in njegove družine, njegovih vrlin itd.;

– odnosu do predmeta, ki ga poučuje. Pri tem je pomembno dobro izkoriščanje časa, predvsem pa kvaliteten pouk. Pri zahtevah do učencev mora biti učitelj dosleden, vendar se mora prevzetih obveznosti tudi sam držati;

– pri odnosu do šole, njenega programa in vzgojne zasnove. Učitelji in učenci skupaj razvijajo občutek pripadnosti šoli in skrbijo za njen ugled. Pomembna je skrb za šolski inventar oziroma celotno premoženje zavoda. Učitelji so dolžni v svojih razredih, kabinetih in drugih prostorih skrbeti za urejenost in čistočo. Enako dosledno kot bodo to uveljavljali pri sebi, imajo pravico in dolžnost zahtevati od učencev. Določil hišnega reda se učitelji dosledno držijo in enako zahtevajo od učencev. To še posebej velja pri prepovedi kajenja in uživanja alkoholnih pijač v šolskih prostorih.

Vloga staršev

Starši so ob učiteljih najpomembnejši uresničevalci vzgojne zasnove ŠKG. Zato je pomembno, da sprejmejo vzgojno naravnost šole in njeno nazorsko usmeritev. Glede vzgoje svojega otroka naj se starši posvetujejo predvsem z razrednikom in upoštevajo njegovo mnenje in priporočila. Če se starši z vzgojnimi metodami ne strinjajo in ne uskladijo svojih stališč z vodstvom šole, naj svojega otroka izpišejo. Na splošno pa so razrednik in drugi učitelji ter ravnatelj dolžni upoštevati tudi mnenja staršev in se z njimi posvetovati, ne morejo pa privoliti v rešitve, ki bi pomenile odklon od temeljne usmeritve šole.

Vloga uslužbencev in drugega nepedagoškega osebja

Ravnanje vseh zaposlenih, ki nimajo neposredne pedagoške vloge, mora biti tako, da je v skladu s splošno usmeritvijo šole. Pri službenih in drugih odnosih z učenci naj bodo prijazni in ustrezljivi, vendar naj zunaj svojih pristojnosti z njimi ne navezujejo stikov.

Študentski sklad Zavoda sv. Stanislava

Financiranje Škofijske klasične gimnazije je urejeno s koncesijsko pogodbo med šolo in Republiko Slovenijo oziroma ministrstvom za šolstvo in šport. Po tej pogodbi ministrstvo zagotavlja denar za plače učiteljem in drugim uslužbencem in za materialne stroške, električno energijo, ogrevanje ipd.

Program Škofijske klasične gimnazije pa obsega tudi številne dejavnosti, ki niso v predmetniku, temveč predstavljajo dodatno ponudbo. V prvi vrsti glasbeni pouk z zborovskim petjem in učenjem igranja na posamezne glasbene instrumente. Za dijake, ki so prišli iz osnovne šole s slabšim predznanjem, bomo organizirali dodatni pouk. Načrtujemo tudi številne krožke in ekskurzije. Ves ta dodatni program z državnim denarjem ni pokrit, zato se financira iz šolnine, ki jo dijaki mesečno plačujejo. Ker se zavedamo, da pomeni šolnina za mnoge starše prevelik strošek, smo v Zavodu sv. Stanislava ustanovili Študentski sklad. Vanj se lahko včlani vsak, ki je pripravljen prispevati vsaj 1000 SIT mesečno. Poleg posameznikov lahko k skladu pristopijo tudi podjetja, ustanove in druge institucije. Če bodo sredstva sklada dovolj velika, bomo revnejšim dijakom lahko krili še del drugih stroškov, npr. za dijaški dom, ekskurzije, prehrano v šoli ipd. Informacije glede članstva v tem skladu lahko dobite na tajništvu Škofijske klasične gimnazije. Kdor bi rad pomagal našim dijakom in s tem vsemu Zavodu sv. Stanislava, je prisrčno vabljen in dobrodošel.

Jože Mlakar

SAMOSTOJNA SLOVAŠKA

Kratki opisi preteklosti so nujno skopi, čeprav bi želeli biti zadostni za čim jasnejšo predstavitev obravnavane snovi. V našem primeru bi želeli bralce seznaniti s preteklostjo Slovakov in njihovimi stoletnimi napori za narodno ohranitev in uveljavitev.

Slovaška leži južno od Zahodnih Karpátov, gorstva, ki se razteza v smeri vzhod zahod na severnem robu Panonske nižine. Danes ima z madžarsko in ukrajinsko manjšino okrog 5 milijonov prebivalcev na 49.009 km². Odkar je samostojna država, nam je vse bližja in zanimivejša. Tudi zanjo je bila osamosvojitve resna preizkušnja.

Slovaški in slovenski narod sta potomca staroslovanskih plemen, ki so v 5. in 6. stoletju preplavila nemirno prehodno ozemlje velike Panonske nižine. Stoletja sta se morala boriti za svoj obstoj. V času naselitve med slovanskimi rodovi ni bilo večjih jezikovnih razlik. Nastajale so sčasoma, prav tako tudi imena različno govorečih plemen.

Stari viri imenujejo slovanske prišleke Sclavi oz. Tothi pa tudi Slovieni ali Slovenini. Od 15. stoletja so za današnje Slovake pričeli uporabljati ime Slóvak, Slóvenka, Slóvensko, slóvenčina. Slovenščina uporablja za ta imena oblike Slovák, Slovákinja, Slováška, slováščina. Za Slovence, ki so nas dogodki preteklosti ločili od prvotne slovanske skupnosti, uporabljajo Slovaki imena Slóvinec, Slóvinka, Slóvinsko, slóvinčina.

Na naselitvenem ozemlju praslovanskih prišlekov so se vse čase krizali politični, gospodarski in kulturni tokovi Vzhoda in Zahoda. Sprva so prevladovali bizantinski, kasneje frankovski. Majhne zgodnje državne tvorbe Slovanov so bile kratkotrajne. Samova država, v kateri so bili tudi predniki Slovencev, je propadla po nekaj desetletjih, leta 658. Prav tako je naglo propadla Kocljeva kneževina ob Blatnem jezeru, ki je tudi vključevala Slovence, že leta 874. Največja državna skupnost tega časa na tem ozemlju, Velika Morava, je postala plen ogrskih plemen leta 907/908, a njena moč je ugašala in njeno ozemlje je pripadlo sosedom.

Ko sta pričela svoje prosvetiteljsko delo sveta brata Konstantin Ciril in Metod, Velika Morava še ni bila v celoti pokristjanjena, čeprav so predtem tu delovale grške in italijanske misije. Njuno delo je bilo prvenstveno cerkvenega značaja. Visoka izobraženost in resnično globoka vernost sta jima narekovali, da sta vernike duhovno osveščala in pokristjanjevala brez prisile. To pa je bilo mogoče samo z besedami domače govorice. Ker sta slovanski jezik poznala že iz rodnega Soluna, sta se takoj lotila prevajanja obrednih besedil, molitev, evangelijev in pridig pa tudi sama pisala pridige. Sestaviti sta morala prvo slovansko pisavo, s čimer je slovenščina postala razvit in kultiviran jezik. Njuno delo je bilo kulturno ustvarjalno v najširšem pomenu besede, priča njune duhovne veličine, bilo pa je tudi politično pomembno, saj je preprečilo frankovsko oziroma latinsko kristijanizacijo. Velika Morava je bila napredno znamenje Evrope, naveza med Vzhodom in Zahodom. Papež je potrdil slovanski jezik kot cerkveni obredni jezik poleg hebrejščine, grščine in latinščine. V posebnem pismu je Ivan VIII. leta 880 posredno potrdil svetno oblast kneza Svetopolka in ga tako priznal za enakovrednega drugim vladarjem. To je bil vzpon, ki je krepil še stoletja narodno samozavest Slovienov, kasnejših Slovakov.

Po ogrskem vdoru so se ohranile le majh-

ne slovanske skupnosti. Poskusov, da bi obnovili nekdanjo samostojnost, ni bilo. V veliki meri je ozemlje pripadlo Poljski od leta 955. do 1300. Komaj so se končali tatarski vpadi, so se razvili boji za ogrski prestol. V 14. stoletju se je močno povečalo priseljevanje nemških kolonistov v že obstoječa naselja slovanskega življa vzdolž trgovskih poti in v rudnih področjih današnje srednje Slovaške. Višje slovansko plemstvo se je gospodarsko nekako vzdrževalo, nižje plemstvo in posestniški sloj je obubožal. V 16. stoletju so se na ozemlje Velike Morave razširili husitski boji, deloma tudi socialno pogojeni zaradi revščine, pa tudi zaradi narodnostnega odpora proti Nemcem. Slovaki so sicer ohranjali svoj etnični značaj, niso se pa mogli uveljavljati kot narod, saj jim Madžari niso priznali, da so prvotno prebivalstvo in tudi ne njihovega jezika. Oblast je poznala samo nemadžarsko govoreče Madžare. Slovaščina je bila izrinjena iz uprave in javnega življenja, ponekod iz cerkve. Od časa do časa se je pritisk omilil, nikoli pa se ni prenehal. V vseh teh obdobjih so bili narodu v podporo zavedni izobraženci, posebno duhovniki evangeličanske in katoliške cerkve.

Po propadu Velike Morave se je pismenstvo ohranjalo po samostanih, cerkvenih in mestnih šolah. Jezik izobražencev je postala latinščina, vse dokler niso nekateri prevzeli za knjižni jezik cerkveno češčino. Slovanski študentje so študirali po univerzah v Bologni, Padovi, na Dunaju, v Pragi, Krakovu, kasneje v Jeni in Halleu ter prinašali novega duha. Spričo nekulturnosti madžarskih zavojevalcev in nasilja oblasti jih je v razsvetljenstvu navduševala ideja panslavizma, ki je budila narodno zavest in željo po narodni uveljavitvi. Rodila se je ideja o slovaškem knjižnem jeziku, ki bi bil razumljiv vsem slojem, saj češčina, ki so jo sprejeli slovaški evangeličani, tej nalogi ne bi bila kos. Izobraženci so se lotili dela za slovaški knjižni jezik, zgrajen na osnovi žive slovaške govorice. Sprva so za to vzeli zahodno slovaško, kasneje pa srednje slovaško narečje, v obeh primerih upoštevajoč fonetični pravopis. Tako je bilo mogoče knjižni jezik približati vsem plastem slovaškega naroda, jih kulturno združevati in narodno osveščati.

Leta 1848/49 so Slovaki nastopili z zahtevami po priznanju narodnih pravic in dodelitvi avtonomije. Oboroženi upor ni uspel, iskra narodne samozvesti pa je krepila slovaško nepopustljivost. Vrstila so se zborovanja in rasla je odločenost za boji.

Od propada Velike Morave Slovaki niso imeli narodno političnega ne kulturnega središča. Leta 1861 so za vsenarodno zborovanje izbrali takrat še majhno mesto Turčiansky sv. Martin v severozahodnem delu Slovaške. Zborovalci so ponovili svoje politične in kulturne zahteve in hkrati predlagali, da ustanovijo osrednje kulturno društvo Slovaško matico (Matica slovenska). Izdajala naj bi redno knjige, zbornike, koledarje v slovaščini, poleg tega pa naj bi se povezala s podobnimi družbami drugih Slovanov. Po posredovanju škofa Moysesa so oblasti dovolile ustanovitev. Sredstva za svoje delo je Matica dobivala s prostovoljnimi prispevki narodoljubov. Leta 1862 je Matica pričela delovati, toda že leta 1875 so jo madžarske oblasti prepovedale. Z delom je lahko nadaljevala šele leta 1919 v novi Češkoslovaški republiki. Z leti je postala središčna narodna znanstvena ustanova, ki je delovala mimo svetovnonazorskih razlik in združevala delo strokovnjakov vseh humanističnih panog in postala središče raziskovalnega in kulturnega delovanja. S posebno skrbjo je bedela nad delom številčno močne emigracije. Ves čas je zagovarjala slovaško kulturno samostojnost in zavračala praški čehoslovakizem. Po njej je postal Martin mala kulturna prestolnica, povečalo se je število šol, raznih časopisov, nastajala so prosvetna društva vseh vrst.

Drugo podobno narodno središče je v tem času postala Trnava, staroslavni sedež nadškofa od leta 1541, zaradi svojih sedmih cerkva tudi slovaški Rim. Zgodaj je dobila kapiteljsko šolo, leta 1635 tudi univerzo s teološko in filozofsko fakulteto, kasneje, 1665, pravno, 1770 še medicinsko, ponašala se je z jezuitskim gledališčem od 1692 in bila v 18. stoletju sedež Kraljeve akademije. Imela je bogate knjižnice. V bogatem mestu je prevladovalo madžarsko in nemško prebivalstvo, bilo pa je tudi sedež mladostovaškega prosvetljenstva. Iz njegovih vrst je izšel dr. Radlinsky, katoliški duhovnik, pisatelj in organizator, ki je s svojimi somišljeniki ustanovil v Trnavi Spolok sv. Vojteha (Društvo sv. Vojteha).

Pod madžarsko nadvlado je bilo edino obrambno orožje izobraževanje slovaških množic in krepitev narodne samozavesti. Oboje naj bi uresničevalo delo društva za izdajanje nabožnega slovstva za odrasle, veroučnih knjig in osnovnošolskih učbenikov v slovaškem jeziku. Oblast je ustanovitev Društva sv. Vojteha dovolila. Namesto slo-

vakizirane češčine, ki so jo slovaški evangeličani sprejeli kot liturgični jezik in tudi za siceršnjo uporabo, mora narod povezovati ljudska govornica, je menil dr. Radlinsky. Za svoje delo je društvo prevzelo novo oblikovani slovaški knjižni jezik. Poleg knjig za pouk verouka je društvo sklenilo izdajati molitvenike in pesmarice in oskrbeti nove prevode Svetega pisma.

Društvo nosi ime slovanskega plemiča Vojteha, ki je študiral teologijo v Marburgu, vstopil v benediktinski red pod imenom Adalbert, bil nekaj časa praški škof, nato je misijonaril na Poljskem in ob Baltiku, bil leta 977 umorjen. V 11. stoletju so zemeljske ostanke prenesli v Prago, odkoder se je njegov kult razširil tudi na Slovaško.

Društvo je uspešno udeleženo svoje načrte in poleg verskih knjig začelo izdajati tudi učbenike in priročnike za druge osnovnošolske predmete. Dr. Radlinsky je bil sam avtor nekaterih, za druge pa je skrbel, da je dobil strokovno neoporečne sodelavce. Leta 1872 je izšla Mala zgodovina Svetega pisma, leta 1875 Velika zgodovina Svetega pisma. Mali katekizem, Prvo čitanko, Zemljepis Ogrske so nasledili zvezki Ljudske knjižnice, Priročniki za osnovne šole (za zemljepis, zgodovino, prirodopis, sadjarstvo, ovčerejo, fiziko, državljanske pravice), Slovaški pravopis in slovnica. Knjige so izhajale v visokih nakladah ob denarni pomoči rodoljubov. Kljub zaviranju oblasti je leta 1871 izšlo 13.000, naslednje leto 60.000, leta 1873 pa 15.500 knjig. Če dodamo še številke članov, se prepričamo o velikem pomenu društva. Leta 1871 je bilo 1668 članov, število je do leta 1953 naraslo do 247.232.

V Češkoslovaški republiki so morali omejiti svoje delo na izdajanje zgolj verskih knjig. Po letu 1933 pa je Društvo za bolj strokovno in boljše pisanje šolskih knjig ustanovilo posebno komisijo in izdalo nekaj učbenikov za materinščino, domoznanstvo in računstvo. Posebno skrbno so izdelali učni načrt za verouk, ki naj bi stopnjema seznanjal učence z moralno, obredoslovjem, zgodovino cerkve, apologetiko. Leta 1945 je bila pravica za izdajanje učbenikov odvzeta, za dovoljeno izdajo veroučnih knjig pa je bila naklada močno omejena, izdajanje je prevzela Cerkvena založba. Čeprav so oblasti zelo omejile možnosti za verski pouk in je bilo učencev malo, je veroučnih knjig zelo primanjkovalo. Razpoložljive knjige pa so »v ozkem sodelovanju« z založbo kar največ podražili.

Zelo zgovorno je tudi dejstvo, da je bilo članov marca 1990 samo še 1180, skoraj za tretjino manj kot v letu ustanovitve Društva sv. Vojteha. Konec leta 1992 je bilo že 98 992 članov.

V prihodnje želi društvo postati založnik za vse šolske učne knjige in verske knjige namenjene tudi širšemu krogu bralcev. Dolej so od teh izdali prevode Svetega pisma iz Vulgate (od 1913 – 1926), iz originalnih svetopisemskih jezikov prevedeno Novo zavezo leta 1952, Staro zavezo pa 1968. Poleg molitvenikov, pesmaric in knjig za cerkvene ljudske šole izdajajo poučne in pripovedne knjige za svoje člane, Koledarje in verski časopis Katoličke noviny (Katoliški časnik), časnike Duhovni pastir, za grško katoliško cerkev pa lista Beseda in Blagovestnik.

Društvu sv. Vojteha želimo, da uspešno nadaljuje delo, ki ga je opravljalo narodu v varstvo in napredek v težkih desetletjih, in v prihodnje v polni meri uresniči plemenite načrte ustanoviteljev. O Slovaški bi bilo mogoče povedati še marsikaj za nas novega in zanimivega. Želimo, da bi prebrodila teža-ve, ki jih okušamo tudi mi, z vso življenjsko močjo, ki jo je izpričala v preteklosti, in uresničila stoletne sanje o svobodni in ustvarjalni samostojnosti.

Avgusta Smolej

O ZASTOPANJU

Zastopnik je oseba, ki po naročilu gospodarja opravlja pravne posle. Latinski izrek rimskega pravnika Ulpiana iz 3. stol. po Kr.

Ljudje imajo različne gmotne in duhovne interese, ki se med drugim izražajo v gospodarskih dejavnostih v obliki pravnih poslov. To so različne pogodbe, enostransko obvezne izjave samo ene osebe (prevzem ali odstop terjatve, odpust dolga, javna obljuba nagrade ipd.) in pravno pomembna dejanja. Rečemo jim pravni posli zato, ker jih predvidevajo pravne norme v zakonih in v drugih podzakonskih aktih.

V gospodarskem poslovanju se pogosto zgodi, da fizične in pravne osebe zaradi različnih ovir ne zmorejo neposredno izjaviti svoje poslovne volje. Ali so precej krajevno oddaljene, ali katera od njih oboli, ali je poklicno ali drugače zadržana. Posebna ovi-

ra je poslovna nesposobnost fizičnih oseb, čeprav so pravno sposobne (mladoletniki, duševno ali telesno prizadete osebe). Zato je že od davnih časov rimskega civilnega prava praktično, da prizadeto osebo ali otroka nadomešča skrbnik. Ta zastopa svojega varovanca pred oblastjo, namesto njega sklepa pogodbe in daje enostransko obvezne izjave. Rimsko pravo je vsebovalo različne oblike zastopanja. Rimski varuh (tutor) je zastopal osirotele otroke brez staršev ter svobodne žene, ki niso bile pod oblastjo družinskega očeta, skrbnik umobolne in druge prizadete osebe, prokurator pa stran-ko pred sodiščem. Že od 1. stoletja po Kr. dalje je nastopal vesoljni gospodarski oskrb-nik večjega premoženja – procurator omni-um bonorum s širokimi pooblastili. Običaj-no je bil to osvobojeni suženj, ki je vodil vse gospodarske posle in kupčije za lastnika.

Zastopnik je pravno in poslovno sposo-bna fizična ali pravna oseba, ki nadomešča poslovno voljo naročnika. V dnevni praksi je zastopanje različno. Je pogodbeno s poo-blastilom, je zakonito, dalje poslovno s poo-blastilom, statutarno, osnovano na statutu ali na podobnem splošnem aktu, ali upravno na podlagi odločbe državnega organa. Nave-dene oblike zastopanja ureja začasno še ve-ljavni zakon o obligacijskih razmerjih (okrajšano ZOR).

Ce je zastopanje pogodbeno na osnovi na-ročniške (mandatne) pogodbe, je zastopnik *pooblaščenec*, saj je za izvajanje naročila nuj-no potrebno *pooblastilo*; izdaja ga naročnik pisno kot listino ali izreče ustno. Pisno poo-blastilo je poslovna izjava naročnika, name-njena navzven – tretji osebi oziroma sodišču ali upravnemu organu. Je torej *objava ali naznanilo določene pooblastitve*. Pisno poo-blastilo vsebuje ime in priimek naročnika in pooblaščenca ter vsebino predvidenega pravnega posla. Ta listina je javnega ali za-sebnega značaja. Zasebno pooblastilo je ve-čidel zaupno, izjavljeno med ljudmi, ki se dobro poznajo.

Glede na obseg in vrsto posla je pooblastilo splošno (generalno) ali posebno (specialno), glede na večjo ali manjšo svobodno izbiro pooblaščenca pa neomejeno ali omejeno. Imetnik neomejenega pisnega pooblastila je v trgovinskih poslih prokurist. Naj omenim, da je posebno pisno pooblastilo potrebno za enostransko obvezne izjave, za najem poso-jila, za sklenitev poroštvene pogodbe, za vložitev tožbe, za sklenitev sodne ali zunaj-sodne poravnave.

Od pooblastila se loči *pooblastilna klavzula v zakonu*, s katero se pooblašča določeni upravni organ, da izda izvedbeni predpis: uredbo ali pravilnik.

Po 749. členu ZOR se prevzemnik naročila-pooblaščenec zaveže, da bo za naročnika-pooblastitelja opravil določene pravne posle. Primer: za naročnika A-ja kupi prevzemnik B blago pri C-ju in ga izroči A-ju. Temu dejanju sledi obračun kupnine in stroškov med A-jem in B-jem. Po navedenem členu ima seveda B pravico do povračila za svoj trud, razen če se z A-jem ni dogovoril drugače ali če iz njunega razmerja ne sledi kaj drugega. Opravilo pooblaščenca učinkuje v razmerju do prodajalca C-ja tako, kot če bi ga opravil sam naročnik. Če B »prekorači pooblastilo«, to je, da stori več ali kaj drugega, kot mu je naročeno, lahko odkloni opravljeno delo ali izjavo B-ja; lahko pa pravno opravilo dodatno potrdi in je nanj vezan (87. člen ZOR).

Prenos pooblastila na drugo osebo načelno ni dovoljen. Vendar 86. člen ZOR dopušča prenos na drugega pooblaščenca v primeru, da sta se naročnik in prvi pooblaščenec tako sporazumela ali če so nastopile posebne okoliščine, ki bi ovirale osebno storitve B-ja ali terjale takojšnjo izvedbo posla. Znano je, da npr. odvetnik včasih prenese pooblastilo na drugega odvetnika.

Pooblastilno razmerje velja za *nedoločen čas*. Preneha pa v primerih, navedenih v členih 765 do 770 ZOR, in sicer ob smrti naročnika ali pooblaščenca, s prenehanjem ali stečajem pravne osebe, z razlastitvijo naročnikovega premoženja, če naročnik prekliče mandatno pogodbo, če pooblaščenec odpove pogodbo ali če eden od pogodbenikov izgubi poslovno sposobnost, npr. duševno oboli.

Po navadi je pogodbeno zastopstvo *neposredno* (direktno), saj pooblaščenec opravi naročeno v imenu in na račun (v breme) pooblastitelja. *Posredno* pa je zastopanje takrat, ko npr. komisionar po predhodni pogodbi (sporazumu) opravi posel v svojem imenu in v breme naročnika.

Vsakdanje je zastopstvo, izvirajoče iz *delovnega razmerja*, ko delavci v javnih in drugih podjetjih ter v obrtniških poslovalnicah kot pooblaščenci sklepajo razne pogodbe namesto poslovnega gospodarja, za kar kupci in druge stranke vedo (98. člen ZOR). To so delavci pri bančnih, poštnih in postajnih okencih, prodajalci, obrtni pomočniki in natakariji v poslovnih lokalih in trgovski potni-

ki, ki zbirajo naročila kupcev, za prodajo ali kreditiranje kupnine pa morajo biti posebej pooblaščeni. Tudi inkasanti, ki pobirajo denar pri dolžnikih, so posebni pooblaščenci, podobno sodni ali davčni izterjevalci (eksekutorji), ki poslujejo proti zavezancem na podlagi pravnomočnih odločb.

Zastopanje je *zakonito*, če temelji na zakonu, npr. na republiškem zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Po tem zakonu sta oče in mati zakonita zastopnika svojih otrok (107. člen). Zakoniti zastopnik je tudi skrbnik, postavljen z odločbo občinskega upravnega organa. Skrbnik zastopa otroke brez staršev ali prizadete osebe (179. in 192. člen). Posebnost navedenega zakona je, da sme »v posebno utemeljenih razmerah« pri sklenitvi zakonske zveze enega od bodočih zakoncev (odsotnega) zastopati pooblaščenec z javnim pooblastilom (30. člen).

Posebna vrsta zakonitega zastopanja je *procesno zastopstvo* v sodnem, upravnem in disciplinskem postopku. V kazenskem procesu mora obdolženca zastopati odvetnik kot zagovornik s posebnim pisnim pooblastilom. Če obdolženec oziroma obtoženec (po prejemu obtožnice) zagovornika ne izbere, ga v določenih primerih zagovarja oseba, ki jo odredi sodišče po uradni dolžnosti (11. in 70. člen zveznega zakona o kazenskem postopku). V pravdnem (civilnem) postopku lahko tožnika ali toženca zastopa odvetnik ali druga pisno pooblaščenca oseba (89. člen zveznega zakona o pravdnem postopku).

Poslovno zastopstvo nastane takrat, ko predstavnik pravne osebe, npr. podjetja, pisno pooblasti svojega delavca ali drugo primerno fizično ali pravno osebo, da opravlja pravne posle v okviru poslovnega predmeta (95. člen ZOR). Navedena določba se smiselno uporablja tudi za poslovno pooblastilo imetnika obrti (96. člen ZOR).

Po vsem navedenem si je težko zamisliti sodobne gospodarske odnose med osebami brez pravne ustanove zastopstva. V tej zvezi pa velja poudariti, da *ni zastopanja* pri osebnih izjavi zadnje poslovne volje v oporoki za primer oporočiteljve v smrti. Običajno tudi ni zastopanja poslovno sposobnega dediča, ki pred zapuščinskim sodiščem poda dedno izjavo ali se nepreklicno odpove svoji pravici do dedovanja. Prav tako ni mogoče pri neposrednih in tajnih volitvah zastopati volilca, ki osebno glasuje z izvirno in ustavno zajamčeno volilno pravico.

Obstaja jo pa *uslužnostna opravila*, ki jih brez pooblastila opravljajo določene osebe

le na videz namesto drugega. Vendar gre pri tem servisiranju *samo za sodelovanje*, ne pa za aktivni prenos poslovne volje od naročnika do izvrševalca usluge. Zato jih *ne moremo šteti za zastopnika*, saj nimajo pooblastila niti podlage v zakonu ali drugem predpisu. To so primeri, ko pismonoša ali sel (kurir) določeni osebi le sporoča tujo poslovno voljo ali ko mešetar posreduje, da prodajalec in kupec skleneta pogodbo. Nadalje ne zasledimo nobenega prenosa poslovne volje, temveč le sodelovanje z obdolžencem oziroma obtožencem in s stranko v sodnem in upravnem postopku.

Primer: jezikovni tolmač pri zaslišanju samo prevaja ustne izjave udeležencev na obravnavi ali zapisnikar po nareku zapisuje izjave strank in prič. Enako velja, če nam kdo po telefonu sporoča odločitev nekoga drugega v zvezi s konkretnim pravnim poslom. Golo uslugo storimo brez naročila v tujem imenu in na tuj račun, če npr. plačamo za sosedu račun za vodarino, za porabo elektrike ali podobno in sicer v odsotnosti in brez vednosti dolžnika. Tak primer predvideva 218. člen ZOR kot »nujno gestijo« (nujno posloводство brez naročila). Čeprav tu ni pooblastila, nam mora dolжник povrniti naš izdatek. Podoben primer je, ko namesto odsotnega prejemnika sprejmemo poštno pošiljko.

Drago Felicijan

KITAJSKI ŠARPEJ

Po tem svetu hodu veliko psov. Eni so črni, drugi beli, tretji šekasti... Nekateri pa so prav smešno nagubani. Zdi se, kot da bi »kupili« preveliko obleko. Gre za kitajske šarpeje. So edinstveni, saj se močno ločijo od drugih vrst psov. Takšna je tudi njihova cena. Med njihovimi lastniki so tudi taki kot monaška princesa, Mike Tyson... Vendar pa so bili šarpeji dva tisoč let le psi preprostih ljudi. To pa je tudi izoblikovalo njihov enkratni značaj. Po naravi so prijazni in predani kužki. Lastnika so vedno pripravljeni braniti. Pri tem pa niso popadljivi kot na primer ameriški pitbuli. Na Kitajskem jim pravijo borbeni psi, vendar ta beseda tam pomeni psi čuvaji. Nepridipravi, ki so jih križali s pitbuli, da bi dobili neustrašne klavce, so bili razočarani. Navkljub vsemu pogumu imajo preveč miren, zadržan značaj. Se pa odlično razumejo z otroki.

Izhajajo iz dinastije Han (200 let pred Kristusom). Verjetno so nastali v mestu Dah Let, v kitajski provinci Kwun Tung. Šarpeji naj bi imeli skupnega prednika s čovčvom (dolgodlaki, levu podoben pes), morda tudi z velikim pirenejcem in tibetanskim mastifom. Ime so dobili po svoji koži, ki je ščetinasta in kratka. Daje vtis steklenega papirja (shar-pej pomeni peščen pes). Nobena druga vrsta psov nima takšne dlake.

Ti ljubki kosmatinci pa bi kmalu izumrli. V petdesetih letih je vladala lakota na Kitajskem. Komunisti so takrat ukazali pobiti vse mačke in pse. Če so našli skritega psa, so lastnika kaznovali, psa pa ubili. Tako je v sedemdesetih letih obstajalo le še ducat psov. Nekaj so jih pretihotapili v Hong Kong, nekaj pa jih je ostalo v vaseh v južnih kitajskih provincah. Tedaj se je za šarpeje zavzel ljubitelj iz Hong Konga Matgo Law. Organiziral je odpravo po kitajskih vaseh in našel nekaj psov, ki so še imeli lastnosti šarpejev. V Guinnessovi knjigi iz leta 1979 je slika zadnjega šarpeja. K sreči ni bil zadnji in vrsta ni izumrla. Takrat so postali popularni, naraslo je zanimanje in njihova cena. Prava ironija je, da so vso zgodovino bili spremljevalci revežev, sedaj pa z njimi ravnaajo kot s kralji.

Imajo značilno glavo, ki spominja na niskega konja. Če jih pobožamo po smrčku, dobimo vtis, da je napihnjen. Po vsej glavi pa imajo gube. Včasih gube pritiskajo na veke in te se lahko obrnejo. Tedaj je potrebna operacija vek, sicer psiček oslepi. Le šarpeji in čovčovi imajo moder jezik. Nekdaj so verjeli, da moder jezik psu pomaga odganjati zle duhove. Njihova kratka dlaka je njihovo skrito orožje, ki jih brani pred ugrizi nasprotnikov, saj povzroča neprijeten občutek. Kadar so v nevarnosti, lahko šarpeji že tako kratko dlako naježijo. Imajo še eno lepo lastnost, ne menjajo dlake. Tako jeseni in spomladi stanovanje ni polno dlak. Njihove oči so majhne in obdane s širokimi vekami, tako da jih nasprotnik le s težavo poškoduje. Ker je ugriz v uho zelo boleč, imajo šarpeji ušesa izredno majhna. Nosijo jih tesno ob glavi. Pokončna ušesa kot pri nemškem ovčarju so pri šarpeju velika napaka. Rep nosijo pokonci. Lahko je zviti, da je kot kovanec, ali pa zakrivljen proti hrbtu. Rep med nogami pomeni predajo. V preteklosti so nekaterim vrstam (doberman...) skrajševali repe, da niso mogli nakazati poraza in so bili videti tako bolj pogumni. Šarpej ima rep spuščen le, če se česa boji.

Šarpeji so izredno prijazni in predani kužki. Za svojega lastnika bi naredili prav vse. Tujcev ne marajo, vendar jih ne napadajo, temveč se vedejo vzvišeno. Divje branijo gospodarjevo posest, vendar tako, da nepridiprava opozorijo z laježem, ne pa, da bi ga kar tako napadli. So radovedni in bi kar vse prevohali s svojim velikim smrčkom. So dobri prijatelji otrok. Najbolj pa se navežejo na gospodarja. Brez njega skoraj ne morejo živeti. Prav tako se ne počutijo dobro na verigi, saj hočejo biti stalno z ljudmi. Če gospodar samo za nekaj minut skoči v trgovino, kar ponorijo od veselja, ko se spet vrne. So nalezljivi, več ko jih imate, več si jih še želite.

Klemen Vidic

ALOJZ REBULA, SEDEMDESET LET

21. julija letos bomo Slovenci praznovali sedemdesetletnico tržaškega slovenskega oznanjevalca, misleca, publicista, učitelja in predvsem pisatelja Alojza Rebule. Praznovali bomo dejstvo, da ga imamo, z vsem njegovim temperamentnim talentom, nenehno intelektualno, narodno, krščansko in celo politično vznemirjenostjo, v kakršni že desetletja ne popušča. Celotno bomo praznovali, da v sebi lastni duhovni in opredeljevalni vehemenci ni vselej za vsakogar v vsem sprejemljiv – kajti kje pa je na svetu kakšna ravna in udobna pot?

Ne da bi kakorkoli podcenjevali Rebulovo predavateljsko in esejistično blagovestništvo čiste vere in besede, zvestobe sebi in narodu, oznanjanje ljubezni in bratstva, ogovarjanja Italijanov in Slovencev, včerajšnjih in današnjih ljudi, vse tisto torej, kar je, nabito z osupljivo energijo, tako sijajno zbrano v različnih njegovih knjigah, v zborniku Na slovenskem poldnevniku (1991), v predavanju Krščanska avantura (1970), v publikaciji Smer Nova Zemlja (1972), v dnevnikih in potopisih, v življenjepisnih esejih o Baragi in Slomšku, v razpravi o Jacquesu Maritainu, ki mu je v primerjavi s previzionarskim Teilhardom de Chardinom mnogo bližji zaradi neposredne človečnosti, ali o Kocbeku, ki mu je blizu z dilemo med zgodovinskim in absolutnim – ne glede na vse to ostaja torej Rebula v slovenski sodobni duhovni zavesti pomemben predvsem kot pripovedovalec. Je pa res, da stoji

v tisti vrsti pisateljev, ki se sicer neprestano bojijo »intelektualne demonije«, ki pa si umetnosti brez spoznavalske, noetične, misleče razsežnosti preprosto ne predstavljajo. Sleherna resnična umetnina naj bi se po njegovem prepričanju na poseben način dotikala vesoljne skrivnosti, obenem pa ponujala »neko popolnoma jasno, določljivo, miselno, idejno, filozofsko približanje svetu«. Pri tem nenehoma in neizogibno prehaja iz mimetičnosti v esejizem in obratno. Saj so tudi Rebulova predavanja pogosto privlačna in prepričljiva prav zaradi svoje literarnosti, govorne, besedne veščine in zanosa – enako kot je njegova pripoved zmeraj spet podložena s filozofsko erudicijo in sistemom.

Začel je pred dobrega pol stoletja kot dijak z dramo v italijanščini: pač kot slovenski otrok s kraškega Šempolaja v italijanskih fašističnih šolah. Do knjižne slovenščine se je moral dokopati sam in od tod najbrž del njegove jezikovno slogovne tenkočutnosti: porodila naj bi se ne le iz prirojene nadarjenosti, temveč tudi iz nenehne sooplojevalnosti dveh jezikovnih svetov. – Opaznejši vstop v slovensko literarno javnost so mu potem pomenile objave niza novel v letih 1948 do 1953, kasneje, 1956, je najboljšo zbral v zbirki Vinograd rimske cesarice. V njih se na prepoznavno rebulovski način srečuje novi verizem, priplojen z ekspresionističnimi re-

cidivi, s slovensko narodnostno tematiko, ki jo je pisatelj skozi vso mladost občutil kot ključno, kot zrcalo življenjske tragičnosti in nesvobode, kot nekaj, kar na metaforičen način govori o končnosti vsega, o tem, kako so meje mogočega blizu, na doseg roke. To je potem humus, iz katerega tudi kasneje poganja dobršen del Rebulovega miselnega in pripovednega delovanja: preverjanje slovenske smiselnosti, iskanje prednosti malonarodnega obstajanja in vsakršna transcendenca, graditev mostu iz tako imenovane imanence sprotnega bivanja v takšno ali drugačno bistvo, absolutno.

Leta 1948 je skoraj neopazno izšlo še eno njegovo napovedovalno besedilo – poema v svobodnem govoru Skrivnost severne stene – z znamenito Jugovo zgodbo v ozadju. Klement Jug je bil s svojo usodo in filozofijo emblematičen za viharški ekspresionistični rod mladih izobražencev po prvi svetovni vojni; bil je Primorec, njegova erotična peripetija z žensko, ki se je zapletla z italijanskim fašistom (in ki najbrž odmeva tudi v Rebulovi noveli Votel je Kras, 1952), njegov patetični konec v Severni triglavski steni – vse to je iz Juga napravilo vznesen mit, ki je moral biti blizu tudi mlademu Rebuli: predvsem kot misterij usode, kot človeška »antena«, če uporabimo neke pisateljeve kasnejše besede, ki je še posebno močno

sprejemala »žarčenje veselja« (absolutnega); vendar tudi kot slovenska pot življenja.

Nejasni smisel sveta, nerazumljivi dodatni »križ« slovenstva kot majhne in zmeraj spet zgodovinsko tepene skupnosti, domovinsko razseljevanje in mrzlično iskanje smisla vsemu se je sčasoma zgostilo v silovit notranji naboj, iz katerega je rasel Senčni ples (1960), eden magistralnih romanov sodobne slovenske literature. V njem je Rebula upovedil tragično občutljivega intelektualca, ki je v svetovljanskoprovincialnem, italijanskoslovenskem Trstu tujec in doma hkrati: to pa je seveda nekakšna metafora človekovega življenja nasploh. Nenehno smo obsojeni na beganje, nenehno nas poplave življenja naplavlajo v te in one stiske, v nujnosti presoj in odločitev. Sla po presejanju sprotnega vegetiranja nas sili v opredeljevanje – toda svet, v katerem nam je naloženo živeti, ne mara odgovorov, vsa pojasnila so začasna in pomožna, kratka in zasilna v trajanju. Trenutki potešenosti so mogoče samo redka, čeprav močna druženja z naravo, predvsem Krasom, in to ostaja tudi kasneje pri pisatelju nespremenjena trajnica: treba se je samo spomniti, kolikokrat je že kar v naslovih, kaj šele v notranjosti besedil, zapisana, omenjena, poudarjena in hvaljena zelenina drevja! Filozofski substrat v Senčnem plesu je zelo čist agnosticizem: svet se pred človekom skriva v nespoznavnost, s svojim telesom in duhom pa nimamo prav nobenih naprav, da bi ga lahko pomembneje razkrivali in dognali. Kdor se v takšno enigma zažene z razumom, je obsojen ne resignacijo. Ne gre toliko za obup kot za svojevrstno patetično stanje izgubljenosti, neizpolnjenosti in popolne zapuščeniosti; predvsem pa takšno stanje narekuje zelo dramatično in močno občutenje tragičnosti vsega, sveta in življenja.

To je torej prvo kardinalno Rebulovo pripovedno besedilo. Ob njem je pisal seveda tudi Devinskega sholarja (1954), Klic v Sredozemlje (1957) ali kasneje Divjega globa (1972) in še kasneje Zeleno izgnanstvo (1982), toda tisto so bile povesti, ki so se mnogo bolj napojile v nekakšni imanentni naraciji; v njih se osrednji Rebulovi problemi porazgubljajo v lirskih pejzažih, razpoloženjskih in miselnih stanjih ali pa problemih, ki so v primerjavi z malo prej omenjenimi bolj ali manj delni; in to se dobesedno občuti pri branju kot uplahnitev pripovedne napestosti.

Od Senčnega plesa naprej sta bili mogoči

dve poti: vztrajati v položaju, ki bi prej ali slej pisatelja povabil v smer camusovske absurdnosti eksistiranja (ni treba pozabiti, da je bil Albert Camus prav takrat za mlado slovensko literaturo izjemno privlačen), ali pa poiskati pot v »smeri Nove Zemlje«, iz negotovosti in nejasnosti v svetlobo in smisel. Zgodilo se je to drugo: sledila so leta Rebulove duhovne prefermentacije in na koncu intimnega sprejetja nečesa, čemur bi z banalno prispodobno lahko rekli Arhimedovo stojišče – od koder je mogoče z napravami duha obvladovati svetove. Miselno (v razširjenem pomenu) je to bila vrnitev h krstu. Resignacija in dvom sta se spremenila v zanos vere, vse zemeljske stiske v pritrdilno oglašanje poslednjih rešitev in odgovorov.

V tem znamenju je potem nastalo njegovo drugo poglavitno pripovedno besedilo, roman V Sibilinem vetru (1968). Fiktivni poročevalec ali zapisovalec lastnega življenja, porimljanjeni Jacig Nemežian, je bil po pisateljevem prepričanju vreden ubeseditve in velikega napora (600 strani), ker je v njem bilo »neuničljivo prepričanje, da le ni plen kaosa, temveč da je predestiniran za smisel« – je pa ob tem človek, ki mu je enako kot nam vsem naloženo nošenje »križa na goro« in je kot svetno bitje tragičen. Tako je potem Rebula skozi roman »preigral« ves »spektrum človeške tragičnosti«, »zakonitosti križa«, in si obenem prizadeval združiti misterij s predmetno preprostostjo sveta (podobno kot zgodnji Kocbek), saj je »pohod ponižnih in nedolžnih reči edini smiselni tok skozi čas«, mistika pa tako in tako »diši po lesu in jedgeh«. Filozofija prestopi prag religije, tako se ena ob drugi izmenjavata »pobožnost« in »pojavnost življenja«, ideja in mimezis. Največje stvari se družijo z najnepomembnejšimi – Nemežian je napisal najlepše pismo ljubljani Psihi o tem, kako je popoldne pograbil vrt. Slikovito potapljanje v čutno opojne trenutke sredozemskih vonjav, glasov in barv se družijo z aforistično in alegorično izraženo kontemplacijo, s poniranjem vase in v svet. Avtobiografski Nemežian zapisuje sicer življenje z razgledne gore starostne prizanesljivosti, toda tudi sicer je dramatičnosti manj, saj se v njem primerjaje s Senčnim plesom vseskozi na zadnjem koncu sveti slutnja končnega odkritja in rešitve. Zato pa je roman nabit z intelektualno fine-so in velikansko erudicijo. Izjemno znanje, podroben pregled nad antiko, tudi pocestno, plebejsko, če je treba, da o vrhovih duha

ne govorimo, že tako in tako pri Rebuli pogosto očara, tu pa je doseglo vrhunec. – Pojemanje dramatičnosti in krepitev premišljevalnosti pa tudi liričnosti gre bržkone in vsaj deloma na račun verujočega pogleda na svet; negotovost kot bistveno sestavino dramatičnosti, narekuje dvom; prenašanje otipljivega bivanja v idejo je v goli prvotnosti osebno, intuitivno stanje, torej lirika; videnje ideje v ljudeh in stvareh navaja v alegoriziranje (na to je opozorila že kritika). Toda spet se je treba sklicevati na nekaj, kar je samo po sebi zelo težko opredeliti, se pa pri branju sijajno občuti: roman seva svojevrstno energijo, tako da ga beremo z občutkom napete duhovne avanture.

Zgodovinska odmaknitev snovi je način večje preglednosti, za njenim paravanom se ublaži grenkoba in zagatnost aktualnih vprašanj – ta pa ostajajo tudi poslej pri Rebuli bolj ali manj ista – predvsem usoda majhnosti. Nemežian kot sin zatrtga plemena je že kot tak »v krvnem sorodstvu s tragedijo«; analogno je v predavanju ob 1200-letnici krščanstva na Slovenskem (1973) Rebula opredelil zvestobo razžaljenemu in ponižanemu narodu kot »žlahtnost evangelijske kategorije« in kot sijajno priložnost čistega kristjanstva, ki nikoli »ne sme biti politična pretveza«. Čistost »križa« je za Slovence nekaj, kar omogoča najbolj avtentično krščanstvo.

Za roman Jutri čez Jordan (1988) je potem avtor sam v pripisu dodal, da je nastal iz prepustitve »veličastnim možnostim metaforičnega« ob Mojzesovem Peteroknižju. Ne zanima ga ne arheologiziranje in še manj dekoriranje, temveč – tako lahko razumemo – paralelizem slovenske in skupne civilizacijske sedanosti z modrostjo Stare zaveze oziroma z Mojzesovim pohodom v obljubljeni deželo, z vsem tistim mravljiščem človeške majhnosti, ki se najbolj drastično zbere na kup in odkrije ob največjih dejanjih.

Takšna bi bila smer »Nova Zemlja«, kot jo kažejo nekateri vrhovi Rebulovega velikankega opusa, v katerega štejejo še radijske igre, svojevrstni dispuți, prevajanja (prevedel je celo lep del svetopisemskega besedila), posredovanja iz enega jezikovnega in kulturnega sveta v drugega in vsega drugega: po formi in funkciji mavrično širok razpon besede, ki bi ji morda res lahko očitali to in ono, nikoli pa mlačnosti ali celo sprenevedanja.

Kot literarni zgodovinar naj si dovolim pod takšno začasno črto Rebulovega dela ob

njegovi sedemdesetletnici zapisati, da gre za izvirno in odlično nadaljevanje tiste krščansko opredeljene umetnosti in misli, ki se je že kmalu v tem stoletju s Krekom, Izidorjem Cankarjem, Pregljem, Steletom, Vodnikoma, Koblarjem, Kocbekom in drugimi uspešna naglo oddaljiti od preprostega janzenističnega moralizma in mahničevskega dogmatizma prejšnjih desetletij ter se usmerila v aktualen in intelektualno kvalificiran dialog z modernim svetom. Potem ko je zgodnji ešalon novodobnih krščanskih kulturnikov predvsem razklenil večino tabuiziranih vprašanj in je Pregelj na primer odkril dramatičnost in eshatološko globino »čistega greha« ali Kocbek tragični spor zgodovinskega z absolutnim, se je ta novozemeljska smer pri Rebuli nadaljevala s claudelovsko alegorijo in lirično mistiko pa maritainovsko polemiko obenem – vse pa v jasnem in poudarjenem ozvezdju slovenstva.

Zdaj menda Rebula piše roman o Srečku Kosovelu. Torej delo ni končano. Tako tudi ta lavdacija ni bilančna temveč v resnici samo jubilejna: in to naj bo najbolj razveseljiva končna ugotovitev!

Matjaž Kmecl

PRELAT DR. MAKSIMILIJAN JEZERNIK

Ob 70-letnici

Že v Koledarju za leto 1992 naj bi se ga spomnili, tega izrednega slovenskega »veleposlanika« v Vatikanu. Danes si Slovenci Vatikana in še posebej Slovenika skoraj ne moremo predstavljati brez prelata dr. Maksimilijana Jezernika. On je rektor zavoda Slovenik na novi Apijski cesti v Rimu, na njegovem jugovzhodnem robu. V tem zavodu živijo slovenski duhovniki, ki nadaljujejo podiplomski študij na rimskih papeških univerzah, nudi pa gostoljubno streho tudi Slovincem, ki romajo v Rim. Dejansko je to slovenski »otok« v večnem mestu. Prelat dr. Maksimilijan Jezernik je 22. februarja 1992 stopil v 70. leto življenja, še ves živahen in sproščen. Človek ob srečanju z njim nima vtisa, da se mu kljub trdemu delu, zahtevni službi in na toliko strani usmerjeni dejavnosti poznajo leta.

Življenjska pot Maksimilijana Jezernika se je začela 22. februarja 1922 na Gornji

Ponikvi pri Žalcu. Gimnazijo je obiskoval ob priznanih vzgojiteljih, učiteljih in profesorjih Francu Sušniku in Jožetu Košarju. Duhovni učitelji so mu bili dr. Jakob Aleksič, dr. Anton Trstenjak in dr. Janez Janžekovič. Na koncu sedme gimnazije ga je zajela vojna vihra in zatekel se je v Ljubljano, kjer se je v Marijanišču srečal s tedanjim ravnateljem in poznejšim nadškofom dr. Jožefom Pogačnikom. Najpomembnejše obdobje njegovega življenja se je začelo leta 1942, ko je še z osmimi mariborskimi bogoslovci prišel v Rim. Filozofijo in teologijo je študiral na papeški univerzi Urbaniana, vzgajal pa se je v mednarodnem Zavodu za širjenje vere. Tu sta se velikokrat srečevala tudi z Alojzijem Šuštarjem, sedanjim ljubljanskim metropolitom. Na velikonočno nedeljo 17. aprila 1949 je bil posvečen v duhovnika.

Ker se ni mogel vrniti domov, je pridno nadaljeval študije in dosegel tri doktorate: iz filozofije, misiologije in civilnega prava. V Zavodu za širjenje vere je še med študijem postal prefekt in pozneje podravnatelj, na univerzi pa asistent za filozofijo, zatem profesor in od leta 1973 je generalni tajnik. K papeški univerzi Urbaniana spada še 61 visokih teoloških šol na štirih celinah sveta. Mnoge od njih je prelat Jezernik po svoji službi obiskal in jim pomagal s pravnimi nasveti in teološkim znanjem. Svoja pota je opisal v knjigi Rim–Atene–Nairobi.

Med njegova največja in najzaslužnejša dela pa spada ustanovitev slovenskega zavoda – Slovenika. Leta 1965 je postal njegov rektor in od takrat ves živi z njim. Slovenik je tako postal vedno bolj središče Slovencev v Rimu in vseh Slovencev, ki prihajajo v Rim. Papeški zavod Slovenik je doslej omogočil bivanje in podiplomski študij 70 slovenskim duhovnikom. V dobrih treh desetletjih je ta dom sprejel različne ugledne cerkvene in kulturne osebnosti iz Slovenije in iz sveta, mnoge romarje, 22. novembra leta 1990 pa ga je obiskal tudi papež Janez Pavel II.

Z Jezernikovim posredovanjem in delom je bila v Rimu ustanovljena tudi Slovenska bogoslovna akademija, ki ima nalogo, da zbira in pospešuje iskanje dokumentov v vatikanskih in drugih arhivih, ki jih objavlja in razpošilja po svetovnih univerzah. Z ustanovitvijo Slovenske katoliške akademije je nastala vrsta znanstvenih simpozijev in tako Slovenski zavod stopa vedno bolj tudi v mednarodno svetovno javnost. To se je

pokazalo še posebej ob vojnem napadu na Slovenijo 27. junija 1991 in v prizadevanju za mednarodno priznanje Slovenije.

Ravnatelj Jezernik ima tudi izredno velike zasluge na misijonskem področju. Njegova posebna skrb pa je danes priprava beatifikacije škofa Slomška.

Vsako leto v septembru priredi simpozij o kakšni pomembni osebnosti iz slovenske cerkvene zgodovine; do zdaj jih je bilo že devet in o vsaki je izšel poseben zbornik.

IVAN MERLAK

Kljub anonimnosti je njegovo delo dalo izjemen pečat Družini. Z vsako številko in vsakim letnikom sta družno z Dragom Klemenčičem, ki je po svoji vrnitvi s študija v Rimu leta 1971 prevzel glavno uredništvo, Merlak pa odgovorno, bogatila in plemenitila vsebino Družine, ki ji je rasla naklada od številke do številke in dosegla 120.000 izvodov in čez. Postala je tednik, doživela pa tudi zadnji stalinistični proces v Sloveniji. Žrtev tega procesa je bil prav dr. Ivan Merlak kot odgovorni urednik. Zaradi dveh kritičnih člankov, objavljenih v Družini leta 1974 in 1975, ga je okrožno sodišče v Ljubljani obsodilo na skupno kazen eno leto zapora. Po pritožbi so kazen spremenili v pogojno. Vsa leta pri urednikovanju Družine je bil žrtev psihičnih pritiskov, zasliševanj, preiskav, kar je moralo zapustiti posledice, o katerih pa slavjenec danes ne govori rad. Družini je ostal zvest in ji je še danes. Do leta 1980 je bil njen upravnik, do leta 1985 odgovorni urednik, do leta 1990 pa član uredniškega odbora.

Slavjenec še danes opravlja vrsto služb: je kanonik ljubljanskega stolnega kapitlja, arhidiacon dekanij Kamnik, Moravče in Zagorje, oficial cerkvenega sodišča, član nadškofijskega gospodarskega sveta in drugih komisij. Kot dobrega duhovnega pomočnika ga poznajo v Moravčah, v Mengšu, Zagorju in mnogih drugih župnijah, saj zaradi pomanjkanja duhovnikov rad priskoči na pomoč, kjer ga prosijo. Skromnemu, delavnemu, uslužnemu, razgledanemu slavljencu čestitamo k prehojeni življenjski poti. S svojimi velikimi izkušnjami, bogatim znanjem in človeško odprtostjo naj bi ostal še dolgo prikupen sogovornik, svetovalec in prijatelj.

ALOJZ URAN

pomožni ljubljanski škof – dar slovenski Cerkvi

Sredi decembra 1992 je radio sporočil novico, ki je mnoge ljudi prijetno presenetila. Ljubljanska škofija je dobila novega pomožnega škofa Alojza Ura, župnika v Šentvidu v Ljubljani. Poleg njegovih sorodnikov, šentviških faranov, vseh, ki so ga imeli priložnost že prej poznati, so se njegovega imenovanja razveselili njegovi sošolci iz ljubljanskega bogoslovja, ki so bili skupaj z njim posvečeni v enem najbolj številnih letnikov leta 1970.

Pomožni škof Alojz Uran se je rodil 22. januarja 1945 v Spodnjih Gameljnah, župnija Šmartno pod Šmarno goro nad Ljubljano. Njegov oče je bil takrat zaradi obtožbe, da je sodeloval s partizani, odpeljan v koncentracijsko taborišče Bernau blizu Münchna. Mati je ostala doma sama s hčerkama devetih in desetih let, pod srcem pa je nosila Lojzeta. Ob nekem napadu je dobila živčni zlom in zdravnik dr. Justin ji je rekel, da se bo otrok verjetno rodil prizadet. Ko je prišla domov, je padla na kolena in rekla: »Marija, če bo otrok živ in zdrav, naj bo tvoj.«

Po končani vojni se je oče bolan in izčrpan vrnil domov. Kot vsem kmetom tudi njemu ni bilo prizaneseno s šikaniranjem. Bil je to čas obveznih oddaj, stalnih rubežev in vseh mogočih pritiskov, s katerimi je takratna oblast hotela zlomiti kmeta. Ko so nekega dne zaradi rubeža odpeljali iz hleva zadnjo kravo, je mali Lojze videl očeta, kako je klečal in molil. Ta podoba se mu je vtisnila globoko v dušo.

Osnovno šolo je Lojze obiskoval v Šmartnem. Kot vsi drugi verni otroci je zaradi vere doživljal drugorazrednost. Kar je bilo povezano z vero in Cerkvijo, je bilo seveda nazadnjaško in protidržavno. V protiverski ples so se vključili mnogi učitelji, ki so znali na vse načine blatiti vero in Cerkev. Njegov ravnatelj je šel tako daleč, da je Lojzeta celo nagovarjal, naj ne posluša svojih staršev.

Lojze se je hotel rešiti poniževanj; v šestem razredu je pobegnil iz domače šole. Začel je obiskovati bežigrajsko osnovno šolo. Vozil se je s kolesom in med potjo molil rožni venec. Srečal se je z Ljubljano in mestnim življenjem, ki ni bilo kmečkim otrokom preveč naklonjeno. Za meščanske otroke je bil kmet, in na račun kmetavzarja je moral marsikatero požreti. Ker je bil v šoli odlič-

Apostolsko nasledstvo

njak in marljiv učenec, mu je kmalu uspelo podreti pregrade in začel je navezovati prijateljske stike z drugimi učenci. Prejšnji ravnatelj, ki je bil v tistem času povišan v šolskega nadzornika, ga je hodil tožariti, da je verski fanatik. To oceno si je zaslužil verjetno s tem, ker je bil povezan z domačo župnijo, pel pri pevskih zborih in pomagal pri cerkvenih praznovanjih.

Po maturi se je Lojze sicer najprej vpisal na Filozofsko fakulteto zaradi veselja do zgodovine in zemljepisa, nekaj v srcu pa mu je govorilo, da to verjetno ne bo prava življenjska odločitev. Posvetoval se je z župnikom Karlom Šparhaklom, opravil devetdnevno na čast Svetemu duhu in šel peš na Brezje. Jasno je zaslišal Marijin glas: »Postani duhovnik, nikjer drugje ne boš mogel narediti toliko dobrega.«

Lojze se je vpisal v semenišče in na Teološko fakulteto v Ljubljani. Bila so to leta,

Med svojimi v Šentvidu

ko je bilo semenišče prepolno mladih fantov, ki so se z velikim navdušenjem pripravljali na duhovniški poklic. Samo iz ljubljanske škofije jih je bilo v njegovem letniku 23. V semenišču je bilo veliko krožkov, ki so bogoslovce pripravljali na bodoče pastoralne naloge, vrstile so se akademije in proslave, dejaven je bil zbor bogoslovcev. Ob večerih je na semeniški terasi odmevala vesela pesem. Duša tega veselega dogajanja je bil prav Alojz Uran, ki je bil že takrat znan po svojem lepem glasu in družabnosti. Kjer se je pojavil Lojze, tam je bila tudi pesem in smeh.

Po duhovniškem posvečenju leta 1970 je postal stolni vikar v ljubljanski stolnici. Zaradi sposobnosti je kmalu postal član škofijskega in medškofijskega katehetskega sveta, zaupane pa so mu bile še druge naloge. Zaradi izrednega pevskega talenta se je pridružil zboru Consortium musicum in v njem prepeval deset let kot solist.

Po treh letih kaplanovanja v ljubljanski

stolnici ga je nadškof Pogačnik poslal študirat katehezo odraslih v Rim. Magistriral je s temo: Mestna župnija in kateheza odraslih. V Rimu bi rad napravil doktorat, toda nadškof Pogačnik ga je poklical domov in ga postavil za ravnatelja malega semenišča pri Sv. Petru v Ljubljani, ki je bilo takrat v veliki krizi.

Leta 1980 je Lojze postal župnik starodavne župnije v Šentvidu. Župnija je bila pred vojno znana po Škofovih zavodih, ki so bili dolga leta izvor kulturnega in družbenega življenja, potem so žal postali najprej nemška mučilnica, po vojni pa še komunistična, od koder so odhajali v smrt tisoči mladih fantov in mož, ki so bili vrnjeni s Koroške. Po 45 letih so zavodi ponovno vrnjeni škofiji in bodo spet služili svojemu prvotnemu namenu.

Kot šentviškega župnika ga je 16. decembra 1992 presenetilo imenovanje za pomožnega ljubljanskega škofa. Na praznik sv. treh kraljev je bil po rokah Petrovega na-

slednika papeža Janeza Pavla II. posvečen v škofa. Za škofovsko geslo si je izbral: »Da, Oče!« Kot je sam izjavil, je to starodavni odmev njegove duše, ki je z zaupanjem odgovarjala najprej zemeljskemu očetu, pozneje pa je z vedno večjo pripravljenostjo skušala izpolniti božjo voljo.

Pomožnega škofa Urana krasijo nekatere izredno lepe lastnosti. Zna se približati vsakemu človeku in prisluhne njegovim notranjim problemom. S svojim veseljem, odrešenjskim značajem prinaša povsod, kamor pride, veselje, upanje in smeh. Pevski talent mu pomaga, da so njegova liturgična opravila prijetna in človek pri njih rad sodeluje. S klenim značajem, ki ga je kalil, kot smo videli, v težkih in nič kaj prijaznih povojnih časih, bo lahko pomagal utrjevati vero, krščansko samozavest in pokončnost. Mnogi pravijo, da ima škof Uran nekatere lastnosti, ki jih je imel nepozabni škof dr. Stanislav Lenič. Mislim, da se ne motijo.

Škof Lojze Uran prebiva prav v stanovanju škofa Leniča. Ob nekem obisku mi je dejal: »Kar čutim, kako so ti prostori posvečeni z molitvijo in trpljenjem pokojnega škofa. Skoraj vidno doživljam njegovo prisotnost in pomoč.« Pomožnemu škofu Alojziju Uranu želimo uspešno delovanje pri odgovornem služenju Kristusu v ljubljanski nadškofiji.

Jože Pacek

800-letnica župnije

Bovec

1192 – 1992

Vsaka država bi bila ponosna, če bi mogla praznovati 800-letnico svojega obstoja. Bovška župnija je praznovala ta visoki jubilej v znamenju veselja in hvaležnosti Bogu, da so naši predniki v tej dolgi zgodovini ohranili pravo vero, da so vztrajali tudi v zelo težkih časih in da so nam vso bogato dediščino vere, izkušenj in običajev posredovali do današnjih dni. Vse leto smo v župniji živeli v zavesti velike božje navzočnosti v življenju naših očetov, četudi se je velikokrat, zlasti v prelomnih časih, zdelo, da je Bog daleč od človeškega trpljenja. Ta zvestoba nam je dajala poguma v naših vsakodnevni naporih in nam vlila več veselja do prihodnosti.

Barvno okno, Veselka Šorli Puc

Cerkvica Sv. Lenarta pred obnovo in po njej

Praznovanje 1992

Pravočasno smo ugotovili, da poteka 800 let od bule papeža Celestina III., s katero je 24. novembra 1192 potrdil štiridesetletne pravice čedajškega kapitulja do naše župnije ter še do 15 drugih (Volče in Šentviška gora v Sloveniji in 13 župnij v Furlaniji). V manjšem krogu župljanov smo sklenili, da bi ta pomembni datum praznovali le z bolj slovesno mašo in še z izdajo knjižice, ki bi prinesla nekaj zgodovinskih podatkov. Ustanovili smo odbor in sproti ugotavljali, da bo treba vse razširiti in poglobiti. Odbor se je sestajal tedensko (nad 30 sej smo imeli), se krepil, program prireditve se je pomnožil in morali smo omejiti nastop še drugih umetnikov, ki bi radi sodelovali pri naših praznovanjih. Začeli smo 1991 po božiču z »Zimskimi glasbenimi večeri«. Februarja smo na zvonik namestili velik svetleč napis »800«, pred Bovcem in župnijsko cerkvijo razobesili tri velike transparente z napisom »Župnija Bovec 1192 – 1992«. Ti napisi so noč in dan »govorili« turistom in drugim, kaj se dogaja pri nas. Isti namen so imele visoke piramide, ki jih je vsak lahko videl na pomembnih mestih Bovca. Vrhunec našega »propagandnega« prizadevanja je bila tiskovna konferenca, ki smo jo 19. februarja sklicali v Bovu in na katero smo povabili časnike in TV reporterje vseh pomembnih slovenskih dnevnikov in tednikov doma in v zamejstvu. Na konferenco jih je prišlo 11. Od tedaj se je o našem jubileju veliko pisalo v Sloveniji in zamejstvu, konkretno in objektivno. Konferenca je sprožila val člankov po časopisih in vrsto televizijskih sporočil. V župniji pa smo dosledno izvajali načrtovani program, ki nas je duhovno pripravljal k osrednji slovesnosti. Poldrugo leto smo vsak dan pred delavniško mašo molili rožni venec za uspeh naše 800-letnice in vsak mesec imeli uro češčenja v ta namen. Izdelali smo spominsko panjsko končnico (akad. slikar Rene Čopi iz Čezsoče), na veliki petek smo namestili reflektor, ki ponoči razsvetljuje zvonik, izdelali spominske sveče z znakom in sloganom naše 800-letnice, pred cerkvijo posadili tri lipe in jih na veliko noč blagoslovili: za našo 800-letnico, osamosvojitve in v spomin našim prednikom. Sredi maja je pri nas gostovalo 5 pritrkovalskih skupin, ki so dve uri izvajale najrazličnejše viže pritrkovanja. Na dan pred birmo je škof Metod Pirih posvetil novi marmorni oltar proti ljudstvu in novi ambon, na začetku junija je bil tradicionalni nastop dekanijških cerkvenih zborov s 199

pevci. Prepleskali smo notranjost podružne cerkve Device Marije pod Bovcem, kjer smo postavili razstavo »Sledovi bovške preteklosti«, na kateri so bile na ogled od 20. junija do 6. septembra vse pomembne sakralne umetnine na Bovškem in nabozni predmeti, ki so jih domačini imeli po domovih. Razstavo si je ogledalo nad 3000 obiskovalcev iz Slovenije in turisti iz raznih delov Evrope. 21. junija je cerkveni pevski zbor sv. Ignacija iz Gorice pel mašo Andrea Gabrieliya pod vodstvom profesorja in skladatelja Stanka Jericija. Pri koncertu po maši so izvajali skladbe raznih umetnikov, od Palestrine, Di Lasa, Gallusa, Brahmsa, Jericija do Kadalyja in drugih. Takoj zatem se je zbor preselil v cerkev Device Marija, kjer nas je presene-

til še z vrsto odlično izvajanih pesmi, katere je poslušalstvo nagradilo z dolgotrajnim ploskanjem. Žene iz kraja so smiselno in okusno pripravile razstavo »Iz babičine skrinje«, na kateri so prikazale razna ročna dela, ki so krasila naše domove in so služila pri verskih obredih in običajih doma. Izdali smo razglednice s petimi verskimi motivi, poseben zemljevid župnije, v katerega smo vnesli zgodovinske, sakralne in druge podatke kraja.

Vse naše dejavnosti so bile usmerjene k enemu samemu cilju: da bi ob umetninah, zgodovini, nastopih dojeli lepoto naše vere in jo še bolj veselo živeli. Zlasti smo se trudili za osrednjo slovesnost, ki je bila na soboto, 11. julija 1992. Nanjo smo povabili pet škofov: domačega škofa Metoda Piriha, ljubljanskega metropolita Alojzija Šuštarja, goriškega nadškofa Alfreda Battistija in celovškega škofa Egona Kapellarija. Na proslavi so bili tudi zastopniki iz predsedstva in vlade Republike Slovenije, razni ministri, parlamentarci ter predstavniki iz zamejstva. S škofi je somaševalo še 23 duhovnikov iz dekanije, drugih slovenskih škofij in iz zamejstva. Domači mešani zbor je izvajal na novo pripravljeno mašo, ki je v nabito polni in akustični cerkvi dala slovesnosti rajske razsežnosti. Tako so bili v cerkvi svetega Urha zbrani predstavniki svetne in cerkvene oblasti Slovenije in Videmske province ter Koroške dežele. Pred cerkvijo jih je pozdravil domači župnik, pred mašo pa koprski škof Metod Pirih. Pri slavnostnem govoru je dr. Alojzij Šuštar razpletal misli ob 800-letnici, poudaril potrebo po spravi med narodi, ki živijo v našem sosedstvu in smo bili večkrat v zgodovini z njimi sperti, ter o sodelovanju, ki je edina pot v boljšo prihodnost.

Civilni del proslave se je nadaljeval pred kulturnim domom, kjer so pred številnim občinstvom spregovorili predsednik Bovca, občine Tolmin, član predsedstva Republike Slovenije Ciril Zlobec, minister za kulturo Borut Suklje in drugi parlamentarci. Nato smo odprli slikarsko kolonijo Rudija Kogejja s sakralno tematiko. Domači moški pevski zbor ISKRE pa je vse povezoval z izbranimi slovenskimi pesmimi. Popoldne si je večina povabljenih ogledala razstavo »Sledovi bovške preteklosti« in občudovala nova slikana okna akad. slikarke Veselke Šorli Puc. Tako je minil dan, na katerega smo se dolgo pripravljali in na katerega bomo dolgo mislili, saj je bil poln vsebine in sporočil, ki so jih ob koncu bogoslužja povedali škofje.

Zaklad, ki ga odkrivamo, naša preteklost

Pred sedmimi leti smo začeli izdajati župnijsko GLASILO, ki vedno prinaša tudi prispevek iz zgodovine župnije. Naša pozornost na preteklost nam je izostrila čut za dogodke, ki so oblikovali naše ljudi. Ta preteklost nas je »okužila«, da si ne damo pokoja in brskamo desno, levo, da kaj odkrijemo: pri zgodovinarjih, po arhivih, knjižnicah in še kje. Marsikaj že vemo, toda zavedamo se, da dobimo pravo podobo naše

župnije v teku stoletij. Že kar vemo, je precej in vredno našega razmišljanja.

Prof. dr. Giancarlo Menis, ki dobro pozna zgodovino naših škofij, pravi, da je župnija Bovec obstajala že 100 ali celo 150 let pred listino papeža Celestina III. iz leta 1192, ki je končno le prvi pomembnejši dokument za našo župnijo.

Skozi naš kraj je šla že rimska cesta in vsa stoletja je bila iz Italije – Furlanije na Norik – Koroško najbližja pot, to pomeni, da so to pot izbirali tako vojskovodje, osvajačci, drugi nepridipravi kot trgovci. Ti oboroženi ljudje niso prinašali brezskrbnih dni, ampak krivice, nasilja, smrt. Kaj vse so morali naši kraji prestati, to lahko domnevamo, ker o tem nimamo nič zapisanega; prva svetovna vojna nam je uničila arhiv in kroniko, rešili so le temeljne župnijske knjige. Ljudem je prodrla do globin duše prošnja: Kuge, lakote in vojske in šibe potresa, reši nas, o Gospod.

Poglejmo zakaj:

Madžari privihrajo na Bovško leta 862; Turki plenijo Bovško 1478 in še večkrat pozneje; Francozi se na Bovškem vojskujejo leta 1797 in 1808.

Kuge na Bovškem: 1348, ko je pomrlo dve tretjini ljudi, 1445, 1499, 1467, 1532; takrat so Bovško zaprli proti Koroški zaradi razsežnosti kuge, 1598/99.

Potresi: 1348, 1511 in 1976.

Požari: 1808 in 1903: pri obeh je velik del Bovca pogorel.

Kobilice: 1309 in 1388.

Prva svetovna vojna je prišla nad Bovško kot strela z jasnega. Dekan Janez Vidmar je moral na binkošti, 24. maja 1915, pri maši na ukaz avstrijskih oblasti oznaniti, da morajo naslednji dan vsi nemudoma zapustiti domači kraj, ker je Italija napovedala vojno Avstriji. S seboj naj nesejo najnujnejše in hrano za tri–štiri dni, »ker se bodo kmalu vrnili«. Tako so morali duhovniki v teh krajih oznaniti. Vsak se je znašel, kakor je vedel in znal. Niso vedeli, ne kako ne kam. Napotili so se v neznano, kakor Judje, ki so morali v babilonsko sužnost. Šli so čez Predel in Vršič in od tam se razkropili po Gorenjski, Štajerski, Koroški in dobili zatočišče tako na kmetijah kakor v taboriščih. Največ jih je bilo v Brucku ob Litvi, Primorci od Bovca do Krasa, kjer so živeli v barakah, dobivali toliko hrane, da so za silo preživel, zlasti proti koncu vojne je bila stiska. Iz

taborišča so lahko hodili delat na kmetije ali v bližnjo tovarno sladkorne pese. V taborišču so imeli kapelo duhovnika Frantona Černigoja, ki je skrbel za duhovno in materialno plat svojih varovancev, imel nauk, delil zakramente. Tudi šolski pouk so imeli. Dopisovali so se s svojci, ki so bili drugod, z možmi in fanti na fronti in dobivali obvestila, kdo je padel na fronti. Mučile so jih stenice in uši in mnogi so noči prespali kar zunaj zaradi nadležnega mrčesa. V taborišče je posijal tudi svetel žarek: z vlakom je prišla podoba svetogorske Matere božje. Od postaje do taborišča so jo spremljali v procesiji z navdušenim petjem. Tako je bila tudi Mati božja v teh barakah in jim dajala poguma in upanje, da se bodo kmalu vrnili domov. In res so se spomladi 1918 začeli vračati, za seboj so pustili žalostne spomine, mnogi so v letih begunstva pomrli, zlasti otroci zaradi podhranjenosti, bolezni in drugega. Vendar življenje zahteva svoje, prišli so domov, našli so skoraj same razvaline, ne toliko zaradi granat in ognja. Vojaki so za utrdbe rabili gradbeni material in ta je bil pri roki: hiše so odkrivali, pobrali ves uporabni les in hiše so postale v treh letih same podrtije. Ljudje so se lotili obnove, počasi so uspevali in hude rane so se z leti celile. Najhuje v zgodovini Bovske je bilo mimo.

Ti podatki zadostujejo, da se zamislimo, koliko gorja so prestali naši predniki. Kuge, potresi, vojske, zlasti 1. svetovna, so jim izpred oči pobirali svojce, zgodovinski spomin je prodril v podzavest in se ulegel v mišljenje in čustvovanje našega človeka in zdaj bolj razumemo, da v teh krajih ljudje radi obiskujejo pokopališče in naročajo maše za pokojne.

Toda ne smemo pozabiti, da ima župnija tudi drugo, svetlo plat. Srečni narodi nimajo zgodovine, je nekdo zapisal. Prikazali smo trpljenje, ki se je zgrinjalo v teku zgodovine nad naše ljudi. O tem je precej zapisanega. Niso pa zapisani veseli dogodki, ki jih ima veliko vsaka župnija. In prav zaradi teh jasnih dni lepih doživljajev so mogli župljani prenesti neizmerno trpljenje in jih je znova in znova vlelo nazaj, nazaj domov, kjer so toliko lepega doživeli v družini, v župniji.

Pravzaprav se je vse leto doma in v cerkvi nekaj dogajalo: rojstva, krsti, prva sveta obhajila, birmе, poroke, Božič, koledovanje, velika noč, pirhi, praznovanje svetega Urha, sejmi, ki so bili včasih pravi ljudski praznik, kjer se je pelo, igralo, plesalo, vse v senci cerkvenih praznikov, ljudski običaji,

miklavževanje, ki je burilo otroške glave, da niso mogli spati in veselo in s strahom pričakovali Miklavža in parkeljna. Nič se ne smemo čuditi, da so župnije najbolj trdožive ustanove, saj imajo najbolj zdrave korenine v Jezusovem nauku in v zdravih ljudskih običajih. Ko sem bil v zaporu v preiskavi, mi je zasliševalec v uniformi nekoč rekel: »Vi imate na stotine mitingov na nedeljo«. Mislim, da je na nedeljsko sveto mašo. To priznanje mi je bilo v veliko zadoščenje in oporo. Na stotine svetih maš se že stoletja opravlja na slovenskih tleh in se jih bo opravljaljo. Zato naše župnije preživljajo stoletja, države, režime in vse hudo. Po njih se prenaša od nedelje do nedelje Jezusovo sporočilo: »Jaz sem z vami vse dni do konca sveta. Ljubite se med seboj, kakor sem vas jaz ljubil.« To oznanjamo in bomo oznanjali, ker je potrebno za naš čas, potrebno za našo prihodnost, to nalogo opravlja naše župnije, tudi bovska.

Stanko Sivec

400 LET PO ZMAGI PRI SISKU

V cerkvi sv. Ahacija nad Ločnikom pri Turjaku je bila 22. junija popoldne, na svetnikov god in natančno štiristo let po zmagi krščanskih vojska nad Turki pri Sisku, slovesnost v spomin na ta dogodek. Maševal je dr. Alojzij Šuštar. Nadškof se je med mašo zahvalil ljudem, ki so verjeli priprošnji mučenika sv. Ahacija in se leta 1593, kot Andrej Turjaški in Adam Ravbar, hrabro borili proti Turkom, ko je vsa Evropa trepetala pred njimi. Zahvalil se je tudi vsem, ki so se tedaj in pozneje bojevali za svobodo in Slovenijo, in tistim, ki danes skrbijo za našo varnost in za varnost naše domovine.

Na proslavi na gradu Turjak so v soboto 19. junija znova oživeli duhovi kranjskih vitezov Andreja Turjaškega in Adama Ravbarja, ki sta s svojimi četami pred 400 leti pri Sisku odločilno pripomogla k zmagi krščanskih vojska nad Turki. Bitka pri Sisku ima za slovensko zgodovino in narod daleč večji pomen, kot pa se je uradno priznavalo v preteklih desetletjih. Bitka pri Sisku je namreč dosegla trajno ravnotežje sil proti osmanskem cesarstvu, Kranjska, Koroška in Štajerska pa so bile obvarovane neposrednih napadov. »V času te slavne bitke,« je v svojem

govoru dejal obrambni minister Janez Janša, »je bilo v turški imperij zajetega več kot 80 odstotkov ozemlja nekdanje Jugoslavije, toda slovenske dežele in del Hrvaške so se takrat uspešno ubranili pritiskov z jugovzhoda in ohranili neposreden stik s civilizacijo in kulturo Zahodne Evrope, kar je usodno vplivalo in še vpliva tudi na današnji položaj Slovenije.«

Obletnico zmage pri Sisku so praznovali v več krajih po Sloveniji, v Narodnem muzeju v Ljubljani pa je bila 22. junija odprta posebna razstava z naslovom Bitka pri Sisku 1593–1993. Ob razstavi so pripravili tudi katalog.

ORLANDO DI LASSO

(1532?–1594)

Eden največjih predstavnikov klasične polifonije 16. stoletja je Orlando di Lasso, zadnji predstavnik flamske šole. Rodil se je v Monsu verjetno leta 1532 in umrl v Münchnu leta 1594, istega leta kot Palestrina. Z osmimi leti je postal pevec v domači cerkvi sv. Nikolaja. Ko je bil star 12 let, se je pridružil Ferdinandu Gonzagi, siciljanskemu podkralju, na njegovih potovanjih po Parizu, severni Italiji in Siciliji. Leta 1553 je bil kapelnik pri Sv. Janezu Lateranskem v Rimu. Naslednje leto je šel v Antwerpen, kjer se je poglobil v flamsko polifonijo. Tam je ostal dve leti, kajti leta 1556 je stopil v službo na münchenskem dvoru, kjer je ostal do smrti. Tu je bil najprej tenorist, od leta 1560 pa kapelnik. Služba je močno vplivala na njegovo skladanje, saj je imel na voljo ne le številne pevce, ampak tudi številne instrumentiste. Iz posvetil k izdanim

skladbam – tiskali so jih v Münchnu, Nürnbergu in Benetkah – zvedo, da je ohranjal tesne vezi z rimskimi kapelami, z dunajskim dvorom ter z raznimi glasbenimi središči v Parizu in Benetkah. V papeški kapeli je podpiral izvajanje njegovih skladb kardinal Karel Boromejski. Te vezi je utrjeval s kar pogostnimi potovanji. Leta 1558 se je poročil. Vsi trije sinovi so bili glasbeniki in so vsaj nekaj časa delovali na münchenskem dvoru.

Če velja Palestrina za največjega skladatelja 16. stoletja, pa Lasso popolnoma zdrži primerjanje z njim. Na potovanjih se je srečal z različnimi tokovi, ki jih pa ni površno posnemal. Vsi ti vplivi so v njem zoreli in se izlivali v vedno nove skladbe, vedno na visoki ravni. Nekdo je zračunal, da polovica vseh izdaj v drugi polovici 16. stoletja ima vsaj eno Lassovo skladbo. Celó v Angliji, kjer tuja glasba ni bila bogve kako cenjena, so tiskali njegova dela, med glasbeniki pa so krožili rokopisi njegovih skladb. V Italiji, Franciji, na Nizozemskem, v Nemčiji, v Srednji Evropi sploh je bilo mnenje, da nobena knjižnica ni popolna, če nima vsaj enega Lassovega tiska. Bil je zelo plodovit, z neverjetno lahkoto je skladal tudi najtežje skladbe. Velja za najbolj plodovitega skladatelja pred letom 1600. Josip Mantuani je naredil primerjavo med Lassom in Gallusom. Kranjec sicer velja za zelo plodovitega skladatelja, vendar ga kljub temu Flamec poseka, čeprav samo za malenkost. Če bi oba začela komponirati pri dvajsetih letih, pride pri Gallusu 29 skladb na leto, pri Lassu pa čez 30. Victoria ima izključno cerkveno glasbo, Palestrina pretežno, Lasso pa je vsestranski skladatelj. Z enako lahkoto komponira maše, motete in magnifikate za cerkveno rabo kakor italijanske madrigale, francoske šansone ali nemške pesmi za domače petje. Njegov opus vsebuje: 52 maš, 100 magnifikatov, okoli 1200 motetov, psalme, lamentacije. Po smrti so njegovi sinovi izdali *Magnum opus musicum* s 516 moteti za dvo do 12-glasni zbor.

Nekateri menijo, da v mašah Lasso ne doseže tistega prozornega sloga, ki je tako lasten Palestrini. Večina skladb na tem področju so tako imenovane parodične maše, pri katerih je jemal za model ljudske, pretežno francoske pesmi. Maše so večina za štiri ali pet glasov, pri katerih je kontrapunkt zelo gost in obdelan. Dober primer tega sloga je *Missa Qual donna*, ki ima za podlago madrigal Cipriana de Rore. Pri 8-glasnih

mašah deli pevce po beneškem okusu na dva zbora. Te maše so bolj homofone, kontrapunkt stopi v ozadje in prepusti glavno besedo barvitosti harmonije in zvočnim učinkom.

Orlando di Lasso je imel posebno nagajanje do motetov. S svojo vsestranskostjo je izčrpal kompozicijske možnosti moteta. Tako je pripeljal do vrhunca poldrugo stoletje dolgo življenje te glasbene oblike. Na eni strani se pokaže kot dober naslednik flamške šole pri kontrapunktični obdelavi tem v raznih imitacijah in kanonih, ki se navezujejo na Josquina Des Présa, npr. *Salve Regina*, *Pater noster*, *Regina coeli*, na drugi strani pa se ozira na beneški okus dvojnega zbora, npr. *O gloriosa Domini*, pri katerem trije visoki glasovi dobijo svoj odmev v nasprotni barvitosti treh nizkih glasov. Ena najbolj vpadljivih Lassovih značilnosti pri komponiranju moteta je vnašanje madrigalističnih prvin. Tudi v Palestrinovih skladbah najdemo sledove madrigala kot dokaz, kakšen vpliv je imela madrigalistična umetnost na cerkveno polifonijo 16. stoletja. V madrigalu prevladujeta načeli tonskega slikanja in intenzivnega odsevanja ozadja besedila, s tem v zvezi pa nenavadna harmonska zaporedja, kromatika in svobodnejša raba disonance. V motetih se Lassov genij razživi v barvitih učinkih ne samo z hitrim menjavanjem glasov in igranjem z visokimi in nizkimi glasovi, marveč z novim harmonskim pojmovanjem, ki je v nekaterih potezah zelo blizu modernemu duhu. Na drugi strani pa pri motetih Lasso ni več iskal tematike za svoje cantuse firmuse v gregorijanskem koralu, ampak je raje sam ustvaril take motive, ki so mu dajali možnosti za ritmični in melodični razvoj. Sicer pa njegovi moteti jasno kažejo slikovno in dramatično razumevanje besedila. Čeprav v njih ne manjka učinkovite kromatike, je vendar bolj v ospredju človeški kot mistični nagib. Na ta način skladatelj kaže na primer Kristusovo trpljenje bolj kot trpljenje človeškega bitja. Verjetno ni skladatelja, ki bi bolj pretresljivo prikazal obup grešnika in njegovo zaupanje v Božje usmiljenje kot Lasso v znamenitih *Psalmi poenitentiales*.

Edo Škulj

EVANGELIJI IN LISTI

Pred 350 leti (1612) je izšlo v založbi ljubljanskega škofa Tomaža Hrena (1560–1630) izredno pomembno delo *Evangelija inu listuvi*. Njihov prireditelj je bil Višnjegorčan Janez Čandek (Čandik) (1581–1624), ki je leta 1612 poslal škofu T. Hrenu tekst z željo, da bi ga odobril in omogočil njegovo izdajo. Škof je pred dovolitvijo natisa tekst pregledal in ga izdal pod svojim imenom. A. Breznik, ki je o izdajah Evangelijev in listov napisal daljšo razpravo Literarna tradicija v Evangelijih in listih, domneva, da je jezuit Čandek pregledal besedilo po Vulgati (latinski prevod Svetega pisma), in kjer se ni ujemalo z Dalmatinovo Biblijo (prvi prevod celotnega Svetega pisma v slovenščino, ki je izšel leta 1584), je tekst uskladil z njo. Teh mest je sorazmerno malo, besedilo je v njih slabo prevedeno, kajti prevajal je preveč suženjsko – po črki. Ko je Hren prejel Čandkov tekst, ga je z jezuitom Malijem jezikovno popravil in nadomestil nemške sposojenke z izrazi iz osrednjega slovenskega prostora in kajkavizmi (npr. namesto Dalmatinove sposojenke *folk* uporabi kajkavizem *množica*), ki jih je slovenski jezik prevzel kot del lastnega besednega zaklada. Pri iskanju ustreznega slovenskega izraza mu je bil v veliko pomoč Dalmatinov štirijezični slovar (Register), ki je bil dodan na koncu Biblije. Iz njega je sprejel besede: *drago korenje*, *dedič*, *dedina*, *jezero* (tisoč), *vzrok*, *obraz*, *skrb*, *skrben*, *oblačilo*, *bič*, *ulica*, *rod*, *plačilo*, *znamenje*, *čudo*, *číslo*, *mazalo*..., ki so se razen redkih izjem obdržale v besednem zakladu slovenskega naroda. Iz primerjave se da ugotoviti, da je sprejemal le besede, ki jih Dalmatin navaja v stolpcih: Kranjski in Koroški (torej iz slovenskega jezikovnega področja) ter tiste, ki jih ima v stolpcu Slovénski oli Bezjáški (tj. kajkavizme), ne pa tiste, ki jih ima v četrtem stolpcu pod Harvaški, Dalmatinski, Istrianski, Kraški.

Kako ostro je ločil med domačo besedo in sposojenko, kaže primer, da je imel slovensko besedo *grob*, ki je enakoglasnica z nemško, za tujko, zato je zanj ustvaril nova slovenska izraza: *pokopališče* in *mrtvišče*. Beseda *mrlišče* se ni obdržala, medtem ko je beseda *pokopališče* pozneje dobila nov pomen: *navadno ograjen prostor za pokopavanje mrličev*. Zopet jo je nadomestil z besedo *grob* šele J. Burgar, ki je leta 1833 pripravljal novo izdajo in za Japljem prvi prevajal, a ne

samo stilno oblikoval besedilo kot prireditelji pred njim.

Česar Hren ni našel pri Dalmatinu, je iskal med ljudstvom. Na primer pri Dalmatinu imamo besedo *vtraglivi*, ki jo je Hren nadomestil z *leni*.

Na novo pa je ustvaril še nekaj besed, ki jih ne najdemo v Dalmatinovem Registru: *posvetiti* za Dalmatinovi ustreznici *žegnati* (Kranjski) in *blagosloviti* (Slovénki ali Bezjaški); *prispovist* za Dalmatinovi *prigliha* (Kranjski in *prilika* (Slovénki ali Bezjaški), *ozdravljenik(a)* za *arcat* (Kranjski) in *vrač*, *likar* (Slovénki ali Bezjaški).

Hren pa samo ni nadomestil mnoge spo-
sojenke s slovenskimi ustreznici, ampak
je mogoče zaznati mnoge popravke tudi na
skladenjski ravni besedila, zlasti je zanimiva
njegova raba časovnih oblik, ki jih je nudila
latinščina v nasprotju z nemščino.

Pri naglaševanju se je naslonil na Dalma-
tina, še pomembneje pa je, da mu je sledil
v glasoslovju, kajti takrat se je začela že
pojaviati moderna vokalna redukcija (ki po-
meni najprej spreminjanje barve kratkih sa-
moglasnikov po načelu samoglasniškega uje-
manja, npr. zdāj zdēj, nato pa teženje k pol-
glasniku in izenačenje z njim, npr. kr–h, ob
nenaglašenosti pa s popolnim izginotjem,
npr. dvica), prav tako je malo oblik živega
govorjenega jezika na oblikoslovni ravni,
pojavlja pa se na mestih, ki jih nima Dalma-
tin: pred Bugam (Bogom).

A. Breznik mu kljub nekaterim po-
manjkljivostim pripisuje pomembno vlogo
tako pri čiščenju spo-
sojenk, ki jih je odpravil
okrog 160–170, kakor naslonitev na Dalma-
tina v glasoslovju, oblikoslovju in pravopisu,
hkrati pa popravilo mnogih skladenjskih mest
iz Dalmatina. Delo pa je ostalo osnova vsem
prirejevalcem vse do leta 1787, ko je izšel
nov Japljev prevod. Nadaljnji prireditelji so
iz njega v glavnem prepisovali tudi oblike, ki
v živem govoru niso bile več žive. Prav ta
konservativnost pa je izrednega pomena,
kajti v tem času so začeli avtorji že vpeljevati
v knjigo živo izreko, ki se je zaradi moderne
vokalne redukcije že močno oddaljila od 16.
stoletja. Zanimiv je Basarjev zapis v uvodu
dela Pridige iz bukvic imenovanih Exerci-
tia . . . , kjer pravi: »Veči dev pišem, koker je
u'bukvah krajskih Evangeliov, u'katerih na
mejsti u najdeš postavljen l.« Tako so Evan-
geliji in listi ostali tista živa vez, po kateri se
je nadaljevala glasovalna in pravopisna tra-
dicija iz 16. stoletja. Prvi, ki je nekoliko
globlje posegel v samo besedilo, je bil M.

Pohlin (izdaja leta 1772 in 1777) in s tem
pretrgal s protestantsko pisno tradicijo. Je
pa gotovo bil prvi prireditelj po Hrenu, ki je
delo vzel resno in ga primerjal z Vulgato,
zato so v besedilu opazni zanimivi popravki:
odpravil je na mnogih mestih določni in
nedoločni člen pri samostalniki, mnoge
nemške spo-
sojenke je nadomestil z domači-
mi izrazi in spremenil marsikatero kalkirano
konstrukcijo. Nanizali smo le nekaj drob-
cev, ki kažejo pomembnost Hrenove izdaje
Evangelijev in listov in vlogo, ki so jo odi-
grali njegovi prireditelji v dobi, ko se je
odločalo o usodi slovenskega knjižnega je-
zika.

Srečko Reher

ANTON BREZNIK

gospodarski pratikar

Duhovnik, pisec in prireditelj Večne pra-
tike od gospodarstva, Anton Breznik (ne
gre za znanega jezikoslovca enakega imena
in priimka) se je rodil in bil krščen 14. junija
1737 oskrbniku kriške graščine Janezu Brez-
niku (Wresniku) in njegovi ženi Elizabeti,
rojeni Žurbi, iz Podgorja pri Kamniku. Nad
ta in druge podatke v krstni knjigi komend-
skih župljanov je župnik Peter Pavel Glavar
pripisal, da je bil posvečen v duhovnika leta
1761.

Breznikova rojstna hiša na Križu še stoji,
je kulturno umetnostni spomenik, v zasebni
lasti in precej zapuščena, domačini pa še
vedno pravijo »pri Brezniku«.

V žalskih matičnih knjigah pa je bilo
zabeleženo, da je v to nekdanj imenitno in
obsežno župnijo Anton Breznik prišel 13.
februarja 1763 pomagat kot »nadštevilni«
duhovnik (»supernumerarius loci«), 17. ok-
tobra istega leta je že postal župnikov vikar
(»vicarius loci«), od 3. maja 1765 do 23.
septembra 1773 je bil kaplan (»cooperator
loci«) ter nato do svoje smrti 27. aprila 1793
beneficiat Randlovega beneficija (»benefici-
atus Randlianus«). Omenjeni beneficij je 1.
aprila 1721 ustanovil žalski kaplan Gregor
Randl in v ta namen daroval 2.000 goldinar-
jev. Podeljeval ga je stiški opat, Anton Brez-
nik pa je lahko prišel kot duhovnik v Žalec,
ker sta bili župnija sv. Petra v Komendi in
stiška opatija na ozemlju po ukinitvi oglej-
skega patriarhata na novo ustanovljene in
18. aprila 1752 s papeško bulo urejene gori-
ške nadškofije, Žalec pa inkorporiran Stični.

Anton Breznik je bil kot Randlov beneficiat dolžan za ustanovitelja itd. v župnijski cerkvi sv. Nikolaja v Žalcu pri oltarju žalostne Matere božje darovati vsak teden štiri maše, opravljati razna dušnopastirska opravila in izmenoma vsako nedeljo popoldne v domači župnijski cerkvi in bližnji petrovski cerkvi katehizirati; za to je poleg stanovanja, hrane in drv prejemal še 50 goldinarjev.

V Mrliški knjigi št. 3. župnije Žalec (Sachsenfeld) za leto 1793 na strani 46 v gotici piše, da je 27. aprila umrl v Žalcu št. 26, zelo spoštovani gospod Anton Breznik, beneficiat, katoličan, moški, star 58 let. Zadnji podatek ne drži, saj je bil Anton Breznik tedaj star 56 let.

V Kroniki župnije Žalec pa je v seznamu kaplanov zapisano, da je to službo v Žalcu opravljal od leta 1765 do 1773, njegov priimek pa je zabeležen kot Vreznik.

Kje počivajo njegovi posmrtni ostanki, ni znano. Prav tako ni za njim v Žalcu nobene spomenika, plošče ali česa drugega. Niti ene od njegovih pratik ni, mogoče tudi zaradi žalostne usode, ki jo je doživel žalski župnijski arhiv. Pokopan je po vsej verjetnosti blizu druge, leta 1518 dokončane in kasneje barokizirane župnijske cerkve sv. Nikolaja, znotraj nekdanjega obrambnega protiturškega obzidja. Danes na mestu omenjene cerkve kraljuje mogočno župnijsko svetišče, zgrajeno v letih od 1903 do 1906 in čisto mogoče je njegov grob pod cerkvijo, saj je ta veliko večja od prejšnje.

Pomen Breznikove pratike

Kakšen pomen je imela in ima Breznikova Večna pratika od gospodarstva? Dr. France Kidrič jo je štel za »prvo pravo gospodarsko pratiko v slovenskem jeziku«. »Glavna vrednost Breznikove knjige je v tem, da je izšla v slovenščini. Gospodar na slovenskih tleh, ki je umel samo slovenski, je bil do leta 1725 sploh brez pripomočka, iskati sveta v razumljivi knjigi, a tudi »Pratika«, ki je začela izhajati tega leta, je pomenila v tem oziru le skromno pozitivno pridobitev. Novodobna gesla za povzdigo poljedelstva in kmečkega blagostanja so se razpravljala na slovenskem teritoriju nad 20 let brez podpore slovenske knjige. (Komendskega župnika Glavarja 'Pogovor od Zhebelnih Rojev' – leta 1771 ga je v nemščini napisal Anton Janša, leta 1776-1778 pa prevedel in dopolnil P. P. Glavar – je ostal v rokopisu). Šele potem, ko je nova ljudska šola vsaj na Kranjskem zrahljala nekoliko

Odkritje spominske plošče, križ pri Komendi

tla, je izšla l. 1784 prva slovenska knjiga te smeri (Wolsteinove 'Bukuvze od shvinskih bolesni sa kmeteske ludy' v prevodu Fantona de Brunn). Za Glavarjem in Fantonom sta bila Breznik in Pohlin prva, ki sta neka-ko istodobno zastavila svoje pero za literarno pomagalo slovenskemu kmetovalcu. Ponovne izdaje pričajo, da se je Breznikova knjiga priljubila in dobila svoj krog čitatelev. In ker se je natisnila ista jezikova redakcija, kakor v Ljubljani tudi v Celju in v Mariboru, je širila knjiga tudi zmisel za potrebo enotnega slovenskega literarnega jezika.« (Fr. Kidrič, Anton Breznik in njegova »Pratika«, v: Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 1924, str. 116)

Jože Stabej pa je o Breznikovi pratiki zapisal: »Sloves Breznikove Večne pratike je ostal trdoživ kljub pomanjkanju novih natisov. Šele l. 1840 sta pripravila bukvar Leopold Kremžar in spiritual Jurij Volc v Ljubljani po stari Breznikovi pratiki novo 'Stoletno pratiko devetnajstega stoletja od 1801 do 1901,' z novimi pridevki.« (Slovenski stoletni pratiki na pot, v: Slovenska stoletna pratika, Celje 1969, str. 5)

Koliko izdaj je doživela?

Dr. Kidrič omenja sedem izdaj Breznikove Večne pratike od gospodarstva, dopušča pa možnost, da je bila še katera, neznana. Tri, Egerjeve, nosijo letnico 1789, sledi celjska z letnico 1791 (natisnil jo je tiskar Jenko), ljubljanski z letnicama 1803 in 1807, natisnila sta jih Gassler in Recer (Retzer), ter mariborska, edina ilustrirana, brez letnice, znan pa je tiskar Schütz.

Prireditelj Gasslerjeve izdaje je uporabil že posamezna besedila iz Vodnikove »Veli-

ke pratike«, objavljene leta 1795, iz Breznikove pa je marsikaj izpustil. Naredil je tudi večje jezikovne spremembe. Ni izključeno, da je bil to pesnik Valentin Vodnik. Njegova Velika pratika je bila namreč jezikovno pa tudi vsebinsko precej boljša od Breznikove, marsikateri nasvet pa je pri njenem pisanju in sestavljanju dobil tudi od učenega mentorja in mecena barona Žige Zoisa. Izdaja iz leta 1807 je ponatis izdaje iz leta 1803, je zapisal dr. Kidrič.

Vsebina pratike

Najprej je »Predgovor« o uporabnosti te pratike za vsakega gospodarja (str. 2–4 v Egerjevi izdaji iz leta 1789, nato tabela, kateri planet je vodilen v določenem letu (5–6). Sledijo koledarske napovedi po vodilnih planetih (Saturn, Jupiter, Mars, Sonce, Venera, Merkur in Luna) in sicer pri vsakem planetu po sledečem zaporedju »Zelu Letu v'kupej vseti.«, spomlad, poletje, jesen, zima, spomladanska setev, zimska setev, jesenska setev, sadje, hmelj, vino, vetrovi, nagel dež (nalivi) in grmenje, škodljive zemeljske stvari, ribe, bolezni (741). Tem napovedim sledijo Splošna pravila za vsa leta (42), nato nasveti, kaj je treba na polju, na travniku, doma, v sadovnjaku, pri živini itd. opraviti vsak mesec (»Kaj je sturiti, kaj opustiti.«) (44–73), za temi priporočili opis zunanjih znamenj, kdaj bo deževalo, bo vetrovno, lepo vreme ter kdaj bo rodovitno ali nerodovitno leto (73–78). Pred vsemi temi nasveti in napovedmi pa so trije svetopisemski navedki o pravilnem človekovem odnosu do Boga, bližnjega in življenja nasploh (43). Sledi »Perloshenje«, v katerem so razni deloma še čisto vraževerni nasveti za uporabo sredstev zoper kugo pri človeku in živalih, da bi se obvarovali te hude bolezni, oziroma kaj narediti, če so se pri živini že pojavila njena prva znamenja. Dodani so še drugi koristni nasveti za kmete (78–88). Čisto na koncu je »Perdavnk«, kako je treba pomagati goveji živini, ki se je prenajedla sveže detelje ali druge sveže krme (kako in kje vbosti nož) (88–93).

Kje se je Breznik zgledoval?

Anton Breznik ni mogel zajemati iz slovenskih pisnih virov, ker teh ni bilo. Zato je uporabil nemške. »Predgovor«, »tabla« in splošni stoletni kažipot po planetih slonijo na Mavricija Knauerja stoletni pratiki pa tudi ostali deli Breznikove pratike so po vsej verjetnosti napisani po nemških predlogah.

Opat Knauer je namreč v sedemletju od 1652/1653 do 1658/1659 opazoval vreme in ga vsak dan zapisoval za potrebe samostana Langheim na Bavarskem. Ti zapisi so prišli v številnih prepisih v roke poklicanim pa tudi nepoklicanim osebam; okrog leta 1695 je dobil enega od že popačenih zdravnik in mestni fizik Krištof Hellwig v kraju Tanstāt v srednji Nemčiji. Ta je koledar opata Knauerja še spremenil in ga leta 1701 natisnil v Erfurtu pod naslovom Za sto let napravljene nenavadni koledar, namreč od 1701 do 1801. Založnik Weinmann pa ga je leta 1720 izdal v Erfurtu kot Stoletni koledar. Po enem od nemških »stoletnih koledarjev«, prirejenih po Hellwigovi izdaji, je Slovenec prevedel in priredil svojo pratiko tudi Anton Breznik, je zapisal Stabej.

Črkopis je bohoričica, napisal pa jo je v običajnem literarnem jeziku pisateljev zadnjega četrtertletja 18. stoletja na Kranjskem, ki se glede jezika in pravopisa niso zgledovali zgolj pri Pohlinu. V njem je precej prvin gorenjskega in štajerskega narečja, kar tudi govori, da je bil Anton Breznik doma z Gorenjskega, živel in ustvarjal pa je v glavnem na Štajerskem.

Anton Breznik je opravil po obsegu razmeroma majhno delo, ko je napisal Večno pratiko od gospodarstva, po pomenu pa veliko človekoljubno dejanje, zato so mu tudi prebivalci Križa ob 200. obletnici smrti na novozgrajeni večnamenski krajevni dom 2. maja 1993 postavili spominsko ploščo (odkrita in blagoslovljena je bila 2. maja 1993), razglasili »Leto Antona Breznika«, v katerem so imeli več prireditve, svoj novi dom pa bodo tudi poimenovali po znamenitem rojaku.

Urban Jarnik

(1784 – 1844)

Ob 150 – letnici njegove smrti

Pred 150 leti, 11. oktobra 1844, je po daljšem bolehanju za vedno zatisnil oči neurtadni koroški slovenski duhovnik, pesnik, jezikoslovec in narodopisec Urban Jarnik, župnik tedaj še slovenske župnije Blatograd (Moosburg) nad Vrbskim jezerom, star komaj 60 let. Nagrobni kamen, vzidan v notranjo steno farne cerkve, z obledelim napisom še danes naznanja, da je bil blagi pokojnik »pobožen duhovnik in učen slavist«.

Urban Jarnik se je rodil 11. maja 1784 pri

Nadižarju na Potoku v šentštefanski fari v Ziljski dolini. Njegov oče je bil premožen kmet, gostilničar in kovač, ki je lahko poslal nadarjenega sina študirat na gimnazijo in licej v Celovec. Po maturi je Urban študiral bogoslovje v Celovcu in Gradcu. Služboval je kot kaplan najprej v Čanjčah (Tultschnig) in Podkrnosu (Gurnitz) pri Celovcu v letih 1806 do 1811, nato pa v stolni in glavni mestni fari v Celovcu do leta 1818, ko je postal župnik v Šmihelu na Gosposvetskem polju. Leta 1827 je prevzel župnijo Blatograd, kjer je ostal do smrti.

Kot duhovnik je bil tesno povezan z ljudstvom in zaradi svojega vedrega značaja zelo priljubljen. Slovel je kot odličen pridigar in vnet dušni pastir. V službi za Boga in narod je že kot kaplan izdal v Celovcu prvo slovensko mladinsko knjigo z naslovom ZBER LEPIH UKOV ZA SLOVENSKO MLADINO, za katero je skrbno zbral in izbral ustrezne poučne zgodbe, pregovore in pesmi (1814). Za versko vzgojo je izdal krščanski nauk z naslovom JEDRO KRŠČANSKIH RESNIC, prirejal je slovenske molitvenike, bogoslužna berila ipd. Učil je spoštovati dve svetinji: vero in materni jezik. Zato ni čudno, da je imel Anton Martin

Slomšek leta 1838 prav v njegovi župniji znano in slovito binkošno pridigo o spoštovanju do maternega jezika.

Dih romantike je v Jarniku zbudil pesniško žilo, da se je v mladih letih zapisal pesniški muzi. Najbolj plodno pesniško dobo je doživljal kot kaplan v Čanjčah in Podkrnosu. Navdušeno opeva čanjške gmajne, v pesmi Moj sedanjí kraj pa se navdušuje za idilični Podkrnos: »Tuki društvo muz stanuje, Gracije se sučejo; sam Apollo tu kraljuje, Njega citre slišimo...«

V Koroškem deželnem arhivu v Celovcu hranijo v posebni rokopisni zbirki Jarnikove »mnogotere piesme«. Prof. Erik Prunč v obširnem habilitacijskem delu (1983) ugotavlja, da je glavni del danes znanih Jarnikovih pesmi nastal v kratki dobi petih let (1808 – 1813), da se je pa od približno 150 pesmi ohranila samo ena tretjina, dobra polovica rokopisne zbirke da se je že v prvi polovici 19. stoletja zgubila, nekaj pesmi pa je izločila cenzura.

Nekaj svojih pesmi je Jarnik od leta 1811 naprej lahko objavljval v tedaj ustanovljenem celovškem kulturnem tedniku CARINTHIA, ki je bil v rokah Slovincem naklonjenih urednikov. Prvi objavljeni pesmi je dal naslov NA SLOVENCE. V njej navdušeno pozdravlja sestrsko srečanje nemške in slovenske muze na koroških tleh. Kot priznan pesnik si je pridobil častni naziv »koroški Vodnik«. Po nadarjenosti pa je Vodnika celo prekašal. Njegove pesmi so po vsebini prikupne, po obliki preproste, jezik pa je obarvan s pesnikovim ziljskim narečjem. V njih se preliva razsvetljenstvo s pietizmom in romantiko. Kot nadarjen pevec, ki je dobro igral na harfo, je pesnik nekaterim svojim pesmim sam zložil tudi napeve. Luka Kramolc je priredil za moški zbor njegovo mikavno zimsko *Pjd'te noter v hišo k nam*, Matija Tomc pa ponarodelo ljubezensko *Damon na Melito*. Od narodne budnice *Na Slovence* prek romantične lirike rahlih epskih poizkusov pa do domorodne balade iz koroške zgodovine *Ostrvica nepremagana* pesnik iskreno izpoveduje občutje, povezano z narodnim zanosom romantike.

V mestnem hrupu v Celovcu je Jarnikova pesniška muza začela ugašati in končno čisto umolknila. Kljub Prešernovemu prigovarjanju se Jarnik ni več lotil pesniškega ustvarjanja. Začel je pisati nabožne in poučne knjige. Najvidnejši sad tega dela sta njegovi knjigi *Zber lepih ukov za slovensko mladino* in *Sadjereja*.

V Šmihelu na Gosposvetskem polju se je župnik Jarnik ob knežjem kamnu in vojvodskem prestolu usmeril k raziskovanju koroške zgodovine. Z razpravami o slovenskih koroških vojvodah in njihovem ustoličevanju na knežjem kamnu, o slovenskih fevdnih prisegah na Koroškem ipd. je dokazoval avtohtonost Slovencev na koroških tleh. Vročega železa pa se je dotaknil leta 1826 z obširno študijo Andeutungen über Kärntens Germanisierung (Namigi o ponemčevanju Koroške). Na osnovi slovenskih krajevnih imen in zgodovinskih virov je podal prvo zgodovinsko in socialno analizo vzrokov za nazadovanje slovenskega življa na Koroškem, kakor ugotavlja Bogo Grafenauer. Po Jarnikovi domnevi se je jezikovna meja od 15. stoletja naprej vsako stoletje pomaknila za eno uro hoda proti jugu. Ta razprava je sprožila močno razburjenje v nemških nacionalnih krogih. To je bil povod, da se je Jarnik odslej umaknil na drugo znanstveno področje.

Po preselitvi na novo župnijo v Blatogradu se je Jarnik z vso vnemo posvetil slavistiki in jezikoslovju. Imel je živahne stike z znamenitimi slavisti in jezikoslovci. Z njim so si dopisovali Jernej Kopitar, Janez Nepomuk Primic, Stanko Vraz, Jakob Zupan, Dobrovsky, Šafarik, Sreznevskij in drugi, ki so bili pogosto tudi dobrodošli gostje v Jarnikovem gostoljubnem župnišču. Velike so Jarnikove zasluge za izpopolnjevanje skupnega slovenskega knjižnega jezika. Posebno slavo si je jezikoslovec Jarnik pridobil s svojim obširnim slovenskim etimološkim slovarjem (Versuch eines Etymologikons), ki obsega nad 20.000 besed. Sestavil je tudi nemško-slovenski in nemško-slovensko-latinski slovar, ki pa sta ostala v rokopisu. Dobro pa sta pozneje služila koroškemu leksikografu Antonu Janežiču kot podlaga za njegov POPOLNI ROČNI SLOVAR SLOVENSKEGA IN NEMŠKEGA JEZIKA, ki je izšel v več izdajah. Leta 1829 je dal Jarnik natisniti 6. izdajo Gutsmanove zglede slovnice iz leta 1777. V Vrazovem književnem glasilu KOLO je leta 1842 objavil prvo razpravo o koroških slovenskih narečjih z naslovom Obraz slovenskega narečja u Koroškoj. V rokopisu je zapustil tudi obsežen primerjalni slovar slovanskih jezikov. Kot jezikoslovec je užival velik ugled. Nekaj časa se je pod vplivom Stanka Vraza nagibal k ilirizmu.

Jarnik je pod vplivom romantike postal tudi prvi pomembni slovenski narodopisec

na Koroškem. Že leta 1812 je kot mlad kaplan najprej objavil znano Herderjevo poglavje o Slovanih, ki je sprožilo splošno zanimanje za narodopisje. Leto kasneje je priobčil v tedniku CARINTHIA prvi narodopisni članek o Ziljanah in njihovih šegah in navedbah, pisal nato o slovenskih sibilah ali žalikženah, razpravljaj o slovenskih starosvetnostih. S pomočjo slovenskih duhovnikov in bogoslovcev je pridno nabiral tako imenovano narodno blago: domače ljudske pesmi, basni, pravljice, pripovedke, pregovore, ljudske uganke ipd. V tem je postal učitelj svojemu ožjemu rojaku, narodopiscu Matiju Majarju Ziljskemu.

Krščanska kulturna zveza v Celovcu je pionirja slovenskega narodopisja na Koroškem počastila s tem, da je svojo znanstveno ustanovo za narodopisno dejavnost Slovencev na Koroškem krstila po Jarniku. Ustanova je 2. marca 1992 prejela ime SLOVENSKI NARODOPISNI INŠTITUT URBAN JARNIK. Vreden je Urban Jarnik trajnega spomina in hvaležnega priznanja za delo, ki ga je z idealizmom in uspehom zgledno opravil Bogu v čast in narodu v korist.

Pavle Zablatnik

150 LET OD KOPITARJEVE SMRTI

Jernej Kopitar je naš prvi znanstveni jezikoslovec. Rodil se je kmečkemu paru v Repnjah pod Šmarno goro v vodiški župniji na Gorenjskem 21. avgusta 1780, umrl pa 15. avgusta 1944 na Dunaju. Po več kot 50 letih je bil prekopan (tedaj tudi Vuk Karadžić) in njegovi telesni ostanki so bili prepekljeni (skupaj s spomenikom) v Ljubljano (1897), kjer počivajo na Navju.

Svojega idiličnega rojstnega kraja in v njem prebite mladosti (>davidovsko pastiravanje<) se prelepo spominja v življenjepisu. Še kot dijaku drugega razreda gimnazije so mu starši umrli za kolero. Po petletni gimnaziji (bil je ves čas prvi v razredu) in dveletni filozofiji v Ljubljani je bil nato najprej tri leta domači učitelj v Zoisovi rodbini, nato pa štiri leta barona Zoisa tajnik, knjižničar in varuh zbirke kamenin – z dovolj prostega časa za resno samoizobraževanje. Že tedaj se je pod baronom vodstvom, ob njegovi bogati knjižnici in v občevarju z znamenitimi možmi, ki jih je Zojs zbiral za

svojo mizo (Slovenci Linhart, Vodnik, Japelj, Kumerdej, Zupan, Nemec Penzel) vnel za slovenski preporod. Leta 1803 je priredil Kotzebuejevo igro Tinček Petelinček – netiskano besedilo je žal izgubljeno, čez pet let pa že (na podlagi svojega francoskega tabelarnega orisa slovenščine) v nemščini napisal slavno Slovnico slovenskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem (izšla 1809).

V njej je poleg glasoslovja in oblikoslovja (z zelo zanesljivim naglasom, kakovostjo in kolikostjo naglašanih samoglasnikov) pregibnih besed podal še pregled slovenskih tiskov od Trubarja 1550 do svojega časa (to je osnutek znanstveno zanesljive slovenske slovstvene zgodovine – na njegovo spodbudo jo je spopolnil za Šafarika M. Čop, 1831), podal pregled slovenskega jezikoslovja do svojega časa (prikaz dotlejšnjih slovníc in izjav o jeziku v uvodih k delom slovenskih piscev, začenši s Schönlebnom 1672), prikazal pa je tudi razvoj slovenskih pisav ter jezik obravnavanih del ponazarjal z odlomki besedil že pri posameznih piscih, glede Sv. pisma pa še v posebnem dodatku Slovnici (isto besedilno mesto iz Nove zaveze v grščini, latinščini, stari cerkveni slovanščini (2x) in slovenščini (15 x od 1557 do 1806) – kar je nekaka predhodnica važne Breznikove razprave čez dobrih sto let glede izročila jezika v evangelijih in listih). – Ivan Prijatelj je za Kopitarjevo slovnico zapisal, da morda celo Prešerna slovenskega ne bi imeli, ko bi Kopitar s pregledom slovenske besedilne in jezikoslovne tvornosti ne bil vzpostavil večstoletne duhovnosti slovenstva.

Že v tem svojem delu je Kopitar, verjetno pod vplivom Zoisove misli (Zois je v svoji knjižnici imel tudi glagolske in cirilske spomenike) menil, da je slovenščina neposredna potomka častitljive stare cerkvene slovanščine 9. stoletja (iz te slutnje se je pozneje rodila t. i. panonska teorija o nastanku pisnega jezika Cirila in Metoda (od 863 do 885) na podlagi jezika panonskih Slovanov, ki so svoj jezik imenovali slovenski). Panonsko teorijo je po Kopitarju trdno zastopal njegov učenec Franc Miklošič, vodilni slavistični jezikoslovec druge polovice 19. stoletja, vsekakor pojmujoč panonščino nekoliko širše kakor prvotno Kopitar. Gotovo je, da so v »panonščini« še pred prihodom Cirila in Metoda na Moravsko in h knezu Koclju že obstajala nekatera stara slovanska pisana verska besedila (kakor jih imamo v sicer poznejših prepisih prav mi Slovenci v Brižin-

skih spomenikih izpred tisoč let, ali v Celovškem in Stiškem rokopisu iz 14. oz. 15. stol., ki pa so bili nastali verjetno že v 8. stoletju).

Ko so po izidu Kopitarjeve slovnice po Dobrovskega zaslugi postali tudi Slovencem znani Brižinski spomeniki, se je Kopitar (od leta 1808 že na Dunaju, dve leti kot študent prava, zatem pa uslužben v dvorni knjižnici) – tudi ob pomoči Zoisovega hišnega slavista V. Vodnika – v dopisovanju z Dobrovskim, »patriarhom slavistike« v Pragi, veliko trudil, da bi razložil temna mesta v njih in bi jih tudi prvi izdal – Slovenec slovenska stara besedila. Vsaj za 2. in 3. Brižinski spomenik sta ga prehitela Rusa P. I. Köppen in A. H. Vostokov (1827), Kopitar pa je vse tri spomenike natisnil šele leta 1836 skupaj s svojim prevodom v latinščino (BS I je podal v časopisu že leta 1822 v diplomatskem prepisu, v uglasitvi, zapisani v cirilici in z nekaterimi pripombami, pri čemer se je lahko opiral na enako obdelavo tega spomenika V. Vodnika, ki jo je ta prek Kopitarja poslal Dobrovskemu). Brižinske spomenike je torej Kopitar izdal kot del svojega največjega dosežka v proučevanju stare slovanske, zlasti cerkvenoslovanske, pismenosti, tj. v knjigi Glagolita Clozianus. V tej knjigi (pisani v latinščini) je ta v glagolici napisani staro-cerkvenoslovanski spomenik prepisal od črke do črke verno v cirilico, ga kritično uredil glede na medbesedne meje in ločila, slovanskemu besedilu poiskal grški predhodnik, slovansko besedilo prevedel v latinščino, zatem primerjal neistovetna mesta iz Cločevega glagolita in ruske vulgate iz leta 1758, pa določena psalmska mesta slovanskega rokopa 11. stoletja z ustreznimi v grščini (s komentarjem v latinščini), temu pa je dodal še kratko slovnico stare cerkvene slovanščine in besednjak Cločevega glagolita.

V uvodnem delu te svoje knjige (I–LXXX) je ob predstavitvi Cločevega glagolita utemeljeval svoje misli o verjetni večji starosti glagolice v primeri s cirilico, o panonskem izvoru stare cerkvene slovanščine, podal – kot rečeno – Brižinske spomenike v diplomatičnem prepisu, latinični kritični uglasitvi (pri tem je posebej zaznamoval jat, nosnika, polglasnik in jeri, sičnike in šumevce h in j pa nekako v smislu metelčice, BS je podal v latinščini (v prevodu Votrskova, deloma spremenjenem), dodal sorazmerno obširen komentar k težjim in temnim mestom. BS II je primerjal z besedilnimi zgledi: s sorodnim besedilom o prazniku evangelista Marka, za primerjavo pa je pritegnil še

češko spoved iz 13. in 14. stoletja, podal pa je še drugačne besedilne zglede »todonavskih Slovanov«, pri čemer je prvo navedel besedilo iz Ostromirja (1057) kot zgled stare cerkvene slovanščine, nato pa ustrezna mesta iz drugih staroslovanskih spomenikov 1368, 1372, 1816, bolgarsko 1833, Vukovo 1824, srbohrvaško oz. hrvatskosrbska iz let 1553, 1824, 1584, 1640, 1808, 1831, 1806, kajkavski 1651 in 1778, prekmursko 1771, Dajnko 1826, kranjska 1557, 1567, 1584, (koroško 1780), 1800, 1825 in »učnega prijatelja po grškem izvirniku«/verjetno J. Zupana/, nakar kot 1. dodatek sledi koledar iz Ostromirja, ki potrjuje njegovo zahodno-cerkveno pripadnost, sledijo pa še priloge o »karantanskih Moravcih«, o odrazu za nosni o pri Bezjakih, o sv. Metodu pri Moravcih, o spreobrnitvi Karantancev, o zgodovini todonavskih Slovanov (ta del je pozneje v slovenščino prevedel J. Marn). Temu je sledil še Sklep, nekaj povzetek razpravljanja. Pri tem svojem delu je koristno uporabljal cirilične črke za posebne slovanske glasove in s tem nekako uveljavljal približevanje latinice in cirilice (kar v znanosti ne moti).

Kakor znano, je Kopitar zelo želel, da bi izdelali duhu slovanskega jezika ustrezajočo pisavo latinično pišočin slovanskih jezikov; v njej naj bi vsak fonem imel samo po eno črko (podobno sta že pred njim hotela naš Ž. Popović in češki J. Dobrovski); za osrednjo knjižno slovenščino je Kopitarjevo željo uresničil F. Metelko (1825), za radgonsko pa P. Dajnko (1824). Pisavi se nista obdržali. Kopitarjeva ideja pa je sredi 40. let vendarle bila v glavnem uveljavljena za vse slovanske latinične jezike z izjemo poljščine, čeprav na podlagi češke pisave s Kopitarju tako neljubimi diakritičnimi znamenji. – Že v svoji slovnici 1808/1809 je Kopitar uveljavil tudi svoj (in Vodnikov) nazor o nedobrodostnosti po nepotrebnem iz drugih jezikov (zlasti iz nemščine) prevzetih besed, pa tudi skladenjskih pojavov. V tem je v bistvu tudi v celoti uspel pri svojih naslednikih, tako da imamo svoj knjižni jezik zelo raznemčen (kolikor je pri tem bil preveč poslovanjen, pa je na to že na začetku tega stoletja opozarjal Breznik).

Za Zoisovim omizjem je zrasla tudi misel o nujno potrebnem zajetju slovenskega besedja v slovar, vendar Kopitar sam tu ni bil uspešen (pač pa je na tem veliko delal Vodnik). Do tiska pa je to delo sedaj uspevalo Štajercu (A. T. Murko) in Korošču (A. Ja-

nežič), šele pozneje v drugi polovici 19. stoletja so bili pri tem uspešni Slovenci osrednja (1860 Cigaletov, 1894 in 1895 pa Pleteršnikov slovar, prvega nemško-slovenski, drugega slovensko-nemški, za oba je dal denar ljubljanski škof A. A. Wolf).

Kopitar je bil mnogostransko zainteresiran filolog (proučevalec jezika in besedil) in zgodovinar zlasti teh vprašanj. Kot cesarski cenzor za slovanske (celo tudi ukrajinskega jezika) in balkanske knjige je prihajal v stik s predstavniki vseh teh ljudstev, ne le z besedili njihovih jezikov, ter jih z ljubeznijo predstavljal tedanji zahodni Evropi v časopisu in pismih znamenitim ljudem. V njih študij se je poglobljal zlasti v obširnih oceanah (izhajajočih) del, obravnavajočih ta vprašanja. Pri tem je odkril balkansko jezikovno zvezo, t. j. skupnost enakih jezikovnih lastnosti rodovno sicer neenotnih jezikov, kakor so romunščina, srbsčina, bolgarščina, grščina in albanščina. – Ves navdušen je bil za srbsko narodno pesem in jo veliko prevajal v nemščino, da jo je tako delal dostopno zahodni Evropi. Njegov raziskovalni trud v zvezi z vsemi temi jeziki bi resnično zaslužil izčrpno obravnavo; enako njegovo navdušenje (in kritičnost) za slovansko sploh.

Znanstvenikom svoje dobe je pisal velikansko število pisem in v njih obravnaval živa vprašanja ne le cerkvenoslovanistike, ki mu je bila poleg grecistike najbolj pri srcu, ampak tudi posameznih filoloških tem skoraj vseh slovanskih jezikov in že omenjenih drugih. Dajal je tudi dragocene pobude obetavnim filološkim delavcem pri nas doma (Metelko, Ravnikar, Čop, zlasti pa Miklošič, ki ga je pridobil za slavistiko) in v svetu, kjer je Srbom – ti so mu bili zelo pri srcu – vzgojil odličnega Vuka Karadžića kot slovaropisca in zbiralca narodnega blaga, sprva se je močno zavzemal tudi za Šafarika, bil pa je tudi nadvse vdan učenec in spodbujevalec velikega Dobrovskega (da je na primer napisal slovnico stare cerkvene slovanščine). Dosegel je ustanovitev stolice za slovenski jezik na ljubljanskem bogoslovju (in si želel podobnih ustanovitev še za več mest v slovanskem svetu Avstrije), bil je med dvanajsterico podpisnikov peticije na cesarja za ustanovitev akademije znanosti na Dunaju, zaslužen je za dunajsko univerzo (Kopitarjeva častilna plošča v avli univerze), delal je celo za unijatsko visoko šolo v Rimu. Kot skriptor in kustos dvorne knjižnice na Dunaju je bil nenadomestljiv in nadvse uslužen

informatore znanstvenikom, iz vse Evrope, ki so tam iskali informacij o zadevah dežel, jezikov in ljudstev, za katerih jezike je bil cenzor in jih je tudi proučeval ali spremljal slovstvo o njih. Itd., itn. Bil je jezikovno-kulturnim zadevam naklonjen ocenjevalec in pospeševalec, vendar tudi strog sodnik in polemik, kjer je šlo za kulturno ali strokovno nemarnost ali celo za nepoštenost (Kraljedvorski rokopisi, neprijetne zadeve z nekim Poljakom).

Jerneja Kopitarja širša slovenska javnost gleda skozi za šolarje in dijakke prirejeno liberalno ideološko optiko pretežnega dela novodobne slovenske literarne zgodovine, ki Kopitarja prikazuje predvsem kot »krivičnega« ocenjevalca 4. zvezka Kranjske čbelice in ironično razpoloženega duhovitega in temperamentnega branilca metelčice leta 1833, pa še ozkega moralista, nasprotnika moderni slovenski poeziji Prešerna, kar vse ni res. Proti tej slovstveni zgodovini je nastopil že R. Nahtigal, ki je izrazil svoje nezadovoljstvo s prikazom Kopitarja v Slovenskem biografskem leksikonu (v bistvu Kidričevem), »ali v raznih delih, tičočih se zgodovine slovenske književnosti«. Opozarjal je tudi na »žaljav/a/ epitet/a/« v Kidričevem Prešernu (npr. »pobalinskost«, »repenčiti se«), ki so mu nedopustna, ko gre za »mož/a/, ki je bil tedaj star triinpetdeset let in evropska celebriteta«. S pohvalo pa je Nahtigal omenjal obširni življenjepis Kopitarja spod peresa ruskega »specialnega objektivnega in kritičnega raziskovalca N. Petrovskega«.

Spomin na Kopitarja znanstvenika in človeka v najplemenitejšem smislu ohranjajo izdajatelji njegovih del, tako že Miklošič, ki je leta 1857 izdal I. del njegovih »manjših spisov«, za tem Nahtigal, ki je 1944 izdal dve debeli knjigi Kopitarjevih del kot II. del njegovih spisov (s prekorišnim komentarjem in stvarnim ter imenskim kazalom, za tem pa izdajatelji dopisovanja Kopitarja z evropskimi celebritetami tedanjega časa, tako z nedosežnim Dobrovskim (V. Jagič), s Zoissom (F. Kidrič), J. Grimmom (M. Vasmers), z Vukom (prim. Vukova prepiska, 2 knjigi). Gotovo je tu zaslužen tudi J. Marn (Kopitarjeva spomenica) in zlasti N. Petrovskij, ki je napisal obširno monografijo Prva leta dejavnosti J. Kopitarja (seveda v ruščini). Drobčen zbornik ob 200-letnici Kopitarjevega zbornika leta 1980 sem pripravil tudi sam. Gotovo bi bila dolžnost slovenske slavistike, pa tudi drugih filologij pri nas, da bi dokončali izdajo Kopitarjevih filoloških

del, med drugim pa prvenstveno poskrbeli za prevod v slovenščino njegovega največjega dela, Glagolita Clozianusa. Svoje spoštovanje do tega očeta modernega slovenskega jezikoslovja in filologije pa bo Filozofska fakulteta letos (1994) skušala izkazati z organiziranjem mednarodnega simpozija o Kopitarjevem življenju in delu. Prav bi bilo, ko bi mu Ljubljana izkazala dolžno čas tudi s poimenovanjem naše narodne in univerzitetne knjižnice po njem, ne le zaradi tega, kar smo o njem povedali v tem sestavku, ampak ne nazadnje tudi zaradi tega, ker njega in barona Zoisa knjižnici tvorita bistveno sestavino knjižničnega zaklada te ustanove.

Jože Toporišič

VELIK PESNIK VREDNOTE

Ob 150-letnici rojstva Simona Gregorčiča

Spominu Staneta Severja

S kakim pesnikom se lahko srečuješ v dolgotrajnem, tako rekoč rutinskem prijateljstvu, a kdaj pride tudi do trenutka, razodetvenega trenutka, ko pesnik plane tako rekoč pred tebe ves nov, kot starozavezni angel: in takšen trenutek je nepozaben.

Simon Gregorčič je tako »planil« pred me pred leti. Bilo je v – italijanski – Gorici. Neko tamkajšnje kulturno društvo me je zaprosilo, da bi spregovoril o pesniku. Igralec Stane Sever pa naj bi nastopil kot recitator.

Bilo je edinič, ko sem se osebno srečal z velikim odrskim umetnikom. »Angela« je pred me poklical s svojim edinstvenim igral-

skim darom prav on, takrat že od življenja, a ne od umetnosti trudni Stane Sever.

Ko sem jaz nehal govoriti, je stopil pred poslušalstvo on, s svojo možato zajetnostjo. Njegov igralski genij si tako rekoč zaznal že iz njegovega koraka: dvorano je nabil v slovesno pričakovanje že, ko je stopal na oder. Občinstvo je bilo njegovo, preden je odprl usta.

Recitiral je pesem V pepelnični noči: eno tistih pesmi, ki so morale navdihniti Čeha Štíbrnya, častnika na soški fronti v prvi svetovni vojni, da je v svoji knjigi o našem pesniku tvegati trditve, ki morda ni tako nemogoča – da namreč Gregorčič spada med največje pesnike sveta.

Rekel sem »recitiral«. Pa bi moral reči: spreminjal prostor okrog sebe, razmikal zidove dvorane, jo dvigal v ekstazo vstajenja. Ja, ob tistem njegovem recitiranju, nabitem nekih nočnih globin, si tako rekoč zaslutil trombo poslednjega dne:

*Le vstani, uborni narod moj,
do danes v prah teptan,
pepelni dan ni dan več tvoj,
tvoj je vstajenja dan!*

Ali Gregorčič ne bi bil Gregorčič, ves kar ga je – kar je v njem kozmičnega zama-ha, besedne melodije in tehnične spretnosti, – tudi ko bi bil napisal samo to pesem?

Pa je napisal še Nazaj v planinski raj, Ujetega ptiča tožba, Veseli pastir, Soči...

Napisal je več kot je potrebno, da ob njem zapišemo oznako: veličina.

S plitvin postmoderne, iz doline Niča, iz puščave Navrednote lahko ta osem-tisočak še laže izmerimo.

Tu smo v pogorju, ki je v preprih Večnega, polnih ognja in miline. V pogorju, tako rekoč geološko sestavljenem iz ene prevladujoče prvine: vrednote.

Gregorčič, avtor Predsmrtnic in Pogreb-nic, predobro ve, kaj je življenjska tragika. A ne ve, kaj je moderni Nič. Njegov svet ves žari od smisla kakor od jutranjega sonca. Morda tudi zato, ker je preveč pesnik, da ne bi videl tega smisla v stvareh in v človeku. Poezija v njem ni precejanje metafor, ampak milost, voda iz skale. Nekaj, kar se mu izliva samo od sebe kakor Rimljanu Ovidu: Quidquid temptabam scribere, versus erat – Karkoli sem poskušal zapisati, je postajalo stih. Odtod lastnost njegove poezije, ki je sodobna poezija nima: komunikativnost. Gregorčič je pesnil, da bi ga razumeli. In

slovenski človek mu je prisluhnil bolj kot Prešernu. Če je nemški vojak v prvi svetovni vojni nosil v nahrbtniku svojega Nietzscheja, je marsikateri slovenski vojak nosil v žepu svojega Gregorčiča.

Samo odpreti mu ga je bilo treba, da ga je objela daljna domovina – z žarom svojih planin in z žalostjo potujčene zemlje, s tiho slovesnostjo kmetске hiše in glasom pojočega pastirja, z znanjem na polju in z lastovkami pod krovom...

Gregorčič, sin kmečke hiše, iz katere je prinesel tudi elementarnost duha in čutenja, je vili poezije vrnil zlate gosli in segel po javorovih. Ni se šel igrati v pesniški peskovnik, ampak se je spustil v kamnolom srca.

Kot pesnik je videl, kar je bilo treba in je vredno najprej videti: ne sebe, ampak široko morje biti – življenje, kozmos, kulturo...

Videl je, onkraj kakršnekoli meščanske, ideološke ali kulturniške zagrajenosti, velika dejstva v življenju, kozmosu in kulturi.

V življenju je videl ljubezen, prijateljstvo, revščino, smrt, narod.

V kozmosu je videl veličastno snovanje materije, čudež biologije in astronomije, čar zvezda in cvetja, rek in planin, oljke in vinske trte, nad vsem pa Stvarnika.

V kulturi je videl – in to še posebej zarisuje obseg njegovega kulturnega formata, onkraj estetizmov – veličino Svetega pisma, Jeremije in Joba, ki ju je upesnjeval, in veličino grško-rimske antike s Homerjem na čelu, ki ga je, neusojeni klasični fiolog, prevajal.

Z eno besedo: videl je to, česar toliko sodobnih stihotvorcev, zagledanih v lastni popek, ne vidi več. In zato je njihova poezija to, kar je: zasebno metaforično igračkanje, zapisano jalovosti.

Vse to je videl, vgrajen v granitni sestav vrednostnega. Za Gregorčiča vrednota – svoboda, pravica, lepota, dobrot – obstaja, kakor obstajata Krn ali Soča. Celó v pesmi, ki velja za magno karto njegovega pesmizma, v pesmi Človeka nikar, najdemo vzklik: Smrti ni! Še več: ta nesrečni duhovnik brez poklica, a ki poklicu ni delal sramote in je vse življenje ostal nedvoumen kristjan – (kakor je ostal kristjan drug nepoklican duhovnik in manjši pesnik, njegov sodobnik Anton Medved) – je v isti pesmi videl v Bogu »obraz ljubezni in resnice« (Mahnič naj bi bil rajši videl poudarek pesmi tam, pa bi bil lahko našel negacijo nihilizma v sami pesmi).

V današnjem medlem, pritlikavem in kaotičnem času nevrednote se nam Gregorčič prikazuje kot eden največjih ne samo pesniških, ampak tudi etičnih, krščanskih glasov v naši literaturi.

Alojz Rebula

JOSIP JURČIČ

Ob stopetdesetletnici pisateljevega rojstva

Josip Jurčič (4. 3. 1844 – 3. 5. 1881) si je že zdavnaj pridobil trdno in ugledno mesto proznega klasika v domači književnosti. Njegova dela (vsaj nekatera, npr. Jurij Kozjak, slovenski janičar, Deseti brat, Sosedov sin, Domen, Rokovnjači) izhajajo v novih in novih natisih. Jurčič je doživel usodo t. i. šolskega avtorja v dobrem in slabem pomenu teh besed (kolikor je pač domače čtivo za nekatere spodbudno, za druge pa nadležno). Njegovo prozo kar posrečeno označuje izraz »romantični realizem« (I. Prijatelj). Jurčič se je preskušal v številnih proznih zvrsteh, od kratke zgodbe, preko novele, povesti do romana in v vsaki od teh zvrsti se je umetniško uveljavil. Tudi v dramatikii je zapustil opazno sled, saj je ustvaril kar dva književno-mitska junaka: Tugomerja in Veroniko Deseniško. Tretji sklop Jurčičevega pisanja je časnikarska proza (članki, podlistki, ocene), objavljena v 10. in 11. (zadnjem) zvezku Zbranega dela (v uredništvu J. Logarja). Tako pripada Jurčiču povrh še vidno mesto v zgodovini našega časnikarstva (večletni urednik Slovenskega naroda).

Pri Mohorjevi družbi je izšlo precej Jurčičevih del: od zgodnje povestice Prazna

vera (v Koledarčku Mohorjeve družbe za leto 1864) in mladostnega Jurija Kozjaka, slovenskega janičarja (1864) preko Spominov starega Slovence (v Slovenskih večernicah) tja do Desetega brata (več poznejših izdaj v Slovenskih večernicah – z ilustracijami Ivana Vavpotiča).

Po predvidevanju Mirka Rupla, urednika Jurčičevega Zbranega dela, je bila tudi povest Golida namenjena sprva za Koledarček Mohorjeve družbe 1867, vendar je izšla prvič leta 1866 v Slovenskem glasniku. S prvim poglavjem Golide (povesti iz Napoleonovega časa) želimo ob tej jubilejni priložnosti prikazati prijetno Jurčičevo pisanje za ljudstvo.

Andrijan Lah

Josip Jurčič

GOLIDA (povest po resnični dogodbi)

I

Ko je bil padel Napoleon po nesreči na Ruskem in po izgubljeni bitki pri Lipskem z vrha svoje sreče, začeli so Avstrijanci zopet misliti na izgubljene slovenske dežele, katere je bil Napoleon pod imenom »Ilirija« spravil pod svojo oblast. Sosebno z juga gor so se pomikala avstrijska krdela. Na več krajih so se sprijeli graničarji in Francozje, katerih poslednji so se hitro umikali iz dežele, ker niso čutili hrbta naslonjenega.

Ponkračev mali mlin je stal v odljudni dolinici pri majhnem potoku. Bilo je okoli devetih zvečer, ko je mlinar Ponkrác, kakih petintrideset let star mož, lino odprl, na vse strani po mesečni noči pogledal in potem, pomaknivši se nazaj, mlinsko lino zopet zaprl in dejal svoji ženi: »Neža, zdaj pa jaz menim, da bi že smela žakelj ječmena zasuti. Žive duše ni nikjer čuti; menda so že odšli francoski in hrvaški soldatje. Le mali merniški žakelj izvleci izpod kleti, jaz bom pa zatvornico odprl.«

Rekši, odpahne duri, katere so bile z velikim, skoro pol čevlja debelim tramom zavarovane, in gre zatvornice odpirat; Neža, njegova žena, ki je bila za kakih pet zim starejša od njega, vzdigne v kotu tri deske iz tal in pokazala se je luknja v zemljo. Tu noter sta bila žito in druge vrednosti skrila pred sovražniki. Kmalu se je zaslišalo klopotanje velikanskega mlinskega kolesa.

»Daj no brž, daj!« vpije mož, ki je bil zopet nazaj prišel in skrbno zapahnil vrata.

»Ali je težko; čakaj, da na glavo denem.

Vpiti pa ni treba tako, fanta boš zbudil, ki je zaspal,« oglašča se mlinarica iz podzemске luknje in precej potem pride z žakljem na glavi po lestvi gor. Mož pogleda na stransko klop, kjer je spal devetletni fantič, pa vzame ženi žakelj z glave in ga nese na tečaj zapisat.

Dolgočasno in enomerno se je razlegalo šumenje na lopate padajoče vode in klopota nje mlinskega sita, ki je izpod kamna treslo moko v predal. Slabo brleča leščerba je na pol osvetljevala prostorni, z vsakovrstnim orodjem in razno šaro napolnjeni mlin.

»Neža,« dejal je mlinar Ponkrác, ko se je usedel na panj svoji ženi nasproti in pipo tobaka napravil, »Neža, Janezek razodet spi; zeblo ga bo in zgavja nima nič. Vzemí moj kožuh tam s klina in odeni ga pa pod glavo mu kaj zatlači.«

Skrbljivo je mati postregla spečemu sinu, kakor je mož veleval, in se zopet usedla v dve gubi.

»Neža,« začne zopet Ponkrác govoriti, »na današnji dan je ravno dvanajst let, kar sva se vzela. Kregala in prepirala se nisva, hvala Bogu, kajne da ne?«

»Kako ti to na misel pride, ravno nocoj!« zavzame se ženica.

»Glej, ravno to sem ti hotel povedati. Tako mi je nekaj čudno pri srcu že cel dan. Otodi sem Janezka pogledal, pa se mi je tako milo storilo, da so mi solze v oči prišle. Da bi le že enkrat nocojšnja noč minila! Posebno zdaj zvečer, ko se je dol z rebri slišalo streljanje, bilo mi je prav tesno. Nikjer nisem imel miru. Kaj praviš, kaj to pomeni?« dejal je mlinar.

»Beži, beži!« zavrne ga žena, »saj si bil včasí pameten! Kaj bi take prazne marnje imel. Misli na kaj božjega, očenaš pomoli, pa te bo minilo.«

»Saj zdaj me je že ponehalo nekoliko. Le popred sem vedno mislil, da bo še gotovo kaka nesreča prišla na najino hišo.«

»Kar je božja volja, to se bo zgodilo. Fajmošter so dejali, da še las človeku z glave ne pade, če Bog tega noče. – Le izbij si vse neumnosti iz glave, pa se Bogu priporoči in malo zadremli. Sinoči nisi spal, truden si. Bodem že jaz čakala, kadar ječmen poteče, potlej te bom že zbudila, da boš zatvornico spustil in vodo priprl.«

Ponkrác je bil dober mož, ubogal je ženo in se je ulegel. Kmalu je glasno smrčal. Žena pa je sklenila roke in je jela moliti.

Ni dolgo tako čepela, ko nekdo glasno na vrata potrka. Mlinarica se je tako ustraši-

la, da se ni mogla z mesta ganiti. Šele ko vdručič nekdo močnejše sune ob vrata in je bilo tudi več glasov zunaj slišati, plane pokonci in potrese moža za roko: »Vstani!«

»Kaj pa je?« vpraša Ponkrác še na pol v spanju. »Ali se je že ves ječmen semlel?«

»Nekdo trka na vrata! Kaj hočeva početi? Odpreti ne sme!« pravi mlinarica.

Ponkrác skoči na noge. Ravno v tem hipu je začel tisti zunaj strahovito na vrata nabijati.

»Kdo je?« vpraša mlinar, kar je najglasnejše mogel. Zunaj sta se dva glasa odzivala in loputala ob vrata še bolj, ali mlinar ni razumel, kaj bi rada.

»Francozje so!« dejal je svoji ženi, »odpreti morava, drugače nam vrata razbijejo ali pa zid razkopljejo.«

»Bog in sveta Mati božja pomagaj!« izdihne mlinarica. Ponkrác pa odrine zapah in odpre duri.

Ker je bil mlin čisto na samoti, ni bilo še nikdar nobenega vojaka blizu. Lahko si je torej misliti strah matere mlinarice, ko je videla dva moža, grda, velika, s puško in sabljo v mlin stopiti. Brž se je ustopila pred svojega sinčka, ki se je bil v tem hrupu zbudil in boječe stisnil za materin hrbet, kakor da bi bil tu najbolje zavarovan.

Prvi izmed dveh vojakov je bil krvav po obrazu. Bil je menda ta dan v boju ranjen. Strahovito grdo je gledal, kakor je mlinarica včasí pozneje pravila. Drugi je imel neko košarno v roki, katero je na tla postavil. Oba sta začela zdaj ogledovati okoli sebe. Prvi je vzel pest moke iz kadunji; ko pa vidi, da ni pšenična, vrge jo je jezno po tleh. Moral je biti lačen; kajti hleb kruha, ki ga je zagledal, poprijel je z obema rokama in razdelila sta si ga; vsak pol v roko vzemši, sta začela mirno gristi skorjo za sredico.

Mlinar in mlinarica sta se že tolažila, da ne bo nič hudega, da se bosta najedla in šla. Mlinarici sta se že skoraj smilila, ko je videla, kako jima črni kruh v slast gre. Stopila je torej tjakaj v stransko mlinsko kamrico, tam vzela s peči pol skleda kaše, ostanek nocojšnje večerje, in jo je jima postavila.

Toda tisti grdogled je tako neznansko zarentačil, da je mlinarica strepetala, prijel skledo, kašo in žlico in vse vkup treščil na tla. Tovariš mu je nekaj povedal, oziral se je potem navzgor po gredah in mlinarici vpil: »Gallina, gallina, gallina!«

»Menda bi golido rad imel,« reče žena vsa v strahu možu. »Pojdi, pojdi pa mu prinesi golido, naj počne ž njo, kar hoče.«

In Ponkrac gre tja v zadnji kot, poišče med drugo posodo golido, iz hrastovih dog narejeno in spodaj z železnim obročem nabito. To nese Francozu.

Gallina, kar je Francoz hotel imeti, pravi se v romanskih jezikih kokoš. Ko je torej vojak videl, da mu je mlinar golido namesto kokoši prinesel, mislil je, da se hoče iz njega norca delati. Jezen je bil že morda zavoljo bolečine, ki mu jo je rana prizadela, še bolj pa se je pri tej priči razjaril. Ko bi trenil, pograbi golido in mlinarja tako z železnim robom po glavi udari, da se je mož kar zvrnil in ne ganil več.

Vidé moža mrtvega na tleh, začne mlinarica strahovito vpiti in na pomaganje klicati. Mali Janezek pak kljubovalno s palico nad Francoza zamahne, ki je očeta tako udaril, da so padli.

Morda tuji vojak ni mislil kmeta na smrt udariti; kajti nekaj časa je strmé gledal, kaj je naredil, potem pa prijel pajdaša in oba sta se naglo odpravila. Drugi izmed nju je celo pozabil svojo košarnico, v kateri je bilo nekaj zavitega.

Bilo je pa tudi za hudobneža poslednji čas, da sta se odtegnila. Kajti komaj dobrih pet minut pozneje je prišlo kakih pet kmetov, s palicami in beti oboroženih, mimo mlina, ki so že od daleč slišali vpitje in prišli gledat, kaj je.

Nič ni pomagalo, da so pobitega mlinarja škropili z vodó. Hudobnež ga je bil z železnim robom težke golide ravno prek desnega senca tako udaril, da je bil na mestu mrtev.

Da bi bili šli za Francozoma, to se jim ni varno zdelo; ker je vedel vsak, da se vse krdelo pomiče proti meji, da je potem bolje, če je človek čim dalje od njih.

Ko so pa popuščeno Francozovo košarnico preiskali, našli so v njej v cunje zavitega kakega pol leta starega – spečega otroka.

JURIJ KOZJAK

slovenski janičar

Izmed Jurčičevih del je ravno Jurij Kozjak tisti, ki je doživel največ prevodov in tuje jezike in je verjetno to tudi edinstven primer v slovenski književnosti. Največ zaslug za to prevajanje ima duhovnik Ferdinand Kolednik (1907–1981). Sam je Jurija Kozjaka prevedel v francoščino, hrvaščino (tudi posebno izdajo za Gradišćanske Hrvate), italijanščino,

latinščino in nemščino, ti prevodi so izšli v tisku, v rokopisu pa je ostal njegov prevod v španščino. Ferdinand Kolednik je organiziral in delno tudi financiral prevode v armenščino, češčino, kitajščino, litvanščino, novogrščino, poljščino, portugalsčino, retoromansčino in vietnamščino. Po podatkih prof. Janka Modra (Slovenski leksikon novejšega prevajanja, Koper 1985, str. 134–135, 502) je pa Ferdinand Kolednik organiziral in delno financiral tudi prevode, ki so bili že v rokopisu pripravljeni za tisk, pa niso izšli; to so bili prevodi v albanščino, amharščino, arabščino, bengalsčino, bolgarščino, danščino, hebrejščino, kinjarvadski jezik, madžarščino, malgaščino, malteščino, ruščino, tiginski jezik in ukrajinščino. V pripravi pa so bili prevodi v baskovski jezik, beloruščino, bretonščino, esperanto, finščino, hindi, irščino, katalonščino, korejščino, ladinski jezik, lužiško srbščino, makedonščino, norveščino, provansalsčino, jezik Romov (Ciganov), romunščino, sanskrit, sirščino, švedščino in turščino. Kakšna je po Kolednikovi smrti usoda teh neobjavljenih in načrtovanih prevodov, prof. Moder ni mogel ugotoviti. Za primer Kolednikovega prevajanja objavljamo tukaj tri odstavke Jurija Kozjaka, najprej v originalu in nato v latinskem prevodu.

PRVO POGLAVJE

Bili so pri nas na Slovenskem nekdanji drugi in drugačni časi. Ko bi bilo mogoče, da pride kdo naših pradedov z onega sveta, težko bi spoznal spremenjenih vnukov in lastne svoje domovine. Ne mislimo pa samo tiste premembe, ki jo še dandanašnji stari očetje z zapečka pripovedujejo in tožijo, da se je nas napuh poprijel, da se mi oblačimo v tanka, mehka oblačila, naši očetje pak in naše matere so nosili in nosile surovo prtenino domače preje in domačega kroja: temveč menimo le spremembo splošnega življenja vsega ljudstva.

Gospoda po gradovih, zidanih visoko po gorah in gričih in trdno na skalo postavljenih, imela je največjo oblast. Kmet ji je bil bolj hlapec ko prost človek. Nevednost je bila doma pri gospodu in tlačanu, pri bogatinu in beraču. Kjer je pa nevednost, tam je mnogo neumnosti, prazne vere in vraž. Zato se bere v starih listinah, da so v prejšnjih časih marsikatero grše babše, ker so menili, da je čarovnica, posadili na gorečo grmado in jo živo sežgali.

In koliko so zlasti naše slovenske dežele prebile po Turkih! Skoraj čuditi se moramo, da so še take ostale. Svoje pradede pa moramo spoštovati, da so nam ohranili deželo in rod.

Josip Jurčič

COMMENTARII DE VITA ET REBUS GESTIS GEORGII KOZJAK MILITIS IANITIARII SLOVENI

CAPUT PRIMUM

Mutantur tempora, mutantur homines quoque et populi. Cui legi subest etiam regio, quam nunc incolunt Sloveni, Carniola videlicet terraeque finitimae. Si forte antiquus accola illarum partium hodie rediret in vitam, qualem nunc agunt, vix agnosceret prolem, neque terram quam ipse araverat, suam esse putaret. Immo et aetatis nostrae senes ad fornacem sedentes amare queruntur de mutata natione sua, quippe quae superbia turgeat mollibusque utatur vestibus, quales veteres Sloveni despiciabant. Vere! omnia diversa.

Nobiles et procures nationis vitam agbant in arcibus et castellis exstructis in summis montibus atque fundatis in ipsa rupe. Regebant subditos, colonos terrarum suarum, uno imperio velut reguli. Agricola fere servus erat, vix liber. Ignoratio liberarum artium et vitae excultae tam procures quam plebem, divites et pauperes deprimebat. Unde mirum non est, si superstitione, vana credulitas, immo et magia in populo grassabatur. Hinc narrat libri antiqui: saepius anus vetulas velut veneficas et magas in rogo vitam finisse.

Maximum vero detrimentum afferebant terrae Slovenicae crebrae incursiones Turcorum, qui finibus suis egressi quasi quotannis loca nostra depopulabantur. Quamobrem stupendum est gentem nostram non funditus deletam esse. Vere digni sunt laude et grato animo maiores nostri, qui nobis patriam atque sanguinem Slovenicum servarunt.

Josephus Jurčič

Interpres: sac. Ferdinandus Kolednik

Romae – 1959

PO SLEDEH JANEZA PUHA

(1862–1914)

Ob 130-letnici njegovega rojstva

Ko stojim pred pragom njegove rojstne hiše na Sakušaku (Oblačaku) blizu Gomile, sredi Slovenskih goric, ob tisočglavi množici iz bližnjih in daljnih prleških hribov, ki praznujejo 130-letnico njegovega rojstva, me navdaja ganljivo življenjsko občutje.

Ganljivo, če pomislim, da Janez Puh za svojega kratkega življenja gotovo nikoli ni sanjal o tem, da bi ga še več kot sto let po njegovem rojstvu kdo slavil in hvalil njegova dela in uspehe.

Ganljivo, če pomislimo, da je v teh 130 letih sredi teh goric živel na tisoče drugih ljudi, pa se jih danes nihče več ne spominja; odšli so od nas, z njimi pa tudi njihov spomin in njihovo ime v dokončno pozabo.

Ganljivo, če pomislim, da bomo čez sedem let lahko obhajali 100-letnico rojstva še enega slavnega moža s teh hribov, akademika profesorja doktorja Antona Slodnjaka, ki je sicer tudi že umrl, a še naprej živi s svojimi deli sredi svojega ljudstva.

Kaj je potemtakem v življenju in delu Janeza Puha, da ga še 130 let po njegovem rojstvu slavimo, kakor da še zmeraj živi in dela?

To je izreden mož z izrednimi dosežki, ki ga dvigajo visoko nad poprečno vsakdanjost. Živel je v skromnih razmerah kot sin želarja, ki je mogel obiskovati samo enorazredno šolo v domači fari Svetega Lovrenca v Slovenskih goricah. Kljub temu pa se je z ukaželjnostjo dvignil na raven visoko izobraženega moža, ki je več dosegel kot pa številni diplomirani inženirji, s katerimi je delal v lastni tovarni motorjev in avtomobilov, v Erste steiermärkische Fahrradfabrik Johann Puch, kakor jo je sam imenoval.

Kolesa in sploh prometna sredstva so ga že zgodaj kakor očarala in šel je kot vajenec od enega mojstra do drugega, kjer bi imel pač več opraviti s »popraviteli koles«. Prvi je pri nas začel izdelovati bicikle na dvoje enako velikih koles s krogličnimi ležaji in tako spodrinil Francoza Michauja z velikim nevarnim sprednjim kolesom.

Človek, ki brez višjih šol doseže več kakor ljudje z visokošolskimi diplomami, je kar po definiciji genialen. Janez Puh je genij na področju izdelave motorjev in avtomobilov, ki so se odlikovali z izvirno zasnovo,

precizno izdelavo in so se uvrstili med takratne najboljše. Tako piše o njem dobesedno profesor inženir Albert Struna leta 1963 v publikacijah Tehniškega muzeja Slovenije. Z zadnjim tipom njegove izdelave se je vozil tudi avstrijski prestolonaslednik Ferdinand, ko so ga v Sarajevu 28. junija 1914 ustrelili. Na dan 28. junija smo slavili tudi 130-letnico Puhovega rojstva, saj je bil rojen 27. junija 1862.

Slavimo njegov tehniško ustvarjalni genij, ko je že 12-leten zbežal z doma, da bi se izučil za ključavničarja (posebnih mehanskih obrtnih delavnic takrat sploh ni bilo), kar je po več mojstrih v Ptuj in Mariboru odlično dopolnil pri Geršaku (Avstrijci pišejo seveda Gerschak) v sedanji avstrijski Radgoni (Bad Radkersburg). Tam je tudi na prečni hišni strani z velikimi črkami zapisano, da se je v njej Johann Puh izučil ključavničarstva. Marsikdo bi iz tega zapisa sklepal, da je bil »Johann Puh« pač Nemec. Toda rojstna hiša malega želarja na Oblačku in vse, kar je v zvezi z njegovim življenjem, jasno govori, da je bil Janez Puh pravi Prlek, vse življenje čustveno navezan na svoj dom in domače okolje. Prvi, ki mi je pokazal njegovo rojstno hišo, je bil njegov rojak, akademik profesor dr. Anton Slodnjak, prav s svojih Bodkovec na sosednji greben: »Veš, tu pa je bil rojen naš Janez Puh.« Domačini so ga imeli do nedavnega v najlepšem osebnem spominu, kako se je rad z vsakim novim tipom motorja in avtomobila pripeljal čez hribe domov v svojo rojstno hišo. Danes je seveda ta rod njegovih sodobnikov že izumrl; najmlajši bi se ga še lahko spominjali; bili bi danes že čez 90 let stari.

Nemirno podjetnost in ustvarjalnost pa je Janez Puh vsekakor podedoval po svojem očetu, ki je tudi že zgodaj šel po svetu in si pridobival znanje in »goldinarje«.

To razmišljanje me ponese do naslednje misli. Ko smo 1990 obhajali v Ljutomeru stoletnico smrti velikega jezikoslovca Frana Miklošiča, je padla vmes opazka, da je Prlekija dala sicer nadpovprečno veliko število kulturnikov, znanstvenikov in pisateljev, da pa ni dala nobene nadpovprečne osebnosti s področja tehnike in naravoslovja.

Ob takem pomisleku vstane pred nami takoj podoba Janeza Puha, ki s svojimi deli in dosežki odtehta sto inženirjev in tako napolni Prlekijo obenem s plejado tehniško in industrijsko usmerjenih ustvarjalcev. To velja tembolj, če pomislimo, da dosežki njegove ustvarjalnosti segajo še vse do današ-

njih dni in da so prerasli meje stare Avstrije. Že leta 1934 se je njegovo podjetje združilo v koncern Steyr-Daimler-Puch A. G. s sedežem na Dunaju in je še danes med vodilnimi evropskimi tovarnami za motorna vozila. Danes to podjetje zaposluje več kot 4000 uslužbencev, izdelava pa dnevno po 800 koles in 15 terenskih vozil, tako imenovanih »haflingerjev« (ime po pasmi zdržljivih tirolskih konj). Izvirno Puhovo konstrukcijo (za zadnje kolo) so si osvojile tudi tovarne BMW, DKW in Standard. Ne smemo pa prezreti, da ima tudi naš Tomos v Kopru »vso potrebno dokumentacijo od avstrijskega koncerna Steyr-Daimler-Puch« (A. Struna). Motorno kolo SG/SGS 250 cm³ Puch-Tomos je znan model.

Ob praznovanju 130-letnice Puhovega rojstva so se številni Avstrijci strnjeno pripeljali tudi z različnimi starimi tipi Puhovih vozil. Njihov slovesni obhod skupaj z našimi (tudi s kolesarji iz Perutnine) po ptujskih ulicah in vse do rojstne hiše na Sakušaku je dajal celotni slovesnosti kar veličastno podobo in nepozaben vtis. Med govorniki v ptujskem srednješolskem centru je bil tudi zastopnik sedanje avstrijske (Puhove) tovarne. Ne smemo pozabiti, da se ulica ob matičnem obratu v Gradcu (Thondorf) imenuje po Janezu Puhu Johann Puch Strasse. Sprašujem se, ali ima ta zavedni sin naše Prlekije že kje v kakšnem slovenskem mestu tudi svojo ulico? Avstrijci so ponosni nanj, ponosni moramo biti tudi mi, saj nam je želarski sin iz Prlekije ostal zvest vse do svoje prerane smrti. Eno je gotovo: Slovenski biografski leksikon ga še ne omenja; bil je takrat pač nehote preveč enostransko humanistično usmerjen.

Ima pa Slovenski biografski leksikon že Jožefa Veršiča, prvega izdelovalca gibljivih protez na svetu, domačina iz Gornje Radgone. Res pa je, da je prišlo geslo z začetnico V na vrsto šele pred nekaj leti, ko naši kulturniki že načrtno upoštevajo naravoslovno tehniške, industrijske ustvarjalce.

Omenjam pa Veršiča predvsem tudi zato, da pokažem, kako Janez Puh nikakor ne sameva med tehniškimi ustvarjalci, ki so bili rojeni v Prlekiji.

Veršič in Puh imata kar nekaj skupnih lastnosti in usodnih družbenih okoliščin. Tudi Veršič je bil šolsko neizobražen, v šolo ga sploh niso dali, seveda, rojen je bil že leta 1775, skoraj sto let pred Puhom. Tudi Veršič je kljub pomanjkljivi formalni (šolski) izobrazbi dosegel nadpovprečne uspehe. Tako je

postal znan, da so ljudje celo iz Londona in Pariza prihajali k njemu in odvrkli tam izdelane proteze, ko so dobili njegove. Pa še tretja, čisto družbena stran jima je skupna. Veršič je kljub uspehom, postal je častni član kmetijske družbe v Gradcu, razstavljal celo na Dunaju, umrl (1847) kot berač na nekem skednju blizu Stratena, kjer je telesno obnemogel, ko se je vračal s svoje razstave.

In tu nadaljujem z Janezom Puhom. Na njegovi zmagoslavni poti mu ni bilo z rožicami postlano. Tudi on je po končani učni dobi ključavničarja šel po svetu kot »Wanderbursch«, kakor je bila to pač takrat navada. To je bil, rekli bi danes, pač nekakšen »podiplomski« študij: od mojstra do mojstra, da je povsod videl kaj novega in tako postal res izkušen in razgledan mojster, ko je začel delati »na svoje«.

Pa ni takoj delal na svoje. Po končani triletni vojaški službi, kjer je bil kmalu »prvi ključavničar v polku«, si je pri očetu sposodil pet goldinarjev (ki jih je pozneje bogato vračal) in se ustalil v Gradcu (1885). Najprej je delal pri Lapih, potem pri Luschneiderju, pozneje pri Alblu, dokler ni leta 1889 začel na svoje.

Toda tudi tu so se težave vrstile vzporedno z uspehi. Imeti moramo pred očmi, da je v tistih letih, ko je Puh začel z inovacijami pri Alblu in z ustanovitvijo svoje prve tovarne leta 1889, že samo v Gradcu bilo šest tovarn koles, da se je industrija koles razvijala po svetu (v Parizu in Londonu itn.) zelo hitro in je moral premagovati domačo in svetovno konkurenco. Takrat se je preselil iz Annenstrasse v Karlauerstrasse in ustanovil podjetje Styria. S to znamko svojih koles je dosegel v letih od 1893 do 1895 na več znamenitih mednarodnih kolesarskih tekmah (voznjah) od Bordeauxa do Pariza prva mesta.

Takrat kolesarske in motociklistične dirke niso bile to, kar so danes, ko tekmujejo za nagrade. Takrat so bile to preizkušnje vozila in njegove zmogljivosti. Kdor je zvozil do cilja, kljub zahtevnim progam, ne da bi mu vozilo prej odpovedalo, ta je zmagal in lahko nadaljeval s tovarniškim izdelovanjem svojega tipa.

Puh je začel tudi z uporabo motorjev pri dvokolesih. Prvo Puhovo motorno kolo je teklo po graških ulicah že leta 1901; samo dve leti pozneje pa že prvi Puhov avtomobil.

Toda prav ti dosežki so zahtevali ponovne napore, mednarodne dirke. Tako je dir-

kač Nikodem leta 1906 na mednarodnih dirkah na 250 km dolgi progi s poprečno hitrostjo 77 km na uro s Puhovim vozilom dosegel uspeh, ki je ponesel njegovo ime daleč po svetu. Naslednje leto so Puhova vozila dosegla poprečno hitrost 84 km/h.

Zmeraj bolj se je Puh soočal z mednarodno konkurenco v avtomobilski industriji. Če je do leta 1914 razvil že 21 različnih tipov, pa moramo upoštevati, da je bil avtomobilizem v začetku vendarle bolj stvar bogatašev, fevdalcev in mestne gospode. Na podeželju so avtomobil videli le malokdaj. Spominjam se, kako nam je moja tri leta starejša sestra z začudenjem pripovedovala, ko se je vrnila iz mesta Radgone, da je videla na cesti »leteti avto«.

Svetovno konkurenco na avtomobilskem trgu je moral Puh sproti premagovati z zmeraj novimi izboljšavami in napornimi ocenjevalnimi dirkami, kakršna je bila 1907 na Semmeringu in v Bosni na 2000 km dolgi progi leta 1908. Puh se jih je udeleževal osebno. Sem sodijo tudi »vztrajnostne preizkušnje« na progah Budimpešta-Carigrad leta 1912, s Tater na Jadran 1913, po Karpatih 1914 in po Alpah.

V Puhovi tovarni so leta 1912 s 1100 delavci izdelali že 16000 koles, 300 motornih koles in 300 avtomobilov. Za takratne razmere v industriji so to velike številke. Natančnejše tehnične opise njegovih izvirnih vozil glej inž. Albert Struna, Janez Puh-Johann Puch, avstrijski industrialec slovenskega rodu, Ljubljana, 1963 (Publikacije Tehniškega muzeja Slovenije 11), 28 strani, separat s platnicami.

Puh pa je imel sproti težave tudi s financai, če upoštevamo, da je tovarna zahtevala obenem obširno administracijo in številne sprotne investicije. Podjetje je spremenil v delniško družbo. Uprli so se mu tudi delavci s štrajkom leta 1908. Življenjepisci pravijo, da je bil Puh kot izumitelj vsak dan tako poglavljen v strokovno tehniška vprašanja in vse do zadnjega »prvi delavec mehanik«, da niti opazil ni, da je medtem postal že »velik tovarnar«, ki je zaposloval več tisoč delavcev in da se tudi njemu nabira nad glavo »socialno vprašanje«.

Huda nesreča pa ga je ob vsem še zadela, ko mu je leta 1907 požar uničil v skladišču 4000 izdelanih koles in mnogo materiala. Ob vsem tem se ne smemo čuditi, da se je »prvi delavec« že vse prežgodaj do konca zgaral. Že leta 1911 se je resno pokazala slabost srca. Sam se je v svoji prleški prešer-

nosti sicer še šalil na račun svojega srca, češ da je pač zastarela konstrukcija in da vrtljaji ne delujejo prav. Vendar se je stanje vidno slabšalo, da je moral delo opustiti. Prej je bil pač »noč in dan« v montaži in pri konstrukcijah, danes bi rekli »v razvojnem oddelku«. Bila je to delovna morala in vestnost prleškega garača, želarja, ki se v delu izčrpava do konca. Počitka ni poznal.

S težavo, pridnostjo in naporu se je dokopal do veljave, ki sega čez sto let in čez meje domovine. Tako pa je ta osebno skromen in preprost človek, kakršen je ostal zmeraj, umrl že s 52 letom starosti, 19. julija 1914, torej komaj devet dni pred začetkom svetovne vojne.

V zvezi z njegovo smrtjo omenimo še eno potezo njegovega življenja, ki ga obenem označuje za pravega Prleka, soseda prleških muropoljskih konjskih dirkačev, kasačev. Vse življenje je ohranjal veselje do konj. Vse življenje je ob izdelovanju motorjev gojil tudi jahalni šport. Z njim je tako rekoč ponesel s seboj iz Slovenskih goric kos svoje domačije v vele mestni graški promet.

Ironija: bolj ko je z izdelovanjem motorjev porival s cest konje, bolj je hkrati gojil ljubezen do konj.

Prav usodna pa je ta ironija zadnji dan njegovega življenja: Puh, ki je srečno in zmagovito prestal številne mednarodne motorne dirke, je umrl, zadet od srčne kapi v Zagrebu na konjskih dirkah. Tam, kjer se je najbolje počutil, je tudi sklenil svoje življenje.

Pa še nekaj. Domačini še danes pripovedujejo, da imajo v spominu, kako je Puh domačim napovedal svoj zadnji obisk, ko se je mimogrede na poti v Zagreb ustavil doma: pripravite mi gibanice.

Če ostane morda komu še kanček dvoma, ali je bil Puh »pravi Slovenec« ali ne, naj bo ob tej njegovi skromni želji pomirjen: pravi Prlek si še na dan pred smrtjo zaželi gibanic.

Razen vsega tega je znano, da je bil Janez Puh vse življenje čustveno močno navezan na domačo hišo in njene ljudi. Z vsakim novim motornim tipom se je sproti zapeljal domov čez ilovnate klance na greben Sakušaka (Oblačaka). To velja še posebno za leta 1905 do 1913, ko je priropotal s prvim motorjem in prvim avtomobilom.

Pa to mu ni bilo dovolj. Sproti je podpisal svoje starše tudi z denarjem. Brata Martina pa je pritegnil k sebi v Gradec in ga poslal v Budimpešto, kjer je bil zastopnik njegove firme.

Kadar je prihajal domov na obisk, je imel navado, da je v gostilni pri Lovrencu (v nedeljo po rani maši) »vsem vse plačal«, prirejal pravo gostijo. Ljudje so se Puhanova Janeza vselej veselili. Bila pa je to v Slovenskih goricah takrat navada: če je prišel iz tujine domačin, ki je veljal za premožnega, je domačinom v gostilni »vse plačal«. Takim dogodkom sem bil v »starih časih« tudi sam priča. Danes so take ljudske navade že izumrle za mecenij vred.

Z domačini je govoril in si tudi dopisoval v svojem prleškem narečju. To je vsekakor hkrati ponoven dokaz, da je vse življenje čutil slovensko, čeprav je moral v Gradcu uporabljati nemščino, ki si jo je prisvojil šele pri Geršaku v Radgoni; pa tudi Geršak se nemščine ni naučil v domači družini pri svoji materi.

Sploh je za Prleke značilno, da celo kljub visoki izobrazbi med seboj še zmeraj radi po domače govorijo, da si tako utrjujejo svojo prleško zavest.

Kdor pozna Puhovo življenje, temu ni težko dokazati njegovega slovenskega mišljenja; sploh mu ga ni treba šele dokazovati. Za nas je podoba njegove osebnosti jasna. Drugače je pač pri imenu Fritz Pregl, ki je edini Nobelov nagrajenec graške univerze, rojen Ljubljčanin, Slovenec, ki ima še danes sorodnike sredi ljubljanske srenje; ta pa se je v Gradcu le vse preveč prilagodil nemški miselnosti. Zopet drugače je bilo zopet z imenom Fran Holz, ki ga je še mladega avstrijska vlada imenovala za deželnega šefa kmetijstva, ker je bila prepričana, da gre za zavednega Nemca z nemškim priimkom. Bil pa je v resnici zaveden Slovenec, rojen v Ivanjševcih pri Gornji Radgoni; toda že 28. julija 1914 mobiliziran v svetovno vojsko je v avgustu padel na ruski fronti in zapustil dveletnega sinčka, ki še danes živi v Mariboru (elektrotehnik). No, Holz je bil že pred pol stoletja sprejet v Slovenski biografski leksikon. S priimki je imela avstrijska oblast sploh smolo. Tako so za ravnatelja mariborskega učiteljskega imenovali tudi Henrika Schreinerja, v misli, da je velik Nemec; bil pa je v resnici zaveden Slovenec z vso družino vred.

To omenjam ob koncu, ker je v Ljubljani predstojnik odlične znanstvene institucije ob imenu Janez Puh izjavil, da »je to za nas sporna oseba«, češ da ne vedo, ali je bil Slovenec ali ne. To je izjavil enemu od znanih prleških kulturnikov, ki mu je omenil, da bi tudi Puh spadal na naše nove tolaarske

bankovce; ni se mogel dovolj načuditi, češ »tako gledajo v Ljubljani na nas«.

Ljubljanskim dvomljivcem pa ob rojstni hiši s spominskim reliefom Janeza Puha slovesno zakličemo: Janez Puh ni sporna oseba. Janez Puh je slavna oseba naše Prlekije; že več kot 130 preteklih let se razlega njegovo ime po tovarnah in cestah, ne bo pa izginilo niti v prihodnjih sto letih.

Anton Trstenjak

OB 60-LETNICI DUHOVNEGA ŽIVLJENJA

*V miru počivaj slovenske zemlje sin,
vneti ljubitelj visokih planin.
Narodu bil si vodnik do večnih višin.*

Pokrajina, suha in posuta s skalami, sredi nje pokopališče. Zrak je čist, obrisi zarje natančno ločijo zemljo od nebes... In v daljavi mogočna Aconcagua z večnim belim snegom. Na tem koščku ameriške zemlje, pod najvišjo goro Novega sveta, počiva prvi izseljenski duhovnik med rojaki v Argentini, Jože Kastelic. Verzi na kamnitem stebru, ki so mu ga »hvaležni rojaki« postavili na grob, ga predstavijo: Sin slovenske zemlje ter ljubitelj gora, neumorni dušni pastir svojih rojakov, razpršenih po širinah Novega sveta. Ljubezen do gorskih višin ga je gnala na Aconcagua, kjer je za vedno zaspal sredi viharja v letu 1940.

Ob začetku svojega delovanja med Slovenci v Argentini je g. Jože Kastelic jasno spoznal, da njegova fara sega prav do zadnjega rojaka, ozemeljsko je bila torej ogromna. V teh okoliščinah je segel po sredstvu, ki naj bi mu pomagalo opravljati dušno pastirstvo. Ustanovil je list. V Buenos Airesu je že nekaj let izhajal Slovenski tednik, ki je poleg drugih periodičnih publikacij združeval ter informiral slovenske priseljence tudi takrat, ko so ti med iskanjem boljše zaposlitve menjavali bivališča. Maja leta 1933 je Kastelic izdal prilogo k listu. V njej se je predstavil ter napovedal redno izhajanje. Rubrika »Moje versko življenje« je zrastle v 4 stransko prilogo in dobila novo ime »Naše duhovno življenje«. Potem je, že v značilnem formatu, 16. septembra 1933 postala prava revija. Namen g. Kastelica je bil dvojen: po vzgledu domačega katoliškega tiska je želel ponuditi praviloma skromno

izobraženim rojakom v izseljenstvu možnost za kulturno in versko rast. Znal je zbrati okrog sebe nekaj izjemnih sodelavcev: ing. Cirila Jekovca, ta je postal tudi soavtor pomembne Spomenice 1. ljubljanskemu izseljenskemu kongresu leta 1935; Franceta Kraševca, ki je dolga leta razveseljeval bralce s svojimi »Argentinskimi filmi« (še danes priporočljivo branje za tistega, ki želi spoznati južno celino); Gvidona Juga, goriškega pisatelja in novinarja, ter številne mlade samouke, ki so v prozi ali pesmi opisovali stisko človeka v tujini ali radost novih odkritij. V domovini je tudi Kastelic znal privabiti pomembna peresa tudi iz domovine Jožeta Debevca in Rada Bernarika. Revija je dosegla neverjeten odmev, tako je npr. št. 87 izšla v 3.000 izvodih. Posebne izdaje posvečene (npr. slovenskemu dekletu v tujini, jugoslovanski naselbini v Rosariu, ali Slovenski krajini – v veselje prekmurskim rojakom) so bile prave knjige s sto in več stranmi.

S prihodom še dveh duhovnikov: Janeza Hladnika in Davida Doktoriča, je revija dobila bolj popolno podobo. Janez Hladnik jo je popestril s svojimi potopisi, ko je obiskoval tudi najbolj oddaljene rojake, Doktorič, (ki je deloval v Urugvaju) že doma uveljavljen skladatelj in publicist pa s svojimi spomini na Goriška leta borbe proti raznarodovalnem fašizmu. V zgodnjih 40 letih, ko se je bilo potrebno predstaviti kot slovenska skupnost tudi v širši javnosti, da bi dosegli podporo pričakovanjem, ki so jih Primorci (velika večina v skupnosti) gojili glede usode rodni krajev, je Duhovno življenje objavljalo članke tudi v španščini. Tako je France Kraševac pisal v nadaljevanjih slovensko zgodovino od Karantanije naprej. Vanda in Darinka Čehovin sta prevedli ter ilustrirali Finžgarjev roman Pod svobodnim soncem. Veliko člankov je posvečenih položaju Slovencev v domovini. Hkrati pa je revija neprecenljiv vir podatkov o Slovencih v Južni Ameriki, saj so se oglašali tudi iz najbolj oddaljenih mest, predvsem slovenski misijonarji, ki so delovali v Čilu, Braziliji, Ekvadorju, Kolumbiji.

Leta 1948 je njen takratni urednik Janez Hladnik zaključil prvo obdobje s priokusom grenkobe. S prihodom slovenskih političnih beguncev so zrastle tudi zahteve slovenske skupnosti glede verskega tiska. Vojna je povzročila svojevrstno ločitev. Stara, predvojna skupnost, ki je štelá čez 20.000 ljudi ter bivala že več kot 20 let v tujini, je spreje-

la novo jugoslovansko ureditev predvsem zato, ker je ta prinesla priključitev Primorske k Jugoslaviji. Povojna, strnjena skupina izseljencev pa je drugače in boleče doživela sistem, ki je prevzel oblast v domovini. Razdelitev, čeprav nikoli popolna, je oddaljila obe skupini eno od druge. Hladnik je oddal uredništvo. Duhovno življenje je doživelo temeljito spremembo predvsem s poglobljenimi verskimi prispevki. Objavljanje literarnih, tako proznih kot poetičnih del, pa se je nadaljevalo. Velika imena slovenske skupnosti v Argentini so med sodelavci: Vinko Brumen, Mirko Kunčič, France Papež, Nikolaj Jeločnik, Zorko Simčič. Tudi znana imena iz zamejstva in domovine (Ljubka Šorli, Milena Merlak, E. Cevc, S. Majcen, V. Truhlar, R. Vodeb). Kot je ugotovila arhivarka Rozina Švent iz NUK, ki je letos dokončala natančno bibliografsko kazalo vseh 60 letnikov, »je bilo v reviji objavljenih preko 8.200 razprav, člankov, poročil in drugih prispevkov. V njej je sodelovalo več kot 1.300 avtorjev.« Revija je resnično neprecenljiv vir spoznanj ter hkrati ogledalo sicer oddaljene izseljenske skupnosti, ki pa je sestavni del slovenskega občestva. Šestdesetletnice so se rojaki v Argentini spomnili maja letos. V domovini je v oktobru znanstveni simpozij skušal osvetliti nastanek slovenske skupnosti v Južni Ameriki, njen razvoj ter posebej vlogo Duhovnega življenja pri tem. Hkrati bo tudi izšla omenjena bibliografija, odločen pripomoček za nadaljnji študij tako bogate vsebine.

Ko se klanjamo spomenu ustanovitelja ter vsem ostalim prizadevnim urednikom in sodelavcem, naj nam bo dovoljeno porovati z mislijo na visoko zasneženo glavo mogočne Aconcague. Slovenska noga je večkrat stopila na vrh in po vsaki vrnitvi v dolino se je ustavila tudi pri Kastelčevem grobu. Slovenci, ki živijo v Mendozi, to je v neposredni bližini, so Kastelico ob 50. letnici smrti odkrili tudi spominsko ploščo v planinski koči, ki, vsa slovenska, domuje v daljnih Andih.

Irene Mislej

MSGR. ALBIN KJUDER

»Hvaliti hočem vrle može ... bili so v časteh pri svojih sodobnikih in v njihovih dneh je odmevala njih hvala« (Sirah 44,1,7).

V letu 1993 mineva stoletnica rojstva zaslužnega primorskega duhovnika msgr.

Albina Kjudra. Naj bo pričujoči članek majhna oddolžitev njegovemu delu, da njegov spomin ne ugasne.

Rodil se je na Krasu v Dutovljah 25. februarja 1893 in je bil 5. marca istega leta krščen za Albina (v ljudskošolskih Izvestjih ga tudi nazivajo Zorko, vendar se to poimenovanje ni obdržalo). Njegov oče Mihael, skromen kmet, se je bil iz bližnjih Kazelj priženil h Tubeljčavim v Dutovlje in se tam drugič poročil z Vipavko Frančiško rojeno Furlan (Ferlan) s Svinega pri Šmarjah. Imela sta kar 11 otrok, Albin je bil tretji iz tega zakona in prvi deček. Prve štiri razrede osnovne šole je v letih 1899–1903 obiskoval v domačem kraju, kjer sta nanj postala pozorna domača učiteljica Goričanka Cilka Kotnik (pozneje poročena Repič) in veroučitelj župnik Nikolaj Žugelj, ki sta mu omogočila nadaljnje šolanje v Trstu. Po končani dvoletni nemški pripravnici (1904–1905) je bil sprejet na nemško državno gimnazijo in jo kot dober učenec v letih 1905–1913 uspešno dovršil z maturo 8. julija 1913. Zaradi ubožnega družinskega stanja je bil ves čas oproščen šolnine. V tržaških dijaških letih je stanoval pri svojem velikem dobrotniku in stricu, barkovljanskemu župniku msgr. Antonu Kjudru ter bil po lastnih besedah deležen resne in trde vzgoje. Stroga teta Alojzija mu je skopo odmerjala proste izhode. V poletnih mesecih se je smel le po eno uro kopat v barkovljanskem zalivu, v poletnih soparnih dneh pa je včasih s stricem–župnikom in teto–gospodinjjo ter skupino strežnikov na stričevi ladjici odplul za par ur na morje »se hladit«. Duhovno ga je v dijaških letih vzgajal znani tržaški duhovnik Jakob Ukmar. – Po maturi je brez oklevanja prosil za sprejem v bogoslovje ter bil po škofu Andreju Karlinu 16. septembra 1913 tudi sprejet. Prva dva letnika bogoslovja je opravil v goriškem centralnem semenišču. Ob vstopu Italije v vojno 1915 se je goriško bogoslovje preselilo v Stično na Dolenjsko. Kjuder pa je dovršil tretji letnik v ljubljanskem bogoslovju (stanoval je pri lazaristih na Taboru). Po tretjem letniku ga je tržaški škof Karlin 24. junija 1916 posvetil v duhovnika v ljubljanski cerkvi Srca Jezusovega, novo mašo je 2. julija 1916 pel v »svojih Barkovljah«, ker so bile rojstne Dutovlje zaradi bližnje fronte prenatrpane z vojaštvom. Četrty letnik je nato prebil v ljubljanskem bogoslovnem semenišču.

Prvo službo je nastopil 1. julija 1917 kot kaplan pri stricu v Barkovljah, a že 1. sep-

tembra 1918 je bil prestavljen za kaplana h Staremu sv. Antonu, kjer je bil pridigar za Slovence, pevovodja in organist pri slovenskem bogoslužju, od 14. marca 1919 nekaj časa tudi notar pri škofijskem ordinariatu, katehet najprej na nemški državni deški ljudski šoli (1918) in na nemški nautični akademiji (dva meseca pred koncem vojne) in nato štiri leta na italijanski osnovni šoli Edmondo de Amicis. V tem času je od 21. do 23. septembra 1920 opravil župniški izpit. S prihodom Italije je v Trstu zavel nov veter. Bržkone na pritisk oblasti je bil Kjuder od Starega sv. Antona 20. januarja 1924 premeščen za kurata v osrednjo bolnišnico Regina Elena, ne da bi poskrbeli za imenovanje slovenskega naslednika. S tem je bila slovenska služba božja v tej mestni cerkvi ukinjena. V tržaški bolnišnici je ostal do 24. junija 1924.

Ker je bil tedanji tomajski župnik in dekan Matija Sila zaradi starosti in onemoglosti upokojen in je bil zaradi upiranja upokojitvi celo suspendiran, je mladi Kjuder na pritisk tržaškega škofijskega ordinariata 31. decembra 1923 prosil za tomajsko župnijo. Glede na to, da je imela nad župnijo patronat država (od 15. stoletja dalje devinski grofje, nato avstrijska država, končno po letu 1920 italijanska vlada), je bila prošnja preko ordinariata naslovljena na državno oblast. Izmed treh kandidatov je 7. maja 1924 italijanska oblast izbrala A. Kjudra, ki je tako moral do poloma Italije 1943 oddajati tržaškemu kapitlju obligatni prinos (contributo mensale). Bil je zadnji tomajski župnik, ki je po tej poti prišel do svojega imenovanja in zadnji, ki je še odraščal »contributo mensale«. Državnemu imenovanju je sledil cerkveni dekret in umestitev po novodošlem tržaškem škofu A. Fogarju 6. junija 1924. Obenem je bil imenovan za rednega spovednika v tomajskem samostanu šolskih sester in kmalu za uradnega zastopnika javnih interesov omenjenega reda pred italijansko oblastjo. Ob prihodu v Tomaj 18. junija 1924 je pokazal dokajšnjo diplomatsko spretnost, saj si je na mah pridobil nezaupljivega bivšega župnika Sila, ga rešil suspenza in z njim poslej prijazno shajal do starčkove smrti 1925.

V času svojega župnikovanja v Tomaju je, čeprav sam na fari, upravljal večji del tudi Kazlje, večkrat začasno Avber, občasno Skopo in Koprivo in Dutovlje. Škof Fogar ga je 21. maja 1929 potrdil za asistenta duhovniškega združenja »Unio apostolica«

v škofiji. Glasbeno nadarjenega duhovnika je nato isti škof 12. januarja 1934 imenoval za škofijskega orglarskega kolavdatorja. Tudi škof A. Santin mu je nalagal nove obveznosti. Tako ga je 8. avgusta 1941 imenoval za župnika-svetnika in 11. avgusta za namestnika moderatorja duhovniškega udruženja častilcev svetega Rešnjega telesa (sacerdotes adoratores), 30. junija 1943 za svetnika v škofijski ustanovi »Opera pro seminario diocesano«, 9. avgusta 1946 za vršilca dolžnosti dekana v dekaniji Dolina.

Po priključitvi k Jugoslaviji je blizu leto dni (od 16. novembra 1947 do 15. oktobra 1948) prisilno pavziral, ker mu je nova oblast odrekla pristanek delovanja.

V spremenjenih cerkvenih razmerah je jugoslovanski del tržaško-kopske škofije bil najprej pod upravo apostolskega administratorja v Pazinu, nato je njen slovenski del 21. aprila 1951 prevzel v upravo ljubljanski škof A. Vovk (Koprščino v coni B STO-ja 13. oktobra 1954). Toda že v prvih jesenskih dneh 1955 je ljubljanski škof Vovk iz Zagreba napisal Kjudru pismo: »Dragi sobrat v Gospodu! V dneh, ko je tomajsko grozdje dozorelo in ga bodo krepko stiskali za žlahtno vino, javljam, da ste po volji Svete Stoliče dozoreli za še bolj odgovorna dela v božji Cerkvi.« – Kaj se je zgodilo? Papež Pij XII. je slovenski del tržaško-kopske škofije v Jugoslaviji 28. septembra 1955 izročil v upravo administratorju jugoslovanskega dela goriške nadškofije dr. M. Torošu v Novi Gorici in mu na Tržaško-kopskem dodelil v pomoč kot delegata A. Kjudra, ki je bil obenem imenovan za apostolskega protonotarja »ad instar« in je na tem ozemlju dobil tudi pravico deliti sv. birmo. Administratura je obsegala dekanate: Koper, Krkavče, Klanec, Tomaj-Sežana in Postojna, v katerih je bilo 46 župnij. Predaja in prevzem uprave sta se izvršila v Ljubljani 24. oktobra 1955. Ob tej priliki je dr. Toroš s posebnim dekretom imenoval A. Kjudra za svojega delegata na slovenskem ozemlju tržaško-kopske škofije, si pridržal temeljne pravice in svojemu delegatu dovolil birmovanje ter pravico nositi protonotarske insignije le, dokler bo delegat in samo na Tržaško-kopskem ozemlju.

V naslednjih šestih letih je Kjuder prehodil vse župnije, vizitiral in birmoval, urejal in svetoval. 2. januarja je postal še predsednik cerkvenega zakonskega sodišča za svoj del ozemlja in ostal to do 28. junija 1961. Po smrti sežanskega dekana J. Glažerja 25. ma-

ja 1961 je bil imenovan za dekana tomajsko-sežanske dekanije. – Konzistorialna kongregacija je 28. junija 1961 izvedla na južnem Primorskem nadaljnje spremembe. Slovenski del reške škofije, ki je bil od 1951 pod upravo ljubljanskega škofa, je dodelila v upravo delegatu Kjudru, ki je obenem postal tudi pravi apostolski administrator tržaško-koprškega ozemlja. Slovenski del reške škofije je obsegal dekaniji Trnovo in Hrušica z 12 župnijami. Predaja slovenskega dela reške škofije se je izvršila v Ljubljani 28. julija 1961 in je stopila v veljavo 1. avgusta istega leta. Za škofovsko geslo si je novi apostolski administrator izbral: »Mir, življenje in večno zveličanje« (Pax, vita et salus perpetua). Obojno ozemlje je tako dobilo skupnega upravitelja, ki je leta 1962 postal še narodni voditelj Apostolske zveze (Unio apostolica) za vso Jugoslavijo. Nova administratura s središčem v Kopru je tvorila lepo celoto, ki je zaslužila skrb in ljubezen posebnega upravljanja. Po odgovornem imenovanju se je A. Kjuder leta 1962 odpravil v Rim na poročanje in pri avdijenci je od papeža Janeza XXIII. prejel nov kelih s pateno kot poseben dar novoimenovanemu ljubljanskemu nadškofu A. Vovku. Leta 1963 je v Koper privabil za prošta zaslužnega duhovnika Leopolda Jurca, ki se je iz Pazina preselil v Koper in prevzel ondotno župnijo. Sam pa se je obotavljal s preselitvijo v Koper (kot pravi Kraševac je bil srčno navezan na rodno grudo), zato ga je tudi neprijetno presenetilo sporočilo državnega tajništva Svetega Sedeža z dne 17. julija 1964, ki je izročilo v upravo vse tri primorske administrature (goriško, tržaško-koprsko in reško) novoimenovanemu goriškemu administratorju dr. J. Jenku ter ga obenem imenovalo za naslovnega škofa akufidskega. S prvim septembrom 1964 je novi škof prevzel v upravo vse cerkveno ozemlje Slovenskega Primorja v Jugoslaviji, iz katerega je leta 1977 nastala sedanja koprška škofija. Za vestno opravljeno delo je Kjuder prejel imenovanje apostolskega protonotarja »ad instar«. Poslej je vztrajal na svoji župniji kot oficir, ki ostane na položaju do konca. Leta 1966 je še slavil zlato mašo, a že 12. marca 1967 je umrl v sežanski bolnišnici po skoraj 43 letnem župnikovanju v Tomaju in v 75. letu starosti. Pokopan je bil v svojem Tomaju ob lepi udeležbi vernikov, dveh škofov (Ljubljana, Koper), zastopnikov stolnih kapitljev iz Ljubljane, Trsta in Gorice ter okoli 100 duhovnikov.

Msgr. Kjuder je bil močne in krepke narave, obdarjen z lepimi umskimi in duhovnimi darovi, ki jih je marljivo uporabljal. Sam osebno pobožen (o tem priča njegova vsakodnevna vsaj enourna adoracija v cerkvi) je kot voditelj raznih duhovniških nabožnih združenj (Unio apostolica, sacerdotes adoratores) druge duhovnike vzgajal k pristni pobožnosti (glej njegov članek »Dolžnosti duhovnika adoratorja presvetega zakramenta«, ZbsvP 1931, št. 4–5), vodil tudi duhovne vaje za duhovnike. Z nezmanjšano vneemo se je posvečal svojim vernikom. Ob duhovnem vodstvu tomajskega samostana šolskih sester in njihovih gojenk ni zanemarjal lastne župnije. V Tomaju je organiziral dva ljudska misijona (1926, 1955), sam vodil misijone po Primorski, vpeljal zelo obiskano pobožnost prvih petkov, obnovil Marijino družbo za dekleta in žene, ustanovil misijonski krožek, Družbo za širjenje vere, Družbo svetega Detinstva, bratovščino svetega Rožnega venca, apostolstvo molitve, postno češčenje svetega Rešnjega telesa, bil je tudi iskan pridigar (glej njegovo pridigo »Dobro drevo – dober sad«, Verbum Dei 1930, 71–74). Sadovi niso izostali: petim fantom je pomagal na poti do duhovništva in marsikateremu dekletu v redovniški stan. Dobro poznanstvo s Srečkom Kosovelom mu je omogočilo, da je pesnika ob smrti pospremil s tolažili vere.

Bil je velik ljubitelj knjig. Kmalu po prihodu v Tomaj se je lotil urejanja »Tomajske farne knjižnice« (glej njegov članek »O urejanju knjižnic«, ZbsvP 1926), ki je po njegovi zaslugi postala največja zasebna knjižnica na Primorskem oz. v Sloveniji (nad 10.000 knjig, trenutno se nahaja v Malem semenišču v Vipavi). Obsegala tri fonde: a). Fond župnikov Kjudra in Sila, b). Fond duhovnika in publicista dr. Antona Požarja iz leta 1933, c). Fond »duhovniške knjižnice«, ki jo je v Gorici zasnoval duhovnik in narodni delavec Virgil Šček in jo zaupal v varstvo tomajskemu Kjudru. – Obenem je vzorno uredil farni arhiv, tomajske fundacije in cerkvene račune. V svojem uradovanju je bil vedno točen, urejen in ekspeditiven. Tudi sam je rad poprijel za pero in pisal bodisi za tisk (npr. v ZbsvP, v Edinost, v Mali list, v koledar Goriške Mohorjeve družbe), še več je njegovih spisov ostalo v rokopisu (zelo dragoceni so npr. Zgodovinski mozaik Primorske, Tomajska kronika, Drobci iz življenja 42 duhovnikov, Zgodovina Tomaja in okolice in še nešteto drugih spisov).

Rad je imel glasbo. Že v petem razredu gimnazije je igral na orgle in vodil otroški zborček v Barkovljah. Tomaju je oskrbel nove orgle (1929, obnovljene 1949), postavil na noge odlični pevski zbor, v Tomaju organiziral miniorglarsko šolo in izučil vrsto mladih organistov.

Na veliko je obnavljal tomajsko cerkev. S posredovanjem Virgila Ščeka (spoznala sta se v goriškem bogoslovju 1913) je povabil jeseni 1928 slikarja Toneta Kralja, ki mu je poslikal tomajsko cerkev. Oskrbel je farni cerkvi in podružnicam nove zvonove (1931), dal postaviti novo stopnišče in portal pred cerkvijo (1932–1933). Ko se je 1949 zrušil zvonik in poškodoval cerkev, je z velikimi mukami, brez sleherne državne pomoči, prej ob nagajanju, z požrtvovalnim sodelovanjem vernikov obnovil sakralni prostor.

Globoko je bil zasidran v slovenski zemlji, iskreno pripravljen braniti človekove in narodne pravice. V nevarnih časih fašizma ni le nudil zavetja slovenskim dijakom in študentom in jih narodnostno vzgajal, ampak se je tudi postavil za svoje ljudi pred oblastjo, bil tožen in zaslišan zaradi slovenskih predavanj, pred sodiščem 1929 zaradi širjenja mohorjevih knjig. Ko so Italijani 1928 prepovedali slovenski verouk v šolah in mu onemogočili vstop v šolo ter ga celo vlačili po časopisih (Era nuova februarja 1928 in oktobra 1940), je v cerkvenem okrilju organiziral originalen verouk v slovenskem jeziku. Tržaški prefekt Porro ga je poleg drugih duhovnikov označil za zagrizenega nasprotnika Italije in njene šole. Zato je bil tudi septembra 1940 aretiran in odveden v tržaško ječo, kjer so mu zagrozili s petletno konfinacijo na Ponzi, ga vendarle po dveh tednih izpustili in mu izrekli opomin (diffida). Na prepihu med partizani in Nemci je bil februarja 1944 ponovno aretiran od Nemcev in odpeljan v tržaški Coroneo, a k sreči kmalu izpuščen. Med vojno je ponovno posredoval pri Nemcih in ljudi reševal iz zapore in internacije. Ko se je po vojni okrepila proticerkvena propaganda, je tudi prej spoštovani župnik Kjuder postal tarča politične gonje komunistične oblasti. Kmalu po priključitvi je revolucionarna oblast zasedla tomajski samostan (v novih razmerah namenjen potrebam Malega semenišča), tomajskemu župniku odrekla pristanek delovanja za eno leto in pogojevala naklonjenost z njegovim članstvom v OF oz. v duhovniškem društvu CMD, toda mož je ostal pokončen in zvest svojim načelom.

Kakor je bil skromen v obleki in življenju, mogočen v nastopu in besedi, neutruđen pri delu, pobožen v molitvi, je bil vendar vesele narave, dober družabnik pri duhovniških sestankih, ves poln kraškega humora (imel je posebno zbirko anekdot in dovtipov), obenem samostojen in razumski v postopkih, zato je vreden blagega spomina.

Franc Kralj

ALBIN KJUDER IN TOMAJSKA KNJIŽNICA

Pod gornjim naslovom je avtor tega spisa v februarju 1993 uspešno zagovarjal svojo diplomsko nalogo na oddelku za bibliotekarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani pod mentorstvom docenta Miloša Rybáča. Naloga je zanimiva tudi za širši krog bralcev, ker je msgr. Kjuder z zbiranjem slovenskih tiskov v tomajskem župnišču v času fašizma ustvaril nekakšno slovensko nacionalno knjižnico za Julijsko krajino, saj se italijanske knjižnice na tem območju za slovenske tiske niso brigale, v knjižnice v Sloveniji pa taki tiski zaradi državne meje niso prihajali. Poleg tega je msgr. Kjuder z navodili O urejanju knjižnic objavil tudi prva pravila v slovenskem jeziku za katalogizacijo in klasifikacijo knjig. Objavljamo nekaj odlomkov iz naloge. Opustili smo strogo bibliotekarska strokovna vprašanja in izbrali le tista poglavja, ki imajo splošen kulturni pomen za primorske Slovence. Naj bo tudi ta objava v počastitev 100-letnice rojstva msgr. Albina Kjudra, saj se tega jubileja ni spomnil noben verski list.

Knjižničarsko delo Albina Kjudra

Ob dolgoletnem pastirskem delovanju v Tomaju se je Albin Kjuder z veliko vnemo in ljubeznijo posvečal svoji knjižnici. Po njegovi zaslugi se knjižnica ponaša z največjo in najbogatejšo zbirko primorskih tiskov. S svojim mentorstvom, posrednim in neposrednim, je pomagal pri ureditvi marsikatero društvene in župnijske knjižnice na Primorskem.

Kjuder je dobil v upravljanje precej veliko knjižnico, ko je leta 1924 nastopil mesto tomajskega župnika. Spretno in požrtvovalno je pomnožil to, kar je prejel. Iz knjižničarskega gradiva, nakupljenega s samoodpovedjo in nabranega pri prijateljih in vrstnikih, je v tomajskem župnišču sestavil zelo bogato in raznovrstno knjižnico (sestavljajo

jo knjige za potrebe duhovniškega poklica, knjige za preprosto ljudstvo, preseneča pa tudi bogata zbirka periodičnega tiska). Za knjižnico mu noben denar, nobena žrtev nista bila prevelika. Skrbno je zbiral, hranil in obdeloval vsak tisk, ki ga je položil na police tojamske knjižnice. O tem pričajo inventarne knjige in katalogi, ki so mi bili ob mojem delu v največjo oporo in pomoč.

Vrh njegovega bibliotekarskega strokovnega dela predstavlja članek O urejanju knjižnic, ki ga je v dveh nadaljevanjih leta 1926 objavil v stanovskem glasilu Zbornik svečenikov sv. Pavla. Članek je razdelil v dva dela. V prvem delu govori o razvrščanju knjižničarskega gradiva po formatu in tematici, v drugem o ureditvi katalogov. Drugi del predstavlja značnice, listkovne in knjižne kataloge, posebno veliko pozornost posveča obliki priimka v značnicah, govori pa tudi že o vodilkah (napovedni listič). Iz članka je razvidno, da mu je bil za osnovo spis jezuita Leopolda Foncka. Zaradi zanimivega stališča do ureditve knjižnic navajam odlomek iz članka:

»Kar je rokodelcu orodje, to je učitelju in učencu knjiga. Brez nje bi bil podoben ptiču, ki so mu brezsrčne roke odstrigle peroti, da se ne more vzpeti v sinje višave.

Kdor ima le malo knjig, naj nikar ne razmišlja, kako bi jih uredil. Naj bodo postavljene tako ali drugače, iskanje mu ne bo delalo sivih las.

Drugačna pa je zadeva, če imaš večjo knjižnico. Kaj ti pomaga še tako bogata knjižnica, če npr. pride kdo k tebi in te prosi za knjigo in ti iščeš in brskaš in je ne moreš najti! Koliko časa porabiš tako po nepotrebnem!

Po knjižnicah imajo navadno zaznamovane posamezne knjige s posebno črko in številko, ali samo s številko. Toda tako se zgodi, da najdeš v knjižnici poleg velike knjige drugo, majhno in zopet kako prav veliko, kar zelo moti naše oko in našo lepotočnost.

Jezuit Leopold Fonck, doktor modroslovja in bogoslovja ter rektor bibličnega zavoda v Rimu je iznašel nov način, kako se imajo knjižnice pregledno urejevati. Ker mislim predvsem na naše župnijske in dekanijske knjižnice, podajam tu na podlagi njegovih naukov le nekaj praktičnih in že preiskušanih nasvetov.

Urejevanje knjižnic stane mnogo truda. Ko so pa vse knjige v redu, je zadoščen je veliko. Paziti je treba zelo, da postavimo

knjige, ko smo jih odrabili, ravno tja, kjer smo jih vzeli, sicer nastane kmalu zopet velik nered. Najbolje je, da vodimo poseben seznam izposojenih knjig, kajti iz lastne skušnje vemo prav dobro, koliko se jih z izposojanjem brez kontrole izgubi.

Priporočljivo je tudi, da žrtvujemo vsako toliko časa knjižnici kako urico, da malo pregledamo, ali je vse v redu, ter jo pri tej priliki tudi nekoliko osnažimo.«

Uredništvo Zbornika svečenikov sv. Pavla je opremilo Kjudrov prispevek z naslednjim priporočilom:

»Ta spis smo zelo radi priobčili, ker bi bilo pač želeli, da posvetimo župnijskim in dekanijskim knjižnicam prav mnogo skrbnega zanimanja. Za te knjižnice bi morali zelo skrbeti in nanje tudi vernike same mnogo bolj opozarjati kakor doslej, med drugim tudi zato, ker so dobre župnijske knjižnice važen moderni pripomoček dušnega pastirstva. Ta spis bi utegnil koristiti tudi drugim našim knjižnicam. Naj ga preberejo in preudarijo morda tudi knjižničarji naših prosvetnih društev in Marijinih družb.«

Tojamska knjižnica, ki se danes nahaja v Srednji verski šoli v Vipavi, obsega pravzaprav tri knjižnice:

- Duhovniško knjižnico
- Požarjevo (Študijsko) knjižnico
- osebno Kjudrovo knjižnico.

Vsaka od teh treh knjižnic ima svojo inventarno knjigo, lastni katalog in svoje posebne signature. Vsaka je postavljena na ločenih policah in tvori zaključeno celoto. V času fašističnega zatiranja slovenske knjige in besede je Kjuder del knjig namenil izposoji po primorskih vaseh. To je bila nekakšna ljudska knjižnica, vendar ni bila fizično ločena od ostalih, šlo je v glavnem za leposlovne in zgodovinske knjige.

Naj na kratko predstavim nastanek, vsebino, ureditev in postavitev treh knjižnic. V javnosti, pa tudi v literaturi, se je za te knjižnice udomačil izraz tojamska knjižnica. Kjuder se ji je posvečal polnih trideset let. Zapis v enem izmed katalogov nam pove, da jo je večkrat preurejal in knjige po potrebi tudi izločeval. Zadnje tako preureditev je izvedel v oktobru 1952.

Knjižnica je tako kljubovala težkim časom, vojnam in pomanjkanju. Njen najtežji čas se je začel po smrti msgr. Albina Kjudra. Knjižnica je izgubila skrbnika. Številne dragocene knjige starejšega datuma pa tudi redki in v času fašizma ilegalno razmnoženi tiski so izginili. Govori se o petdesetih takih knji-

gah. Po moji oceni jih je še več. Ko sem listal po katalogih in brskal po policah, sem opazil veliko razliko med vpisi v kataloge in dejanskim stanjem na policah.

Tomajska knjižnica je zadnjih osem let v Srednji verski šoli v Vipavi. Prostor ustreza namenu, gradivo je zaščiteno, predvsem pa zavarovano pred številnimi »ljubitelji knjig«, ki so jo tako radi obiskovali.

Kjudrova knjižnica

Ker je Kjudrova osebna knjižnica najbogatejša in največja in ker ima Kjuder sam največ zaslug za ohranitev tega gradiva, naj jo predstavim najprej.

Msgr. Kjuder je imel za svoje knjige najprej listkovni katalog, ki ga opisuje v članku, vendar ga je kmalu opustil in uvedel katalog v obliki knjige oziroma zvezka (knjižni katalog). To dokazuje tudi zapis na platnicah kataloga njegove osebne knjižnice. Glasi se:

»Knjižnica je bila že prej (1926) katalogizirana po Fonckovi metodi na listke. Izkazalo se je, da je ta sistem preohlapen, ker niso knjige dovolj precizirane. Zato smo se odločili jeseni 1938 leta, da jo preuredimo na ta način. Od 15. 9. 1939 do 15. 11. 1939 sva z nečakom Albinom Tavčarjem in s pomočjo III. šolca Albina Grmeka – Havasovega to delo izvršila. Obsega: I. Inventar – 90 strani, II. Katalog 109 strani.

Knjižnica obsega:

- a) vse knjige + Msgr. dekana Matije Sila (+ 5/4 1925 v Tomaju)
- b) vse knjige + Msgr. Antona Kjudra (+ 27. 2. 1929 v Kazljah)
- c) vse knjige župnika Alibna Kjudra

V Tomaju, 27. 11. 1939

Župnik Albin Kjuder

Msgr Kjuder je knjige v svoji knjižnici razvrstil v 117 oddelkov (najstarejša knjiga, *Dictionarium biblicum*, je iz leta 1776), jih je označil z gesli in razvrstil po abecedi. Da so pri tem gesla z versko oz. cerkveno vsebino, je razumljivo. Nekaj takih oddelkov je npr.: Apologetika, Božje poti, Bratovščine, Cerkevni redovi, Dogmatika, Glagolica, Homiletika, Katehetika, Koncili, Konkordati, Liturgika, Marijologija, Misijonstvo, Misali, Molitveniki, Obredniki, Papeštvo, Pastoralika, Patristika, Ricmanje, Slovansko bogoslužje, Sveto leto, Sveto pismo, Šematizmi, Zvonarstvo. V Kjudrovem delu se mi zdi pomembno predvsem to, da se ni omejil zgolj na zbiranje take literature, temveč je

brez razlike shranjeval tudi druge knjige. Tako zasledimo oddelke: Arheologija, Astronomija, Biologija, Bonton, Budalosti (!), Geologija, Geometrija, Humor, Izumi, Kemija, Leposlovje, Muzika, Naravoslovje, Petje, Politika, Radio, Rastlinstvo, Revije, Romani, Slovargi, Slovnice, Šah, Telovadba, Vzgoja, Zdravstvo, Zgodovina, Živalstvo, Življenjepisi.

V svoji knjižnici je msgr. Kjuder hranil tudi neknjižno gradivo, ki v katalogu ni omenjeno, ima pa zgodovinski pomen za primorske Slovence. Gre predvsem za slikovni material, izrezke iz časopisov, plakate, letake, vabila, fotografije, programe gledališč in drugih ustanov.

Poglejmo si še nekaj takega gradiva. V Kjudrovi osebni knjižnici naletimo na:

- dokumente iz državnoborskih volitev leta 1921
- razglase italijanske vojske (od razglosa o obveznem cepljenju kot do razglosa o zamenjavi avstro-ogrskih bankovcev za lire)
- vabila, razglase in lepake sokolske organizacije na Primorskem
- vabila in lepake Mohorjeve družbe
- velike stenske lepake Slovenskega gledališča v Trstu od leta 1908–1912
- programe gledaliških predstav in drugih prireditev v tržaškem Narodnem domu (1905–1912)
- vabila na razna predavanja
- notne zapise in skladbe, nastale v letih 1932 – 1936, predvsem dela Vinka Vodopivca.

Gradivo je lepo zloženo in povezano v mapah s trdimi kartonastimi platnicami. Na platnicah je etiketa z oznako, kaj se v mapi hrani, v njej pa poseben list s podrobnim opisom vsebine take mape.

Danes nam to gradivo (ki ima bolj značaj arhivskega gradiva) pomeni lep spomenik času in prostoru, v katerem je živel in delal župnik Albin Kjuder, hkrati pa je lahko dober in zanimiv pripomoček zgodovinarjem. Župniku Kjudru gre zahvala, da se je tudi to gradivo ohranilo, saj najbrž v celotnem primorskem prostoru in tudi širše ni bilo tako načrtnega zbiralca in knjižničarja.

Duhovniška knjižnica

Duhovniška knjižnica je pravzaprav župnijska knjižnica, namenjena večji del za poklicne potrebe. Nastala je po zamisli Virgila Ščeka, znanega primorskega duhovnika, politika, narodno obrambnega delavca, poslanca, urednika in pisca. Rojen je bil v Tr-

stu leta 1889, umrl je leta 1948 v Ljubljani. Bil je župnijski upravitelj v Avbru na Krasu. Predlagal je, naj bi se v tomajskem župnišču zbirala in oblikovala knjižnica za potrebe duhovniškega poklica.

Seveda je tudi za to knjižnico skrbel župnik Albin Kjuder in zanjo izdelal katalog. Pisan je s pisalnim stojem, obsega manj strani in tudi zaloga knjig je manjša. Katalog je zelo podoben katalogu Kjudrove osebne knjižnice.

Najstarejša knjiga iz te knjižnice, G. Pasconi: *Historia Ecclesiae*, je iz leta 1740. Po vsebini so knjige razdeljene v 71 oddelkov. Čeprav je bila knjižnica namenjena predvsem za potrebe duhovniškega poklica, je v njej mogoče zaslediti tudi druga dela.

Požarjeva knjižnica

To je bogata zapuščina dr. Antona Požarja, duhovnika in publicista. Rojen je bil leta 1861 na Gočah na Vipavskem, umrl leta 1933 v Koprivi na Krasu. Septembra 1884 je bil posvečen za duhovnika. Leta 1897 je na univerzi v Gradcu doktoriral iz cerkvenega in civilnega prava. Služboval je kot kaplan ali župnijski upravitelj v več krajih po Primorskem. Od septembra 1898 do januarja 1903 je bil kaplan v Ricmanjih na Tržaškem in tedaj je vzniknila t. i. »ricmanjska afera«. V Koprivi je služboval od leta 1912 do smrti. Zapustil je bogato knjižnico, za katero je skrbel župnik Kjuder v tomajskem župnišču. Tudi ta knjižnica ima svoj katalog, knjige so po strokah razdeljene v 91 oddelkov. Najstarejša knjiga, *Summa Theologiae* Tomaža Akvinskega, je iz leta 1558 in je hkrati tudi najstarejše delo iz tomajske knjižnice. Požarjeva knjižnica se mi zdi zanimiva, ker hrani precejšnje število zelo starih knjig. To so v glavnem obredniki, mašne knjige in sveta pisma.

Tomajska knjižnica – povzetek

Tomajsko knjižnico torej sestavljajo vse tri opisane knjižnice, za katere je v tomajskem župnišču dolga leta skrbel župnik Albin Kjuder. Vse tri skupaj štejejo nad 6000 knjig, veliko bogastvo pa predstavlja tudi bogata zbirka periodičnega tiska in neknjižno gradivo. Častitljivo stare knjige so celo iz 16. stoletja.

Katalog, ki bi vseboval popise vseh knjig za celotno tomajsko knjižnico, ne obstaja. Obstajajo le katalogi posameznih knjižnic, ki sem jih opisal. Enako je z inventarnimi knjigami.

Vrsta knjižnice

Tomajska knjižnica je bila v času delovanja župnika Albina Kjudra cerkvena župnijska knjižnica, od katere je bil le del v lasti župnika Kjudra. V času fašistične okupacije Primorske je Kjuder del knjig skrivaj izposojal intelektualcem, dijakom, študentom in drugim. Vidimo torej, da je imela knjižnica tudi značaj ljudske knjižnice. Kasneje, ko razmere niso več narekovala skrivnega izposojanja knjig in ko so se po 2. svetovni vojni oblikovale knjižnice drugod (v Sežani, po šolah in drugih ustanovah), je ta funkcija začela pojemati. Še vedno pa je župnik Kjuder odprl vrata svoje knjižnice, kadar je šlo za študijske namene.

Danes je knjižnica v Srednji verski šoli v Vipavi in bi o njenem značaju težko govorili, saj ni vključena niti v njihovo šolsko knjižnico. Je zgolj zaključena spominska zbirka, ker so tako možnosti za njeno ohranitev bistveno večje.

Vir pridobivanja knjig

Del knjig je župnik Kjuder dobil že v tomajskem župnišču, kamor je prišel leta 1924. Osnovo je kmalu spretno pomnožil z zapuščinami sobratov, z nabirkami pri prijateljih in seveda z nakupi. Tomajsko knjižnico je obogatil še s svojo lastno knjižnico.

Dolga leta je župnik Kjuder brskal po kraških arhivih in tako našel gradivo za svoje delo (Zgodovinski mozaik Primorske – s posebnim poudarkom gornjega Krasa).

Večje vprašanje se mi je zastavilo pri periodičnemu tisku. Odkod mu prek petdeset različnih naslovov revij in časnikov? Res je, da pri nekaterih revijah ni vseh letnikov, mogoče tudi vsi letniki niso popolni, vendar pa predstavlja tako število naslovov tudi za današnje razmere velik zalogaj. Skoraj nemogoče je, da bi bil naročen na vso to periodiko, tudi nakup vsake posamezne številke bi bil preveliko finančno breme. Verjetno je bil tudi tukaj deležen pomoči prijateljev in kolegov. Na podoben način je pridobil tudi neknjižno gradivo.

Stanje gradiva

Večinoma so knjige še vedno dobro ohranjene, čeprav niso zavite ali kako drugače zaščitene. Nekoliko večji problem so broširane izdaje in sploh izdaje s papirnatimi platnicami, ki se pri jemanju in ponovnemu postavljanju na police kaj rade strgajo.

Neknjižno gradivo je dobro ohranjeno, saj je varno shranjeno v kartonastih mapah.

Poškodb zaradi škodljivcev (moljev in drugih insektov) nisem zasledil.

Pri nekaterih časnikih (slabši časopisni papir) je tu in tam zaslediti prve znake prepevanja. V nekoliko slabšem stanju so tudi nekatere starejše knjige.

Pomen in namembnost knjižnice danes

Knjižnica je zaradi velikega vsebinskega razpona literature zanimiva za vsakega ljubitelja knjig in knjižnic. Skupaj z neknjižnim gradivom predstavlja tomajska knjižnica dober pripomoček za študij in raziskovalno delo. Tu bodo našli gradivo za svoje delo jezikoslovci, zgodovinarji, teologi, bibliografi in drugi. Važen pečat daje tej knjižnici bogata zbirka periodičnega tiska. Seveda je del literature (zlasti strokovne: kemija, fizika, astronomija) za znanstvenike že zdavnaj zastarel, a tudi kot tak še vedno zanimiv in privlačen. Podobno je pri slovnica, slovarjih in drugih priročnikih. Tudi leposlovje je zanimalo zlasti zgodovinarje.

Skratka, precejšen del gradiva je za današnje razmere zastarel, vendar je njegova pomembnost v njegovi kulturni vrednosti.

Pomen dela Albina Kjudra

Kjudrovo delo bi lahko zaobjeli v dve veliki celoti:

- a) duhovniško delo, ki je bilo močno prepleteno z narodnoobrambno dejavnostjo
- b) knjižničarsko in publicistično delo.

Ad a. Razmere tedanjega časa in prostora so Kjudra silile, da se je poleg duhovniškega poklica posvečal še drugim dejavnostim. Velik del teh dejavnosti je bil povezan z zbiranjem knjig za tomajsko knjižnico. Skrb za slovensko besedo in pesem mu je bila vedno na prvem mestu. Župnik Kjuder je v Tomaju ustanovil mešani pevski zbor, ki je nastopal na številnih cerkvenih in posvetnih prireditvah. Posvečal se je duhovnemu vodstvu velikega tomajskega samostana šolskih sester in pouku deklet v gospodinjstvi šoli. Bil je aktiven član stanovskega društva Zbor svečnikov sv. Pavla, ki je večkrat opozarjalo na preganjanje slovenske duhovščine. Svoje spomenice je ta Zbor pošiljal tudi papežu Piju XI. 1. junija 1934 je tržaški škof Antonio Santin prepovedal rabo slovenskega jezika v cerkvi in zahteval latinsčino oz. italijanščino. Temu so se slovenski duhovniki na Primorskem odločno uprli. Svoj protest so poslali tudi katoliškemu kongresu na Dunaj.

Skratka, slovenska duhovščina, med ka-

tero je vidno vlogo odigral tudi župnik Kjuder, je bila glavni nosilec socialno-kulturnega življenja na Primorskem v času fašizma in je zavirala asimilacijo. Zato je bila tarča fašističnega nasilja. Tudi župnik Kjuder se temu ni mogel izogniti, moral je na zaslišanje zaradi razdeljevanja knjig Goriške Mohorjeve družbe.

Ad b. Publicistično delo Albina Kjudra odlikuje predvsem članek v Zborniku svečnikov sv. Pavla (O urejanju knjižnic). Z njim je dokazal, da je doma tudi na knjižničarskem področju.

Začetek Kjudrovega knjižničarskega dela sega v leto 1924, ko je nastopil službo v Tomaju in dobil v upravljanje obsežno knjižnico, ki jo je kmalu spretno pomnožil.

Kar se mi zdi pri vsem še posebno važno in presenetljivo, je to, da je kot duhovnik zbiral knjige najrazličnejših strok in področij. Ni se oziral ne na ideološke predznake (v tomajski knjižnici najdemo temeljna dela fašizma, nacizma, marksizma, knjige z nabožno vsebino itd.), ne na jezikovne prepreke (najdemo knjige v nemškem, italijanskem, francoskem, hrvaškem, srbskem, češkem in seveda v slovenskem jeziku in številne slov-nice).

Drugo, kar nas preseneča, je ogromna zbirka periodičnega tiska. Žal so bili nekateri tiski odneseni, ko je bila knjižnica še v Tomaju.

Nenazadnje je tu še velika količina neknjižnega gradiva (plakati, letaki, vabila, slike, fotografije), ki so podoba časa in prostora, v katerem je živel in delal Albin Kjuder. Razmere mu nikakor niso bile naklonjene. Slovenska beseda je bila vedno trn v peti fašistični oblasti. Slovenska knjiga je bila mnogokrat edina duhovna hrana primorske-mu človeku. Tega se je dobro zavedal tudi Kjuder, ko je v tomajskem župnišču zbiral knjige. Ne samo to. Skrivaj jih je izposojal in po njegovi zaslugi so krožile iz rok v roke po primorskih vaseh.

Msgr. Kjuder je s svojim mentorstvom pomagal pri ureditvi marsikaterih društvenih in župnijske knjižnice na Primorskem.

V senci tomajske knjižnice so nastala številna dela in bibliografije:

- Slovensko primorsko časopisje (Miša Šalamun)
- Slovenski primorski koledarji (Marian Breclj)
- Bigliografija slovenskega tiska v Italiji
- Zgodovina Goriške Mohorjeve družbe (R. Klinec)

Župniku Albinu Kjudru gre vsa zahvala za bogate knjižne zaklade, ki jih je tri dolga desetletja skrbno hranil in dopolnjeval. Čuvajmo jih tudi mi, zase in za prihodnje rodove!

Primož Škabar

POZABLJENI RODOLJUB IZ SLOVENSКИH GORIC

Stoletnica smrti Dominika Čolnika

»Zvečer 27. decembra se je sešel še z znanci in bil v neki vinski kleti prav židane volje. Ko pa se je pozno ponoči vračal v stanovanje, ga je pot peljala mimo odprtih vrat, ki so bila navadno zaprta in so vodila v globoko klet. Čolnik je tako nevede zašel na stopnišče, padel in se pri tem ubil.«

Nekako tako je skoraj tri leta po Čolnikovi smrti v Slovenskem gospodarju opisal ta dogodek Franc Zmazek, ki je bil tedaj župnik pri Benediktu v Slovenskih goricah. Še istega leta so v Benediktu na pokopališču postavili »kralju Slovenskih goric«, kot so Čolnika mnogi imenovali, nagrobni spomenik.

Dominik Čolnik se je rodil 3. avgusta 1830 pri nekdanji romarski cerkvi Sv. treh kraljev v Slovenskih goricah. Že njegov oče Matija je bil v bližnjem Benediktu znan kot zaslužen mož pri cerkvi, občini, šoli in v kmetijstvu, na svojem sto oralov (57,33 hektarja) obsegajočem posestvu. Dominik se je štiri leta šolal v Mariboru na klasični gimnaziji, nato pa je šolanje prekinil in se po očetovi volji odpravil v Ljubljano, kjer si je pridobil osnovnih strokovnih znanj o kmetijstvu in veterini na tamkajšnjem liceju in na Podkovski in veterinarski šoli, ki jo je vodil Janez Bleiweis. Ko se je vrnil v Benedikt, je uvidel, kako počasi si je napredek tam utiral pot. Začel je potovati, da bi pridobil novih znanj, ki bi mu koristila pri vodenju velikega posestva. S pomočjo papirnatih pečatov, ki

jih je prinašal s potovanj, lahko ugotovimo, da je bil na mnogih največjih sadjarskih in vinogradniških razstavah od Pariza in Dunaja do Petrograda. Na enem izmed takšnih potovanj je leta 1856 izvedel, da je njegov oče hudo zbolel; kmalu zatem je tudi umrl. Šestindvajsetletni Dominik je prevzel 100 000 goldinarjev vredno posestvo, katerega vrednost se je še povečala leta 1861, ko se je poročil z Ano, hčerjo lenarškega trgovca Fanedla, ki mu je v zakon prinesla dotatnih 24 000 goldinarjev dote. To mu je omogočilo, da si je kmetijo na Drvanji pri Benediktu sodobno uredil.

Zgradil si je moderno gospodarsko poslopje, zraven njega pa je postavil še velik dvokrilni kozolec, ki še danes velja za posebnost v Slovenskih goricah. Zanimiva je bila tudi nova hiša, pravi mali neogotski dvorec s štirimi pravokotnimi stolpiči. V skladu z navado tistih dni je v enega izmed vogalov dvorca zazidal: čašo vina, ročko iz Pariza, natlačeno z domačimi spisi, in sliko »neumrlega kneza« Slomška. Dvorec je bil tedaj kulturno središče severnega dela Slovenskih goric, saj so se pri Čolniku zbirali mnogi izobraženci, politični veljaki, pa tudi drugi, ki sta jim narodna zavest ali napredno gospodarstvo kaj pomenila. Čolnik, ki je bil tudi »dosmrtni ud« Mohorjeve družbe in eden izmed pobudnikov ustanovitve Slovenske matice, je tudi sam imel knjižnico, ki je štela čez tri tisoč slovenskih in nemških knjig, pri njem pa so leta 1869 ustanovili tudi kmetijsko čitalnico za Benedikt v Slovenskih goricah.

Ko so štajerski Slovenci leta 1867 ustanovili svoj tednik, mu je ime, Slovenski gospodar, izbral prav Dominik Čolnik. Sam je v njem objavljал članke o vinogradništvu, sadjarstvu in napakah, ki jih je opazal pri kmetovanju. S sadjarstvom in vinogradništvom se je ukvarjal na posebnih nasadih, kjer je preizkušal in gojil sadike in trse iz številnih dežel sveta. Zanje je na mnogih razstavah v tujini in domovini prejel visoka državna priznanja. Preizkusil se je tudi v gojenju sviloprejk, spodbujal je sajenje murv, a to se je končalo, kot ena izmed mnogih Čolnikovih visokoletečih idej, z žalostnim koncem. Vinogradniško znanje, ki ga je pridobil ob delu s prijateljem in kaplanom iz bližnje Negove Francem Jančarjem, je želel popisati v knjigi TRSOZNANSTVO, ki pa je zaradi finančnega propada ni uspel izdati.

Na to, da ga utegnejo številni obiski beséd in narodnih veselje kakor tudi pretirana

gostoljubnost spraviti na beraško palico, so ga nekateri opozarjali že zgodaj, a jih Čolnik v svojem narodnem zanosu ni hotel slišati. Zašel je v dolgove. Ko mu je leta 1877 umrla žena, ki je dolgo s sedmimi otroci sama nosila breme velikega gospodarstva, je oblast uvedla dražbo in prisilno prodajo posestva. Nekdanji veleposestnik in radodarni rodoljub se je leta 1880 moral preseliti v skromno viničarijo v Štajngrovo pri Benediktu, kjer se je preživil z veterinarskim znanjem iz Ljubljane in kjer je zaman tožil nad ljudmi, ki so ga zapustili, ter Slovenci, ki so jim stranke postale pomembnejše od boja za narodov blagor. Poslušali so ga le redki, kajti komu je mar za siromaka, četudi govori resnico.

Ko je 28. decembra 1893 zaradi nesreče umrl, so za to izvedeli le redki. Šele tri leta kasneje je o tem pisal Slovenski gospodar, a tudi to ni preprečilo, da bi narodnjak, ki mu je bilo premalo mar za lastne koristi, ne zašel v pozabo. Morda je bil pri svojem delu res (pre)visokoletič, a brez narodnjakov, kakršen je bil in še mnogih drugih, danes pozabljenih, bi Slovenske gorice ne ostale slovenske.

Dvorec na Drvanji doživlja podobno usodo. Vprašanje časa je, kdaj se bo pojavil nekdo, ki mu za hišo, ki je nekoč gostila mnoge imenitne sinove Slave, ne bo mar in jo bo zravnal z zemljo, kakor smo naredili že z marsikaterim spomenikom preteklosti pri nas.

Igor Zemljčič

JOŽEF LAVTIŽAR

1851–1943

Med duhovniki, ki so se zapisali v slovensko zgodovino zaradi svojega vsestranskega verskega in narodnega dela, zavzema posebno mesto župnik Jožef Lavtižar, na-

božni pisatelj, skladatelj in svetovni popotnik. Mnogi starejši verniki in bralci se še vedno spominjajo njegovih šmarnic Marijina božja pota v Evropi, ki so jih v mladosti poslušali in prebirali po številnih slovenskih cerkvah in domovih. V krajih, kjer je živel in deloval, pa je pustil pečat še zaradi drugih dejavnosti; vsestranskega javnega delavca se spominjajo, čeprav je jeseni leta 1993 minilo že pol stoletja od njegove smrti.

Jožef Lavtižar se je rodil 12. decembra leta 1851 v Kranjski Gori, župniji, ki je le tri desetletja pred tem dala velikega misijonarja in Baragovega sodelavca med Indijanci Lovrenca Lavtižarja. Po končani osnovni šoli v domačem kraju je odšel v Ljubljano, kjer je končal srednjo šolo in bogoslovje. Po novi maši leta 1875 je kaplanoval v več krajih: Gorjah, Trziču, Poljanah nad Škofjo Loko in v Šenčurju pri Kranju. Kot župnik je služboval v Bukovščici, Kokri in na Bledu. Po letu dni službovanja na Bledu je zaradi zdravja zaprosil za lažjo župnijo in tako 3. decembra leta 1896 prišel v župnijo Rateče – Planica. Tu je bil župnik do leta 1939, ko ga je nasledil Kristijan Cuderman. Sam se je naselil v skromni hiši pri železniški postaji, na poti v Planico. Po kratkem mirovanju pa je spet moral poprijeti za delo. Ko so Nemci izgnali vse duhovnike iz doline, je prevzel skrb za vse tri župnije v Zgornjesavski dolini: Dovje, Kranjsko Goro in Rateče. Sredi napornega dela je omagal v 93. letu življenja in 68. letu duhovništva 20. novembra 1943. Pokopali so ga na pokopališču pri cerkvi sv. Tomaža.

V Lavtižarjevi široki dejavnosti je treba omeniti posebej popotovanja in posledico teh – pisateljstvo. Kot pisatelj je posegel v širši slovenski prostor z več kot 30 knjigami različne vsebine. Prekrižaril je vso Evropo, Bližnji in Daljni vzhod ter Severno Ameriko. Sad teh popotovanj so bili potopisi in šmarnice Marijina božja pota v Evropi. V teh knjigah je opisal 120 Marijinih božjih poti na slovenskem narodnem ozemlju in v Evropi. Med potopisi so bila znana dela: Med romanskimi narodi, Sveta dežela, V petih letih okoli sveta. Veliko se je zanimal tudi za zgodovino. Napisal je več poljudnih del s tako vsebino: Naši zaslužni možje, Razgledi po domovini. Za raziskovalce zgodovine zvonarstva na Slovenskem imajo posebno vrednost knjige, kjer je opisal zvonove po nekaterih gorenjskih dekanih, npr. Zgodovina zvonov radovljiške dekanije. Posebno rad pa je pisal zgodovinske

povesti: Bled in Briksen, Lipniški grad, Primož Trubar, Šentjoški gospod in druga dela. V duhu večerniških povesti je približal preprostemu slovenskemu človeku različne osebnosti in čase iz slovenske zgodovine z namenom, da ljudi pouči.

Prav želja po izobraževanju preprostega ljudstva ga je še posebno odlikovala. V Ratečah je izredno pospeševal članstvo v Mohorjevi družbi. Konec stoletja je bilo v njej kar 96 udov, še danes jih je nekaj manj kot štirideset. Leta 1910 je ustanovil Slovensko katoliško izobraževalno društvo. Poskrbel je za knjižnico in redna srečanja članov. Prirejali so različne igre in celo operete. Lavtižar je sam napisal več spevoiger (npr. Adam Ravbar, Grof in opat, Darinka). V letih, ko so se selile v Ameriko s trebuhom za kruhom množice Slovencev in se jih je veliko tam izgubilo, je napisal poučno igro Nikar v Ameriko.

Lavtižar je bil tudi glasbenik. Sam je vzgojil veliko pevcev in dober zbor. Napisal je več skladb in jih izdal v samozaložbi. Uglasbil je Latinsko mašo, Litanije srca Jezusovega, Slavospeve pri procesiji sv. rešnjega telesa, Dvanajst Marijinih pesmi, venček božičnih in številne druge.

Odlikoval pa se je tudi kot izvrsten dušni pastir. Širil je razne bratovščine in družbe za poglobljanje verske in narodnozavedne literature. Iz kronike, ki jo je pisal, veje velika skrb za versko in нравno življenje v župniji. Dobro je poznal vse župljane, spremljal je vsakogar in pomagal. Posebno se je odlikoval ob velikem požaru 19. septembra 1905, ki je uničil kar 46 hiš v Ratečah. Vodil je odbor za obnovo in ob pomoči, ki je prišla iz vse takratne Avstrije, je bilo leto kasneje že vse obnovljeno.

Tako kot Aljaž na Dovjem je bil tudi Lavtižar velik ljubitelj naravnih lepot Zgor-njesavske doline. V Tamarju je leta 1936 postavil kapelo brezjanske Marije pomagaj. Manj znano je, da je svetoval graditeljem, kje naj naredijo planiške smučarske skakalnice. Tudi drugod, posebno pri župnijski cerkvi je več sledi njegovih gradbenih posegov.

Jožef Lavtižar še vedno ni dovolj raziskan in dostojno predstavljen slovenski javnosti. Krivdo za to ima čas po vojni, ki ni bil naklonjen duhovnikom, narodnim in kulturnim delavcem. Upajmo, da bo z novimi časi bolj zasvetil tudi njegov zgled.

Franci Petrič

IVO BRIC

(1896–1943)

Primorskemu antifašistu v spomin

Ivo Bric je bil izrazita in vodilna osebnost v spodnjepavskem okrožju in še zlasti v svoji rojstni vasi, v Dornberku. Delal je v težkih razmerah in imel je trdo življenje. Rodil se je 1896, po osnovni šoli obiskoval štiri leta gimnazije, preživel leta prve svetovne vojne kot avstrijski podoficir na raznih koncih Evrope, po vrnitvi v domačo vas pa je prvič izkusil italijanske zapore. Odšel je na Koroško in ko se je v začetku leta 1921 dokončno vrnil v Dornberk in se z veliko zavzetostjo posvetil političnemu in zlasti prosvetnemu delu, je tudi njemu postalo očitno, da »se je« – kot je zapisal moj pokojni oče Anton Kacin – »za primorske Slovence s koncem vojne začelo eno najusodnejših poglavij njihove zgodovine.« Nerazsodno politiko do narodne manjšine so namreč pričele že predfašistične vlade in to kljub poprejšnjim javnim in uradnim zagotovitvam. Minister Tittoni je na seji poslanske zbornice 27. septembra 1919 npr. izjavil: »Z nami združena ljudstva drugih narodov naj vedo, da z zgražanjem odklanjamo vsako misel tlačenja in raznarodovanja: njihov jezik in njihove kulturne institucije bodo spoštovane.« A to so bile le prazne besede, resnični nameni so bili drugačni in fašisti so jih, še preden so leta 1921 prišli na oblast, vse prej kot skrivali. Enega najgloblje delujočih ukrepov proti Slovincem, zloglasno reformo, »zločin proti kulturi«, jo je definirala moj oče, je že 1. oktobra 1923 izdal fašistični prosvetni minister filozof Giovanni Gentile. Reforma je odpravila slovenščino iz osnov-

nih in srednjih šol, Slovincem je odvzela eno najosnovnejših pravic: pouk v materinščini. Gentilijev naslednik Casati pa je name ne fašistične vlade do narodnih manjšin jasno in brez ovinkov izrazil poslanca Vilfanu, Besednjaku in južnotirolskemu Nemcu Tinzlu. Na Vilfanovo vprašanje, ali hočejo napraviti iz Slovencev in Nemcev Italijane, je Casati dejal: »Seveda, to je naš namen. Mi vas hočemo spremeniti v Italijane. Jaz sem popolnoma odkrit.«

Toda ogromna večina primorskih Slovencev se tako pogubnih in nasilnih načrtov ni ustrašila. Samozavest, ki jim jo je narekovala njihova visoka kulturna raven, jim ni dopuščala strahu in pasivnosti. Z vso silo svoje biti in na celi črti so se uprli in tako postali prvi narod v Evropi, ki se je uprl fašizmu. Kulturna tradicija pa je bila v njih tako zakoreninjena, da je v mestih in po vaseh brž po vojnem premoru prosvetno delo zopet polno zaživelo. Tudi v Dornberku je bila prosvetna dejavnost razvijena in bogata in Ivo Bric je bil njeno gibalno. Odločilno je pripomogel k obnovitvi dornberškega društva Slovenska čitalnica. bil je predsednik društva in obenem predsednik dramskega odseka. Društvo, ustanovljeno 1863 leta, je namreč imelo več odsekov: pevskega, telovadnega, dramskega. Slednji je pod Bričevim vodstvom zelo uspešno uprizoril dela kot so Petrčkove poslednje sanje, Dekle z biseri, Domen, Mlinar in njegova hči. Društvena knjižnica pa je imela prek štiristo knjig. Bric je sodeloval tudi pri glasilu prosvetnih društev Naš čolnič. Vse to seveda ob delu na kmetiji in skrbi za družino: leta 1922 se je poročil z Marijo Zorn; imela sta sedem otrok.

Fašistično nasilje se je medtem stopnjevalo, raznarodovalni pritisk je postajal vedno hujši. Vse, kar je bilo slovenskega mogoče zatreti, je režim zatrl. V poročilu, ki ga je 20. marca 1929 prebral na pokrajinskem zborovanju fašistične partije v Gorici federalni fašistični tajnik ing. Rancesco Caccese v tipičnem arogantno retoričnem tonu zatrjuje, da »je bila akcija narodnega čiščenja, z izrazitim stavkom označena kot 'fašistična bonifikacija obmejnih področij', izpeljana s stvarnim smislom za položaj in z absolutno fašistično neizprosnostjo.« Ugotavlja pa tudi: »Ne smemo si pa delati utvar, ker se na žalost propaganda nadaljuje, pa čeprav bolj zadržano, a v oblikah, ki jih je težko nadzorovati; treba bo torej imeti oči dobro odprte in nenehno bdeti, zato da ne bi doživeli

Detajl s spominke podobice

nevarnih razočaranj.« V tem je fašistični nadutež imel prav. Primorski Slovenci tudi pod tako nevzdržnim pritiskom niso klonili.

Tudi v Dornberku so pogumno kljubovali. Knjige iz prepovedane in odpravljene Čitalnice so si ljudje porazdelili, skrbno so jih imeli skrite in si jih skrivaj posojali. Prvega maja 1933 so nad kapelico Matere božje ob glavni cesti, ki pelje iz Dornberka v Ajdovščino, celo razobesili slovensko zastavo. Sploh pa so bojkotirali ustanovitev društva Dopolavoro. Udeleževali so se organiziranih izletov v hribe, zlasti na Sv. Višarje, kjer so imeli bodrilne sestanke in predavanja. Duša tega odpora je bil zopet Ivo Bric. Zato so ga seveda nenehno nadzorovali.

Prvo znano poročilo goriške prefekture ima datum 23. aprila 1929, leto VII., in protokolarno številko O1027 – Odd. Kab. J(avne) V(arnosti); naslovljeno je na Ministrstvo za notranje zadeve – Glavna Dir. J. V. – Osrednji politični seznam – Rim. V poročilu je rečeno, da Bric Ivan (sledijo osebni podatki) zelo previdno vrši iredentistično propagando. Ne opušča namreč stikov z Italiji sovražnimi elementi. Posluhuje se vpliva in ugleda, ki ga ima v svoji občini kot uradnik tamkajšnje Kmečke zveze, ki je edina gospodarska organizacija v vasi, da skuša med tujerodnim ljudstvom ohranjati narodno zavest. Čeprav ga ni imeti za nevarnega

za državni red, je *pod stalnim nadzorstvom* tamkajšnjih karabinjerjev.

Poročila, zaupna in naslovljena na notranje ministrstvo v Rimu, so si potem sledila. Prevedla sem jih v celoti. Zaradi odmerjene ga prostora pa bom iz njih citirala samo nekatere stavke in navedla le nekatere datume.

13. februarja 1930: »Tako je bilo mogoče ugotoviti, da je Bric duša dornberškega političnega položaja, ker je – za krajevnim duhovnikom – po kulturi, po političnih precedensih in po moralni poziciji edini človek, ki ima vpliv na tamkajšnje prebivalstvo... bil je predsednik razpuščenega slovenskega krožka v Dornberku; kot je bilo mogoče ugotoviti, ne opusti ničesar, da bi ohranil v mladini spomin na zatrto ustanovo in to tudi z organizacijo izletov, ki pod navidez športnim namenom skrivajo politične cilje... Med nedavno hišno preiskavo, izvedeno na Bričevem domu zato, da bi našli orožje in municijo, smo lahko ugotovili, da ima ta človek bogato slovensko knjižnico... Njegovo pogosto in naglo premikanje – iz Dornberka se skoraj vedno oddalji na motorju – onemogoča nadzorstvo, ki je bilo zanj odrejeno... Zato da bi omejili njegovo dejavnost in olajšali delo policijskih organov, ki ga nadzirajo, nameravam predlagati zanj policijski ukrep opomina: Prefekt«... 1. junija 1932: »21. maja je nehal prestajati dvoletno dobo opomina. Še vedno goji zagrizena slovanska iredentistična čustva; njegovo zadržanje je nasprotno našim ustanovam in režimu. Ni maral poslati svojih otrok v otroški vrtec in jih ni maral vpisati v O.(pera) N.(azionale) B.(alilla)... 5. junija 1936: »Policijski organi so že več let prisiljeni skrbno nadzorovati dejavnost zgoraj navedene osebe, ki ne samo da goji globoka slovanska in protiitalijanska čustva, temveč jih tudi aktivno propagira in na tak način hudo ovira italijansko penetracijsko akcijo med drugorodno prebivalstvo.«

Dalje: »Leta 1933 je bila v Dornberku slovanska iredentistična manifestacija z izobešenjem jugoslovanske zastave. Ob tej priložnosti je bila preiskava tudi na Bričevem domu. Našli smo zavoje krep papirja bele, rdeče in modre barve, kar dokazuje, da je, potem ko je minila dvoletna doba opomina, opustil vsak zadržek in v polni meri zopet pričel s svojo dejavnostjo... Kot navidez goreči katoličan je nadalje v stalnem stiku z župniki, ki so skoraj vsi zavedni Slovencei... Dejavnost Brica so temu Uradu signa-

lizirale oblasti iz Dornberka, U. P. I., Milicija, Federalno tajništvo P.(artijo) N.(azionale) F.(ascista) in pa Karabinjerji. Vsi vztrajno zahtevajo njegovo odstranitev s tega območja«... 10. junija 1936: »Z odlokom Deželne komisije je bil kaznovan s policijsko konfinacijo za dobo petih let zaradi slavo-filske dejavnosti, ki ima za cilj oviranje naše penetracije med drugorodne, in poslan v Castelluccio.« Medtem je bil sklenjen italijansko – jugoslovanski prijateljski pakt in tudi Ivo Bric je bil 24. marca 1937 pomiloščen in poslan domov v Dornberk. »Določeno je nadziranje«, je rečeno v poročilu... 30. aprila 1941: »Ob vojni napovedi Jugoslaviji je bil aretiran, ker je vključen v seznam drugorodnih, ki jih je treba aretirati v primeru vojne na vzhodni meji. Interniran je bil v kaznilnici v Pisticci, kamor je prispel dne 20. 4. 1941. Izvod biografske sheme je poslan K. Prefekturi v Materi.« V maju so ga izpustili. Vrnil se je v Dornberk.

Z dne 3. septembra 1943 pa je sporočilo o »Spremembah k seznamu nevarnih oseb, ki jih je treba aretirati ob določenih prilikah:« (Prvi je na seznamu sedaj že pokojni dr. Slavko Tuta, znani politični in kulturni delavec, ki je bil na drugem tržaškem procesu obsojen na trideset let ječe.)

Na seznamu št. 3 črtaj:

Tuta Venceslao sin Filipa – zaprt

Brisar Giovanni pok. Vincenza – interniran

Bric Ivan sin Ivana – mrtev

Kaj se je zgodilo?

2. junija 1943, ob pol sedmih zjutraj, se je Ivo Bric odpravil na Berišče kositi. Z njim sta šla oba sinova, 15 letni Branko in 12 letni Bogdan. Med potjo so srečali Jožeta, Ivovega bratranca; ustavili so se, Ivo pa je bratrancu povedal, kam so namenjeni. Kmalu nato so prispeli na Berišče. To je lep, prostiran travnik: izpod ceste, ki se vije navzgor proti Gradišču, se po položnem pobočju spušča do kolovoza, ki teče vzdolž roba še kar globoke grape. Prej so bile tam trte, Ivo jih je dal porezati in nasadil tam petdeset češnjevih dreves. Pričel je kositi. Ko je bila polovica prve redi vzdolž kolovoza pokošena in se je vračal proti Branku in Bogdanu, da bi pričel kositi drugo red, so nenadoma zaslišali ukaz: »Roke v vis!« Ozrli so se, spustili kose na tla in dvignili roke. Ob grmovju na robu grape je stal mlad fant

z naperjeno puško; nekoliko vstran, na dohodni poti, prav tako oborožen, je bil njegov tovariš. Vsi trije so ju takoj spoznali. Prvi je Iva Brica pozval, naj jima sledi, ker hoče njun komandant »v meji« govoriti z njim. Bric je mirno in odločno odklonil in dodal, naj ga pustijo pri miru, ker da ima družino in da je njegova najmanjša punčka stara tri mesece. Fant ga je tedaj ustrelil v glavo. Pristopil je še njegov tovariš in tudi on ustrelil v Iva, ki se je bil že zgrudil. Fanta sta potem z uperjeno puško brez besed zagrozila Branku in Bogdanu, nakar sta odšla navzgor po pobočju in izginila med drevjem, ki omejuje travnik nad začetkom kolovoza in zakriva pogled na cesto.

Ivo Bric je ležal v krvi, na komaj pokošeni travi, ob kolovozu. »Z Brankom sva ga klicala: Tata, tata!«, mi je 28. aprila 1993 na kraju uboja pripovedoval Bogdan. Ko sta uvidela, zakaj jima oče ne odgovori, sta pričela teči proti domu, ne po poti, ki sta jo bila malo prej prehodila z očetom, bala sta se, da bi naletela na partizane: v tisto smer sta se namreč oba partizana umaknila. Tekla sta v nasprotno smer, nato zavila na desno in se spustila proti vasi. Pritekla sta domov, naletela najprej na sestro Nado in povedala: »Tata so ubili!« Nada se je s kolesom brž odpeljala v Prvačino k teti Angeli, očetovi sestri, da sta šli skupaj na tamkajšnjo karabinersko postajo povedat, kaj se je zgodilo. Nato je z vso naglico prikolesarila domov, zapregla je voz in se z Brankom podala na Berišče. Tja so bili medtem že prišli italijanski vojaki dornberške posadke. Pomagali so jima položiti očetovo truplo na voz in Nada in Branko sta mrtvega očeta pripeljala domov. Naslednjega dne so ga pokopali.

Vest o uboju se je v vasi bliskovito razširila. Nekatere je razveselila (ti so tragični dogodek celo praznovali: »Danes ga bomo pili, ker so Brica ubili«), številne druge je pretresla. Dornberške fante, ki so bili mobilizirani v »Posebnem bataljonu – Battaglione speciale« na Sardiniji, je vest zelo razžalostila.

Ivo Bric je bil pokončen značaj, neomažen poštenjak, zaveden Slovenec in odločen antifašist, iskreno veren in dober človek. Živel je v skladu s svojimi načeli. Zakaj so ga ubili? Kaj je zakrivil? To, da se kljub večkratnim vabilom ni maral vključiti v OF. Kaj kmalu mu je bilo jasno, da tak odklon ne bo brez posledic. Slutil je najhujše in o teh slutnjah večkrat govoril domačim, ni

pa sprejel nasveta prijateljev, naj se umakne iz Dornberka: bal se je za družino.

Njegove slutnje so se uresničile. Ubila sta ga dva mladoletna domačina. Prvi, doma iz Oševljeka za Gradiščem, je nekaj let po koncu vojne prišel na Bričev dom in vdovo prosil odpuščanja: odpustila mu je. Drugi, iz Tabora pri Dornberku, živi baje v Beogradu.

Na Berišču, na majhnem s travo poraslem zemeljskem usadu, ki leži nekako dva metra nad mestom uboja in ki ga pred petdesetimi leti še ni bilo, – v senci dveh vrb žalujk, ki ju je pred leti vsadil Branko – so šele leta 1992 postavili skromen lesen križ. 2. junija 1993, ob petdesetletnici uboja, so se na Bričevem domu popoldne zbrali Ivovi otroci – Milojka, Nada, Bogdan, Marica in Boženka; Ivica in Branko sta že pokojna – z družinami, sorodniki in prijatelji. Vsi skupaj smo šli najprej na Berišče, kjer je sedaj primerno spominsko obeležje, nato pa v dornberško cerkev in na pokopališče, da se tako poklonimo spominu tega zavednega primorskega Slovenca, ki je bil po krivici umorjen. Spomnili smo se tudi Ivovih sester Angele in Pepce, Pepčinega moža Andreja Suliča in njenih hčerk, 22 letne Zorke in 14 letne Marije, ki so jih – do danes se ne ve zakaj – 18. septembra 1943 v Prvačini partizani ubili.

»Nikdar nismo niti za hip pomislili na to, da bi se nad komerkoli kaj maščevali,« je v imenu vseh domačih dejal Bogdan.

Viri:

Pričevanje Milojke, Nade in Bogdana Primorski slovenski biografski leksikon; 3. snopič; Gorica 1976, G.M.D.

Jože Cotič: Nekaj spominov na Ivota Brica ob 40. obletnici smrti, Koledar G. M. D. 1984

Anton Kacin: Fašizem pri nas; tipkopis 1973 Naš čolnič – Glasilo prosvetnih društev; leto I.; Gorica 1928

Poročila prefektуре v Gorici

P. N. F. – Federazione dell'Isonzo – Due anni di Fascismo nella Provincia di Gorizia: 1927 – 1929; relazione del segretario federale On. Ing. Francesco Caccese all'adunata provinciale del 20 marzo 1929 – VII; Gorizia, anno VII; tipografia G. Iucchi

Marija Kacin

PRED 50 LETI JE GORELA UNIVERZITETNA KNJIŽNICA V LJUBLJANI

Na prostoru, kjer je sedaj Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK), je bilo v času mojega prvega bivanja v Ljubljani do 1936 stavbišče, ki so mu ljudje rekli firštendorf (nemško Fürstenhof, knežji dvorec, po knezih Turjaških – Auerspergih, ki so do potresa 1895 tam imeli svoj dvorec, danes pa na to spominja samo še Turjaška ulica). Ko smo leta 1941 pribežali nazaj v Ljubljano izpod nemške okupacije, je na tem stavbišču stala mogočna Plečnikova stavba Univerzitetne knjižnice (naziv narodna je knjižnica dobila šele leta 1945). Kot 13-letni dijak sem vsako nedeljo hodil mimo po Gosposki ulici v Križanke, kjer je imela klasična gimnazija šolsko mašo. Maja leta 1943 smo se preselili v Salendrovo ulico v neposredno bližino knjižnice: z mojega okna sem videl vzhodni trakt stavbe, vsak dan sem hodil mimo, toda za gimnazijskega dijaka je bila to previsoka kulturna ustanova, da bi bil kdaj vstopil.

Tedaj si nisem mogel misliti, da bo moja zadnja služba docent za predmet zgodovina knjige in knjižnic in da bo pri tem predmetu važna točka razvoj NUK. Tedaj še nisem vedel, kakšna borba je bila potrebna, da je prišlo do te stavbe. Vlada v Beogradu ni imela posluha za potrebe osrednje slovenske knjižnice. Od leta 1919 je bila v Ljubljani univerza, h kateri sodi dobro urejena knjižnica s primernimi prostori. V Ljubljani je bila tedaj Državna študijska (nekdanja Licejska) knjižnica, ki se je po potresu 1895 iz nekdanjega liceja na Vodnikovem trgu znašla na Poljanski gimnaziji s čitalnico s 16 sedeži. Za novo univerzo je bilo nujno, da dobi novo poslopje knjižnice. Ker se zadeve še 10 let po ustanovitvi niso nikamor premaknile in obe slovenski politični stranki tudi v Beogradu nista ničesar dosegli, so se zgahnili študentje ljubljanske univerze. Četudi so bili študentje na univerzi razcepljeni v številna društva in klube glede politične in nazor-ske pripadnosti, so se složno združili v Akciji za univerzitetno knjižnico leta 1933 in z njo tako razgibali slovensko javnost, da je leta 1938 Drž. študijska knjižnica v Ljubljani postala Univerzitetna knjižnica, končni rezultat te akcije pa je Plečnikova stavba v Turjaški ulici.

Velika čitalnica in četrti nadstropje z oknom na Gosposko ulico

V novo stavbo, ki si jo je Plečnik zamislil kot svetišče slovenske kulture v protest proti mačehovskemu obnašanju beogradske vlade, se je knjižnica zaradi italijanske okupacije prav na tiho, brez kakšne slovesnosti, preselila od junija do avgusta 1941. Železne police za skladišča, ki so bile naročene v tujini, so pripeljali že na državno mejo v Podrožci; zaradi nemškega napada na cvetno nedeljo 1941 so jih zadržali in nikoli niso prišle na svoje mesto. Vso notranjo opremo je bilo treba izdelati doma in tako je bila knjižnica do jeseni 1943 za silo urejena. Tedaj pa je prišla katastrofa.

Spominjam se tistega zimskega dne, bila je sobota, 29. januar 1944. Klasična gimnazija je imela pouk v nedokončani stavbi gimnazije v Šubičevi ulici. Imeli smo ravno uro slovenščine in naš profesor dr. Mirko Rupel je prinesel zvezke, da bi pisali popravo slovenske šolske naloge. Tedaj smo okrog 11. ure iz razreda lahko skozi okno videli strmoglavljenje letala in čez nekaj trenutkov plamen in dim s kraja strmoglavljenja. Skozi okno nismo mogli natančno ugotoviti kraja padca. (Dr. Mirko Rupel si tedaj ni mogel misliti, da je letalo padlo na knjižnico, kamor bo sam čez dve leti stopil v službo, jaz pa tudi ne, da me bo 15 let pozneje isti dr. Rupel kot ravnatelj te knjižnice sprejel v službo kot bibliotekarja.) Ker sem stanoval v bližini padca letala, sem dr. Rupla prosil, da bi šel pogledat domov, kaj se je zgodilo. Ko sem prišel do Zvezde, sem že izvedel, da je letalo padlo na Univerzitetno knjižnico, na začetku Gosposke ulice pa me policija že ni pustila naprej, dokler nisem

z osebno legitimacijo dokazal, da stanujem v bližini. Prišel sem do knjižnice in videl, da gori velika čitalnica. Doma v stanovanju so bili vsi domači pri oknih in v strahu, da se požar ne bo razširil na sosesčino. Gasilci so požar kmalu omejili, vendar je v čitalnici še dolgo telo in dim se je dvigal navzgor kot oblak v izraelskem sv. šotoru, saj je bila čitalnica brez stropa in brez 4. nadstropja nad njo. K nam so tedaj prihajali na obisk številni znanci, da so lahko pri naših oknih gledali ta nenavaden in strah zbujajoč prizor. Radovedneži so se zbirali okrog knjižnice posebno naslednji dan, ko je bila nedelja; iz vse ljubljanske okolice so se pripeljali okoličani s svojimi koleslji in različnimi drugimi vozovi in si ogledovali to razdejanje. Povedati moram, da je na dan nesreče plaval po zraku večje število ožganih listov knjig iz čitalnice, celo do Zmajskega mosta so jih prinesle sape.

Gospa dr. Melita Pivec-Stelè je bila tedaj bibliotekarka v knjižnici, pozneje pa je vodila obnovo te hudo poškodovane čitalnice, zato iz njenih zapisov lahko povzamemo še več podrobnosti. Šolsko letalo je bilo italijanskega izvora in so ga Nemci po kapitulaciji Italije prepleskali in uporabljali kot poštno letalo, ki je z nemško posadko letelo med Trstom in Ljubljano. Prebivalci Ljubljane so tistega dne postali pozorni na pojemale, nerodni ropot motorja in ljudje so videli, kako je letalo čudno kolovratilo že nad Vičem, nad Trnovim, nad Kongresnim in Vodnikovim trgom. Domnevajo, da se mu je pokvarilo višinsko krmilo in ni moglo pristati. Ljudje so govorili, da je letalo iskalo prostor za zasilni pristanek in da se je zato opotekalo nad Vodnikovim trgom, ko pa je tam zaradi živilskega trga videlo toliko ljudi, se je obrnilo nazaj. Morda je pilota zavedla ravna streha knjižnice in je domneval, da je to lahko prostor za pristanek. Letalo je predrlo streho nad čitalnico ob Gosposki ulici, nato zdrselo po vsej dvorani čitalnice in se ustavilo pri stekleni steni ob Vegovi ulici. Tedaj naj bi eksplodiral bencin in požar je v nekaj sekundah zajel vso dvorano. Gorele so knjige in gorelo je leseno pohištvo in druga lesena oprema, vendar so knjige tik ob Gosposki ulici manj trpele, medtem ko je bilo ob Vegovi ulici razdejanje mnogo hujše.

Pripovedovali so, da je mojster Plečnik, ko je slišal, da gori velika čitalnica, izjavil: »Bodite brez skrbi, stavba je tako zgrajena, da se požar ne bo razširil.« Res se požar ni

Razdejanje v veliki čitalnici z okni proti Križankam

razširil drugam, tako da so ostale nepoškodovane vse knjige v skladiščih in najbolj dragocene knjige v rokopisnem oddelku. Posebna sreča v nesreči je bila ta, da je teden pred katastrofo zmanjkalo kurjave za ogrevanje in da je bila knjižnica ves teden, od ponedeljka, 24. januarja, za obiskovalce zaprta. Tako je bila velika čitalnica, ki sprejme 160 obiskovalcev, prazna in tudi v 4. nadstropju, nad čitalnico, ni bilo nikogar (tam je imela Filozofska fakulteta 4 svoje oddelke: za romanske, germanske in klasične jezike ter oddelek za primerjalno književnost). Ob polni zasedbi in ogrevanih prostorih bi bilo v stavbi okrog 200 mrtvih. Naj ob tem omenim nenavadno naključje. Študentka klasične filologije (latinščina in stara grščina) je imela izpitni rok pri prof. dr. Milanu Grošlju v prostorih oddelka nad veliko čitalnico prav ob uri, ko je tja padlo letalo. Ker pa na izpit ni bila dobro pripravljena, je prosila prof. Grošlja, da ji je izpit preložil. Pozneje ji je prof. Grošelj rekel: »Vaše neznanje je nama obema rešilo življenje.« Pozneje je ta nekdanja študentka sama postala bibliotekarka NUK in nam pripovedovala to svojo nenavadno zgodbo. Kar se človeških žrtev tiče, so bili mrtvi vsi Nemci, ki so bili v letalu. Spominjam se, da so bile njihove čelade (tri ali štiri) položene na zid balkona velike čitalnice na Vegovo ulico. Četudi med uslužbenci in študenti v čitalnici zaradi srečnega naključja ni bilo človeških žrtev, je zaradi te katastrofe le umrl en Ljubljančan. Bil je to France Majcen, tajnik Mestne hranilnice ljubljanske. Imel je izposojeno knjigo iz knjižnice in jo je prišel vrniti. Ko se je

vračal proti velikemu stopnišču, je iz čitalnice švignil plamen in ga oplazil. Bil je tako opečen, da je po tednu dni umrl.

Kar se materialne škode tiče, je treba povedati, da je zgorelo okrog 60.000 knjig. Bile so to v spodnjem pasu knjige priročne knjižnice, shranjene v 64 omaricah (enciklopedije, slovarji, priročniki za posamezne stroke, slovenske revije, slovenske knjižne zbirke in slovenska šolska poročila). Na galeriji pa so bile postavljene knjige iz vse Jugoslavije, ki so v knjižnico prišle kot obvezni primerki v letih 1925–1938, vendar samo v formatu osmerke; knjige večjega formata so bile postavljene v skladišču. Med temi knjigami so bile tudi slovenske, ki so izšle v omenjenih letih. V 4. nadstropju pa so bile knjige omenjenih 4 oddelkov Filozofske fakultete, uničenih jih je bilo okoli 15.000. V čitalnici so zgorele tudi razne kartoteke: začetni signaturni katalog, čitalniški katalog za obiskovalce, stvarni katalog, katalog priročne knjižnice (ki je tudi sama pogorela), kartoteka izposojenih knjig in katalog šolskih poročil. Seveda je med materialno škodo treba šteti tudi poškodovano stavbo, saj je bila čitalnica tako rekoč brez stropa.

Kar se tiče povračila škode, je treba poudariti, da tisti, ki je škodo povzročil, to je nemški okupator, ni ničesar prispeval k povračilu. Značilno je tudi, da ves čas nemške okupacije ni smela iziti v ljubljanskih časnikih nobena omenba požara ali obnove knjižnice, čeprav je vse mesto to doživelo in so si tudi okoličani razdejanje dobro ogledali. Tudi ob smrti Fr. Majcna ni smelo v osmrtnicah pisati nič o tem. Iz tega lahko spoznamo, kako »slovenska« in samostojna je bila tedanja pokrajinska uprava pod vodstvom generala Rupnika. Edino v Trstu je Deutsche Adria Zeitung prinesla o nezgodi kratko novico. Knjižnica se je za obnovo dela morala zanesti samo na lastne moči, dobila pa je v pomoč 20 pomožnih nameščencev. Knjige, ki niso zgorele, so bile prepojene z vodo (od gašenja) ali z bencinom; to je bilo treba posušiti. Nekatere knjige so gasilci pohodili s svojimi težkimi čevlji, te je bilo treba očistiti, kakor tudi tiste knjige, ki so bile samo ožgane. Vse zgorele kartoteke je bilo treba na novo postaviti, kar je zelo zamudno delo. Knjižnica je objavila poziv Ljubljancanom, naj ji nadomestijo uničene slovenske knjige. To se je dogajalo v letih 1944 in 1945 in takšne knjige nosijo žig, ki pove, da je bila knjiga podarjena za obnovo

Univerzitetne knjižnice. Veliko pogorelih knjig so na ta način nadomestili, vseh pa vendarle ne. Po koncu 2. svet. vojne je knjižnica zaradi te nesreče prišla pri organizaciji UNESCO v seznam v vojni poškodovanih knjižnic in tako je prejela lepe darove v obliki tujih knjig. Popolne obnove ni bila potrebna tudi velika čitalnica, saj je bila po katastrofi (kar vidimo tudi na obeh priloženih slikah) za obiskovalce popolnoma neuporabna. Gradbena in druga obrtniška dela so bila končana v treh letih, tako da je bila velika čitalnica Narodne in univerzitetne knjižnice odprta za javnost na Prešernov dan, 8. februarja 1947.

Po 50 letih je znamenita Plečnikova stavba premajhna za potrebe osrednje slovenske knjižnice. Pripravljenó je že stavbišče za novo zgradbo NUK. Prav je bilo, da je z osamosvojitvijo Slovenije bila že pripravljena nacionalna knjižnica, ki je lahko takoj prevzela svojo funkcijo. Plečnikova stavba knjižnice pa bo ostala spomenik borbe slovenskega naroda za samostojnost. Na izrednem občnem zboru Akademске akcije za univerzitetno knjižnico 16. maja 1934 je namreč eden od študentov zaklical, da je »borba za univerzitetno knjižnico del borbe slovenskega naroda za svoje politične, gospodarske in kulturne zahteve.«

Miloš Rybář

FINŽGAR IN MOHORJEVA DRUŽBA

v letih 1949 do 1953 v luči dopisov Francetu Bevku

Čeprav je bilo o povojni oživitvi delovanja Mohorjeve družbe že marsikaj napisanega, ostajajo zagotovo še vprašanja in praznine, ki še niso našle dovolj jasnega odgovora. Kako je MD živela in delala v prvih povojnih letih in s kakšnimi težavami se je ubadala, ne glede na to, da je v javnosti obveljala pozitivna oznaka Družbe, ki jo je dal Prežihov Voranc, zaradi česar naj bi ji bila nova oblast »naklonjena«, itd., nam razkrivajo tudi doslej še neobjavljeni Finžgarjevi dopisi Bevku, ki mu jih je pošiljal kot urednik publikacij Mohorjeve družbe.

Ohranilo se je deset Finžgarjevih dopisov Francetu Bevku iz tega časa, ki nam kar precej široko odstirajo nekatere poglede v to dobo. Zato se zdi njihova objava primerna,

saj v marsičem izpopolnjujejo doslej znano vedenje, tudi zadnji dve objavi o cenzuriranju prispevkov za Koledar MD (Jože Dolenc, Ob dveh mohorskih obletnicah, in istega avtorja Zaplenjene Kocbekove pesmi, oboje v Koledarju MD 1992).

Še posebnega pomena so ti dokumenti zato, ker jih je pisal sam urednik izdaj MD F. S. Finžgar in imajo torej vrednost prvo-vrstne pričevalnosti. Za popolno sliko pa bi bilo treba seveda pritegniti še druga ohran-jena pisma (npr. Fajfarjeva in drugih prota-gonistov), ki bi v nekaterih primerih utegni-la marsikaj še dodatno osvetliti. Nekaj tega gradiva bomo skušali podati kot komentar v opombah.

Korespondenca, ki ni le strogo uredni-ška, saj piše Finžgar Bevku tudi kot pisatelj pisatelju, celo več, kot prijatelj prijatelju, obsega žal le čas od leta 1949 do 1953.

Zanimivo in značilno je, kako stari pisa-telj, na katerega se je Bevk pol stoletja prej obračal s prvimi literarnimi izdelki (prim. članke, Bevkova pisma Finžgarju, ki jih je z uvodi in opombami opremil Jože Dolenc, ter Finžgarjeva in Pogačnikova pisma Bevku, ki jih je z opombami objavil Marijan Breclj; oboje izšlo v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe za leto 1976, str. 191–214), naziva tega zdaj z »dragi prijatelj« zdaj z »dragi tovariš«, pa tudi s »tovariš podpredsednik«. V podtonu je čutiti, kako bi rad bil z njim prijateljsko neposreden, po drugi strani pa je rahlo zadržan zaradi Bev-kove visoke politične funkcije.

Seveda bi bilo treba najprej razčistiti vprašanje, ali je bilo Mohorjevi družbi po vojni »zaukazano«, naj za svoje delovanje, predvsem glede uredniške politike, še pred tiskom išče ne le »tiho« odobritev, marveč kar pisno, čeprav morda ne »uradno«. Vse to je potekalo, kakor je iz korespondence razvidno, prek članov knjižnega odbora, med katerimi so bili za politično plat najpomembnejši France Bevk, Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, Tone Fajfar in Lora Kernc. Če odštejemo bolnega Kuharja in Bevka kot naslovnika teh pisem, ostajata dva: Tone Fajfar, takratni minister za gozdarstvo, in profesorica, slavistka Lora Kernc, ki je bila na ministrstvu za prosveto. O slavistični literarni aktivnosti Kernčeve nas še največ poučijo skromni, a pomembni podatki v prvih zvezkih knjižne zbirke Klas-je, kjer je v napovedih tudi sporočilo, da Kernčeva pripravlja izbor iz dela Jerneja Kopitarja in pa da je predvidena za soured-

nico izbranega dela Zofke Kvedrove. Nobe-no od teh del sicer kasneje ni izšlo, vsaj v omenjeni zbirki ne.

Pisma pod štev. 1, 4, 6 in 10 so rokopis-na, ostala tipkopisna z lastnoročnim podpi-som in seveda posameznimi lastnoročnimi dostavki in popravki.

1.

30/II 1949

Dragi prijatelj!

Ker si mi zadnjič grede iz Celja rekel, da bi rad prebral spis, kako so Nemci požgali Radovno. Spis je gorjanskega kmeta. Mnogo sem ga res skrajšal, pa je jezikovno tako dober – preprosto lep, vsebinsko tudi zani-miv in sodoben, da bi ga bilo škoda odkloni-ti. – Namenil sem ga za Koledar.

Upam, da ga kmalu prebereš in vrsto svoje misli pridodaš.

Pozdravljen!

Opombe: Požgana Radovna . . . – Gre za kasnejšo knjigo Požgana Radovna in druge zgodbe, ki jo Moder v svoji Mohorski biblio-grafiji navaja brez avtorja, ker je izšla skupaj z drugimi teksti, Slovenska bibliografija 1950 pa nam razkriva psevdonim in pravo ime avtorja. Gre za Antona Kocjančiča, ki je pri Mohorjevi družbi objavil še kak prispevek pod psevdonimom Tilen Pavček. Tu-di Slovenska bibliografija 1950 stori enako, čeprav je – kot kaže – Finžgar menil najprej, da naj bi bil tekst za Koledar. Kasneje je dodal še nekatere zgodbe drugih avtorjev (F. S. Meška, Stanka Cajnkarija, Mimi Ma-lenškove, Geme Hafnerjeve in Janka Mo-dra) in nastal je pripovedni zbornik, drobna antologija slovenske proze.

2.

(štampljka:) V Ljubljani, dne 20/V 1949
F. S. FINŽGAR
LJUBLJANA
Dobrilova 30

Dragi tovariš podpredsednik!

Kot članu knjižnega odbora Mohorjeve ti pošiljam nekaj rokopisov, da jih čimprej pre-bereš in izjaviš o njih svoje mnenje. V tem odboru so: Dr. Cukala, dr. Kotnik, dr. Cajnkar, Fr. Bevk, dr. Stele, Fr. Finžgar, Lovro Kuhar in Tone Fajfar. Lora Kernc se udele-žuje sej in z njo tudi ravnatelj Presinger zaradi tiskarne.

Aktivni smo sedaj razen prelata Cukale, ki ima dolžnost, da kot zastopnik cerkve tudi prebere in ugovarja, ako bi bil kak nauk v spisih, ki veri nasprotuje (krivoverski). Lovro je pa tako bolan, da res ne more sedaj brati.

To pot poslane spise tebi so odobrili: Kotnik, Cajnkar, Finžgar (Stele je sedaj v Italiji.) Važno je torej, da prebereta še ti in min. Fajfar. Prosim pa za oboje čimprej. Treba se je lotiti tiska, ker bi tiskarna sedaj utegnila.

Danes ti izročam v branje: Kalendarij, Zgodovino zadrug, (Vzajemno delo – naša moč), Bombni napad na Ljubljano, Pogled v naravo, in črtico Stari Jaklin.

Prilagam pa že lomljeno povest Zvesti tovariši, ki je bila že za lani od ministrstva prosvete odobrena in potem odložena na prihodnje leto. Prav je, da tudi to preletiš.

Nekaj drugih že imam, pa jih je treba še pretipkati. Važni članki bodo: Razgled po svetu, Stara zgodovina Kitajske, Opis in popis lune po najnovejših izsledkih, Grob herojev, Atomka bomba s protestom, da se ne sme porabljati v vojni. Zdravniški spis veterinarja o prisadu, okužbi, zastrupljenju, in še dokaj drugih člankov.

Prosim, da izročiš čimprej to tov. ministru Fajfarju. On je silno zaposlen pa mu morda kar kratko referiraš, kar bi pa želel mu pa v branje izročiš.

Toliko spremnega pisma se mi je zdelo napisati, če bi te ne dobil v uradu.

Ministrstvo prosvete mi je odgovorilo na vprašanje, kdo naj pregleda spise, takole: Pošljite Vašemu knjižnemu odboru. Če ta odbor gradivo odobri, se koledar lahko tiska.

Pozdravljen!

Opombe: ... Dr. Cukala Franc (1878–19..), odbornik in dolgoletni predsednik MD. – dr. Kotnik France (1982–1955), ravnatelj MD v Celju. – Dr. Cajnkar Stanko (1900–1977), pisatelj in teolog, večletni predsednik MD. – Dr. Stele France (1886–1972), umetnostni zgodovinar, pri MD je bil njen dolgoletni odbornik ter sodelavec. – F. S. Finžgar (1871–1962), pisatelj in urednik publikacij MD. – Lovro Kuhar – Prežihov Voranc (1893–1950), pisatelj. – Tone Fajfar (1913–1981), politik in publicist. – Lora Kernc (1908), slavistka. – Riko (?) Presinger (1... – 19...), vodja Mohorjeve tiskarne v Celju. – Članek o zadrugah (Vzajemno delo...) je Finžgarjev. Prav tako Bombni napad, kakor tudi Pogled v nara-

vo. – Avtorica povesti – robinzonade Zvesti tovariši, ki je izšla kot 127. zvezek Mohorjeve knjižnice, je mladinska pisateljica Sonja Sever (1900–). – Razgled po svetu je napisal dr. Josip Mal, Pogled v zgodovino Kitajcev dr. Maks Miklavčič, O luni Ivan Tomec, Grob herojev (Spominu padlih herojev) –om– (= Janko Moder), Atomka energija dr. Anton Peterlin, Prisad, okužba, zastrupljenje je spis dr. Andreja Arnška. – Ni pa videti črtice Stari Jaklin.

3.

4/6 1949

Tovariš podpredsednik France Bevč!

Dragi prijatelj!

Kot lepo, klasično literarno črto imam v prevodu Turgenijev Preprežni hlev. Tega namerjam dati v Koledar. Ima nekaj sorodnosti z nekdanjimi našimi furmanskimi krčmami obenem pa osvetljuje tudi krivičnost predrevolucionarnih ruskih vlastelinov.

Ocenjevalec prosv. ministrstva mi je lani svetoval, naj sežem po kaki ruski klasiki. Zato sem to črto izbral. Ali naj ta prevod tudi pošljem v pregled. Prevod je jezikovno brezhiben.

Pozdravljen!

Finžgar

Dostavek:

Včeraj (6/6) mi je sporočila tovarišica Lora Kernc, da bi tudi dobila članke za Koledar. Ona je bila namreč pred dobrim letom od min. za prosv. določena, naj se udeležuje sej knjižnega odbora. Prosim torej: Ko prebereš ti in tov. min. Fajfar, dostavi članke tudi tov. Lori Kernčevi. Ta je pri Republ. zv. kmetijskih zadrug Miklošičeva 6.

Lepo pa prosim, da se podvigate pri branju, sicer bi Koledar zopet zamujal začetek leta.

Finžgar

Opombe. Turgenjeva ni v koledarju.

4.

(štampljka:)

F. S. FINŽGAR

LJUBLJANA

Dobrilova 30

Dragi prijatelj!

Bliskovito gre čas!

Kaj je tega, ko si »mladenič« prve korake namerjal v literarni svet, danes pa je za teboj

gora knjig in že šest križev na plečih. Križi niso bili samo številke, mnogo je bilo težkih in trdih. Prav pristrčno ti čestitam ob tem jubileju. Tudi sedaj ti življenje ni igrača. Naš narod – vedno v stiskah – tudi še danes ni iz njih. Pomagaj pošteno in plemenito, kar se le da.

Pozdravljen!

Vdani

Finžgar

17/9 1950

Na kuverti: Tovariš pisatelj (podpredsednik France Bevk) v Ljubljani (Prezidij) Erjavčeva 11

Opomba: Bevk je 17. 9. 1950 praznoval 60-letnico rojstva.

5.

Dragi prijatelj!

Včeraj sem dobil še ta rokopis od Zorzuta. Poslal je tudi lepe slike. Prav je, da približamo ljudem Brice. Ti najboljše poznaš tisti kraj in boš sam uvidel, da je kar zares lep film. Ali moraš res še komu dati, da prebere? Menda tvoja sodba zadošča. Zelo rad bi v par dneh dobil rokopis nazaj, ker sedaj Koledar stavijo. Ako se delo prekine, nas utegne izpodriniti kako drugo delo.

Nocoj bodo prijatelji pisatelji priredili tebi večer. Prejel sem vabilo. Imej me izgovorjenega. Tako me ovira gluhot, da v nobeno družbo ne morem. Rad bi se z nekaterimi mlajšimi seznanil. A zares ne morem. Prav prijateljsko dobro se poveseš!

Iskreno pozdravljen!

Finžgar

Opomba: Ludvik Zorzut (1892–1977), pesnik in publicist, dolgoletni plodoviti sodelavec koledarjev MD. Omenjeni članek je z naslovom Vsi bi radi v Brda izšel v Koledarju 1951.

6.

16/II 51

Dragi prijatelj!

Spoštovani gospod podpredsednik!

Ko se je šunder krog mene nekoliko po-
legel, se ti šele utegnem zahvaliti za vso tvojo
skrb in strežbo ter pozornost, ki si mi jo
razodeval ob mojem praznovanju. Kljub od-
ličnim funkcijam, ki so ti naložene, si doka-
zal, da staro prijateljstvo še drži in ni zarja-
velo. Še enkrat: pristrčna ti hvala!

Prosim tudi, da kot predsednik društvu

književnikov tolmačiš mojo zahvalo za lep
večer. Res je bilo prijetno. Le prežal, da sem
moral prej iti: starost in gluhot me silita.
Nato se me je lotila rahla influenza in nisem
mogel v gledališče k recitacijskemu večeru.
Tudi za tople besede, ki si jih tam govoril za
uvod prav pristrčna hvala.

Bog ti daj ljubo zdravje in visoko mero
modrosti z vsemi tovariši vred, ki ste na
krmilu ob tako težkih, čeprav pomembnih
časih.

Prav lepo te pozdravlja

vdani

Finžgar

Opombe: 9. februarja 1952 je Finžgar
praznoval svojo osemdesetletnico.

7.

Dragi tovariš!

Pošiljam ti v pregled nekaj gradiva za
mohorski koledar.

I. Črtice:

Smrt na Glažuti. (Terčak Stane)

Pesem drogov, Na tihem kraju, Mlatiči,
(Jože Kroflič)

Vihar na Rabu (Anica Vrščaj, kmečko
dekle)

Semanji dan (Mimica Malenšek)

II. Lubadar (Stane Hočevnar)

Težave pri storitvah (Filip Kulterer)

Ostanki od lani, že pregledani:

Zatreparjev Janez (črta od spisovatelja
Požgana Radovna)

Maline (Gema Hafner)

Pika (Pesnitev za mladino Joža Lo-
vrenčič)

Pajki (Dr. A. Piskernik)

Pomagajmo naravi (prof. Moder sta-
rejši)

Onkraj mej (Stanko Cajnkar)

Še ta mesec pričakujem jubila(!)jne spise
o Plečniku, dr. Kotniku. Prof. Sadarja (go-
spodarski članek), O radiu (prof. Andree),
dr. Malov Razgled po svetu, o Slomšku (100
letnica rojstva), ing. Janežič O kaparju. Jubi-
leji še: dr. Tavčar, dr. Detela, Pavel Perko.
(Vodopivec skladatelj!)

Ko dobim napisane te prispevke, jih po-
šljem.

Pripominjam: Dr. Kotnik je brez moje
vednosti predložil mojo igrico V precepu.
Bila je izgubljena. Je specielno deška igrica.
Spisal sem jo takoj po prvi svetovni vojski.
Zato v njej boljševe. To je bila dnevna fraza
tedaj, prinesena po vojaki, ki so se vračali iz

Rusije. Danes bi utegnila koga motiti. Spremenil sem jo. Prav nič pa igrice ne vsiljujem. Popolnoma sem pozabil nanjo. Niti vsebine se nisem spominjal.

Sicer pa bomo dne 31. t. m. skupaj v Celju pri seji in se bomo tedaj lahko še pomenili.

Ko pregledaš poslane črtice in gospodarske spise, te prosim, da jih izročiš še tovarišu ministru Fajfarju.

Pozdravljen!

vdani

Finžgar

V Ljubljani (Dobrilova 30)
dne 22. maja 1951.

Opombe: Z rahlimi spremembami v naslovih so bili objavljeni v Koledarju 1952 naslednji prispevki: Smrt pod Glažuto, Pesem drogov, Vihar na Rabu, Semanji dar (!), Lubadarji – škodljivci gozdov, Težave pri storitvah. Iz pisma izvem tudi, kateri prispevki so bili v uredništvu že leto dni prej, pa so šele sedaj našli mesto. Gre za tekste: Zatreparjev Janez (Tilen Pavček), Maline (Gema Hafner), Pika (v objavi Pesem o Piki, Joža Piskernik), Pomagajmo naravi (A./nton/ M./oder/), Cajnkarjev spis Onkraj mej pa je verjetno dobil nov naslov Svet, ki ga najbolj poznam, in je izšel šele v Koledarju 1953. – V glavnem so vsi jubilejni članki prišli v koledar, razen članka o dr. Kotniku, ki je izšel v koledarju 1953. Sadarjev članek nosi naslov Povečajmo pridelek krme, Andrejev O našem radiu, Malov Iz zapiskov letopisca, lapsus calami pa je najbrž podatek o stoletnici Slomškovega rojstva. Verjetno je mislil na 110–letnico, toda smrti! Janežičev članek ima naslov Ameriški kapar, od jubilejev pa se je spomnil še Maksa Samsa in Gvidona Birolle. – Finžgarjeva igrica V precepu je izšla pod psevdonimom Naum.

8.

V Ljubljani, dne 17/IX 1951.

Dragi prijatelj!

Pošiljam ti dva zbornika, ki jih imam že pripravljena za prihodnje leto Mohorjeve.

Prvo deleo (!) je gospodarskega značaja. Spisali so ga trije strokovnjaki. Prebral sem ga, kaj malega popravil (jezikovno), vsebinsko pa ne more biti nič napačnega. Ko se premno go piše in naglaša, da je treba dvigniti pridelovanje naših polj, sem želel take knjige za široke plasti kmetovalcev.

Druga knjiga je zbirka živalskih pravljic (basni) od Sonje Severjeve, ki ima za take spise srečno roko. Bebec Miha je ponatis, a za dečke ima mnogo poučne vsebine.

Knjigo zato že sedaj pripravlja, ker tiskarna časih nenadoma zahteva rokopise, ko ima v delu kako vrzel.

Sodim, da rokopisa Za boljši pridelek ni treba brati, ko je napisan od strokovnjakov v republiški službi. Ko prebereš, prosim, izroči še tov. ministru Fajfarju.

Lepo pozdravljen!

Finžgar

Opombe: Prvi »zbornik« naj bi bila knjiga Za boljši pridelek, ki so jo spisali Franjo Janežič, Viktor Repanšek in Primož Simončič. – Nejasen in enigmatičen je podatek o delu Bebec Miha. Med tiskanimi mohorskimi deli ga ni. Ali je bil to spis Sonje Severjeve, ki bi bil dal naslov celotni zbirki, pa je potem izpadel? – Knjiga ali zbirka živalskih pravljic (basni) Sonje Severjeve je potem dobila naslov Kamenček sreče s podnaslovom Zgodbe o živalih. V njej je objavljenih deset tekstov, več kot polovica ponatisov deloma iz vrtca, Mladike in Družbinih koledarjev. Knjiga je izšla kot 130. zvezek Mohorjeve knjižnice z lepimi ilustracijami Janeza Vidica.

9.

V Ljubljani, dne 19/II 1952.

Dragi prijatelj!

Za Koledar, ki ga izda Mohorjeva ob svoji stoletnici, je Plečnik narisal zelo originalno in klasično opremo. Povabil sem pa že mnogo starih sotrudnikov, da bi Koledar podal nekakšno galerijo starih literarnih delavcev. Skoro vsi so se odzvali in obljubili napisati kratke člančiče: črtico, osebno gledanje na Mohorjevo itd. Prihajam tudi k tebi, ki si mnogo pisal tudi za Mohorjevo. Ali bi bil tako dober, da bi se tudi ti pridružil? Prvi bo v »galeriji« Ivan Trinko, potem Anton Hribar, Meško, Pregelj, Koblar itd.

Tebe bi prosil, da napišeš za dve strani svojo zgodbo: Kako si pribežal med prvo vojsko v Ljubljano, dobil tu tudi službo, a si ob prvi priložnosti odšel nazaj v Gorico. Srce ti ni dalo drugače. In tam? Težave, moral si se lotiti marsikakega opravka za vsakdanji kruh, pisal udarniško, ko ni bilo pisateljev, a za vse laški zapori itd.

Taka, kratka avtobiografija, mislim, bi bila zelo nujna, da najširše plasti ljudi zvedo, kaj se pravi žrtvovati se za svoj narod. Taka

avtobiografija je zate igrača. Pa je za pouk ljudem potrebna. Naj ljudje zvedo, da te ni zvalil »gozd« za zabavo, marveč te je tje pognalo v trpljenju ljudstva in tvojega porojeno prepričanje, da je to edina rešitev slov. naroda.

Prosim, naredi mi to. Priloži tudi svojo foto.

Pozdravljen!

Finžgar

Morda se pri seji ustno še kaj pomeniva (21. tm.)

Opomba: Bevk najbrž ni utegnil Finžgarju ustreči, zato je ta ponatisnil odlomek iz Kaplana Martina Čedermaca.

10.

Ljub. 14/X 53

Dragi tovariš!

Ves teden me preganjajo potrebne in nepotrebne zadrege. Zato – oprost – se ti še danes zahvaljujem, da si mi posodil avto za na Hribarjev pogreb. – Pogreb je dokazal, da so ga možaki iz vse selške doline radi imeli. – Ob grobu sem se poslovil tudi v imenu knjiž. društva in da je to naročeno po predsedniku – Fr. Bevku.

Pozdravljen!

vdani

Finžgar

Opombe: Hribarjev pogreb... – gre za duhovnika in pesnika Antona Hribarja – Korinjskega (1864–1953), župnika v Zalem Logu nad Škofjo Loko, ki je izdal Pevčice milemu narodu (2 zv., 1898–99). Spominski članek o njem je izšel v Koledarju 1955.

Marijan Breclj

IVAN ANDOLJŠEK

Pokojni profesor Ivan Andoljšek nam je zapustil številne pedagoške razprave in knjige.

Rojen je bil 18. septembra 1909 v Hrovači pri Ribnici na Dolenjskem v številni kmečki družini. Obiskoval je učiteljske v Ljubljani, kjer je maturiral leta 1931. To je bil čas velike brezposelnosti zlasti med učiteljskim kadrom. Triletno brezposelnost je izkoristil za študij na filozofski fakulteti in se

preživljal z inštrukcijami. V šolskem letu 1934/35 je dobil prvo službo v Dolu pri Ljubljani, leta 1936 je moral v Škrilj na Kočevsko, čez nekaj mesecev pa v Dobrepolje. Leta 1937 je diplomiral iz pedagogike in opravil profesorski izpit. Šele v šolskem letu 1939/40 je dobil svoji izobrazbi primerno mesto na meščanski šoli v Vojniku. Toda že je bila tu druga svetovna vojna, internacija in aktivno sodelovanje v narodnoosvobodilnem gibanju. Po osvoboditvi je dobil zaposlitev na gimnaziji v Novem mestu, kjer je poučeval do leta 1950, zatem pa do 1954 na novo ustanovljenem učiteljski šoli. Leta 1954 je postal bibliotekar v Študijski knjižnici Mirana Jarca, v šolskih počitnicah pa je poučeval v pedagoških tečajih (1945 in 1946 v Novem mestu, 1948 pa v Celju). Leta 1960 je odšel na novo službeno mesto v Ljubljano. Tu je do upokojitve leta 1974 deloval na Zavodu za šolstvo kot svetovalec za izobraževanje odraslih.

Pisati je začel že pred vojno, še bolj pa po njej. Dopisoval je v Dolenjski list, dnevno časopisje (Delo, Ljudska pravica, Večer), tednike in pa v pedagoške liste (Prosvetni delavec, Mladi svet, kasneje preimenoval v Otroci in družina, Sodobna pedagogika).

Poleg tega je veliko predaval, vodil Pedagoško društvo v Novem mestu, bil med ustanovitelji Sindikata prosvetnih delavcev, Ljudske prosvete in Šole za starše. Prav na področju izobraževanja odraslih je opravil pionirsko delo z učnimi načrti za osnovno izobraževanje odraslih ter za delovodske šole. V knjigi Izbrana poglavja iz pedagogike (1964) je izšla obsežna razprava Izobraževanje odraslih, za dopolnilno izobraževanje učiteljev pa je leta 1973 napisal knjigo Osnove didaktike. Manjše članke o izobraževanju odraslih je objavljala v Sodobni pedagogiki.

Pisal je tudi o šolski reformi, zlasti o reformi vadic in učiteljskih ter o uspešnem učenju. Zanimali sta ga mladinska psihologija in družinska vzgoja. Na prvem slovenskem pedagoškem kongresu na Bledu 1950 je nastopil z referatom o psihološki analizi otrokovega opazovanja. Naslednje leto je referat izšel v knjižni obliki. Zanimivo je njegovo delo Jasna pota naši mladini – staršem o spolni vzgoji, ki je izšlo leta 1953. Kljub temu, da je med strokovnjaki naletela na kritične pripombe, so jo z veseljem sprejeli tisti, ki jim je bila namenjena.

Zanimala ga je tudi literarna zgodovina in metodika slovenščine. Že leta 1947 je

skupaj s profesorjema Dodičem in Bačerjem napisal Kratak pregled slovenske književnosti, ki je bil namenjen gimnazijcem. Leta 1953 ga je Izvršni odbor Pedagoškega društva republike Slovenije zadolžil, naj prispeva za metodiko slovenskega jezika poglavje o branju. Lotil se je dela, toda pri dotedanji literaturi je odkril toliko pomanjkljivosti, da je začel pouk branja podrobneje proučevati. Objavil je številne članke o svojem raziskovalnem delu, številne biografije avtorjev naših abecednikov Petru Musiju, Janezu Kranjcu, Simonu Rudmašu, Janezu Debevcu, Janošu Murkoviču in o nekaterih naših manj znanih abecednikih. Rezultat njegovih raziskovanj so tri obsežne knjige s skupnim naslovom Naš začetni bralni pouk. Prva je izšla leta 1960 in obravnava abecednike od 1550 do 1869, druga je izšla 1976 in obravnava obdobje med 1869 in 1918, zadnja pa je izšla skupaj s predelano prvo izdajo leta 1978. Ta obravnava naša berila in abecednike v času med 1918 in 1945. Knjige obsežno govore o nastanku in značilnostih abecednikov in beril, avtor spregovori ob njih tudi o mladinski literaturi in navaja življenjepise avtorjev posameznih učbenikov. V posameznih obdobjih obravnava tudi zgodovino šolstva. Dopolnila in nove raziskave o abecednikih je objavljala v Sodobni pedagogiki še leta 1979, 1980 in 1981. V Mohorjevem koledarju je pisal leta 1984 o Petru Budinu in njegovi abecedni tabli, leta 1985 pa o Slomškovi knjigi Blaže in Nežica.

Zanimala ga je zgodovina šolstva, zlasti v njegovem rojstnem kraju. Leta 1982 je v Sodobni pedagogiki pisal o Prešernovem šolanju v Ribnici, v Dolenjskem listu istega leta pa o ribniški župnijski latinski šoli iz 14. stoletja in o Šolstvu ribniške doline 1805-1813 s posebnim ozirom na Prešerna. Leta 1987 je objavil članek ob 200 letnici osnovne šole Blaža Kocena na Ponikvi, v Pedagoških obzorjih pa zelo zanimive spomine na Pedagoško društvo v Novem mestu (1946-1960).

Profesor Ivan Andoljšek je za svoje bogato delo prejel tudi nekaj zasluženih priznanj. Leta 1958 je bil imenovan za pedagoškega svetnika, leta 1957 je prejel Trdinovo nagrado, leta 1974 red zaslug za narod s srebrno zvezdo, leta 1979 pa Kidričevo nagrado.

Tatjana Hojan

STANE SUHADOLNIK

Sredi dela za slovarski del Slovenskega pravopisa in Enciklopedijo Slovenije je v vročih avgustovskih dneh (10. avgusta) 1992 po kratki srčni bolezni umrl profesor Stane Suhadolnik, slavist, pravopisec, leksikograf in bibliograf. Sodeloval je pri vseh večjih povojnih slovarskih delih in postavil temelje moderne slovenske leksikografije. Pokopali so ga 13. avgusta na Verdu pri Vrhniki.

Rojen je bil 20. novembra 1919 v Borovnici in je tik pred drugo svetovno vojno končal gimnazijo z maturo v Škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano, kjer sta ga za jezikoslovje navdušila profesorja Anton Breznik in Jakob Šolar. Med vojno je bil interniran v več krajih v Italiji, bil je član italijanskega odporniškega gibanja, tudi talec. Leta 1939 se je vpisal na ljubljansko slavistiko, a je zaradi vojne lahko diplomiral šele leta 1946, ko je že poučeval na gimnaziji v Kamniku. Kot profesor slovenščine je potem poučeval na gimnaziji v Celju in Kopru (1945-57). V letih od 1957 do 1959 je bil bibliotekar v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Leta 1959 je postal sodelavec Inštituta za slovenski jezik pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in bil dolga leta njegov tajnik. Še kot študent se je začel zanimati za slovarsko delo, po vojski pa sta ga Jakob Šolar in Franc Ramovš sprejela za zunanjega ekscerptorja za slovar, ki je bil takrat zamišljen kot izpopolnjeni Pleteršnik. Ko je prvi akademski zbiralni zagon po Ramovševi smrti in Šolarjevem odhodu v zapor uplahnil, se je dela lotil sam in zlasti

s pomočjo koprskih dijakov zbral v nekaj letih okoli sto tisoč slovarskih izpiskov. Suhadolnik je bil znan kot dober organizator ekip, kartotek, nezaslišan garač, ki mu je bilo delo vedno bolj duševna potreba in v veselje, zgledoval pa se je vse življenje po ljudeh, ki jih je v življenju srečal in so zares zaslužili častno ime garač.

Na Inštitutu za slovenski jezik se je kot široko jezikoslovno in splošno razgledan, izredno natančen in delaven lotil dela pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Sodeloval je že pri izdelavi njegovega koncepta. Pod njegovim vodstvom je nastajala največja kartoteka besed na Slovenskem.

Slovar slovenskega knjižnega jezika je zajet v petih debelih knjigah in pomeni za slovensko kulturo izjemno znanstveni prispevek. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika se je ob vsaki besedi mogoče poučiti o njeni pisavi, izgovoru, sklanjatvi, oziroma spregatvi in pomenih. Kot jezikoslovni in leksikografski svetovalac je sodeloval tudi pri različnih terminoloških slovarjih. Zadnja leta svojega življenja je posvetil Enciklopediji Slovenije in Slovenskemu pravopisu. Opravil je delo, ki presega moči enega človeka. Dobršen del njegovega prispevka za slovensko kulturno zgodovino, pri katerem se je očitno izčrpal do zadnjih moči, pa je kakor ledena gora, skrit v skupinskih delih, kakor so Slovar slovenskega knjižnega jezika, Slovenski pravopis 1992, Enciklopedija Slovenije, je ob njegovi smrti zapisal eden izmed slovenskih jezikoslovcev. S profesorjem Suhadolnikom je umrl eden velikih slovenistov – eden največjih slovenskih leksikografov.

DUŠAN PLENIČAR

Dne 4. decembra 1992 je pozno popoldne sredi dela zadela kap Dušana Pleničarja, ki je živel v Londonu kot tiskar in politični pregnanec. V osmrtnici, posvečeni njegovemu spominu, smo brali, da mu je odpovedalo srce sredi dela, ko je v svoji pisarni pripravljaval volilno gradivo, ki bi pripomoglo, da se Slovenija osvobodi komunistične preteklosti in postane demokratična evropska država. Bil je zaslužen narodni delavec, koordinator Konference Svetovnega slovenskega kongresa za Veliko Britanijo in predsednik Britansko-slovenskega združenja.

Rodil se je v Litiji leta 1921, hodil je

v klasično gimnazijo v Škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano, potem je končal študij na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani. V Škofovih zavodih je bil sošolec ljubljanskega nadškofa Alojzija Šuštarja, s katerim je ohranil prijateljstvo vse življenje. Med vojno je zvesto sodeloval pri nekomunističnem odporiškem gibanju. Leta 1945 se je zatekel v Italijo, od koder je prišel v Nemčijo, kjer je s somišljeniki ustanovil organizacijo Slovenska pravda. To delo je nadaljeval, ko je leta 1948 prišel v Anglijo, kjer se je za stalno naselil. Tu je dolga leta tiskal in urejal list Klic Triglava, ki se je odlikoval po obveščenosti in objektivnosti, kar je bilo še zlasti pomembno v obdobju, ko je javno mnenje na zahodu nekritično podpiralo Titovo Jugoslavijo. Ponosen je bil, da je bil njegov mesečnik neodvisen, to je odprt vsem, ki so se hoteli oglasiti. S svojimi medvojnimi soborci je ustanovil Krog pravde, ki se je ukvarjal s političnim delom, tj. s postavljanjem demokratičnih zasnov proti komunističnemu enovladju. Bil je tudi dejaven udeleženec Demokratske alternative in Demokratskih srečanj. Obe skupini sta se ukvarjali z iskanjem poti, kako uveljaviti samoodločbo in vendar ohraniti mir in sodelovanje med jugoslovanskimi narodi.

S svojimi mnenji je Dušan Pleničar sodeloval tudi pri oddajah BBC, med drugim v zvezi s predsedniško kandidaturo dr. Ljuba Sirca na predsedniških volitvah v Sloveniji decembra 1992. Pleničar je bil tesen sodelavec in osebni prijatelj Ljuba Sirca. Natisnil je tudi prvo izdajo Sirčevih spominov, ki je pod naslovom Nesmisel in smisel ilegalno krožila tudi po Sloveniji. Pokojnik je bil globoko veren katoličan in je od papeža Janeza Pavla II. prejel visoko odlikovanje »Pro Ecclesia et Pontifice« za zasluge, ki jih je imel za katoliško cerkev v Angliji in ekumensko gibanje. Zaslužen je bil tudi za vzdrževanje slovenske župnije v Londonu in za uspešno delo slovenske skupnosti v Londonu. V svoji tiskarni je Dušan Pleničar pogosto tiskal tudi brezplačno za verske in slovenske narodne namene.

Imel je dobre stike z angleškimi konservativci, ker jim je pomagal s hitrim tiskanjem letakov, kadar je bilo treba. Obenem je vzdrževal stike z britanskimi katoličani.

Dušan Pleničar se je iz emigracije prvič vrnil v Slovenijo junija 1991, ob razglasitvi državne samostojnosti, ko je zastopal slovensko narodno skupnost iz Britanije na slovesnosti Svetovnega slovenskega kongre-

sa v Cankarjevem domu. Pleničar je potem še dvakrat obiskal Slovenijo, zadnjič junija 1992. Vse do zadnjega je delal za slovensko stvar; zanimalo so ga zlasti prve svobodne volitve v neodvisni slovenski državi. Angleško javnost je neutrudno obveščal o želji in odločenosti slovenskega naroda, da se čim prej in čim tesneje vključi v zahodno demokratsko skupnost.

Slovenci smo z njim izgubili velikega domoljuba, neustrašenega demokrata in zelo učinkovitega sodelavca v boju za narodne koristi tako v zamejstvu kakor v domovini.

Dr. TONE PRETNAR

*Govorim s teboj tako tiho
kot ti z menoj (R. Wojaczek)*

16. novembra 1992 je v Sosnovcu na Poljskem nenadoma umrl slavist, pesnik in prevajalec dr. Tone Pretnar. Bil je zvest sodelavec Družinske priloge in njeni bralci bodo v prihodnje pogrešali njegove izbrušene pesniške prevode.

Rodil se je 9. avgusta 1945 v Ljubljani. Slovenščino in ruščino je doštudiral na ljubljanski Filozofski fakulteti. Posvečal se je zlasti slovanskim jezikom in iz njih tudi mnogo prevajal. Leta 1980 je dosegel akademski naslov magister in 1988 v Varšavi zagovarjal doktorsko disertacijo. Sprva je služboval kot dokumentalist v Bombažni predilnici in tkalnici v Tržiču. V Tržiču je tudi ves čas živel. Leta 1972 je prišel na ljubljansko Filozofsko fakulteto, kjer je delal kot pripravnik pri prof. Jožetu Toporišiču, pozneje je bil več let asistent za slovensko književnost, leta 1988 pa je dosegel docenturo za primerjalno slovansko književnost. Kot lektor je poučeval slovenščino tudi v Gradcu, Varšavi, Krakovu in Osijeku, septembra 1992 pa je za dve leti nastopil mesto lektorja slovenskega jezika in književnosti v Katovicah. Veliko je pesnikoval, še več pa prevajal iz slovanskih jezikov, zlasti iz poljščine, hrvaščine, makedonščine. Večinoma pa se je ukvarjal z verzologijo (napisal je obsežno razpravo o slovenskem in poljskem verzu). Poleg pesmi je prevajal tudi prozo in je za prevod Kronike ljubezenskih pripetljajev Konwickega leta 1991 dobil Sovretovo nagrado. Prevajal je tudi dramatično in strokovne razprave s področja verzologije. Pred izidom je Poljsko-slovenski slovar, ki ga je sestavil skupaj z Boženo Ostro-

mecko Fraczak. Vsako leto se je udeleževal pisateljskega srečanja v Vilenici.

S svojim obsežnim verzološkim in prevajalskim delom je veliko prispeval k slovenski literarni vedi in kulturi. Poljska mu je bila druga, še posebej duhovna domovina. Njegov profesor z ljubljanske Filozofske fakultete Matjaž Kmecl je ob tako nenadni smrti svojega učenca dejal: »Ko je dobesedno sredi dela padel, se je od njega poslavljaj pomemben del kulturne Poljske, poslovilni obred je bral katoviški škof. To pa so zgovorna zunanja znamenja globokih notranjih vezi, duhovnih in človeških prijateljstev, ki jih je Tone Pretnar znal s svojim garaškim in nadarjenim delom z izjemno poštenostjo in kolegialnostjo navezati med slovenstvom in poljstvom.«

LADISLAV LENČEK

V ponedeljek, 25. januarja, se je zjutraj vračal iz cerkve Srca Jezusovega na Taboru v Ljubljani, kjer je maševal. Pred domačo hišo na Maistrovi 2 ga je zbil avto. Nezvestnega in s hudimi poškodbami so ga odpeljali v bolnišnico, kjer je bil v komi vse do 22. februarja zjutraj, ko je kmalu po 5. uri umrl.

S pogrebno mašo, ki jo je opravil z več kot 40 duhovniki ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar, smo se v petek, 26. februarja popoldne na ljubljanskih Žalah poslovili od Ladislava Lenčka, duhovnika Misijonske družbe in neutrudnega misijonskega in kulturnega delavca. Poleg sorodnikov, članov Misijonske družbe sv. Vincencija, redovnikov, redovnic in drugih se je pogreba udeležilo zelo veliko »argentinskih« Slovencev, pa tudi vidnih predstavnikov političnega in kulturnega sveta doma in iz zamejstva. Med mašo je nadškof Šuštar spregovoril o bogatem in plemenitem življenju pokojnega duhovnika, čigar izgubo bodo občutili vsi: Slovenci v Argentini, naši misijonarji po svetu in Cerkev na Slovenskem. Od pokojnega Ladislava Lenčka so se poslovili mnogi govorniki, ki so se ga spominjali kot velikega misijonskega delavca, saj je bil vse svoje življenje v domovini in tujini urednik Katoliških misijonov in velik dobrotnik naših misijonarjev po širnem svetu, bil pa je tudi izjemen kulturni delavec med svojimi rojaki v Argentini. Leta 1945 je moral v izgnanstvo v Argentino, kjer je vseskozi nadaljeval delo za misijone in naše izseljence. Iz

Argentine se je najprej vrnil za leto dni v Tinje na Koroškem in leta 1989 v Ljubljano (kjer se je rodil 3. februarja 1914. leta). Bival je v provincialni hiši lazaristov na Maistrovi 2.

Ko je z mnogimi delil usodo begunca, ni v njem niti za trenutek utihnili skrb za naše ljudi v misijonih. Če kdaj, potem bi bil takrat, na begu, brez domovine, brez doma, lahko rekel, da ima predvsem pravico misliti nase, ne pa na misijone. Nasprotno! Na begunski poti si je ta »zagnanec« umislil »begunske Katoliške misijone«. Ko se je negotovo umiril v Argentini, je med iskanjem domovanja zase in za druge begunce ob vsem drugem delu resno skrbel tudi za Katoliške misijone. V begunski tragediji naših po svetu ni stal križem rok, marveč je z neverjetno vztrajnostjo iskal, prosil in dobival pomoč za misijone in misijonarje. Svet je bil zanj preprosto velik misijon, kjer je treba buditi, bodriti in navduševati.

Ladislav Lenček pa je bil tudi eden izmed emigrantskih voditeljev, ki jim je bila potreba daleč od domovine, sredi tujega sveta združevati moči za skupno delo pri ohranjanju krščanstva in slovenstva. Bil je med prvimi duhovniki, ki so se naselili v Argentini. Ustanovil je Društvo Slovencev v Buenos Airesu in postojanko lazaristov v Slovenski vasi, kjer je sodeloval pri graditvi Baragovega misijonišča, nato cerkve, osnovne in srednje šole, v katero hodi danes okrog dva tisoč učencev. Ukvarjal se je tudi z organiziranjem gospodarskega življenja Slovencev v Argentini. Izjemno pomembno je njegovo kulturno delovanje. Dal je pobudo in vodil načrt za široko kulturno ustanovo vsega izseljenstva in zamejstva. Kot ustanovitelj Slovenske kulturne akcije (SKA) je deloval ob Rudiju Jurčecu, Tinetu Debeljaku, Marjanu Maroltu in drugih kulturnikih kot blagajnik, tajnik in devet let kot predsednik te najpomembnejše kulturne ustanove argentinskih Slovencev. Bil je založnik mnogih knjig slovenskih avtorjev in vseh publikacij, ki jih je izdala SKA. Ustanovil je slovensko tiskovno družbo, ki je kasneje predvsem z njegovim delom privedla do slovenske tiskarne Baraga. Bil je živahen publicist, a prav gotovo najradodarnější mecen in njena dejanska gonilna sila. Ob slovesu iz Argentine mu je Slovenska kulturna akcija v imenu njenih stotih članov (pisateljev, slikarjev, znanstvenikov, publicistov) podelila priznanje in odličje ustanovitelja te krovne emigrantske kulturne ustanove.

CENE KRANJC

Tiho in skromno, kot je vselej živel, je v 82. letu v Ljubljani umrl novinar v pokoju Cene Kranjc, pokopali so ga v Vodicah 1. marca 1993. Bil je dolgoletni urednik Slovenskega poročevalca in predsednik Društva novinarjev Slovenije.

Rodil se je 28. julija 1911 v Repnjah pri Vodicah, v rojstni hiši Jerneja Kopitarja. Tudi dekliški priimek njegove matere Lucije je bil še Kopitar. Kot gimnazijec je Cene Kranjc stanoval v Marijanišču v Ljubljani. Gimnazijci so takrat izdajali na roko pisan list Plamen, Cene Kranjc pa je bil njegov urednik. Pozneje je veliko sodeloval tudi pri listu Žar. Zgodaj se je uveljavil kot priznan novelist in eden izmed članov Literarnega kluba in bil tudi njegov predsednik. Po klasični gimnaziji je študiral slavistiko na Filozofski fakulteti v Ljubljani, po diplomu pa je bil bibliotekar v Narodni in univerzitetni knjižnici.

Med vojno je bil v partizanih in je v tem času napisal knjižico o slovenskih partizanskih tiskarnah. Po osvoboditvi je postal eden prvih urednikov Slovenskega poročevalca. S svojim znanjem in zavzetostjo, s svojo človeško širino in poštenostjo je pomagal delati prve korake sodobnemu slovenskemu časnikarstvu in je težil za tem, da v časopisu pride do izraza demokratični pluralizem. Svoje literarne poglede je vnesel tudi v časopis in s svojimi zapiski iz Avstralije utemeljil enega naših prvih vzornih povojnih podlistkov. Pozneje je bil še direktor urada za informacije in tri leta urednik Lovca. Kot novinar je bil upokojen leta 1962, zatem pa je še več let s posebno ljubeznijo skrbel za rubriko Pisma bralcev v časopisu Delo. Že izpred vojne so znane njegove zgodbe o čebelah. Zmeraj je bil pripravljen za prijateljski dialog. Vsakomur se je znal prijazno približati in mu reči spodbudno besedo. Bil je samotar, ki je posebno ljubil lov in čebelarstvo. V svoji knjigi o čebelah je med drugim zapisal: »Zdi se mi, da imajo čebele zato tak ugled, ker opravljajo svoje delo popolnoma nesebično... Brez računov, brez skrite misli, da bodo dobile plačilo ali da jih sploh kje kaj dobrega čaka, zato ker dobro delajo. Čebele so življenju do konca vdane.«

Dr. JULIJ SAVELLI

V nedeljo 4. aprila 1993 je po krajši, a hudi bolezn, daleč od svoje ljubljene Slovenije umrl dr. Julij Savelli, neutruden delavec za kulturo in vzgojo slovenske skupnosti v Argentini. Pokopan je bil v Buenos Airesu 5. aprila 1993. Še v mohorskem koledarju 1992 smo brali njegov prispevek »Spomini, vtisi, doživetja«, zapis o turneji Slovenskega pevskega zbora »Gallus« iz Buenos Airesa po Sloveniji. Vrstili so se koncertni nastopi »Gallusa« iz Kranja v Celje, Koper, Maribor, Mursko Soboto, Rogaško Slatino, pa čez mejo med koroške brate s koncertoma v Ledincih in Velikovcu, pa v Mengšu, na Bledu in spet čez mejo v Italijo med rojake v Gorici, v Novem mestu, v ljubljanski stolnici in nazadnje slavnostni zaključni koncert v Gallusovi dvorani Cankarjevega doma. Koliko srečanj, koliko spominov, nepozabnih doživetij! Kot da je ta turneja Slovenskega pevskega zbora »Gallus« hotela vsaj malo poplačati vse minulo trpljenje naših izgnancev v daljni Argentini. Kot bi govoril v imenu vseh, je dr. Savelli v spominih, vtisih in doživetjih tega obiska povedal: »Za nami je domovina, vedno prisotna v mislih, pogovorih, molitvi in solzah. Vse smo izgubili, premoženje, dom, družine, dobro ime, nosili pa smo s seboj bogastvo naše besede in pesmi, ki sta nas spremljali. V pogovorih, v molitvah in v mislih na bičano domovino. Izgnanci zavržanih hrbtov in s ponosom.«

Zbral se je slovenski pevski zbor daleč pod Južnim križem in nadel si je ime po največjem skladatelju – klasiku svojega rodu, po Jakobu Petelinu Gallusu Carniolusu. 400 let po njegovem rojstvu, 12.000 kilometrov od rodne zemlje prvi slovenski zbor, ki nosi njegovo ime in ki se v tujem svetu z njim predstavlja: Coro esloveno »Gallus«. Tekla so leta in vrstili so se nastopi zbora pred slovensko in tujo publiko, leta podvigo in tudi težav, a tudi močne volje, svetlega idealizma, neizčrpne ljubezni. Zvest svojemu poslanstvu je zbor vztrajal, vztrajal do nikdar sanjanega: do svoje veličastne turneje po Sloveniji.

Savellijeva življenjska pot je bila pot večnega popotnika. Kot sin slovenskih staršev se je rodil v Bosni. Ko mu je bilo šest let, je prišel v Slovenijo, hodil v osnovno šolo v Toplicah pri Zagorju, v meščansko v Žalcu in Celju, zatem študiral pravo v Ljubljani in leta 1932 tudi opravil doktorat. Zaposlil se je v tovarni Stora, se poročil in imel tri

otroke. Med vojno je živel v Ljubljani, bil član Slovenske legije, ki je že takrat imela v programu samostojno Slovenijo. Vsa študijska in poznejša leta je sodeloval pri Akademskem pevskem zboru pod vodstvom Franceta Marolta.

Leta 1945 je odšel v emigracijo in po nekaj težkih letih v raznih taboriščih prišel leta 1948 v Buenos Aires, kjer je kmalu po prihodu ustanovil in skoraj 40 let vodil slovenski pevski zbor Gallus.

V vsem svojem življenju je Julij Savelli kazal pravi lik plemenitega, poštenega in vernega kristjana, ki je živel iz vere in iz prejemanja zakramentov. S svojim zgledom in delom je utrjeval narodno in versko zavest med Slovenci v Argentini.

Na osnovi teh zaslug mu je Slovenska škofovska konferenca ob njegovi osemdesetletnici podelila odličje sv. Cirila in Metoda. Medaljo in listino mu je na večer pred praznikom svetih Cirila in Metoda 4. julija 1992 izročil dr. Alojzij Šuštar, ljubljanski nadškof in metropolit ob navzočnosti njegovih sorodnikov, prijateljev in znancev. Zdaj je ta veliki Slovenec našel svoj mir pod južnimi ozvezdji. Spominjali se ga bomo tudi doma, čeprav smo ga, »Slovenca z velikim srcem«, prepozno spoznali.

Pevski zbor »Gallus« je v zanesljivih rokah njegove hčerke Anke Savelli – Gasser, ki mu je bila že doslej desna roka. Pod njenim vodstvom je zbor imel leta 1991 zelo uspešno turnejo po Sloveniji.

Dr. VINKO BRUMEN

V razmeroma kratkem razdobju so Slovenci v Argentini izgubili štiri neutrudne delavce za kulturo in vzgojo slovenske skupnosti: dr. Julija Savellija, dr. Vinka Brumena, Ladislava Lenčeka in Nikolaja Jeločnika.

Vinko Brumen je bil eden izmed sodobnih slovenskih mislecev. V Sloveniji skoraj ni znan, ker je moral iti v emigracijo, zapustil pa je več del, po katerih ga bodo spoznali tudi slovenski izobraženci. Prvo tako delo slovenskega argentinskega pedagoga in filozofa je izšlo lani pri Slovenski Matici v Ljubljani z naslovom Argentinski spisi. Delo je izšlo kot 36. zvezek zbirke Razprave in eseji; knjigo sta uredila Irene Mislej, ki se je rodila v Argentini, a dela v Ljubljani, in prof. France Jerman. Dva urednika, dvojni spisi, prvi del Zdomski spisi, drugi del Filozofski

spisi, dva uvoda z razmišljanji o zdomstvu in filozofiji Vinka Brumna.

Vinko Brumen se je rodil 6. decembra 1909 v Šalovcih pri Središču ob Dravi, na ljubljanski univerzi je študiral pri pedagogu Karlu Ozvaldu in filozofu Francetu Vebru in oba sta zapustila v njem neizbrisen vtis. Ozvald ga je spodbudil, da se je poglobil v Slomškovo knjigo Blaže in Nežica v nedeljski šoli, o tem delu je napisal doktorsko disertacijo, ki je izšla v knjigi 1936, poskrbel pa je tudi za dva ponatisa Blažeta in Nežice. Na prošnjo krekologa, ravnatelja Ivana Dolenca je prevzel urejanje še neobjavljenih Krekovih spisov, vendar je bil V. zvezek teh spisov iz let 1900 do 1907 v Brumnovi priredbi uničen aprila 1945; Nemci so delo uničili, ko je bilo še v tiskarni. Pripravljal se je na univerzitetno kariero, se strokovno izpopolnjeval v Nemčiji in Angliji, istočasno je poučeval v Ljubljani na učiteljski in drugod, februarja 1944 je odšel na slovensko gimnazijo v Gorico, oktobra 1945 so ga zavezniki imenovali za ravnatelja slovenskega učiteljskega v Gorici, po vrnitvi italijanske oblasti je septembra 1947 zapustil Gorico in se preselil v Buenos Aires v Argentini, kjer je bil do upokojitve urednik pri založbi Kapelusz in je vodil oddelek za humanistiko. Na oddelku ukrajinske univerze sv. Klimenta s sedežem v Rimu je za slovenske slušatelje predaval od 1966 zgodovino slovenske filozofije, v španščini pa občo pedagogiko. Vmes je pisal v vse zdomske revije tehtne eseje in razprave, ki so izšle tudi v knjigah Iskanje, 1967, in Naš in moj čas, 1980. Ker se je vsa zrela leta Brumen zanimal za Janeza Evangelista Kreka, je o njem tudi pisal več razprav in esejev, njegovo osrednje delo o Kreku pa je knjiga Srce v sredini. Brumen se je v Argentini s svojim znanjem in razgledanostjo ter z lahkoto pismenega izražanja hitro postavil med vodilne usmerjevalce zdomskega življenja. Zdomska stvarnost ga ni samo zanimala, po svoje ga je tudi bolela. Pri tem ga ni zanimalo le »kaj« našega zdomstva, marveč tudi zlasti »kaj tedaj«. To ga je pognalo v iskanje korenin tega stanja, zlasti nesposobnosti stvarno in trezno gledati na nove probleme in težave zdomcev. Govoril jim je o vsem, kar jih je zadevalo, hvalil je njihovo podjetnost, delavnost, poštenost, narodno zavest, tožil pa ob napakah, ki jih je odkrival. Najlepši sad teh razmišljanj predstavlja enajst Pisem o slovenstvu in slovenščini, ki so izšla v Meddobju 1984. V zadnjih razpravah je obravnaval

dialog, ki naj vodi k spravi in enotnosti. Tako je bil tudi v tem pogledu sodoben in je prehitel matično domovino.

Iz Brumnovih spisov vidimo težave slovenske politične emigracije ob naselitvi v Argentini, njihovo uživanje v novo domovino, rast organizacij, šol, kulturnih domov, verskega življenja, kulturnega in prosvetnega ustvarjanja in gospodarske utrditve, kar vse je pripeljalo slovensko narodno skupnost v položaj, ki ga ni dosegel noben narod. Brumen je vse to spremljal z ljubeznijo in strokovno razgledanostjo. Bil je vse življenje zelo veren in globoka religioznost preveva tudi vse njegove spise.

LJUBKA ŠORLI - BRATUŽEVA

Dne 30. aprila 1993 je nepričakovano umrla pesnica, kulturna delavka in mučenka Ljubka Šorli-Bratuž. Tiho in v krogu svojih najdražjih je odšla ena osrednjih osebnosti narodnega življenja med Slovenci v Italiji. Pokopali so jo 4. maja na goriškem Travniku, kamor jo je spremljala neprečudna množica primorskih rojakov, prijateljev in znancev.

Pokojna se je rodila 15. februarja 1910 v Tolminu. Zaradi soške fronte med prvo svetovno vojno je družina morala bežati. Tako se je že med prvo svetovno vojno začel njen križev pot, ki je trajal dolga desetletja. Bežati je morala iz rodnega Tolmina na Jesenice, po vrnitvi v Tolmin ji je umrl oče zaradi vojnih naporov, zato ni mogla v šole, da bi postala učiteljica. Po osnovni šoli, ki jo je obiskovala med leti 1916 in 1920 deloma na Jesenicah in deloma v Tolminu, je obiskovala triletno meščansko šolo, v Gorici pa še trgovsko. Mati je namreč po vojni vodila manjšo trgovino. Med leti 1925 in 1933 je živel v Tolminu, delovala v študentskih ilegalnih organizacijah, zadnji dve leti je nadomestovala organista in vodila zbor deklic. Leta 1933 se je Ljubka Šorli poročila s tedaj že po deželi znanim učiteljem, pevovodjem in skladateljem Lojzeto Bratužem, s katerim sta si uredila dom v Gorici. Rodila sta se jima hči Lojzka in sin Andrej. Toda družinska sreča je trajala komaj tri leta. Fašisti so moža zastrupili, da je moral po hudih mukah umreti 16. februarja 1937. Družinske sreče je bilo konec, začel se je čas muk in nepretr-

ganega trpljenja. Po moževi smrti se je Ljubka Šorli nastanila za nekaj časa v rodnem Tolminu, že jeseni istega leta pa se je vrnila v Gorico. Tu so jo aprila 1943 zaprli, jo odpeljali na tako imenovani specialni policijski inspektorat v Trstu, kjer so jo grozovito mučili. Po mesecu dni krutih zasliševanj in mučenj so jo poslali v taborišče Zdravščino pri Gorici, kjer je ostala do konca italijanske okupacije septembra 1943.

Z otrokoma se je preselila v rodni Tolmin, sprejela učiteljsko službo, ki jo je vestno opravljala do konca vojne, ko se je vrnila v Gorico. V Gorici je opravila učiteljsko maturo in bila učiteljica skoraj v vseh goriških vaseh. Življenje se ji je spet uredilo, hči in sin sta dovršila univerzo in se zaposlila na slovenskih šolah v Gorici, pozneje hči na univerzi v Vidmu. Leta 1975 je stopila v pokoj, stikov z mladino pa ni pretrgala, saj je leto za letom podeljevala bralne značke v raznih krajih, več let urejala Pastirčka in zanj pisala otroške pesmi in igrice, pravljice in povestice.

Šorlijeva je ena najglobljih slovenskih pesnic. Leta 1957 je v Gorici izšel sonetni venec z naslovom »Venec spominčič možu na grob«, drugi venec je posvetila mrtvi materi z naslovom »Neizpovedana ljubezen« v Koledarju goriške Mohorjeve družbe za leto 1967. Goriška Mohorjeva družba je leta 1973 v uredništvu Marijana Breclja izdala širši izbor njenih pesmi pod naslovom »Izbrane pesmi«. Marijan Breclj je prav tako uredil izbor njenih otroških pesmi z naslovom Veseli ringaraja (1983). Za 75-letnico življenja so tolminski rojaki izdali svoji pesnici bibliofilsko knjigo z naslovom »Rumeni kot zlato so zdaj kostanji«. France Bernik je pod naslovom »Pod obokom čarobnim« izdal zbirko 60 njenih pesmi.

Martin Jevnikar je zapisal o Šorlijevi: »Šorlijeva je simbol slovenske matere, ki je nobena težava ne zlomi, pogumno prenaša trpljenje in se prepričano zanaša na Boga, ki ji nikoli ni naložil takega bremena, da bi ga ne mogla prenesti. Nikoli ni obupala, vedela pa je, da ji bo Bog pomagal, zato je hodila pogumno po svoji poti.« Ob njeni smrti pa je pisatelj Rebula zapisal: »Z Ljubko Šorli odhaja od nas ne samo velika Slovenka, ki je ob svojem možu – mučencu že prešla v naš narodni primorski mit, ampak tudi velika kristjanka.« Med pogrebnim slovesom je koprski škof Metod Pirih rekel: »Bila je luč sveta in sol zemlje vam tukaj v zamejstvu in nam v domovini.«

Dr. PAVEL ZABLATNIK

Zablatnik in Turk v Cankarjevem domu ob 140-letnici MD

Duhovni in dvorni svetnik dr. Pavel Zablatnik je 26. maja 1993 končal svoje življenjsko romanje. Njegova smrt je vso Koroško zavila v črnino. Z Zablatnikom je odšla osebnost, ki je zadnja desetletja dajala pečat slovenstvu na Koroškem, bil je njegov simbol. Umrl je duhovni in dvorni svetnik, duhovnik, znanstvenik, kulturnik, mohorjan, profesor, rodoljub, svetovljan. Bil je dolga leta ravnatelj Slovenske gimnazije v Celovcu, bivši predsednik Krščanske kulturne zveze, predsednik celovške Mohorjeve družbe, vodilni slovenski koroški narodopisec, velik kulturni delavec. V neizbrisnem spominu bo ostal vsem svojim nekdanjim dijakom in vsem tistim, ki jim je bilo dano, da so ga poznali in z njim sodelovali. Z zlatimi črkami ostane zapisano njegovo ime v slovenskem srednješolstvu na Koroškem in v narodopisju koroških Slovencev. Kot neutrujen raziskovalec ljudskih običajev svojih rojakov je ohranil spominu zaklade koroškoslovenske starosvetnosti. Te je zajel v dveh dragocenih knjigah, in sicer »Od zibelke do groba« (1982) in »Čar letnih časov« (1984). Dolga je vrsta njegovih člankov o duhovni kulturi koroških Slovencev v raznih koledarjih, revijah in zbornikih, njegovih reportaž v celovškem radiu, njegovih predavanj. Kot ravnatelj Slovenske gimnazije v Celovcu je položil temelje slovenskemu srednjemu šolstvu na Koroškem, iz katerega prihajajo generacije mladih slovenskih izobražencev. Razdajal se je na vse strani, zato je tudi na vseh straneh čutili njegovo duhovno navzočnost.

Od 2. junija 1993 je počival na mrtvaškem odru v župnijski cerkvi v Bilčovsu, kjer

je bila maša zadušnica, iz te cerkve so ga naslednji dan po pogrebni obredni maši spremili na bilčovsko pokopališče. Pogrebne obrede je vodil celovski škof dr. Egon Kappellari. Pokojni dr. Pavel Zablatnik je bil človek velikih vrlin: prijaznosti, skromnosti, srčne širine, življenjske vedrine in duhovitosti.

Dr. Pavle Zablatnik je bil rojen 4. decembra 1912 v Bilnjovsu pri Bilčovsu. Po končani trirazredni ljudski šoli v Bilčovsu je hodil na humanistično gimnazijo v Celovcu, leta 1933, po maturi je vstopil v celovško bogoslovje, leta 1938 pel novo mašo, bil nato 5 mesecev župnijski upravitelj v Št. Lenartu pri Sedmih studenih, končal teološki študij v Št. Juriju ob Dolgem jezeru, leta 1939 pa je po kratkem pastirovanju v Kotmari vasi prišel za provizorja v Šmarjeto pri Velikovcu. Jeseni 1946 je po hudi boleznii dobil študijski dopust ter vpisal na filozofski fakulteti v Gradcu filozofijo, slavistiko in klasično filologijo (latinščino in grščino). Leta 1951 je zaključil univerzitetni študij z izpiti za profesuro in z doktoratom filozofije na podlagi narodopisne disertacije o duhovni ljudski kulturi koroških Slovencev in rigorozov iz filozofije, slavistike in klasičnih jezikov. Nato je šest let poučeval na humanistični in realni gimnaziji v Celovcu slovenščino, grščino in verouk, jeseni 1957 pa je bil premeščen na prav tedaj ustanovljeno Zvezno gimnazijo za Slovence v Celovcu ter tam prevzel pouk slovenščine, latinščine, grščine, ruščine in stenografije. Za zvezno gimnazijo za Slovence je priredil dva učbenika za latinščino in štiri slovenske čitanke za višje razrede. Leta 1968 je postal ravnatelj Slovenske gimnazije, leta 1974 pa je bil imenovan za dvornega svetnika. Leta 1978 je šel v pokoj. Pod njegovo zaščito se je Slovenska gimnazija leta 1975 preselila izpod tuje strehe v novo šolsko poslopje.

Deset let (od 1973 do 1983) je predaval na slavističnem inštitutu celovške univerze slovensko narodopisje, koroško slovensko književnost in strokovno didaktiko slovenskega jezika. Bil je 11 let predsednik Krščanske kulturne zveze v Celovcu, bil do smrti predsednik Slovenskega kulturnega društva ter podpredsednik Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Leta 1982 mu je Krščanska kulturna zveza podelila Tischlerjevo nagrado za njegovo življenjsko delo. Škof dr. Jožef Köstner ga je imenoval za duhovnega svetnika. Še v pokojju je deloval v dušnem pastirstvu.

NIKOLAJ JELOČNIK

V Buenos Airesu je 14. junija 1993 umrl po daljši bolezni in trpljenju kulturni delavec Nikolaj Jeločnik. Bil je med vodilnimi ustvarjalci slovenskega kulturnega in prosvetnega življenja v Argentini. Ko so prišli leta 1948 kot ideološki begunci v Argentino, so si poiskali delo, službo in nove domove, nato pa začeli misliti na prihodnost. Časopis Svobodna Slovenija jih povezuje in obvešča o nekdanjem domu in svetu, sobotne šole skrbijo za otroke, da bodo ohranili jezik in narodovo zavest, nedeljske maše in razne prireditve vlivajo ljudem upanje in vero v novo življenje.

Že leta 1954 so se zbrali nadarjeni izobraženci in ustanovili v Buenos Airesu Slovensko kulturno akcijo, osrednjo kulturno akcijo, osrednjo organizacijo ustvarjalcev iz Argentine in sveta, ki je bila razdeljena po strokah v razrede in prirejala predavanja, gledališke nastope, slikarske razstave in druge prireditve, ki se vrstijo še danes. Slovenska kulturna akcija izdaja od ustanovitve leposlovno revijo Meddobje in dvomesečni Glas Slovenske kulturne akcije, ki poroča o delovanju Slovenske kulturne akcije in o življenju Slovencev v Argentini na splošno. Nikolaj Jeločnik je urejal Glas od 1971 do 1976, sam ali s sodelavci, in ga obogatil z najrazličnejšimi poročili in drobnimi novicami. Slovenska kulturna akcija je izdala večino slovenskih leposlovnih in znanstvenih del in knjig v Argentini, skupaj nad 160.

Jeločnik je dopisoval v Svobodno Slovenijo, z literarnimi črticami je sodeloval v reviji Duhovno življenje od 1949 do 1954, dalje v Glasu Slovenske kulturne akcije, Zborniku Svobodne Slovenije in drugod.

Predvsem pa se je ukvarjal z dramatikom, domačo in tujo. Po končani klasični gimnaziji je študiral na Visoki šoli za dramsko umetnost pri Glasbeni akademiji. Maja 1943 je predstavil na odru Frančiškanske dvorane v Ljubljani Paula Claudela Marijino oznanjenje. Bil je to prvi Claudel pri Slovencih, če izvzamemo uprizoritev tega misterija na ljubljanskem radiu nekaj let prej. Oče je pel v stolnem zboru in v zboru Glasbene matice, pa ga je pogosto vodil k vajam za koncerte, simfonične kantate in oratorije.

V začetku vojne je bil med ustanovitelji umetniškega kluba Krog, kateremu so pripadali France Balantič, France Kremžar, Marijan Tršar, Severin Šali, Mitja Šarabon

in drugi. Jeločnik je bil tajnik tega kluba. Idejno se je oblikoval v dijaški Katoliški akciji, ki jo je vodil profesor Tomc: ta je dijakom vcepljal disciplino in poglobljanje v versko življenje, jih odvrčal od politike, erotike in oboroženega boja. Ko pa so ustanovili domobrance, se jim je Jeločnik takoj pridružil in urejal štirinajstdnevnik Junaki, glasilo vaških straž.

Maja 1945 se je iz Ljubljane umaknil na Koroško, kjer so ga Angleži poslali v begunsko taborišče v Spittalu ob Dravi, od koder je julija 1945 pobegnil v Italijo. Tu je živel v različnih taboriščih, dokler se ni v začetku leta 1948 preselil v Buenos Aires v Argentini. V neznosni decembrski vročini je moral iskati službo in jo našel kot težak pri državnih gradnjah. Požneje je bil z nekaterimi drugimi izobraženci nastavljen na ministrstvu za javna dela. Z znanjem španščine se mu je odprl nov svet, svet španskega srednjega veka, baroka, romantike, miselnih in literarnih vrenj prejšnjih stoletij. Kljub vsemu se ni mogel vživeti v novo domovino. »Po štirinajstidesetih letih se v Argentini še vedno čutim tujca.« Postal je strojni stavec pri časopisu Prensa, službo stavca je opravljal tudi v Baragovi tiskarni, ki jo je ustanovil lazarist Lado Lenček, v njej so tiskali publikacije Slovenske kulturne akcije.

Jeločnik je bil predvsem gledališki človek: igralec, režiser in prevajalec gledaliških del klasičnih in sodobnih avtorjev. Zadnja večja njegova režija je bila predstavitev celotnega Prešernovega Krsta pri Savici.

Leta 1973 je napisal dokumentarno knjigo Teharje so tlakovane z našo krvjo, s pričevanji preživelih iz pokolov v Teharjih, Hrastniku, Trbovljah in v Kočevskem Rogu. Največje in najodmevnejše Jeločnikovo delo je zgodovinska razprava v dveh knjigah z naslovom Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941–1945. Prva knjiga je izšla v samozaložbi pri celovski Mohorjevi 1984 na 366 straneh. Avtor se je podpisal s psevdonimom Stane Kos, druga je izšla leta 1991 na 637 straneh, podpisana s pravim imenom. V uvodu v drugo knjigo je zapisal: »Pred poplavo partijskega zgodovinopisja ima knjiga o stalinistični revoluciji na Slovenskem veliko prednost, ker izhaja iz zgodovinske neobremenjenosti in ideološke nevezanosti ter zavestne nepristranskosti in poštenosti do dogajanja. Še enkrat: vede nisem zapisal niti ene same neresnice. Če je v knjigi kaj, kar se oddaljuje od objektivne resnice, je tisto zmota, 'laž gotovo ni'.«

JOŽETU FELICIJANU

Slovo od slovenskega ameriškega zgodovinarja prof. Jožeta Felicijana

Na pokopališču Assumption Cemetary v Torontu se je v imenu rojakov dne 12. aprila 1993 poslovil od pokojnika njegov prijatelj prof. Edi Gobec z naslednjimi besedami:

Dragi Jože!

Ko se poslavljamo od Tebe, mi dovoli, da se najprej v Tvojem imenu zahvalim dobrim kanadskim Slovencem, ki so Ti v svojem starostnem domu Lipa nudili toplo gostoljubje v zadnjih letih Tvojega mnogokrat težkega in razburkanega življenja. Tvoj dobri rojak g. Ivan Drolc se je prvi pozanimal, če bi Te sprejeli v dom Lipa. Administratorja g. Stane Bah in g. France Cerer sta Te ljubeznivo sprejela in se z velikim razumevanjem trudila, da bi Ti bilo v teh zadnjih letih kolikor mogoče lepo. Res krščansko usmiljene slovenske Marijine sestre in uslužbenci so Ti lajšali gorje dolge bolezni. In slednjim je treba prišteti take redne obiskovalke kot gospe Novak, Bartol, Zirnfeld in Brunšek, vsakodnevne obiske preč. g. Sodje in vse ostale, ki so Ti z obiski ali kakor koli drugače skušali lajšati trpljenje, med njimi zlasti preč. g. Kopač, gg. Jože Kastelic, Blaž Potočnik, Drolčevi, dr. Zadnikarjevi, dr. Kukovi, ing. Kreplj, g. Luka Jamnik, dr. Bogdan Novak, g. Franček Toplak, dr. Tone Arko in drugi zvesti prijatelji in samarijani. Vse račune sta vsa leta Tvoje bolezni požrtvovalno in tankovestno urejali gospe Amalija Mihelčič in Marija Mako. Srčna hvala tudi zdravnicam in zdravnikom, pogrebnemu zavodu, nosilcem krste, darovalcem cvetja in še posebej preč. gospodu Sodji za molitve in nagovor v pogrebem zavodu, preč. g. župniku Plazarju za pogrebne obrede in g. Potočniku in ostalim za prelepo slovensko petje. Hvala vsem, ki ste sinoči Jožeta kropili in se danes udeležili pogreba in se ga boste še spominjali v molitvah, še posebej pa g. Francetu Cererju, ki je uredil vse potrebno za tako lep pogreb. Naj dobri Bog vsem vse bogato poplača!

In kaj naj rečem Tebi samemu, dragi Jože, v slovo? Vem, da nisi imel lahkega življenja, čeprav o podrobnostih nisi rad govoril. Rodil si se sredi prve svetovne vojne, 28. septembra 1916. leta, v Škofji vasi pri

Vojniku in kruta vojna usoda je že v Tvoji nežni mladosti neusmiljeno razbila tisto družinsko srečo, ki si jo vsakdo tako želi. Večkrat se mi je zdelo, da si vse življenje hrepenel po tem, česar nisi imel kot otrok in to je razložilo tudi nekatere Tvoje značajske poteze. S svojo pridnostjo in s pomočjo dobrih duhovnikov si leta 1937 v Celju končal gimnazijo in leta 1945, po vseh težavah druge svetovne vojne, si v Ljubljani doktoriral iz zgodovine. Kot domobranski poročnik si se moral takrat, ko bi se Ti moralo življenje končno obrniti na bolje, skupaj s svojimi protikomunističnimi rojaki podati v tujino in morda še bolj kakor drugi si za vedno ostal brezdomec.

Leta 1951 si v svobodni Ameriki začel poučevati na kolegijih v državi Ohio. Še zadnje sredo, ko sem Te poslednjič obiskal v tukajšnji bolnici, si se prvič nasmehnil, ko sem Ti priklical v spomin, kako je dobri pater Bernard Ambrožič, stric sedanjega torontskega nadškofa, v Amerikanskem Slovencu objavil pohvalno poročilo o takozvanih »Felician Talks« ali Felicijanovih kramljanjih, s katerimi si se priljubil študentom. Poleg poučevanja pa si napisal tudi lepo število člankov za časopise in revije in knjigo THE GENESIS OF THE CONTRACTUAL THEORY AND THE INSTALLATION OF THE DUKES OF CARINTHIA, ki je izšla leta 1967 in ki si bil nanjo upravičeno zelo ponosen. Vem, da bi najbolj želel, da povem, kako si v njej predstavil najprej že znano dejstvo, da je Tomaž Jefferson bral knjigo o Državi francoskega misleca Jeana Bodina, a temu si Ti prvi in edini dodal svoje veliko odkritje, namreč, da je Jefferson v tej francoski knjigi tudi lastnoročno z začetnicami svojega imena zabeležil odstavke o staroslovenskem demokratičnem običaju ustoličenja karantanskih koroških knezov. Tako je namreč oče izjave ameriške neodvisnosti ovekovečil tiste redke odstavke, ki jim je pripisoval največji pomen – v tem slučaju dokaz in precedent pogojnega prenašanja oblasti od ljudstva na osebo vladarja, kar seveda pomeni, da lahko ljudstvo vladarju to oblast tudi odvzame. In tak precedent je bil po Tvojem dokazovanju nadvse pomemben za deklaracijo ameriške neodvisnosti in za pravno utemeljitev demokratičnega sistema.

To, dragi Jože, je bil Tvoj velik doprinos ne le k znanosti, ampak tudi k priznanju zelo pomembne slovenske zgodovinske vloge v svetu. S to svojo knjigo si si postavil trajen spomenik in si priboril častno mesto v slo-

venski zgodovini. Vedno in tudi ob najinem poslednjem srečanju si se zadovoljno smehljaj, ko sem Ti deklamiral nekoliko prikrejone Vodnikove stihe:

*Ne hčere, ne sina
za mano ne bo,
dovolj je spomina,
me knjige pojo.*

Sredi januarja 1982. leta, tik pred upokojitvijo, ko bi Ti lahko bilo morda prvič v življenju res lepo, Te je zadela možganska kap. Več kot enajst let si trpel na bolniški postelji, nekaj let pa pri skrbni Kavaševi družini v okolici Clevelanda in nazadnje, od novembra 1989 dalje, v domu Lipa. V tem ponosnem domu slovenske podjetnosti, požrtvovalnosti in ljubezni si končno med Velikim petkom, ki v marsičem simbolizira Tvoje življenje, in Veliko nočjo, ki je upanje in poročstvo Tvojega in našega vstajenja, zaključil svojo težko, razburkano, a vendar svetlo življenjsko pot.

Dragi Jože, dotrpel si; dobojeval si svoj boj. Naj se na tej božji njivi med slovenskimi kanadskimi rojaki umiri Tvoje trpeče srce in naj Ti bo ljubi Bog dober in bogat plačnik za vse, kar si dobrega storil za svoje študente, svojega bližnjega in slovenski narod. Naj Te dobri Bog, ki je največja Modrost in Ljubezen, sprejme v svoje ljubeče naročje! Počivaj v miru in na svidenje v večnosti!

prof. Edi Gobec

Sonce razkošno razsipava srebrno svetlobo. Trosi jo v nedeljsko jutro, da se praznično razliva v svežino junijskih trav, v slutnjo zorečih žitnih njiv. Preko hiš in polj plavajo vabeči glasovi vaških zvonov.

Okrog hiš se je naselil čuden mir, nikjer ni videti žive duše. Kot temne sence se plazijo glasovi iz radia, besede so rezke in hladne: »Vojaki... tanki... ranjenci... mrlji...« Kakor jata kobilic uničujoče posedajo na slemena, na drevesa, na vso zemljo. In nenadoma treščijo z vso močjo, sovražno in tuje, da zaskeli pri srcu: »Leta... zračni napad... v zaklonišče!« Zveni trdo, kovinsko hladno.

Nemo se spogledujemo. Je mar res mogoče? Ne moremo razumeti ne verjeti. So morda le moraste sanje? Misli še do konca ne moremo izreči, ko še zadnjo negotovost odplahne zavijajoči glas sirene. Zmrza do kosti. Ledeni piš smrti zaplahuta okrog nas. Solze kar same silijo v oči. Saj smo, hvala bogu, vsi pod domačo streho, me nekako tolaži misel, ki se prva prikraide v možgane. Pa ni časa za premišljevanje.

»V klet, vsi takoj v klet,« zaslišim svoje besede, ki se mi kar lepijo iz grla. Medtem pritečeta po stopnicah navzdol otroka. Zbegana sta. Tudi psička zunaj po volčje zavija.

»Ponjo. Tudi njo moramo spraviti v klet,« napol jokaje zahteva hčerka, ženo pa skrbi, kako bomo po stopnicah spravili babico. Že skoraj z devetimi križi ne bo lahko. Pa vendar — neverjetno hitro se vsi najdemo spodaj.

Babica ždi na starem naslanjaču, ob njej na stolu žena, medtem ko otroka božata trepetajočo kraševko. Tudi ona čuti, da se dogaja nekaj nenavadnega. S svojimi vdanimi mandljevim očmi nas zbegano gleda.

Nikomur ni do govorjenja. Besede so odveč. Menda sleherni izmed nas premleva iste misli in pritajeno prisluškuje, kdaj se bodo zaslišala letala.

Zunaj je moreča tišina. Še ptice so obnele. Skozi kletno okno je videti veje naših jablan, obsijanih s soncem. Kakor da so na drugem svetu.

Minute so zadušljivo dolge.

Otroka še kar naprej čepita na tleh in božata trepetajočo žival, babica pa je vsa pogreznjena vase. Žena jo pokriva z odejo. Mati in hči. »Kot nekoč jaz tebe,« pomisli starka. »Skoraj pol stoletja bo že od takrat.«

V prsih ji je tesnobno. Kakor da ni bilo

vmes teh dolgih let. Bog ve, kdaj jih je čas odpihnil.

Tudi takrat sta bili s hčerko v kleti. Mož se je mudil zunaj in klical sina. To jo je najbolj skrbelo. Niso bili vsi, zunaj pa so se že slišali zamolgli glasovi bombnikov. Neda-leč stran so se oglašali topovski streli.

»Bilo je ko na sodni dan,« mrmra sama zase.

Vsa je trepetala z detetom v naročju. Dekletce je kar naprej hlipalo in grabilo po njej, njiju pa ni bilo od nikoder. Cela večnost se ji je zdela, ko ju je čakala, dokler le nista priropotala po stopnicah. Komaj se je sin stisnil k njej, že je počilo, kot da se bo ves svet raztreščil na koščke. Šipa na oknu je zažvenketala in skozenjo se je usul oblak prahu.

Mož je planil pokonci.

»Ne hodi!« mu je vzkliknila.

Pa se je že hotel pognati po stopnicah navzgor, da bi videl, kaj se je zgodilo, ko je nekje zelo blizu znova močno zagrmelo. »Bog pomagaj!« komaj slišno momlja pri sebi in ustnice ji nenehno drhtijo, kakor da bi molile.

»Mama, saj bo vse dobro,« jo tolaži žena, ko jo sliši.

»Zasipani smo bili,« dahne ko v opravičilo.

Minute polzijo. V nas se medlo razrašča upanje. Mogoče pa le ne bo nič. Dobremu človek rad prisluhne.

Dolgo in enakomerno tuljenje sirene.

Žena si briše oči, babica jo pogleduje. S pogledom se sporazumeta.

Ivan Žigart

BOŽIČNI VEČER

Narodopisna črtica

Pri Šmarčenovih pod Slačnikom so pripravljali jaslice. Oče je prinesel s podstrešja trioglato desko in jo položil na močne kavle, pritrjene na steno. V kotu je že čakala smrečka, vdolana v podstavek preslice. Na ognjišču pa se je talil na pol zmrznjen mah, ki ga je Frančka nabrala v rehovskih goščah. Vsi so se že veselili jaslic, tako dekleta kakor oče in mati. »Samo da Mirko ne bi pozabil na bršljan,« je zaskrbelo Frančko. Takrat pa je vstala Alenka, poiskala nekje na dnu svojega kovčka drobno škatlico, vzela iz nje zvit listek in odšla v kuhinjo.

»Saj še ne gre,« jo je opozorila Frančka. »Vem, na mah popazim, da se ne vžge,« si je

pomagala iz zadrege. Čutila pa je, da je Mirko že nekje blizu. Pod ognjiščem je poiskala suho tresko in jo položila v ogenj, ki je tlel v kotu peči. Odvila je listek. Roka, v kateri je držala gorečo tresko, se ji je tresla, kakor da je zgrabila peresnik, s katerim mora napisati težko šolsko nalogo.

»Kaj bo? ... Mati? ... Mirko? ...« Zaškripala so hišna vrata. Obrnila je na pol razvit listek in brala: »Da bi najin domek bil srečen in blagoslovljen.« Lica so gorela, srce je udarjalo kakor po naporni in dolgi poti. Tresko je vrgla v peč, listek pa je urno spravila v žep zimske jopice. »Moram ga pokazati Mirku. Kako veselo bo, ko bo tu. Oh, da bi že prišel!« Pri kuhinjskih vratih je srečala mamo.

»Na, Alenka, boš zanesla čaj na mizo, jaz pa narežem potičke.«

Na sveti večer Šmarčnovi niso večerjali pri mizi. Oče je zadovoljen vlekel pipo na peči, poleg njega si je grela premražene ude Pepca, Frančka in Alenka pa sta se sukali po sobi. Ko je prišla mati, je tudi ona sedla na peč.

Pili so čaj in jemali sveže klobase z lesenega kroznika. Nikamor se jim ni mudilo. »Nocoj večerjamo kot gospoda, ki dolgo poseda za mizo,« so se hvalili. Nikoli ni bilo tako lepo v tem domku kot na sveti večer. Vsi so se zbrali okoli jaslí, tudi Alenka z mamo in očetom.

Pa je prišel Mirko, da je mogla biti srečna tudi Alenka. Na rami je nosil celjšek, poln bršljana. Ni prišel sam. Jura, njegov vedni spremljevalec, mu je tudi nocoj ostal zvest.

»Prenočišče iščeva, pa so nama k vam pokazali,« je rekel Mirko, ko je pozdravil po krščanski navadi. Nocoj je bil takšen pozdrav najbolj na mestu.

»Le naprej. Nocoj smo veseli vsakega gosta, zlasti še popotnikov. Tudi vidva prihajata od daleč, kakor se zdi.«

Jura je ostal pri peči in kramljal z materjo, z očetom in Pepco. Sredi sobe pod svetilko pa je segla Alenka Mirku v roko. »Si vendar prišla? Si zdrava? Kako dolge počitnice imaš?« jo je vpraševal. Pristopila je še Frančka in razvil se je vesel pomenek tudi pri mizi. »Pravita, da bosta nocoj ostala pri nas. Pravkar smo pričeli z večerjo. Gotovo sta tudi vidva lačna. Popotnik ima vedno prazen želodec. Kar po domače, kakor mi.«

Lonec s čajem je še po večerji ostal poleg lesenega kroznika s klobasami. Frančka je poiskala dolge veje bršljana in brinja ter

okrasila podobne. V to zelenje je vpletla še velike rože, ki sta jih zvili ob večerih s Pepco. Alenka in Mirko sta postavljala jaslí. Kdaj pa kdaj je prišel Jura in ponagajal Alenki s tem, da je postavil kozla sredi ovčkov po gričku. Sicer pa je sedel na peči in pomagal očetu, ki je pripovedoval o svetih večerih med svetovno vojno, ko je bil daleč od rojstne hiše. Nikoli ni brodil toliko po teh doživljajih kakor na sveti večer. Mati mu je tako verno sledila, da ji je na vsem lepem ušla solza iz vlažnih oči. Ob moževem pripovedovanju se je spominjala težkih let, ki jih je preživljala doma sama z otroki.

Tudi Alenka in Mirko sta si imela veliko povedati. Trije meseci in enega pol, cela večnost je že minila, odkar sta se zadnjič videla. Nazadnje mu je razložila skrivnost »devetih želja«, od katerih je zadnjo prinesla domov. Razvila je droben listek. »Glej, to je želja, ki je ostala. Ker je sveti večer, se bo gotovo uresničila.« »Da, Alenka, še nama bo lepo! Mlada sva. Samo Bog naj nama nakloni svoj blagoslov.«

Ko je prižgala prvo lučko pri jaslích, je vzela listek z željo in ga zažgala. »Mirko, tudi to željo pošljiva božjemu Detetu.« Ob jaslích so se zbrali vsi, le oče in mati sta obsedela na peči. Mati je že ves čas kimala z glavo od dremavice. Ko so zapeli Sveto noč, jo je zajela blaženost. Lepo ji je bilo. Da, tudi njej je bilo toplo ob veselju in sreči mladih.

Kmalu po deseti sta se Mirko in Jura poslovila. V tiho srečo blagoslovljene svete noči se je oglasil veliki zvon in vabil ljudi k polnočnici ...

Iz vseh vasi so se ljudje zgrinjali k polnočnicam. Še v oddaljenih hribovskih kočah niso hoteli zamuditi blagoslova svete noči. Snega je zapadlo skoraj do kolen. Kraj vasi so se zbirali z gorečimi plamenicami iz smolakov. Ko se jih je zbralo dovolj, so krenili na pot: najprej fantje in moške z visokimi škornji, ki so utirali gaz; za njimi dekleta, nazadnje še matere z otroki. Vsi domovi so bili skrivnostno razsvetljeni. Drobne lučke na božičnem dreveščku so metale svetlobo skozi okna. V vsakem domu, še tako skromnem, prav do lesene, s slamo krite kože, prav povsod so prižigali božične lučke.

Proti cerkvi se je zlivala gruča za gručo. Padali so debeli kosmi snega, da je plamen bakel veselo cvrkutal.

Tudi Mahadrajek se je pripravljal na sveti večer. Tudi njegovo srce je bilo ustvarjeno za srečo. Morda je bila v tem preprostem,

naravnem človeku želja po sreči še močnejša kakor pri ljudeh naših dni. Zato je na sam sveti večer zlezel v late, zato je plezal, čeprav že v letih, visoko v krono dreves, da bi slišal, kaj bo novega prineslo drugo leto. Od koder je namreč slišal godbo, tam je bila svatba; od koder je prihajalo zamolklo udarjanje, tam bo pri hiši mrlič; kjer pa je slišal cviljenje stiskalnice, tam bo pijače, da bo za vse dovolj. O tem je bil trdno prepričan.

Največ veselja pa je Mahadrajku v puste decembrske dni prinesel stolec. Že med letom si je ogledal, kje bo nasekal dvanajst primernih kolcev. To delo mu je povzročilo mnogo preglavic. Paličice so morale namreč biti iz zdravega lesa, zadosti močne in, kar je glavno, morale so biti iz dvanajst vrst lesa. Drevo, s katerega jih je odsekal, pa je moralo biti ženskega spola. Tako so prišle v poštev le bukev, smreka, lipa, jelka in vrba. Z delom je pričel na svete Lucije dan. Vsak večer je pripravil eno paličico. Na sveti večer pa je iz dvanajstih palic sestavil stolec. Zadnji večer si je najbolj belil glavo: v stolec ni smel zabiti nobenega žeblija; palice pa je moral tako zložiti, da je stolec držal odraslega človeka, če je stopil nanj.

»Dovolj skrbi si mi povzročil«, se je vesele nasmejal, ko je na sveti večer postavil svojo mojstrovino sredi hiše in stopil nanjo. »Mene boš že držal!« je zadovoljno zabrunjal in spravil stol pod peč.

Nato je odšel še na podstrešje in poiskal za šperovcem deščico, ki jo je poleti, ko je kopal vaščanom jame na pokopališču, odlomil od že prekopane krste. V hiši je previdno izbil iz nje grčo, da je zajajala za oreh velika luknja. Potem je vzel nož, jo obrezal in skrbno spravil v žep »burnusa«. Malo pred enajsto ponoči je odšel.

Ko je pričelo vabiti k polnočnici, se je stari Mahadrajek že naslanjal na cerkvena vrata in čakal, kdaj se bodo odprla. »Kaj pa že strashi tukaj?« se je cerkovnik zgrozil, ko je opazil visoko postavo pred vrati. »Nocoj bo veliko ljudi,« se je hotel opravičiti Mahadrajek.

»Kakšnega vraga pa nosiš s seboj?« se je začudil mežnar, ko je opazil stolec. »I, stol sem prinesel s seboj, bom še najbolj varno sedel«, se je hitro znašel Mahadrajek. »Na tem stolu boš slabo sedel,« je rekel cerkovnik in nameril vanj svojo svetilko, da je Mahadrajka kar pogrelo. »Ali misliš spet svoje vragolije uganjati v cerkvi? Če imaš take načrte, se poberi v krčmo, v cerkvi jih ne boš. Poznam te!« Mahadrajku je zaprlo

sapo. Tiho se je zavlekel za cerkev in čakal, da začno prihajati ljudje. Lahno so mu šklepetali zobje. Ta trenutek se mu je porodila zla misel, kako se bo maščeval cerkovniku. »Še mi boš prinesel v mlin, le čakaj!« je na tihem zapretil, ko je prišel v drugo vabit.

Ljudje so vreli od vseh strani in odlagali za cerkvijo goreče bakle, narejene iz smolkov. Mahadrajek se je previdno pomešal med množico in se umaknil v kot ob glavna vrata, kamor svetloba brleče petrolejke ni segala. Tam se je počutil najbolj varnega. Nihče ga ne bo zmotil pri njegovem načrtu. Za cerkovnika pa je dobro vedel, da ima to pot preveč dela in ne bo mogel še nanj paziti.

Orgle so praznično zabučale, ko je stopil župnik pred oltar. Njegov obraz je bil videti neverjetno dober. Čudovita sreča svete noči je skoraj zbrisala brazde, ki so se zagrizle v visoko čelo. Počasi se je obračal pred oltarjem, s posebno zbranostjo. Še ko se je prizibal pred oltar cerkovnik, ves rdeč in nasmejan, se ni razburil. Poznal je njegovo navado, zato ni mogel biti hud nanj. Pa tudi ljudje bi nekaj pogrešali, če bi ga cerkovnik ne imel »malo pod kapo«. »Ubogi dedec, doma nima pijače, pa hodi po štirih. En kozarec mu je premalo, dva pa že kar preveč, ker ga ni navajen.«

Vso cerkev je zajela nepopisna sreča svete noči, ko se je oglasila pesem Sveta noč. Tako dobri so postali ljudje drug do drugega. Vse krivice so bile pozabljene. Nikogar ni motilo, če je stal ali sedel poleg njega človek, s katerim se je včeraj še pravdal. Iz razžaljenih src je izginilo sovraštvo. Dobrota in ljubezen sta napolnili duše.

Tudi Mahadrajka je prevzela sreča, da bi bil skoraj pozabil na svoj stolec. Šele ko mu je roka sama ušla v notranji žep burnusa in se dotaknila obrezane deščice, ga je pričela zopet vznemirjati želja, da bi spoznal čarovnice. Dobro se je zavedal, da predmeti, ki jih nosi s seboj, ne spadajo na sveti kraj; globoko v duši je bil razdvojen. Lahno so mu podrgetavala usta, ko je tiho prosil: »Moj Bog, ne šteji mi tega v zlo! Saj veš, rad bi samo spoznal, ali so res coprnice in katere so, da bi se jih znal varovati.« Ni še prišel sam s seboj na čisto, ko je pozvonilo k povzdigovanju. Po cerkvi je zavalovalo, trudna kolena so se vdajala, med ljudi je prihajal Bog. S kora se je oglasila kukavica...

Tudi Mahadrajka je zajelo sveto spoštovanje, hotel je poklekniti, a glej, noge same so ga zanesle na stolec, v desni roki pa je

držal deščico. Skrivni glas mu je prišepetaval: »Daj, poglej skozi grčo. Vidiš, tam stoji »škilasta« babura. Jo vidiš? ...« Pred Mahadrajkom se je vse vrtelo, zdelo se mu je, da so oči vseh uprte vanj in ne na oltar. Nekam podzavestno se je spomnil starega Kačuha. »Tiste babure, ki jih vidiš ob povzdigovanju pri polnočnici skozi deščice od krste, ko stojiš na stolcu, kako se ozirajo proti glavnim vratom in ne proti oltarju, so coprnice.« Roka se mu je rahlo tresla, ko je prestavljal deščico zdaj na desno, zdaj na levo oko. Imel je občutek, da se mu bo vsak hip zrušil stolček. Stari Kačuh pa je še dalje prišepetaval: »Gorje, če coprnice opazijo, da jih gledaš. Potem jo uberi po najkrajši poti iz cerkve, teci, kar te noge nesejo, kajti »žleht babe« ti bodo sledile. Prej se jih ne boš znebil, dokler ne preskočiš treh voda. Gorje ti, če te ujamejo ...«

Kdaj je minila polnočnica in kako je prišel domov, Mahadrajek ni vedel. Le neizmerno je bil utrujen, spal je in spal vse božične praznike.

Po polnočnici ljudje niso postajali pred cerkvijo kot navadno. Vsak je še hotel ujeti kako urico spanja. Matere in dekleta so legle v postelje, moške na peč, fantje pa so kruknili kar na klop pri peči. »Saj bo skoraj vabilo k prvi maši.« Izpod stropa je brlela večna lučka, na mizi pa je »stovjek« z družinskimi vencem prosil blagoslova.

France Lipčnik

POSTALI SMO STARI...

Sonce boža našo kmečko hišo, ki se prijazno smehlja, vsa v cvetju, zadovoljna, da stoji v tako lepem okolju s kapelico v sosesčini in vinorodnim Lahonščakom v ozadju. Postojim na pragu, oko mi objema ves ta lepi svet in v srcu se mi oglasi hvaležnost do narave, ki nas nenehno obdarja s svojim bogastvom in nas osrečuje. Topel poletni popoldan drhti v zraku in blagodejen mir nasičuje vso okolico. Prijeten občutek mi napolnjuje dušo in nekaj mi pravi: opiši ga! Saj res. Ni redko, da me kdo povpraša: »Ali še kaj pišeš? Pričakujemo, da nam še kaj poveš.« Jaz pa ugotavljam, da sem že preutrujena, nesodobna, brez volje in idej, preprosto: prestara sem. Drži, postala sem stara.

Vse življenje je bilo trd delovni dan. Ko

sem začela živeti, sem bila poslušen otrok z mnogimi drobnimi dolžnostmi, ki so družno z razvedrilom polnile moje dneve, da mi ni bilo nikoli dolgčas. Potem je prišla mladost z vsem svojim čarom, z radostmi in bolečino; čas je vse prehitro tekkel in me postavil v življenje z neutešljivo željo: čimveč se naučiti, ustvarjati, pomagati, ljubiti in biti ljubljen, biti koristen član človeške družbe. Čisto proti pričakovanju me je zaneslo v drugačno okolje. Postala sem žena, družica, mati, kmetica. Teklo je življenje, bogato v trpljenju in radosti. V najtežjih trenutkih sem se ponavadi spomnila svojega poročenega dne in svečano pogrnjene mize, kjer je bila pred menoj nameščena velika kristalna skleda; v njej je bil zasajen alpinum – vrtnček s planinskim cvetjem, kamenjem in mahom; vrh njega je bila položena brezova skorjica, na kateri je pisalo: »Ljuba Ernica, Bog Te v Lahoncih potrebuje!« To sporočilo me je spremljalo na vsej moji življenjski poti in me bodrilo z željo, da bi bila koristno orodje v božjih rokah. – Tako sem ob najzanesljivejši pomoči varno prehodila dolgo, naporeno pot. Nikoli ni bilo časa misliti na starost. Prišla pa je iznenada, ko mi je že davno smrt ugrabila mojega zvestega spremljevalca in preložila še njegovo breme na moja šibka ramena. Sedaj je ob meni in v meni in sprijaznila sem se z resnico, da drugače ne more biti. Nisem vam pripovedovala, kakšno je bilo to moje življenje. To bi bila predolga pripoved, nastal bi roman, ki bi ga lahko napisala marsikatera kmetica-mučenica. Tako misli marsikdo. Jaz pa vseeno čutim, da je bilo mnogo veselja in lepega na moji poti. Še vedno zajemam iz ljubezni, ki je bogatila naše družinsko gnezdece, zgrajeno iz spoštovanja in vdanosti po božji volji.

Ne zamerite mi, dragi bralci, da tu razmišljam o današnji stvarnosti, ko toliko mladih gradi svojo srečo brez trdne medsebojne povezave in temelja, ki sta nujna, da bi sreča trajala. Ne samo čutna, predvsem globoka, nesebična, duhovna ljubezen je, ki vse premore, vse prenese, vse pretrpi in nikoli ne mine.

Ko se tako oziram in se zavedam mnogih darovanih dobrot, sem hvaležna za vsa lepa jutra, za uspešno preživete delovne dni, za večere, ožarjene v zahajajočem soncu, za smeh in vrisk živahnih otrok, za vse drobne pozornosti, ki sem jih kot ovenela starka deležna najprej od mojih dragih doma, pa od vseh mojih, raztresenih širom po svetu, ki s toplo mislijo vasujejo pri meni. Blago-

slavlja jih moja ljubezen. Joj, kako je lepo, da se imamo radi!

Starost je nadležna, pa je lahko tudi lepa. Potrpite z nami in razumite, da so naše moči in sposobnosti pri kraju in da nam je v največje veselje, če še lahko s čim koristimo in da vam nismo v nadlego. Kljub vsej nemoči ostaja resnica, da je marsikaj še uspeh našega minulega dela. Zdaj pa, ko so nam opešale telesne moči in spričo dejstva, da je duh dvajset let mlajši od telesa, spremljamo v mislih vaše delo, vedoč, koliko truda in volje zahteva, in prosimo nebeškega Očeta, naj vas podpira s svojim blagoslovom!

Bodite zadovoljni! Imejte se radi in bodite srečni!

Vaša ljubeča Erna Meškova!

Erna Meško

IZPOSOJENA PUŠKA

Leta 1990 so moji nekdanji horjulski učenci in učenke slovesno proslavili dvojce življenjskih jubilejev: obletnico rojstva in obletnico vstopa v šolo. Na praznovanje v Horjul so povabili tudi svoje učiteljice in učitelje. Naši vrli šolarji izpred desetletij so nam naklonili vso pozornost in nas ne le pogostili, ampak tudi obdarili. V to praznično srečanje je padla tudi moja 70-letnica.

Ko mi je glavni organizator praznovanja Rajko Filipič po skupnem obedu v gostilni pri Prebilu izročil spominsko darilo – uokvirjeno sliko z naklekljanim divjim petelinom, izdelek Horjulke Marjane Grbec – je med drugim poudaril: »Ta petelin, s povešenimi perutmi in razpetim repom, pojoč na veji, ni samo skromna zahvala za vaš trud z nami v šolskih klopeh, ampak naj vam bo tudi spomin na petelina, ki ste ga lovili v horjuskem Ključu...«

Tajnik Lovske družine (LD) Horjul Janez Prebil se je leta 1948 tako hudo urezal v desno dlan in prste, da je nekdo drug moral prevzeti tajniške posle. Ta »nekdo drug« sem bil jaz. Starešina horjulske lovske družine, sicer pa slovenskim lovcem znani ustanovitelj vseslovenske lovske organizacije, dr. Ivan Lovrenčič, je namreč pokazal name.

Na občnem zboru naše LD v začetku marca 1951, v gostilni pri Mescu v Horjulu, so nas navzoče med drugim seznanili tudi z odstrelnim načrtom za horjulsko lovišče v letu 1951. Nekateri so sicer negodovali, češ da sta lovska podzveza in okrajni ljudski odbor Ljubljana-okolica premalo upoštevala predlog lovske družine, večina pa je soglašala z utemeljitvijo iz Ljubljane, da je divjad zaradi medvojnih izgub, ki jih je utrpela, treba predvsem varovati in manj odstreljevati. Bilo je razumljivo, da je dovoljeno

odstreliti le enega divjega petelina. In komu naj pripade odstrel? Tedaj me je presenetil predlog lovskega starešine dr. Lovrenčiča: »Naj ga letos odstrelimo naš mladi ravnatelj šole in tajnik naše LD, ki ta posel vestno in brezplačno opravlja že skoraj tri leta, te divjadi pa doslej še ni uplenil.« Na vprašanje, če je kdo proti, nihče ni dvignil roke, zato je bil petelin »moj«.

Po sestanku me je dr. Lovrenčič prijel za roko in potegnil k možaku krepke kmečke postave, s sivimi brki in toplim sijem v očeh: »To je naš Jože Urbančič, po domače Čuk iz Podolnice, lovec z dušo in srcem. Sicer nosi že osem križev težko breme, pod katerim se upogne skoraj vsak hrbet. A taka korenina kakor je Čuk, se ne upogne. Saj vidite, da hodi vzravnano, kakor da ima šele pet križev, še zlasti, če je puška na rami. Je tudi naš najboljši petelinar. Vodil vas bo v Ključ na črnega trubadurja, na divjega petelina.«

Lovcu Urbančiču so se raztegnila usta v prijazen nasmeh in ponudil mi je težko kmečko dlan: »Če tako pravi naš dohtar, potem velja! Ko se bo začelo odpirati bukovopopje, vam bo poslal pošto.«

In prijazno sva si stisnila desnici.

Sonce je iz dneva v dan pridobivalo moč in vse hitreje pobiralo sneg po bregovih. Do zadnjega tedna v mesecu je bilo toplo in suho, da je marec tisto leto zopet upravičil svoje drugo ime – sušec. Kljub temu pa se v zadnjih dneh ni izneveril reku Valentina Vodnika, češ da »brezen z repom maha«. Toda vetra in dežja, pomešanega s snežinkami, je bilo hitro konec. Mokrota in toplota malega travna sta kar vlekli travo iz zemlje in budili popje po drevju.

Ko sem zjutraj stopil v učilnico, mi je rdečelični šolar pomolil listič: »Tole vam pošiljajo Čukov stric.«

V nekaj kratkih, okornih stavkih je bilo povedano vse.

»Torej že kar jutri,« sem rekel vzhičeno, da so me šolarji začudeno pogledali.

Popoldne sem dal v nahrbtnik najnujnejše, nato pa stopil še po puško. Kaj nisi imel svoje? Ne, prav takrat ne. Pri puškarju Tomažovcu je bila še vedno v popravilu. Napak v vžigalnem mehanizmu namreč ni mogel odpraviti brez posebnega dela, ki ga je bilo moč dobiti le v puškarskih Borovljah. Borovlje so pa onstran državne meje, v Avstriji. In takrat priti tja ni bilo tako enostavno.

H komu drugemu torej po puško kakor k solovcu in prijatelju Janezu Prebilu. Sicer sva se pa o tem že pred dnevi dogovorila.

»Na videz je moja šibrenica bolj revna; saj bi kupil novo, če bi jih izdelovali pri nas ali če bi bil dovoljen uvoz. Ne zapira se ravno prav trdno in brez muhe je, ki jo lahko enostavno nadomestiš s koščkom vžigalice. Sicer pa puška dobro nosi, z njo sem na jesenskih brakadah pobral vseh pet zajcev, kar sem jih streljal. Za petelina bo dovolj en sam naboj, a tu jih imaš pet s šibrami št. 6, torej s pravnimi. Dobro pomeri in petelin bo tvoj!« mi je razložil Janez in izročil puško.

V bližnjem zvoniku je udarilo drugo uro po polnoči, ko sem na šolskem dvorišču vžgal in zajahal motor. Podolnica ni daleč od Horjula in kmalu sem v tem majhnem naselju ob vznožju Ključa zavl na Čukovo kmečko dvorišče. Za zagrinjali na oknih je že brlela luč in iz izbe je prihajal živahen govor. Čuk torej ni sam. Potrkal sem in vstopil: »Dobro jutro voščim.«

»Dobro jutro! Točni ste kot ura,« je odzval starosta horjulskih lovcev in mi predstavil sogovornika srednjih let: »Ta je pa Gostišev Vinko, tudi iz Podolnice, sicer izučen mizar, a vnet ljubitelj narave in bodoči lovec. Rad gre z menoj, tudi letos sva skupaj zasliševala peteline v Ključu. Kar petkrat ponoči oziroma navsezgodaj zjutraj sva bila v hribu. Ugotovila sva troje rastišč in troje pojočih petelinov. Vinkovim očem nič ne uide in odlično tudi sliši. Zato gre z nama. Gremo na najstarejšega in najmočnejšega, ki nikomur mlajših sovrstnikov ne prepusti svojega prostora in svojih kokoši. Dvakrat sva ga imela pred seboj. Prvič pojočega na stari bukvi, drugič pod bukvi na tleh. Pretepala je mlajšega petelina, ki se najbolj pote-

guje za njegovo rastišče. S kljunom in kremplji ga je obdeloval, da je perje frčalo po zraku. Da, na tega gremo. Pa kar krenili bomo, da ne bomo prepozni.«

Vinko je prižgal petrolejko, takšno, kakršne so nekoč »furmani« obešali na vozove, ko so se s konji podajali na daljšo, tudi nočno vožnjo. Čuk je vrgel puško na ramo, na dvorišču pobožal svojega resastega istrijanca in mu ljubeznivo rekel, da tokrat ne more z nami na lov. In že smo stopali drug za drugim po stezi čez vrt in travnik; spredaj Vinko, nato jaz in za menoj lovec Čuk.

Kopasti Ključ – čeprav se mu v davni zemeljski zgodovini ni uspelo dvigniti više kakor 623 nadmorskih metrov – je najbolj znan hrib med Horjulsko in Polhograjsko dolino. Na njegovo vzhodno pobočje je bil usmerjen naš korak. Vinkova svetilka nam je kazala pot, saj je bil Ključ še ogrnjen v črn plašč noči. Ni bilo lune, le redke zvezde so utripale na nebu.

»Zdaj lahko potihem še kakšno rečemo. Ko se bomo začeli vzpenjati, bom ukazal obvezen molk,« je prvi spregovoril Čuk. »Pravite, da vam je lov na divjega petelina poznan in da ste ga že tudi zalezovali, ali kakor lovci pravimo – naskakovali,« so meni veljale njegove besede.

Moja prva srečanja s to divjadjo so bila v lovskih knjigah. Prvič sem pa petelina naskakoval v Žirovskem vrhu, skupaj s tamkajšnjim lovcom. Ne zato, da bi ga ustrelil, pač pa da bi ga videl in od blizu tudi slišal njegovo skrivnostno petje. Uspelo nama je. Po lovu – lov pa ni le streljanje – me je moj vodnik pohvalil, da sem sam sposoben zalesti največjega ptiča naših gozdov. Dvakrat večji in težji je od srednje velikega domačega petelina. Njegovo perje je temne, tu in tam skoraj črne barve in na prsih se kovinsko sveti. Glavo mu krasijo žametno rdeče obrvi. Posebnost v obarvanosti je bela lisa – imenovana okence – na obeh straneh, kjer perutnici »rasteta« iz trupa.

Njegovo petje je pravzaprav primitivno, kot govorica pragozda, a lovcu petelinarju višek doživetja. Z drevesa, na katerem prespi noč, zgodaj zjutraj s pesmijo pozdravlja jutranjo zarjo in osvaja srca grahastih kokoši. Štiri dele ima petelinova kitica. Prične s klepanjem, ki je nekoliko podobno glasovom ob udarcih kladiva na koso ali pa tudi padanju težkih kapelj čez previs na kamnito dno: telèp – telèp – telèp! Klepanje preide v vedno hitrejšo drobljenje in preskoči na glavni udarec, kot da bi potegnil zamašek iz

steklenice: tlonk! Ta se tudi najdlje sliši; če imaš dobro uho in je lega prikladna, do tristo korakov daleč. Glavnemu udarcu sledi škripanje, sem in tja podobno lastovičjemu. Na splošno pa lovci ta del petelinove kitice slišimo kot brušenje, podobno glasovom ob brušenju kose: sššš – sššš – sššš! Tedaj se mu zapre sluhovod in je gluha za vse, kar se dogaja okrog njega. Zato ga lovec naskakuje in strelja samo med brušenjem. Pri vnetem petelinovem petju sledi kitica, ki traja največ do deset sekund, kitici brez premora.

Ko so se na pobočju sklonile nad nas krevljaste veje starih hrastov in bukev, je Čuk siknil izpod brk: »Pst!« Le suho listje nam je šepetalo pod stopali. V soju v tla usmerjenih Vinkovih žarkov smo se varno vzpenjali po stezi, prepreženi z drevesnimi koreninami. Naenkrat smo odreveneli. Nad nami v goščavi sunkovit trušč in skoki v breg, nato pa laježu podobno srnjakovo bokanje. Na vse pretege se je drl rogač, streljaj od nas postal in nas zmerjal iz teme, češ kako si drznemo v tej nočni uri motiti življenje gozdnih prebivalcev.

Vinko je privil svetilko, da se je krog svetlobe pod njo kar najbolj zožil, Čuk pa je izkoristil priložnost: »Dobro, da nam srnjak tega kravala ni naredil na petelinovem rastišču. Ob tem se spomnim dogodka izpred četrto stoletja, ko sem vodil v Ključ na petelina Ivana Hribarja, navdušenega lovca in široko znanega ljubljanskega župana iz časa Avstro-Ogrske, ki je iz nemškega Laibacha naredil zopet slovensko Ljubljano. Petelina sva uspešno naskočila in gospodar Hribar je v kritju goste smreke že dvigal puško k licu. Tedaj pa rsk, rsk, bolj po zraku kakor po tleh v skokih mimo naju prav pod petelina na drevesu – srna in srnjak. In rogač je na ves glas zavpil svoj bav – bev, da je petelin v hipu odletel. Župan je brez vsakega razburjenja povsili puško in neprizadeto rekel, da ni zletel zato, ker je srnjak zabokal, pač pa zato, ker je v svojem jeziku petelinu povedal, naj takoj zleti, ker ga bo sicer ujela smrt.«

Vinko je zopet odvil stenj pri petrolejki in v popolni tišini smo nadaljevali pot. Vse je šlo gladko do križišča gozdnih stez, kjer smo obstali. Čuk se je brez besed pomaknil izza mene, prevzel iz Vinkovih rok svetilko in z desnico pokazal navkreber v brezpotje. Tiho kot mačka, izogibajoč se vsaki vejici, se je stari lovec prožno vzpenjal. Komaj sva ga dohajala. Ko je bilo korakov navzgor dovolj, smo šli nekaj časa poševno po pobočju.

Čuk je kar med hojo ugasnil svetilko in tipajoč v somraku zopet zavil navkreber.

Na majhni jasi z mehkim mahom smo obstali, zadržali dih in prisluhnili. Vse okoli popolna tišina, da sem slišal udarce lastnega srca. Naslonil sem se na deblo mogočnega hrasta in se ozrl kvišku. Med vejami so na nebu bledele zvezde. Rahlo se je svitalo. Čuk je sedel na štor, porasel z debelim mahom, Vinko pa je stoje prislonil dlan k ušesu in obračal glavo na vse strani. Na vejico pred nas je iz temne goščave priletela taščica, nas radovedno opazovala z drobnimi očesci in tiho zagostolela. Brž je odletela, ko se je Vinko nemirno prestopil in šepnil: »Slišim ga, njegov glavni udarec! Petelin poje, prav tam, kjer sva ga videla v nedeljo zjutraj.«

»Da, slišim, tudi jaz ga slišim, najbrž poje na isti veji iste stare bukke,« je Čuk tiho dopolnil Vinka, potem pa se obrnil k meni: »Približali se mu bomo le nekoliko, da bomo slišali še njegovo klepanje, potem ga prepustiva vam.«

Zopet je Čuk po mačje polzel med vejami, midva pa za njim med suhljadjo in po mahu, ki ni bil več črn, ampak zelen, kajti jutranji svit se je med vejevjem že spuščal do tal. Vsega kakih trideset, štirideset korakov in Čuk z dvignjeno roko ukaže – stoj! Zopet prisluhnemo. Da, da, vsi slišimo tudi klepanje...

Čuk se nagne k mojemu ušesu, da čutim njegovo toplo sapo: »Od tu do petelina je pot kakor po preprogi. Tudi kritja je dovolj. Največ še 150 korakov in pri njem boste. Z Vinkom vas tu počakava. Napolnite torej puško, uspešno naskočite in – dober lovski pogled!«

Nahrbtnik mi je kar zdrknil z ramen. Iz njega sem vzel le tri naboje, dva potisnil v dvocevko, enega vtaknil v žep. Vinko me je potrepljal po rami in mi s prstom pokazal smer. V kritju jelk, smrekulj in drugega drevja sem krenil. Sprva še ne tako zelo oprezno, a ko mi je uho zaznalo celotno petelinovo kitico, sem začel naskakovati. Oko mi je prizadevno iskalo lepota, ki drobi kitico za kitico brez prestanka: Telèp – telèp – telèp... tlep, tlep, tlep, lèp – lèp – lp – lp – pt – pt – pt – Tlonk! – Sššš – sššš – sššš – sššš... Klepanje, drobljenje, glavni udarec, brušenje... Da, brušenje je višek petelinovega napeva in najvažnejše tudi za lovca! Samo par sekund je petelinov sluhovod zaprt, da ničesar ne sliši. Petelin torej – tlonk in začetek brušenja, jaz pa en ali dva

koraka oziroma skoka po zelenem mahu. Še preden je konec brušenja, že negibno obstanem in čakam na nov tlonk in brušenje. Oboje s petelinom nekajkrat ponoviva, ko ga izza smrekovega debela zagledam na stegnjeni veji še gole, stare bukve. A tedaj nenadno utihne, ko da je na sebi začutil moj pogled. Zmotila pa ga je najbrž kokoš, ki je zaklokala spodaj v grmu. Morda je pa prisluhnil zboru drobnih ptic, ki drobijo svoje melodije jutru v pozdrav. Petelin zopet našopiri perje, povesi peruti, razpne rep in se sprehodi po veji, ovešeni s sivim mahom. Ustavi se, dvigne glavo proti vzhodu, kjer zarja naznanja prihod sonca, in zopet začne peti. Še troje brušenj mi je potrebnih! Petelin mi izpolni željo in doskočim v kritje košate jelke. Veliki trubadur zdaj kleplje, drobi, sproža glavne udarce in brusi še bolj vneto kot prej, ko da tekmuje s ptičjim zborom, ki s svojimi pesmimi zajema ves Ključ. Tako čudovitega ptičjega petja ne prej ne poslej nikjer nisem slišal!

Skoraj bi pozabil, da sem prišel na lov, na petelina, da ga odnesem s seboj za spomin na to prelepo pomladno jutro v Ključu, v spomin na horjulsko lovišče, na horjulske lovce in drage šolarje in šolarke. Saj čez nekaj mesecev, konec tega šolskega leta moram iz Horjula na novo službeno mesto... Kozarec opojnosti je treba izpiti do dna! Utrgal bom cvet kakor otrok na polju, brez zlobe v srcu... Strelna razdalja je pravšnja, nekako 40 korakov. Med brušenjem napnem puško, jo dvignem k licu, pogled mi zdrsne po puškini šibiki in beli delček vžigalice, ki sem ga že doma pritrdil v luknjico, iz katere je izpadla muha, se ustavi na petelinovem belem okencu nad mojim srcem. Ko mi kazalec desnice poišče drugi sprožilec, ki vžge naboj v levi, bolj zadržani celi za streljanje na oddaljene cilje, me prešine: v hipu se boš brez bolečine preselil v večno lovišče in tvoj mladi tekmeč, s šibkejšim kljunom in manj močnimi kremplji bo najbrž že jutri na tej bukvi nadaljeval tvojo pesem... In zdaj, ta hip, moj lepoteč, si začel svoje poslednje brušenje... Skrčil sem kazalec na sprožilcu in odjeknil je strel. A čudo prečudno: kakor da se je svet obrnil na glavo, petelin je lahkotno zletel z veje in se nad vrhovi dreves prožno spustil po pobočju. Niti drobno peresce ni padlo od njega! Ko da v naboju ne bi bilo smrtonosnih šiber. Ampak, saj sem včeraj doma vendar vsak naboj posebej pregledal!

Zajeli sta me čudna praznina in potrlost.

Molče in s povešeno glavo sem se vrnil do spremljevalcev. Nič nista rekla, le Čuk je zmajeval z glavo.

Hitro in tiho smo se po gozdnih stezah in poteh spuščali v dolino, kajti kljub vsemu je bil pred vsakim izmed nas delovni dan. Pri plotu nad Podolnico se mi je prvemu odvezal jezik:

»Pa tako mirno, brez najmanjše živčnosti ali lovske mrzlice sem pomeril. In ob strelu nisem zatisnil očesa, da sem videl vsak petelinov gib, ko je odletel. Povsem sem ga zgrešil. Mislim pa, da je kriva puška, ne jaz!«

»O, puška pa ne! Nihče drug kot vi! Slabo ste streljali, to je vse!« me je odločno zavrnil Čuk. »Vinko, pritrdi na plot tale kos papirja petelinove velikosti in ti ustreli v tarčo s Prebilovo puško,« je stari lovec pomolil Vinku kos časopisa, jaz pa sem pripravil puško in naboj z enako debelimi šibrami, s kakršnimi sem streljal sam.

Vinko je hitro namestil papir, odmeril 40 korakov, prevzel puško, potisnil naboj v levo nabojišče, pomeril in sprožil. Stekel sem do tarče, ugotovil zadetek in glasno sporočil strelcu in Čuku:

»Vse so udarile za dlan pod cilj, zagrizle so se v krajnik, niti ena pa ni zadela papirja!«

Potisnil sem naboj v isto cev, skozi katero sva ustrelila jaz in Vinko. In tretjič to jutro je spregovorila Prebilova dvocevka. Vinko je stekel k tarči: »Stric Čuk, tudi vaše šibe so se zarile v krajnik med moje, za dlan pod petelina!«

»No, ta je pa dobra! Zdaj sem pa trdno prepričan, da je vaš petelin odletel res popolnoma zdrav. Hvala Bogu! Najtežje mi je, če je divjad zastreljena in potem nekje v mukah poginja. Prebilu vrnite puško z mojim naročilom, naj jo takoj pošlje v popravilo. In tudi vi si zapomnite: če si boste še kdaj izposodili puško, jo pred lovom obvezno preizkusite!«

France Cvenkel

SOLZE IN KRI

»Vstani, ljubi sin, zopet te iščejo!« ga je mati vrgla pokonci. Izkopal se je iz plesnive slame in oprezno odšel iz skrivališča v megleno jutro. Dovolj mu je bilo nenehnega skrivanja. Pobegnil bo, kamorkoli že. Napočil je odločilni trenutek. Ni se solzavo poslavljaj od matere in vinorodnih gričev. Za-

gledal se je v sinjo reko, ki je počasi šumela v pozni, jesenski dopoldan. Umirjeno se je zadnjič ozrl v pisane holme, domačo cerkev s pokončnim belim zvonikom in s težkim korakom stopil v neznano. Oblečen je bil preprosto, toda ne kot kakšen klatež.

V njem je odmevala bližnja preteklost državljanske vojne. Branil se je nasilja. V strašni, ubijalski vrtinec so ga potegnili s silo. Pregloboko je bil navezan na rodno grudo, zato se je uprl, vendar trenutno na napačni strani. Skriva je ljubeče pogladil majhen relolover kot skriti pogum pred krvavim koncem, ki ga je prvinsko občutil v lastni temini. Bližal se je severu, odrešilni meji.

Končno je v mraku prišel v ozko, odmaknjeno kotlino pod gorami. Vas je bila požgana, apokaliptična, z gotsko cerkvijo. Sploh se ni ustavljal. Zakoračil je navkreber ob hudourniku, da bi se tako izognil nezaželenim, vohunskim pogledom. Še malo, pa se bo rešil nasilne ujetosti.

Mimo samotne kmetije se je vzpenjal proti vrhu zobate gore. Ni bil vaje njene skalnate ostrine, zato je bil prepočasen. To ga je stalo življenje. Rad je imel hribe, toda ne strmih skal z večno usodno nevarnostjo. Kljub vsemu se ni obotavljal. Bližal se je dolgo pričakovani odrešitvi. Na lepem je zadonelo kakor grom ob pričetku nevihte:

»Stoj!«

Ničesar ni hotel slišati. Stekel je navzgor proti skalam. Vendar za hip prepozno. Na levi strani zadaj pod vratom je začutil pekočo bolečino. Zaskalelo ga je do dna duše. Tako slaboten je postajal. Z muko se je priplazil pod skale. Zasanjal se je v dekliske oči, v pšenične lase in v drobne ustnice nenasitnega užitka. Vzdihtil je in se krčevito prijel pod vratom, na levi strani hrbta. Vroča kri se mu je lepila med prsti. Divje je padal v temo. Oče ga je grajal, naj dela, ne pa da se izživlja na zabavah.

Odrešilna meja je bila le nekaj korakov proč. Privlekel se je po stezi višje na drugo stran. Za njim je kamenelo obmejno znamenje na mejnem pasu. Krvavel je v nezavedno. Globoko je zadrhtel in zajokal. Spomnil se je toplih gričev, lene reke s košatimi vrbami na obrežju, lahkega rdečega vina in razposajenega dekleta, ki jo je še pred kratkim objel in poljubil v osvežujoči odrešenosti. Umiral je na begu, s solzami na očeh, polnimi krvi. Mejaši so ga ustrelili v hrbet, spodsekali kakor trdoživ macesen.

Stanislav Koštric

ZVEZDE BETLEHEMSKE

Ciprese pošumevajo zateglo in otožno, se krčevito zvijajo v jeguljastem plesu. Med golim vejevjem akacij kdaj pa kdaj boleče zaječi, kakor da bi kdo klical na pomoč.

V mraku se zbiramo na vojaškem dvorišču. Preverjajo, če smo vsi. Tako sleherni večer. Večer pa ni prav nič prijeten. Že nekaj dni neusmiljeno vleče prek makedonskih goličav in hlad se neprizanesljivo zajeda v sleherni delček telesa. Ostri piš te tako prepriha, da te mrazi globoko v duši.

Zvečer, ko ves zmražen stojim pred stopnicami v vojašnico, se spet zavem, da je nocoj pravzaprav sveta noč... Mehka toplina me v hipu prešine po vsem telesu. Počutim se prežarjen od čudežne svetlobe. Kar zaplavam tja daleč proti severu. Več kot tisoč kilometrov. Morebiti tudi misli mojih domačih sedaj romajo semle. Sestra menda prav zdajle krasi božično drevesce, zunaj pa najbrž naletava sneg...

»Zbor!« nenadoma rezko odjekne v vetrovni večer.

Čez pol ure smo že v svojih spalnicah. Živčav povsod. Pospravljanje, umivanje, oblačenje. Precej krohota je okrog našega Švejka. Ne vem, kolikokrat je že s svojo preobilno težo zgrmel na tla. Seveda, ravno kar se podi okrog drugih postelj in lovi najbolj sumljive, a se mu vsi spretno izmuznejo, dokler znenada v sobo ko strela z jasne ne plane sam naš kapetan Alija.

»Mirno!« zadoni po vsem prostoru. Vsi takoj poskačemo s postelj in obstanemo ko vkopani. Slutimo, da se bo zdaj zdaj razdivjala nevihta.

»Kakšen trušč pa je pri vas!« zatuli s svojim gromkim glasom. Odreveneli molčimo, da se sliši samo zavijanje vetra tam zunaj. Zravnani kot sveča in s srščimi očmi stopa med dolgima vrstama postelj. Vsakogar prebode z očmi. Napeti smo kot strune. Čakamo. Kaj šele bo, ko bo opazil Švejkovo razdejano posteljo. Očitno jo je že, a se noče izdati. Malo sumljivo nam je. Le kaj name-rava? Že stopa do vrat, ko se sunkovito obrne:

»Stjepan!«

Naš Švejk se zdrzne in se samo nerodno prestopa na mestu.

»Izvolite, vojak Stjepan...«

»Kakšen vojak neki! Raztrgana plinska maska, ne pa vojak. Kaj je s tvojo posteljo?«

»Jaz... jaz ne vem... minirali so mi...«

»Minirali? Kdo je miniral?« Ledeno tipa vse po vrsti, mi pa nemo stojimo in čakamo. »Naj stopijo ti junaki naprej, če ne...«

Še globlja tišina. Nihče se ne gane, Švejk pa v zadregi pogleduje zdaj na levo, zdaj na desno. Jih bo izdal?

Kapetan še za trenutek obstoji. Njegove oglene oči so preteče. Zatem naglo odkoraka.

V naši spalnici smo vsi poparjeni.

»Fantje, nocoj ne bomo spali,« prekine Švejk mučno tišino. »Alija nas bo pognal na Ovčje polje, da bomo z jeziki oblizovali ostro kamenje!«

Spet poležemo po posteljah. Pri Švejku je še nemir. Natanko ob devetih ugasnejo luči. Ne morem zaspati. Prisluškujem vetru, ki buta v šipo nad mojim oknom. Zunaj je jasno in mrzlo, razločno se vidijo zvezde. Velike in utripajoče. Tudi sotrpin pod mano še ne spi. Marijan iz Zagreba. Študent, kar prenežen za ta svet. Večkrat se norčujejo iz njega. Prav namerno ga izzivajo in žalijo.

Slišim, da ima prižgan tranzistor. Komaj slišno: daljno igranje orgel.

»Hej,« me čez čas potihlo pokliče. Spustim se na tla in počepnem pri njegovem vzglavju.

Čisto čisto tiho se izpod koca oglašajo glasovi: »Sveta noč, blažena noč...«

Mravljinci me spreletijo po vsem telesu. Nedojemljiva nežnost me prežema. Zjokal bi se od ganjenosti. V hipu sem v nekem drugem svetu. S sestro sva na topli krušni peči, spodaj ob njej sedijo atek, mamika, deda in mama. Vsi smo prevzeti od skrivne sreče. Kakor da sama dobrota lebdi v zraku, ki jo sevajo svečke na smrečici, srebrno lesketajoči se laski in svetlikajoči se okraski, dobrotljivo detece, ki leži v jasicah med kralji in pastirji, angelci, ki pojo hozano. Pojejo jo z nami.

In zvončki srebrno cingljajo... Dobrota, mir, ljubezen... Sveta noč...

Niso še odpeli glasovi, ko zagrmí v našo spalnico: »Vstanite!« Povsod prerivanje, oblačenje v temi, tipanje do hodnika – povsod je tema – natikanje čevljev, pobiranje orožja. V nekaj minutah smo že zbrani na dvorišču. Tiha četa. S hitrimi koraki se odpravimo skozi vhodna vrata na cesto. Komaj slišno rožljanje orožja. Puškomitraljez na mojih ramenih poskakuje. Poleg mene stopa Marijan.

»Sedaj pa gremo k polnočnici,« tiho dahne.

Nasmehnem se mu. V srcu mi je vendar le toplo. Z vetrom si pojem božično pesem. Zvezde mi jo odpevajo. Zvezde betlehemske.

Ivan Žigart

AJDOVSKA DEKLICA

Ajdovska deklica je z eno nogo stala na Šmarni gori, z drugo pa na Šmarjetni gori in pila vodo iz Save.

Katere bogove je častila? Mogoče celo duha trav, po katerih je stopala s svojimi lopatastimi podplati? Mogoče se mu je opravičevala, da gazi po njih. In morda je častila Sonce, ker je srebrilo reko. Kdo bi mogel vedeti, h komu je molilo njeno srce, veliko in težko kot skala. Od nje je ostalo le rebro, zataknjeno pod obok crngrobske cerkvice. Zakaj neki ravno rebro? Bi moglo biti v kakšni zvezi z Adamom?

Toda na ajdovsko deklico je legel čas pozabe. V nobeni čitanki ni več sledu o nji.

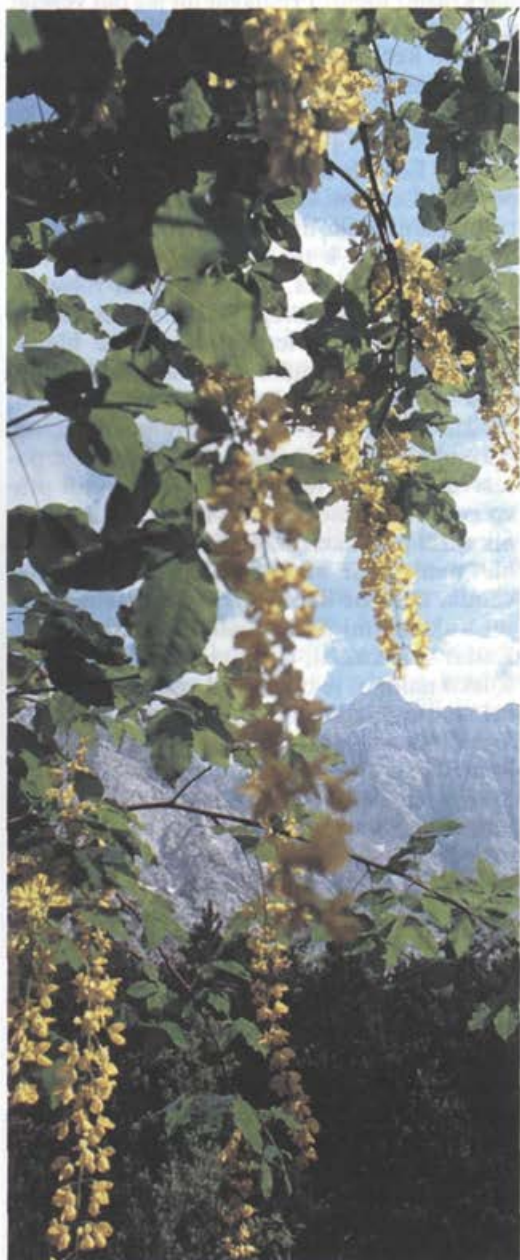
Jaz pa sem jo srečala.

Ime ji je bilo Maša. Lepa, vitka ajdovska deklica. Seveda ajdovska, saj je bila pogan-ka. Ajdi so vendar pogani. Okoli vratu je nosila ogrlico iz drobnih semen. »Kakšen bog?« me je vprašala. »Zakaj pravite: o moj Bog?« »Še nisi slišala za Boga?« »Slišala, saj ga tolikokrat omenite. Je to kak čarovnik?« »Zakaj čarovnik? Bog je stvarnik. Ustvaril je svet in človeka.« Zarezgetala je kot spočit žrebec. Tako se je smejala ajdovska deklica, kadar je odmevalo od Ajdne in se razlegalo daleč dol na Dolenjsko. »Dajte, dajte,« se je rogala Maša, »svet je nastal iz vesoljskih meglic.« »Iz česa pa je nastalo veselje?« »Prazen prostor se je napolnil z nebesnimi telesi. Ta pa so nastala iz velike eksplozije.« »Od kod pa prazen prostor? Iz česa je nastal ta?« »Ta je preprosto bil,« je rekla ajdovska deklica Maša. »Od zmeraj?« »Od zmeraj.« »Mar ni to čudovito, da obstaja nekaj, kar je od zmeraj?« »Ampak tja noter vi takoj natlačite vašega boga. Brez zveze.« Tako je dejala ajdovska deklica. Ona je verjela v znanost, pa tudi v položaj zvezd. Stara je bila kakih petnajst let. Nato sem pozabila nanjo, nekako tako kot je svet pozabil na ajdovsko deklico, ki je z eno nogo stala na Šmarni gori in z drugo na Šmarjetni in pila vodo iz Save.

Kar sva se nepričakovano srečali. Za roko je vodila prikupno dekletce, rebro iz

njenega rebra, rajsko lepo črnooko Tjašo. »Veste, dala sem jo krstiti. Ali se boste kaj začudili?« »Pravzaprav ne. Saj si že zdavnaj razumela pomen: od zmeraj.« »Imela sem vas rada, ker mi niste vsiljevali svojega Boga.« »Najinega Boga?« »Našega Boga. Ne-koč vam bom povedala vso zgodbo. Kajne, Tjaša.« Vse odkar sva se poslovili, vem, da se je ajdovska deklica napila žive vode iz studenca čiste Milosti.

Berta Golob

LJUDJE IZ MINULIH DNI

Megla je visela nizko v zimskem jutru, obešala se je na zid okrog cerkve in pokopališča. Nesla sem gospodu župniku knjige, ki mi jih je posodil. Mislila sem, da se bom hitro vrnila domov. Bila je sobota in čakal me je kup gospodinjskih opravkov.

Vrnila sem se pol po zraku, pol po tleh. Za tako razpoloženje pravijo, da bi človek lahko koval celo komarje, če bi mu le kdo delal podkve. Gospod župnik mi je namreč dal krasno idejo. Predlagal mi je, naj vendar kaj napišem o naši cerkvi. Vedno ga občudujem, ker ima v glavi spravljenih toliko zgodovinskih podatkov. Tudi tokrat mi jih je natresel celo kopico, kar mimogrede. Kako bi bilo, če bi opisala, da je lesena kapelica stala v Lescah že leta 1004, ko je blejsko posest z Lescami vred cesar Henrik II. podaril briksenški škofiji. Od blizu in daleč so se ljudje zgrinjali k tej kapelici, četudi ni bila posvečena. Izgleda, da je bil cesar z gospodarjenjem briksenškega škofa Albuina zadovoljen, saj mu je leta 1011 dal še blejski grad. Briksenški duhovnik Nantwin je, zato da se ne bi to pozabilo, pisal v svojih spisih, da sta ga tržaški škof in rodinski župnik opomnila, naj na svojem podedovanem posestvu v Lescah namesto kapele zgradi pravo cerkev. In medtem ko mi je gospod župnik nizal podatke z letnicami in zgodovinskimi imeni, so se mi kot iskre že vžgale prve, vendar že jasne in na vso moč mikavne slike.

Tako se mi je dogajalo že nekdanj v šoli. Kadar smo čakali, da bomo pisali slovensko šolsko nalogo, je bil razred ves napet. Polaščal se me je silno lep, vznemirljiv občutek. Spominjam se profesorice slovenščine, kako je prišla s kupom zvezkov z zelenimi platnicami v razred. Reditelja sta jih razdelila med nas. Z vzdih, šumotanjem, listanjem smo jih odprli. Na levi rob, na desni rob. Proseče, skoraj moledujoče so nekateri gledali profesorico. Že ves teden prej so jo spraševali, kaj bomo vendar pisali, o čem. Naj vendar namigne vsaj malce, od daleč. Ponašala smo dobili odgovor, da bo naslov šolske naloge Suha krpa na dnu morja. Tako res nismo vedeli in gledali smo jo kot telički v nova vrata. No, naposled je le povedala naslov. V meni se je že tedaj, ko so besede še drsele preko njenih ustnic, začel svoj vrsten proces. Učiteljica, tabla, součenci, ves razred so se mi vedno bolj odmikali in pred očmi se mi je vedno jasneje prikazovala vsebina naloge. Kakšen užitek je, ko v tre-

nutku veš, o čem boš pisal. Ko se ti zablika in zasvetlika, prižge se luč in ideja je tu! In kristalno jasno vidiš vse, imaš uvod, jedro in zaključek. Prekrasen občutek miselnega ustvarjanja!

Po toliko letih me je prevzemal enako dober občutek. Misel je šinila vame. In medtem ko so se za okni v megli risali naša cerkev in zvonik, prelopaten zamrznjen vrt, ki je čakal snega, in ko je gospod župnik govoril še o drugih zgodovinskih obdobjih, so v mojih sivih celicah bili že do popolnosti izdelani junaki teh zgodb.

Vendar to pot ni šlo vse gladko. Izgleda, da me je gospod župnik precenil, kar se mojega papiromazaštva tiče, pa tudi sama sem si nalogo predstavljala mnogo lažjo, kot v resnici je.

Doma sem navdušeno pripovedovala o tem.

»No, sem pa res radovedna, kako se boš lotila tega,« mi je rekla hčerka Darja. »V 11. stoletju so imeli le na gradovih stekla v oknih, drugod pa še ne. Se zavedaš, da ne boš mogla napisati niti preprostega stavka: pogledal je skozi okno?«

»Tudi o Janezu in Micki ne boš mogla pisati,« se je pritaknil zraven še sin Borut, ki je bil še vedno v pižami, čeprav se je bližal čas kosila. »V listinah na blejskem gradu so še vse 10. in deloma tudi 11. stoletje vpisana imena kot so Lepa, Valuk, Bistra, Valjhun, Vencegoj, Mojslava...«

»Od kdaj pa se ti zanimaš za zgodovino?« sem ga jezno ustavila, kajti moja junaka bi bila res podobna tipičnima kranjskima Janezu in Micki.

»Samo kadar je potrebno,« se je smejal Borut, Darja pa mi je spet navrgla: »Krompirja tedaj še niso poznali, niti koruze, veš to? Repo, ječmen, proso in take stvari so jedli.«

»Da, ubogi,« se je strinjal Borut. »Poznali niso ne hamburgerjev, ne čipsa, ne čokolade, ne bonbonov, ne sladoleda. So sploh imeli sladkor? Ali pa so sladili samo z ječmenovim sladom?«

»To bo težka reč,« se je zdaj oglašil še mož izpod časopisa, ki ga je bral na kavču. »Kadar ti pogledaš na Stol, pomisliš, kdaj si bila nazadnje pri Prešernovi koči in kdaj spet pojdeš. Kaj pa misliš, kaj so pomislili oni, ko so ga pogledali? Kaj so jim predstavljale gore? Kaj so jim pomenila polja? In kaj naravni pojavi? Kakšne so bile ženske na primer v tvojih letih? So sploh še živele? Koliko otrok so imele? Kako so jih vzgajale? Kako so živeli ljudje napsloh?«

Pristna Gorenjka sem in imam precej trme v sebi, zato sem to misel pestovala vseeno še kar naprej. V knjižnici sem naredila knjižničarkam kar nekaj dela, ko so mi iskale vse mogoče zgodovinske knjige. Ko sem o tem govorila s prijateljico, se je zavzela:

»Kako si čudna! Na stara leta (hvala lepa za kompliment!) si se začela ukvarjati z ne navadnimi rečmi – učiš se tujih jezikov, hodiš na literarna predavanja in zdaj boš še študirala zgodovino!«

Tudi to me ni pobilo. Še ju imam v glavi. Janeza in Micko ali pa Valuka in Lepo. Vidim ju, kako sta bila oblečena. Ona v preprosti beli obleki iz doma stkanega lanu (tam gori na močvirnih poljih proti Studenčicam je rasel, to vem), on v raševinasti tuniki. Njuna lesena kočja je stala sredi drugih majhnih in preprostih kočic. Ogromni gozdovi so se razprostirali okoli, mnogo živali je živelo v njih, celo risi, medvedi in volkovi. Naselbin je bilo malo, lesene hišice in kočje so stale brez posebnega reda. Vasice so bile povezane med seboj s potmi in stezicami. Stekla res ni bilo v oknih, samo tanka mehurjevina, pritrjena čez okno z... Ne, z žebli ne. Vaščani so skupaj trebili gozdove, skupno so obdelovali zemljo, pod skupnim nadzorom se je pasla živina po požetih njivah, pašnikih, krčevinah in gozdovih. Pod vaškim vodstvom so izkoriščali tudi gozd. Le njive in travnike so imeli v posesti posamezniki. Veliki duhoven Nantwin je znal navdušiti prebivalce Lesc in okolice in prišli so z volmi in vozovi in z združenimi močmi so postavili cerkev. Valukov sin je bil morda prvi krščen v njej.

Daleč nazaj je to. Morda predaleč. 900 let. Kaj pa je to v življenju zemlje in človeštva! A je že tako, da se svet za nas vrti vedno hitreje in bližji so nam ljudje jutrišnjega dne in prihodnjega stoletja kot pa včerajšnji. Cilj in vzor nam je jutrišnji človek. Pameten, spreten, opremljen z računalniki in drugo opremo. Priznati je treba, da razum in zavest res raste, nagon in neposrednost pa žal vedno bolj propadata. Tradicije, ki so bile nekdanj trdna opora človeškemu vedenju, vedno bolj popuščajo, nagon pa nam ne veleva več, kaj moramo delati. Kmalu tudi ne bomo več vedeli, kaj hočemo delati in bomo vedno bolj delali le tisto, kar hočejo drugi.

Naš prednik pa je tak nagon še imel in bil je kljub vsemu tudi pameten, premeten in iznajdljiv. Njegov nemirni, nikdar zadovolj-

ni duh si je želel sprememb še bolj, kot si jih želi naš. V vsaki stvari je hotel doseči popolnost. Že tedaj se mu je hotelo dalje, globlje, višje. Bili so posamezniki, saj množice se niso zganile, brez posameznikov ljudje še danes ne bi imeli ne ognja, ne kolesa, ne puščice, ne strehe nad glavo.

A zakaj si lažje predstavljamo 21. stoletje kot pa deseto? V nekaj dneh je sedaj toliko tehničnih izboljšav, kot jih prej ni bilo v stoletjih. Plug iz 8. stoletja je ostal enak ves srednji vek in je ponekod tak še danes. Tako pa gledamo filme in televizijo in se enačimo z osebami, ki samo pritiskajo na gumba, brez najmanjših naporov z mladostnimi obrazi in telesi potujejo okrog, imajo napete ljubezenske romance in premagajo vse in vsakogar. Ali si lahko predstavljamo kmetiča, ki v potu svojega obraza stopa za volom in lesenim plugom, ali si lahko zamislimo njegove skrbi v zvezi s tlako, ki jo je moral opraviti na dvoru, skrbi, če bo spravil skupaj toliko dajatev, kolikor jih je moral dati v žito, živini ali denarju? Si lahko zamislimo žalost suličarja, ki je šel s svojim gospodom v osvajalno vojno in je mislil, da se za naslednjim gozdom in vencem gora svet preprosto konča? Si lahko predstavljamo življenje tlačanov, ki so obdelovali graščakova polja? Pridvorne hlapce in dekle, ki so bili gospodov predmet, njegova last...

Daleč so, a meni so blizu in dragi. Čutim, kako so viseli na tem našem ljubem lepem koščku sveta, ki jim je predstavljal mnogo več kot danes nam. Skupaj so bili, bili so si bližje, kot se bližina po krščansko razume danes. Z božjo in zdravo kmečko vdanostjo so obdelovali njive, gojili živino, zgodaj legali in zgodaj vstajali, trpeli, a se tudi veselili ob praznikih, ne zaradi veselja samega, ampak zaradi praznikov. Že davno jih ni. Našli so skelete in nekaj posode in okrasja v izkopaninah v okolici, pa vendar je v vsem, kar nas obdaja, tudi del njihove duše. Ali če razmišljam s Franklom: vse, kar so minuli ljudje doživeli, kar so storili in kar so velikega mislili in kar so trpeli, vse so rešili v resničnost, enkrat za vselej. In čeprav je to minilo, je prav v preteklosti spravljeno za vso večnost, kajti tudi preteklost je oblika bivanja, morda še najbolj zanesljiva.

Mislim nanje in ko se po nepotrebnem obremenjujem še s tem, da skušam usmerjati že odraslo hčer, nehote tudi njo primerjam z njenimi vrstnicami takrat, iz minulega časa. Medtem ko so dekleta pridno okopavala njive, pomagala materam pri kuhi in po-

spravljanju, pri medlem svitu prasketajoče sveče iz jelenovega loja tkala laneno blago na statvah ter ob velikih praznikih smela s starši na semenj, moja hči dela z računalniki, uživa v hitrih vožnjah z avtomobilom in ne ve čisto dobro, s katere strani se prime kopulja v roko. Smrdi ji pomivanje posode in namesto, da bi se trudila, da bi se tla v kuhinji lepo bleščala, bi rada skakala s padalom in se vozila z raftingom po deročih vodah. In moj sin! Ko prihaja z žurk ponoči domov in prespi celo naslednje dopoldne, ga primerjam z Valukom, ki je bil zanesljiv strelec, hiter tekač, močan, utrjen. Skrbel je, da je bila ost na puščici vedno priostrena, tekmoval je v metanju kamenja, z gorečim polenom je prepodil medveda. Umival se je z mrzlo vodo pri studencu, prinašal je materi škap in ji ga postavljaj na odprto ognjišče. Morda si je kdaj zapiskal na vrbovo piščalko v tišini cvetočih travnikov? Moj sin pa pozno v noč igra saksofon in gre verjetno sosedom močno na živce.

Človeški rodovi med njimi in nami so se rojevali, garali, izumljali koristne in nekoristne, dobre in škodljive modrosti in pripomočke in se brezsrčno vojskovali vse do današnjih dni. V dolgih stoletjih se prav nič ni zmanjšal omotičen boj za obstanek, vedno hujši vrtinec za biti ali ne biti. Boj so nečloveško srdito razmahnil ljudje brez srca, ljudje, ko so v vseh pogledih slabši kot živali. Bili so taki ljudje takrat in so tudi zdaj.

Ljudje minulih dni zorijo v meni. Potrpežljivo čakam, da mi povedo vse svoje zgodbe. Njihove zgodbe so skupek izrečenih in zamolčanih besed. Navsezadnje so podobne našim. Pravzaprav so skoraj iste. Kot so bili oni, smo tudi mi samo neskončno majhni drobci nečesa velikega, neizmerne in nedoumljivega. Enaki smo si v strahu za drobtinico sreče, v hrepenenju po nedosežnem, v iskanju ljubezni.

Ivanka Korošec

DVE STOLETJI SLOVENSKEGA KMETIJSKEGA TISKA

Leta 1792 je izšla Janševa knjiga o čebelah in čebelarstvu. Anton Janša (1734–1773) upravičeno slovi kot začetnik modernega čebelarstva ne le na Slovenskem, kjer se je rodil, marveč tudi v tedanjem habsburškem obdonavskem cesarstvu, v katerem je deloval kot dvorni učitelj čebelarstva. Njegova strokovna dela, Razprave o rojenju čebel in Popolni nauk o čebelarstvu so izšla v več jezikih in izdajah, slednja knjiga posmrtno in v slovenskem prevodu (original je bil nemški) šele leta 1792, torej pred dvesto leti. S tem delom se je pri nas začelo sistematično tiskanje kmetijskih strokovnih knjig. Tako je bilo na pobudo nestorja slovenske zgodovine kmetijstva prof. dr. Franceta Adamiča oktobra 1992 praznovanje tega jubileja. Pri Slovenski matici je bil s tem v zvezi simpozij, na katerem so govorili o tej pomembni kulturni, prosvetni in gospodarski dejavnosti, v galeriji Mestne knjižnice pa je bil na ogled izbor iz slovenskega kmetijskega tiska.

Prvi spisi o kmetijstvu na Slovenskem so pisani v latinščini, nemščini in italijanščini. Janez V. Valvasor je v Slavi vojvodine Kranjske opisal posevke, sadeže, vrtnine, ki na Kranjskem rastejo in se pridelujejo; posebej popisuje vinograde in sadovnjake v vseh petih delih Kranjske. Johannes Antonio Scopoli je za Goriško kmetijsko družbo leta 1769 napisal v italijanščini in nemščini več razprav o načinu in sredstvih za povečanje pridelkov na Goriškem, na Krasu in na Notranjskem. Goriška kmetijska družba je od konca 19. stoletja izdajala publikacije v treh deželnih jezikih, torej tudi v slovenščini. Družba za kmetijstvo in koristne umetnosti za Kranjsko je v svojem tedenskem glasilu objavljala članke s področja kmetijstva. Po francoskih vojnah je obnovljena Kranjska družba za kmetijstvo izdajala v letih 1822 do 1849 glasilo ali zbornik Annalen, v letih 1869 do 1882 pa iz Mitteilungen v slovenščino prevedene članke in poročila pod naslovom Naznanila. Naznanila pa že uvrščamo med slovenske periodične kmetijske publikacije. Prva strokovna knjiga iz kmetijstva v slovenščini je bila Marka Pohlina prevod iz nemščine Kmetam za potrebo inu pomozh, ki je leta 1789 izšla na Dunaju. V 18. in v začetku 19. stoletja so kmetijske knjige,

glasila, časnike in revije izdajale kmetijske družbe v Celovcu, Celju in Gorici. Več knjig o kmetijstvu je izšlo pri Mohorjevi družbi v Celovcu, dalje v Celju in Gorici. Pomembni založniki kmetijskih knjig sta bili Kmetijska matica in Kmetijska knjižnica, med obema vojnoma pa posamezne knjigarne in založbe, strokovna društva in združene organizacije, danes pa poleg Državne založbe Slovenije in Mladinske knjige predvsem še Kmečka knjiga in Kmečki glas. Tako je v dobrih dveh stoletjih strokovne publicistike v kmetijstvu nastal knjižni fond z okoli tisoč enotami, ki se uvršča v slovensko kulturno in znanstveno dediščino.

SPOMINSKA PLOŠČA GRADNIKU IN ZORZUTU

Konec novembra 1992 so v Medani v Goriških brdih odkrili spominsko ploščo dvema briškima rojakoma: pesniku in prevajalcu Alojzu Gradniku (1882–1967) ter pesniku in narodopiscu Ludviku Zorzutu (1892–1977). Po srečnem naključju sta se namreč oba rodila pod isto streho. Pobudo za postavitev spominske plošče so dali briški rojaki in goriški kulturniki. Na slovesnosti, ki so se je med drugimi udeležili tudi predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. France Bernik, novogoriški župan Sergij Pelhan in predsednik stranke Slovenska skupnost v Italiji Marjan Terpin, sta govorila dr. Branko Marušič in Tomaž Pavšič. Slavnostni govornik je opozoril na skupne korenine, iz katerih sta izšla Gradnik in Zorzut, to pa je predvsem prijazna gričevnata briška pokrajina, ki s svojimi zadnjimi obronki sega v Furlanijo in se tam srečuje s furlansko govorečimi sosedi. Vendar pa je med njima tudi razlika: Gradnik je svojo pesniško govorico umetniško izpopolnil tako formalno kot vsebinsko, medtem ko je Zorzut ostal na ravni prijetnega, ljudsko obarvanega izraza. Zorzutova kulturna prizadevanja so bila širša, saj se je ukvarjal še s publicistiko, etnografijo, kulturno zgodovino in glasbo. Če bo novogoriški občini uspelo odkupiti njuno rojstno hišo, bi morda lahko pripravili vsaj skromno muzejsko zbirko s prikazom obeh mož, kar tudi zasluži.

NA KUREŠČEK SPET PRIHAJAJO ROMARJI H KRALJICI MIRU

Cerkev, ki je bila posvečena Kraljici miru in je bila že pred vojno znana kot romarska božja pot, je leta 1944 zadela granata, po vojni je pa razpadala, ker je oblast ni dovolila obnoviti. Marca 1991 so cerkev začeli obnavljati po načrtih arhitekta dr. Jožeta Kušarja. Najprej so utrdili zidovje. Sredstva za obnovo so se stekala brez kakšnih posebnih pozivov za pomoč. V zvezi s tem je iški župnik Tone Košir povedal: »Nobena država in cerkvena organizacija ni prispevala niti najmanjšega deleža, zato tudi nobenega politika nismo povabili na posvetitev.«

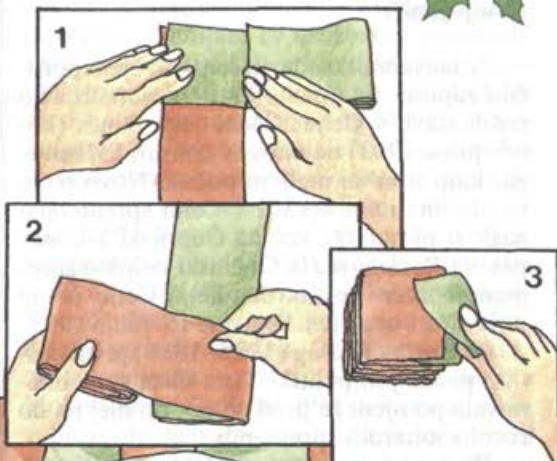
V nedeljo, 30. avgusta 1992 je novo cerkev blagoslovil ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar. Na predvečer je bilo slovo Marijine podobe iz župnijske cerkve sv. Vida v Želimljem, kjer je domovala vsa dolga leta, odkar so porušili njen dom na Kureščku. Njen kip so med petjem in molitvami v procesiji prenesli na vrh Kureščka, kjer je nadškof Šuštar imenoval to srečanje z Marijo – Kraljico miru kot spokorno romanje in v svojem govoru dejal: »Ruševine so se umaknile, nova, mogočna, lepa cerkev je veliko znamenje časa v zgodovinsko pomembnem letu. V tem letu smo se posvetili božji Materi Mariji, dosegli mednarodno priznanje, prizadevamo si, da bi si ustvarili lepšo pot v prihodnost. Ta prenovljena cerkev bo spomenik na te zgodovinske čase in nam bo govorila, da se tudi iz ruševin dvigne to, za kar so nekateri mislili, da je dokončno porušeno. Ta prenovljena cerkev nam daje novo upanje, da bomo vstali tudi iz ruševin slovenskega naroda: duhovnih, verskih, kulturnih in drugih...« Nadškof se je zahvalil za vse, ki so z združenimi močmi obnavljali to pomembno romarsko cerkev in svoj nagovor sklenil z besedami: »S tega kraja, kjer je sedaj spet Kraljica miru, prosim, rotim vse na naši slovenski zemlji, da bi se v teh tako odgovornih časih bolje med seboj razumeli, več dogovarjali, bolj med seboj sodelovali, saj lahko samo v takem miru zgradimo lepšo prihodnost.« –

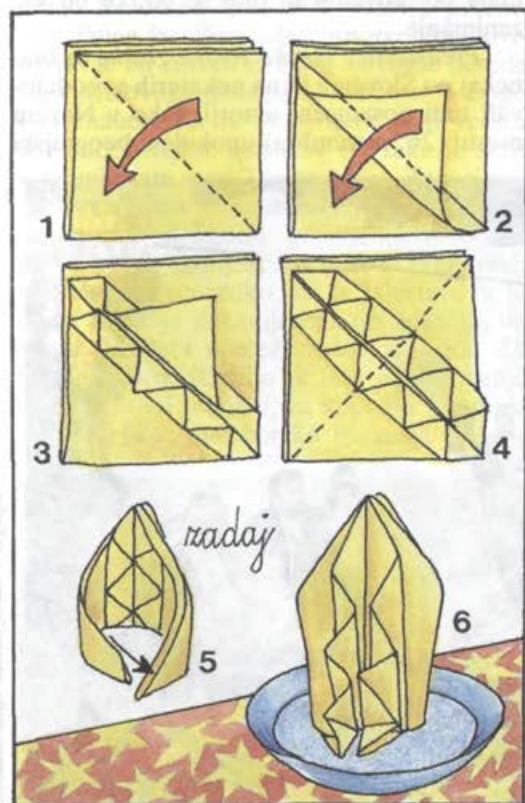
VERIGA IZ KREP PAPIRJA

Za verigo, s katero lahko okrasite sobo ali pa jo ovijete okrog vej drevesca, potrebujete dva zvitka krep papirja različnih barv. Od vsakega odrežite 7 cm širok trak. Trakova položite pravokotno drugega na drugega in ju zlepite (1). Spodnji trak preložite čez zgornjega, nato pa ta postopek ponavljajte vse do konca (2). Na koncu oba konca trakov zlepite (3) in verigo raztegnite.

NA PRAZNIČNI MIZI

K božičnemu večeru sodi tudi božična večerja. Na slavnostni mizi pa ne smejo manjkati lepo zloženi prtički iz blaga ali papirja. Prtiček lahko zložite tudi tako, kot je narisano spodaj. Zlagali boste lažje, če boste robove polikali.

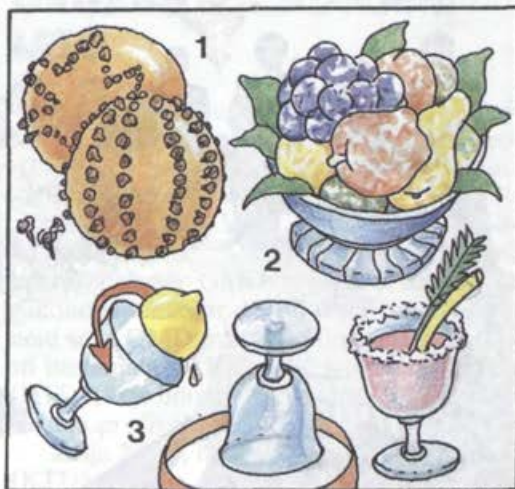

SADJE ZA OKRAS

Praznično mizo naj krasi tudi sadje. Pomaranče dobro operite in vanje zabodite nageljnove žbice (klinčke) v obliki zvezd, črt, vijug... Takšne pomaranče bodo ves prostor tudi prijetno odišavile (1).

Prav imenitno pa je tudi "pomrznjeno" sadje. Seveda ni zares pomrznjeno; tak videz mu dajejo sladkorni kristalčki. Sadje, ki ga ne lupimo, operite, posušite in premažite z limoninim sokom. Še preden se ta posuši, sadje povaljajte v kristalnem sladkorju. Različne vrste sadja potem previdno naložite v skledo (2).

Na enak način lahko "pomrznete" tudi robove kozarcev, iz katerih boste pili sladke pijače. Robove kozarcev premažite s sokom limone in jih narahlo potopite v skledo, v kateri je sladkor (3).

MOHORJEVA DRUŽBA V CELJU 1992/93

(junij–junij)

V lanskem koledarju sem v svojem poročilu zapisal, da upamo na denacionalizacijo naših stavb v Celju. Glede tega danes (konec julija 1993) ne morem zapisati kaj novega, kajti ti mlini meljejo počasi. Novo pa je to, da ima naša uprava v Celju spremenjen naslov; ni namreč več na Čuprijski 10, ampak na *Razlagovi 10*. Občinski odlok o spremembi imen nekaterih ulic v Celju je bil objavljen v uradnem listu dne 15. julija 1993.

Radoslav Razlag (1826–1880) je bil pesnik, pisatelj in politik. Tista ulica se je imenovala po njem že pred vojno, po njej pa do revolucionarnih sprememb.

Tudi sem lani zapisal, da se vse tri Mohorjeve trudimo za *medsebojno sodelovanje*. Skupna posvetovanja zastopnikov vseh treh Mohorjevih pod predsedstvom dv. sv. dr. Valentina Inzka, ki smo ga soglasno izvolili na to mesto, so privedla do sprejetja skupne »bilčovske izjave« 8. julija lani v Bilčovsu na Koroškem in javno prebrane na naši proslavi 140-letnice družbe 24. septembra 1992 v Cankarjevem domu v Ljubljani. Drugi sad teh prizadevanj je bila ustanovitev skupnega *tripartitnega odbora*, ki se je konstituiral 28. aprila 1993 v Ogleju (»na grobu mučenca sv. Mohorja«, po katerem se imenujemo). V načrtu je, da bodo septembra

v Celovcu na naslednji skupni seji sprejeli predlog za prvo publikacijo, ki bi jo skupaj izdale vse tri sestrskeske založbe.

Proslava 140-letnice v Cankarjevem domu je bila res slavnostna, še najbolj zato, ker so bili lepo zbrani zastopniki vse Mohorjeve (vseh treh sestrskih družb), a o tem je že poročal Koledar za leto 1993. Dodati je treba še, da je bilo po glavni proslavi še nekaj repriz, predvsem na *Prevaljah* (6. novembra) in v *Celju* (16. novembra). Na Prevaljah so bili navzoči tudi zastopniki Celovške MD in prevaljski organizatorji, ki so se res potrudili, so prisrčno čestitali dvornemu svetniku, ex-predsedniku celovške, Pavletu Zablatniku, ki je bil tudi navzoč, pa ga danes, žal, ni več med živimi. Lepo je bilo v avli videti tudi knjižno bero iz Celja in Celovca – paša za oči in uteha za srce.

K proslavi v Celju so še posebej prispevali občinski možje, ki so pri njej sodelovali in izbrane udeležence potem gostili v hotelu Evropa.

Zbirka okusnih panojev o zgodovini Mohorjeve in naših izdajah, ki sta jo za Cankarjev dom pripravili tajnica dr. Zmaga Kumer (lani dobitnica Herderjeve nagrade) in diplomirana inž. arh. Romana Lesnika, je romala po Sloveniji in tudi še bo, če bo kje zanimanje.

Predstavitev lanske Redne zbirke je bilo nekaj po Sloveniji in na nekaterih so sodelovali tudi posamezni avtorji, tako v Novem mestu (26. novembra) upokojeni beograjski

Predstavitev obeh zgodovinskih knjig na gradu Kolovrat

nadškof Alojzij Turk, ki tam živi »v pokoju«, kot se reče.

Ne morem mimo predstavitev nekaterih novitet ob njih izidu, na prvem mestu je treba omeniti ponatis *Grudnove Zgodovine slov. naroda*. Zajetnemu delu je spremno besedo napisal zgodovinar prof. dr. Vasilij Melik. Predstavitev je bila na Teološki fakulteti v Ljubljani 12. decembra, pa *Malove Zgodovine Slovenskega naroda* (epohalno Gruden-Malovo delo). Ta druga predstavitev pa je bila posrečeno organizirana kar na gradu Kolovrat, ki je last Malovih potomcev. Poleg številnih udeležencev – zgodovinarjev je bil zraven še avtor spremne besede tega Malovega dela akademik prof. Bogo Grafenauer. Za ta obnovljeni grad večina Slovencev najbrž sploh ne ve, tako je skrit v zelenju tam med Trojanami in Zagorjem.

V zadnjem letu smo imeli *posvetovanja dekanjskih delegatov poverjenikov* ločeno po vseh treh škofijah. To sicer ni bilo prvič, vsekakor pa preredko, saj je žalostno, če je edina funkcija dekanjskega delegata ta, da se na štiri leta udeleži občnega zbora. Za ljubljansko nadškofijo je bilo posvetovanje 31. marca v Ljubljani, za koprsko 12. maja v Vipavi in za mariborsko 19. maja v Mari-

boru. Na tem zadnjem je bil zraven tudi pokrovitelj MD mariborski škof ordinarij.

Cisto smo se navadili na *dislociranost pri celjski Mohorjevi*: uprava je v Celju, uredništvo pa v Ljubljani (v družbenih prostorih, kjer smo najemniki); v Ljubljani »ordinira« tudi ravnatelj. Člani odbora s predsednikom vred pa so raztreseni po vsej Sloveniji. Pomagamo si s telefoni in telefaksi, tudi pošta še funkcionira, tajništvo (7 članov) je imelo v letu dni pet sej v Ljubljani, odbor (13 izvoljenih članov, na sejah pa so še zastopniki uprave in uredništva) pa se je v letu dni sešel na štirih sejah v Celju. Beležimo mnogo večje število izdanih knjig, kot pred leti, nasplošno nižje naklade, izboljšanje finančne situacije in – vztrajno padanje števila Mohorjanov. Skušamo plavati v gneči, ki jo v Sloveniji ustvarja že 150 založb (precej več, kot v Avstriji, npr.) in letos smo se odločili za *prestrukturiranje Redne zbirke*, ki bo 1994 izšla v dveh variantah – okusi so namreč različni in potrebe bralcev tudi in treba je misliti na čim širši krog dejanskih in možnih bralcev; splošno gledano, ne le s stališča Mohorjeve, je v prvih vedno manj in s tem drugih vedno več. Množica rojakov redno sedi pred televizorji in za 50.000 računalniki, kolikor jih Slovenija premore, mi pa jim skušamo spet dati knjigo v roko. In s potrpežljivim delom, to upam in verjamem, bomo uspeli.

H. Žvegljč

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA V ZADNJEM LETU

Zgodovinska novost

Tudi bežen pregled življenja in dejavnosti GMD v letu 1993 mora najprej omeniti, da se je ustanovila »ZADRUGA GORIŠKA MOHORJEVA«. Pomen tega dogodka bolje dojamemo, če pomislimo, da ni bil pravni položaj GMD v sklopu italijanske zakonodaje nikdar dovolj razčiščen. V glavnem se je GMD pri svoji založniški dejavnosti naslanjala na Katoliško tiskovno društvo (KTD), ki je bilo ustanovljeno leta 1908 in je začuda preživelo fašistično vihar.

Želja KTD, da se reši nekaterih bremen (KTD) je npr. lastnik Katoliškega doma

Somaševanje mohorjanov v Ogleju

v Gorici), pa tudi vedno zahtevnejša finančna zakonodaja, možnost nekaterih davčnih olajšav in večje javne podpore, – so bila dejstva, ki so vodila odgovorne pri krščansko usmerjenem tisku in založništvu za goriško in tržaško območje v zamisel, da se tednik KATOLIŠKI GLAS, mesečnik za otroke PASTIRČEK in GMD prelijejo, s pravno finančnega vidika, v nov subjekt v obliki zadruga. O tem je razpravljala občni zbor v Nabrežini 9. septembra 1992, ki je zamisel temeljito razčlenil in jo potrdil ter ustanovi izbral ime »ZADRUGA GORIŠKA MOHORJEVA«. Na predlog ustanovnih članov in na osnovi statuta, ki so ga le-ti oblikovali, je bila zadruga ustanovljena z notarskim aktom v januarju 1993 ter nato registrirana na goriškem sodišču. Z delovanjem je pričela 1. julija 1993. Velja vsekakor poudariti, da gre le za gospodarsko-finančno preosnovo, ki bo upoštevala dosedanje zamisel in avtonomijo GMD.

Srečanja

Odgovor na vprašanje, ki se tu pa tam pojavlja, čemu še vztrajati pri obstoju treh Mohorjevih družb v malem slovenskem prostoru, čeprav so odpadli mnogi razlogi, ki so botrovali nekdanji delitvi, je bil podan in utemeljen pri lanskem pregledu dejavnosti GMD, zlasti pa v skupni izjavi treh Mohorjevih družb v Bičovsu na Koroškem dne 8. julija 1992. Zlitje treh Mohorjevih ostaja vsekakor »sanja«, v dinamičnem smislu, ki naj vodi in poživlja medsebojno spoznavanje, sodelovanje in odpravljanje morebitnih nesporazumov. Med sadove tega novega vzdušja lahko štejemo razne pobude in srečanja, ki so se zvrstila v sezoni 1992/93, pri katerih je bila tudi GMD udeležena. Naj jih le bežno zaznamujemo.

GMD je bila prisotna v Cankarjevem domu v Ljubljani dne 24. septembra 1992 pri proslavi 140 letnice Mohorjeve družbe. Sodelovali smo pri razstavi izbora Koledarjev vseh treh Mohorjevih družb oktobra 1992 v Tržiču na Gorenjskem. Svoj knjižni dar 1993 je GMD predstavila tudi izven ožjega okolja, npr. v Ljubljani na inštitutu za novejšo zgodovino (pobudnik in gostitelj dr. Boris Mlakar) in na idrijskem gradu skupaj z beneškimi uredniki Trinkovega koledarja (gostitelj prof. Tomaž Pavšič).

V neposredni navezi z že omenjenim bilčovskim srečanjem (8. 7. 1992) in njegovim »Manifestom treh Mohorjevih« s skupno željo in voljo, da se sistemsko zastavi sodelo-

vanje in koordinacija v dejavnosti vseh treh Mohorjevih, sta bili srečanja v knjižnici Teološke fakultete v Ljubljani ob novem letu in pomladansko srečanje v Ogleju in Gradežu (28. 4. 1993). V načrtu je jesensko srečanje septembra v Celovcu. Gostiteljica pomladanskega srečanja v Ogleju in Gradežu je bila GMD. Ker smo želeli dati temu srečanju značaj nekekega romanja h koreninam Mohorjeve družbe, smo srečanje natrpali in obenem popestrili s trojnim trenutkom: delovnim z dokaj živo razpravo, z verskim s sv. mašo v oglejski Baziliki in z družabnim ob kosilu v penzionu Stella Maris v Gradežu. Skupaj smo tudi proslavili 80 letnico življenja prof. Martina Jevnikarja, zaslužnega urednika Primorskega slov. biografskega leksikona.

Dokaj zgovorno pričevanje novega priateljskega duha, ki povezuje tri Mohorjeve, je skupen nastop na knjižnem sejmu v Cankarjevem domu v Ljubljani novembra 1993.

Knjižni dar za leto 1993

V duhu Mohorjanskega izročila in po meri lastnih zmogljivosti je sedanja založniška bera GMD zajeta le v vsakoletni knjižni dar. Zbirko, ki je izšla v prvih decembrskih dneh 1992, sestavljajo: Koledar, nato dva pričevalsko-pripovedna spisa oz. knjigi, to je »Leto odmrzitve« (Vinko Beličič) in »Aravkanija« (Andrej Prebil); pridružuje se jim »Črniška kronika« (Lojze Novak, urednik Boris Mlakar); zbirko sklepa 18. snopič Primorskega slovenskega biografskega leksikona PSBL (urednik Martin Jevnikar).

Koledar GMD 1993, sledeč zasnovam Mohorjanskega izročila, izpostavlja predvsem družbeno-kulturno dogajanje, v katero je zajet slovenski zamejski človek. Omembe vredno se nam zdi poročilo o obisku sv. očeta Janeza Pavla II v našem zamejskem prostoru v prvih dneh meseca maja 1992.

Pisatelj Vinko Beličič nam v izbranem literarnem slogu, ki ga odlikuje, v knjigi »Leto odmrzitve« pričevalsko podaja svoje doživljanje političnega dogajanja in demokratizacije v Sloveniji leta 1990 ter novega sveta, ki ga je odkril v rodni Beli krajini, ko mu je bilo dano, da se je lahko vrnil domov po skoraj polstoletnem pregnanstvu.

»Aravkanijo« je napisal letos umrli lazarist Andrej Prebil, doma iz Horjula, ki je deloval kot misijonar med Indijanci plemena Mapuče v južnoameriški deželi Ararko (Čile).

Dokaj odmevna je bila »Črniška kroni-

ka«, veren prepis lastnoročnega izvirnika, ki spada v sklop zbirke »Naše korenine«. Napisal jo je ugledni goriški duhovnik Alojzij Novak (1881–1967), tedaj župnik-dekan v Črničah na Vipavskem, pozneje kanonik goriškega kapitlja, eden izmed soustanoviteljev GMD. V knjigi so zabeleženi dogodki, pa tudi vtisi in razmišljanja o dogodkih, ki so v vojnih letih (1940–1945) in tudi neposredno po vojni, usodno prizadevali življenje ne le črniških faranov in vipavskih ljudi, marveč Goriško in ves slovenski narod. Zgodovinarju dr. Borisu Mlakarju gre zasluga in priznanje za temeljito uvodno študijo in za številne opombe, s katerimi je Črniško kroniko obogatil in zgodovinsko ovrednotil.

Knjižni dar 1993 sklepa 18. snopič Primorskega slovenskega biografskega leksikona (PSBL), ki ga urejuje prof. Martin Jevnikar. O pomenu in kakovosti tega ciklopedičnega dela je bilo že veliko napisanega. In velja povedati le, da se je z 18. snopičem končal redni del (črka Ž) in so se pričeli Dodatki z imeni in gesli omembe vrednih osebnosti, ki so v prvem sklopu izostale. Dodatkov bo predvidoma za dva snopiča. Publikacija PSBL bi se morala skleniti z 20. snopičem v knjižnem daru 1995, ko bo GMD praznovala 70 letnico svoje dejavnosti.

Oskar Simčič

CELOVŠKA MOHORJEVA DRUŽBA V ZADNJEM LETU

Poseben izraz dolgoročnega in perspektivnega dela celovške Mohorjeve družbe je, da izvoli svoj odbor za dobo desetih let. Tako je občni zbor izvolil za naslednje desetletje nov odbor, kateremu predseduje Jože Kopeinig. Javnost je sprejela sestav novega odbora kot pomemben korak naprej v zgodovini Mohorjeve in kot izraz življenjske volje koroških Slovencev.

Ob predstavitvi novega odbora sta predsednik in ravnatelj glede na široko razvejano dejavnost ustanove z nad sto uslužbenci posebej poudarila skrb za ohranitev vseh njenih dejavnosti v zvestobi prvotnemu duhovnemu in kulturnemu poslanstvu Mohorjeve, in to na zdravi gospodarski osnovi, upoštevajoč splošno gospodarsko krizo.

Velike pozornosti je bila deležna Mohor-

jeva družba, ko se je deželni glavar dr. Christof Zernatto udeležil božičnice Mohorjeve družbe in dr. Pavla Zablatnika, našega zaslužnega narodnjaka, šolnika, dolgoletnega odbornika Mohorjeve družbe in predsednika zadnjih let, ob izidu njegove zadnje knjige in ob njegovi 80-letnici, odlikoval z velikim deželnim odlikovanjem. Odlikovanja pa dr. Zablatnik ni več mogel dolgo uživati, saj smo se morali od njega za vedno posloviti že nekaj mesecev za tem.

V Januarju smo zaključili podporno akcijo »Svobodna Slovenija«, ki je prinesla skupno 10,075.000.–šilingov za odpravo posledic vojne, predvsem za humanitarne potrebe, ki so nastale zaradi napada totalitarnostično-komunistične JLA na demokratično slovensko državo. Takratni ministrski predsednik in sedanji zunanji minister prof. Lojze Peterle je bil pri tiskovni konferenci navzoč in prejel zadnji del zbirke, 300.000.–šilingov.

S ponosom smo ugotovili, da je bila prav naša akcija, katere glavni nosilci so bili Slovenski sklad v Kanadi, Slovenski ameriški svet, Slovenski avstralski svet in druga slovenska društva v Avstraliji, slovenska društva na Švedskem, v Novi Zelandiji in poverjeniki Mohorjeve družbe na Koroškem in drugje po svetu, zdaleč najbolj uspešna.

Že kmalu nato je sledila prireditev v sklopu Mohorjeve založbe v PEN-Klubu v Ljubljani, katere se je poleg avstrijskega zunanjega ministra dr. Aloisa Mocka in drugih vidnih predstavnikov avstrijskega parlamenta udeležilo kar pet slovenskih ministrov, na čelu z zunanjim ministrom prof. Peterletom. Prijateljskega srečanja so se udeležili ugledni avtorji Mohorjeve založbe, kot sta npr. Žarko Petan in Andrej Capuder, ki sodijo med najvidnejše sodobne slovenske pisatelje in vidne nosilce demokratičnega preobrata v Sloveniji.

Mohorjeva družba kot povezovalni člen med Slovenijo in Avstrijo je bila tudi tako ponovno potrjena.

Prav tako, v znamenju prijateljskih odnosov med Slovenijo in Avstrijo, je bila meseca maja letošnja osrednja prireditev Mohorjeve založbe avstrijsko-slovenski večer v avstrijskem parlamentu na Dunaju. Nad štiristo gostov je Mohorjeva privabila v prostor parlamentarnega kluba ljudske stranke, med njimi najvidnejše predstavnike avstrijske vlade, avstrijskega parlamenta ter ministre in predstavnike Slovenije. Naj navedem samo predsednika avstrijskega parla-

menta dr. Heinza Fischerja, avstrijskega vicekanclerja dr. Erharda Buseka, zunanja ministra dr. Aloisa Mocka in prof. Lojza Peterleta, predsednika parlamentarnih klubov ljudske stranke in socialdemokratske stranke, dr. Heinricha Neisserja ter Williija Fuhrmanna, državnega sekretarja za Slovence po svetu, dr. Petra Venclja ter ljubljanskega župana Jožeta Strgarja.

Ta večer smo predstavili knjigo Vasje Klavore »Plavi križ« (Blaukreuz) v nemškem jeziku. Odprta je bila tudi razstava slik Janeza Ošabna. V sproščenem ozračju je uspelo vzpostaviti marsikatero sliko in predvsem utrditi Mohorjevo družbo kot živ most dobrih sosedskih odnosov.

Ravno založba Mohorjeve družbe s pestrim in obširnimi programom ter s številnimi prireditvami najbolj uspešno prikazuje ustvarjalno moč naše ustanove. Mohorjeva založba je v preteklem letu lahko zabeležila številne kulturne prireditve in literarna branja – skupno smo v preteklem letu imeli 23 tovrstnih prireditev – v Avstriji in v Sloveniji. Poleg tega je bila Mohorjeva založba zastopana na mednarodnih knjižnih sejmih, n. pr. v Bologni, Frankfurtu, na Dunaju, v Celovcu in Ljubljani. V preteklem letu smo založili, prav tako kot v letu 1992, okoli štirideset knjig in učbenikov v slovenskem kot tudi nemškem jeziku. Mohorjeva gradi mostove med Slovenijo in Avstrijo tudi s svojima posebnima knjižnima serijama – AUSTRIACA, ki naj bi v slovenskem prevodu približala avstrijske avtorje slovenskim bralcem, in SLOVENICA, ki v obratni smeri predstavlja slovenske avtorje v nemškem prevodu. Naj omenim iz letošnjega programa naše založbe samo najpomembnejše knjige: Ludovik Ceglar »Nadškof Vovk in njegov čas«, Alojz Rebula »Dnevnik s sinode evropskih škofov v Rimu (28. 11. – 14. 12. 1991)«, Igor Veter »Slovenska kulturna kronika«, Janez Janša »Premiki« (v nemškem prevodu), Walter Weiss »Vzhodno in zapadno mišljenje«, Igor Torkar »Deseti bratje«, Andrej Capuder »Na sončni strani ceste«, Boris Pahor »Vila ob jezeru« in številne druge.

Drugo težišče na založniškem področju pa je bila priprava in priredba slovenskih učbenikov za gospodarske predmete. Tako je ob začetku šolskega leta izšel tretji del učbenika »Gospodarsko poslovanje« za trgovske akademije in trgovske šole. Ta učbenik se trenutno prireja tudi za gospodarske šole v Braziliji.

V to delo se v sklopu svojih možnosti vključujejo tudi knjigarna, zasebna ljudska šola Mohorjeve družbe v Celovcu ter Modestov dijaški dom. Prav v preteklem letu smo si močno prizadevali, da bi olajšali napeto finančno situacijo pri vodenju dijaškega doma. Treba je ugotoviti, da smo ena zelo redkih ustanov na Koroškem in tudi v Avstriji, ki še vodi dijaški dom za dijake in dijakinje že od desetega leta naprej, ker država in dežela ne predvidevata posebnih podpor; vendar pri tem ne upoštevata posebnega položaja koroških Slovencev, pri katerih je obisk Slovenske gimnazije pogosto nujno povezan z bivanjem v dijaškem domu.

Življenje v dijaškem domu se po združitvi fantovskega in dekliškega doma zelo pozitivno razvija, kar dokazujejo tudi uspešna akademija doma, don Boskov praznik in številne druge prireditve.

V tem sklopu naj omenim tudi, da se je zaradi prostorskih težav v šolskem posloplju slovenske gimnazije že leta 1992 preselila v Modestov dom Dvojezična trgovska akademija s štirimi razredi in bosta prišla v naslednjem šolskem letu predvidoma še dva razreda pod našo streho, dokler ne bo dokončana dozidava šolskega posloplja Slovenske gimnazije.

Težišče našega dela pa sta bili priprava na prezidavo študentskega doma Korotan na Dunaju ter gradnja podkletne garaže na Vetrinjskem obmestju v Celovcu.

Čeprav so načrti za Korotan, ki jih je izdelal mednarodno priznani slovenski arhitekt prof. Boris Podrecca, stari že leto dni, smo se morali zelo dolgo in intenzivno boriti za gradbeno dovoljenje, ki smo ga končno uspeli doseči meseca junija preteklega leta, tako da smo začeli z gradnjo 30. avgusta in jo bomo končali konec maja leta 1994. Obnovljeni Korotan naj bi služil tako potrebam študirajoče mladine koroških Slovencev in študentom iz Slovenije, kot tudi kulturnemu življenju Slovencev na Dunaju ter prisotnosti koroških Slovencev na Dunaju sploh.

Tudi pri drugem gradbenem projektu, ki je medtem sredi realizacije, namreč izgradnja garažnih prostorov pod igriščem za šolo in vrtec, smo imeli začetne težave, ker je bilo treba razčistiti nekaj nerazumevanj. Prepričan sem, da je projekt v centru Celovca perspektiven in dolgoročno neobhodno potreben za nadaljnji uspešni razvoj Mohorjeve družbe. Obenem pa se bo izkoristila priložnost, da se bo vrt v celoti na novo

zasnoval in s tem najboljše služil prihodnjim potrebam šole in vrtca.

Znano je, da so tiskarne v močnem konkurenčnem boju. Tudi za našo tiskarno velja, da se moramo zelo truditi za čimvečjo produktivnost. Zato resno razpravljamo o preselitvi tiskarne na periferijo mesta Celovec in računamo na dokončno odločitev vsaj do konca tega leta.

Upoštevač splošni gospodarski položaj moramo biti s tem, kar smo uspeli, kar zadovoljni.

Preteklo leto je bilo tudi v znamenju zbliževanja in tesnejšega sodelovanja vseh treh Mohorjevih družb. Zelo razveselivo je, da so se na podlagi bilčovske izjave vrstila razna delovna srečanja, na katerih se je razpravljalo o skupnem orisu zgodovine vseh sestrskih Mohorjevih družb.

Ne gre za združitev, temveč za dogovorjeno sodelovanje pri založniških ponudbah in da vsaka Mohorjeva na svojem področju izvršuje svoje poslanstvo po lastnih možnostih in tako hkrati bogati skupen slovenski kulturni prostor.

V spremenjenih družbenih razmerah tako v Sloveniji kot sploh v Srednji Evropi se mora Mohorjeva tudi na pragu 3. tisočletja pripravljati na nove naloge v dobro slovenskega naroda. Pri nas na Koroškem ji pripada skupno z drugimi izobraževalnimi ustanovami odgovornost za ohranitev in pospešitev narodnostnega in verskega izročila v spoprijemu z ideološko pluralistično družbo ter v srku in vrtincu velikih sosednjih jezikov in kultur.

dr. Anton Koren
ravnatelj

Mohorjeva v Celovcu

ZBOR CONSORTIUM MUSICUM JE SLAVIL 25-LETNICO DELOVANJA

S koncertom Verdijevih Štirih duhovnih skladb in Puccinijevo mašo je zbor Consortium musicum pod vodstvom dr. Mirka Cudermana zadnjo majsko nedeljo (30. maja 1993) zvečer v prepolni dvorani Slovenske filharmonije proslavil svoj srebrni jubilej. Navdušeni aplavzi in ovacije ob koncu koncerta so dokaz, da ni praznoval le zbor, ampak tudi hvaležno občinstvo, ki je vsa leta z zanimanjem spremljalo rast in velike dosežke tega zbora.

Najbrž ni Slovenca, ki ne bi kdaj že slišal za Consortium musicum ali pa vsaj poslušal posnetke številnih božičnih, velikonočnih, Marijinih in drugih pesmi, ki jih je zbor posnel in izdal v času svojega obstoja. Plošče in kasete Consortiuma so bile dolga leta pomembna duhovna hrana mnogih slovenskih vernikov, željnih lepega slovenskega cerkvenega petja. Ko se ni smela predvajati na slovenskem radiu nobena cerkvena pesem, redka pa je bila tudi druga glasba z duhovno vsebino, je Consortium musicum poskrbel za bogato bero slovenskih cerkvenih pesmi. Poleg tega je z rednimi koncerti doma, z nastopi po zamejstvu in v svetu žel priznanja in pohvale kakor le malokateri slovenski zbor. Slovenskemu občinstvu je predstavil številne tuje in domače skladbe, ki so bile prvič ali pa zelo redko predvajane pri nas. Zaradi svoje usmerjenosti je bil v času komunistične vladavine zapostavljen in zamolčan, večkrat obravnavan na sestankih partijskih »celic« in drugih političnih ustanov, kar osem let je moral čakati, da so ga sprejeli v Zvezo kulturnih organizacij. Njegovo delo pa je bilo vedno priznано in cenjeno med občinstvom, saj so bili koncerti redno obiskani in razprodani. Odlične uvrstitve na tekmovanjih in ugodne kritike koncertov so prav tako potrjevale njegovo mesto v samem vrhu slovenskega zborovskega petja. Največje zasluge za tak uspeh in dosežke ima umetniški vodja in dirigent dr. Mirko Cuderman.

Ob jubileju je društvo Consortium musicum izdalo poseben zbornik o delu zbora od začetkov do zadnje sezone.

ODKRIT DOPRSNI KIP NADŠKOFA ANTONA VOVKA V VRBI

V lopi obnovljene podružnične cerkve sv. Marka v Vrbi na Gorenjskem je bilo dne 7. julija 1993 slovesno odkritje doprsnega kipa nadškofa Antona Vovka. Ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar je najprej blagoslovil obnovljeno cerkvico, med slovesno mašo pa odkril doprsni kip nadškofa Antona Vovka, rojenega v Vrbi. Kip so postavili v spomin na 40-letnico atentata na nadškofa Vovka, ko so ga ob prihodu na birmovanje v Novem mestu polili z bencinom in zažgali, pri čemer je dobil hude opekline. Pobudo za spomenik je dal brezniški župnik Jože Klun, ki se je o uresničitvi svoje zamisli že pogovarjal s pokojnim kiparjem Goršetom. Zdaj je zamisel uresničil Evgen Guštin, ki je brezplačno naredil doprsni kip iz bron, pod katerim je plošča s škofovim grbom. Slovesnega dogodka se je udeležilo veliko vernikov iz domovine in tujine. Življenje in delo nadškofa Vovka, pranečaka dr. Franceta Prešerna, sta za slovenski narod bogata dediščina. Nadškof Vovk je kot duhovnik služboval v Metliki in Trzinu, od leta 1940 pa je bil stalni kanonik v Ljubljani. Vodstvo ljubljanske škofije je prevzel 14. junija 1945, škofovsko posvečenje je prejel leta 1946, za apostolskega administratorja pa je bil imenovan 27. septembra 1950. V Vrbi so ob tem dogodku predstavili knjigo o njegovem življenju in delu, ki jo je napisal Ludvik Ceglar. Izid knjige v založbi celovške Mohorjeve – Hermagoras je podprlo tudi avstrijsko zvezno ministrstvo za znatnost na Dunaju.

PRENOVLJENI RIMSKI MISAL

Slovenska škofovska liturgična komisija je sredi letošnjega februarja predstavila drugo slovensko izdajo Rimskega misala. Pri pripravi nove izdaje je komisija povabila duhovnike in vernike, naj sodelujejo. Že pred vojno je izšlo več mašnih besedil, zlasti v molitvenikih Gregorija Pečjaka. Prenovljeni misal iz leta 1970 je izšel kot velika mašna knjiga v celoti leta 1975. Ker pa bogoslužne knjige ne smejo zaostajati za duhovnim utripom vesoljne Cerkve, marveč

morajo biti sredi duhovnega dogajanja in odgovarjati na nove izzive in znamenja časa, je bila potrebna nova izdaja. Ta prinaša med drugim vsebinske in jezikovno-slogovne izboljšave v skladu z navodili o prevajanju in prilagajanju liturgičnih knjig. Posebna obogatitev prenovljenega misala so tri evharistične molitve: za spravo I, za spravo II in evharistična molitev pri mašah za različne potrebe. Uvedli so nove godove svetnikov – mučencev: iz Koreje, z Japonske, iz Kanade in iz Vietnama. V novi izdaji misala je poslej tudi obvezni god sv. Leopolda Mandiča. V bogoslužni koledar za Slovenijo so se vrnili: sv. Bernardka Lurška, sv. Jošt, sv. Primož in Felicijan, sv. Egidij in drugi svetniki, ki so bili v prvi izdaji izpuščeni. Prenovljeni misal uvaža tudi posebna škofijska praznovanja: obletnice posvetitve kopske, ljubljanske in mariborske stolnice. Vse tri slovenske škofije slovesno obhajajo svoj poseben Marijin praznik. Obsežna knjiga druge slovenske izdaje Rimskega misala ima tisoč petdeset strani in je vezana v rdeče usnje.

TEOLOŠKA FAKULTETA SPET VKLJUČENA V UNIVERZO

Teološka fakulteta je bila vključena v mlado slovensko univerzo leta 1919 in je bila ena glavnih pobudnic za njeno ustanovitev. V dvajsetih medvojnih letih (1919–1941) se je Teološka fakulteta uveljavila v znanstvenem svetu doma in v tujini, nič manj tudi na duhovnem področju kot vzgojiteljica vzgojiteljev za vero in omiko. Imena bratov Ušeničnikov, Fr. Grivca, F. Ks. Lukmana, J. Ujčiča, J. Srebrnič, M. Slaviča, L. Ehrliča, J. Fabijana, J. Janžekoviča, A. Trstenjaka in drugih bodo tudi v prihodnje ohranila svoj pomen. Leta 1952 je prišlo do dolgo pripravljane ukinitve in odstranitve fakultete iz javnega in visokošolskega življenja, ki je močno prizadela študente in predavatelje. Ni pa izzvala nobenega protesta v obrambo njenih pravic. Šele po letu 1987 so se oglasile prve pobude za vključitev fakultete v Univerzo in šele 30. junija 1990 je teološka fakulteta poslala vlogo za ponovno vključitev v Univerzo. Dne 29. septembra 1992 je znanstveno pedagoški svet Univerze dal predlog za pozitivno rešitev vprašanja, univerzitetni svet pa je na

svoji seji 18. novembra 1992 z glasovanjem ponovno vključil Teološko fakulteto kot akademsko ustanovo med druge članice Univerze v Ljubljani in je odslej registrirana kot zavod. Njene diplome so s spremembo zakona postale javne listine in je njenim diplomantom priznana visokošolska izobrazba. Tako je ljubljanska Univerza spet postala »Universitas studiorum, professorum et studentium«, se pravi skupnost ved, profesorjev in študentov. To pa je bil tudi namen vseh prizadevanj. Tako je po dolgih desetletjih izključenosti Teološka fakulteta spet postala enakopravna članica Univerze in že letošnja slovesna proslava zavetnika Teološke fakultete sv. Tomaža Akvinskega dne 8. marca 1993 je dobila poseben pomen, ker je mejnik obdobja, ki slovenskemu svetu znanosti in kulture nikakor ni bilo v čast. Pomenila je začetek novega sožitja.

SAMOSTOJNA SLOVENSKA ŠKOFOVSKA KONFERENCA

Kot krona večletnega prizadevanja slovenskih škofov je bilo dne 27. februarja sporočilo apostolskega nuncija msgr. Piera Luigija Celata ljubljanskemu nadškofu dr. Alojziju Šuštarju, da je papež Janez Pavel II. 19. februarja 1993 potrdil ustanovitev samostojne slovenske škofovske konference. S tem je bil potrjen tudi njen pravilnik, ki ga je papež predložil kardinal Gantin, prefekt Kongregacije za škofove.

Prizadevanje za samostojno slovensko škofovsko konferenco ima svoje začetke že v formalni ustanovitvi Slovenske pokrajinske škofovske konference 20. junija 1983, ki se je oblikovala v tedanji Jugoslovanski škofovski konferenci. Nadškof Šuštar je že leta 1987 javno zagovarjal in pri pristojnih cerkvenih ustanovah zahteval samostojen položaj naše škofovske konference. S predčasnim vatikanskim priznanjem republike Slovenije 13. januarja 1992 so vsa ta prizadevanja bila potrjena, vrh pa so dosegla sedaj s formalnim priznanjem.

Samostojna slovenska škofovska konferenca je s priznanjem enakovredna med konferencami katoliških škofov posameznih držav, zato bodo predstavniki naše škofovske konference sodelovali pri vseh srečanjih,

zborovanjih, sinodah in organizacijah, ki povezujejo predstavnike katoliške Cerkve v Evropi in svetu. S samostojnostjo konference so vzpostavljeni neposredni stiki z uradi Svetega sedeža. Priznanje škofovske konference daje tudi večjo vlogo predstavniku Svetega sedeža v naši državi.

Slovenska škofovska konferenca ima sedem članov. Njen predsednik je ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar, podpredsednik koprski škof msgr. Metod Piriš, člani pa mariborski škof dr. Franc Kramberger, pomožni mariborski škof dr. Jožef Smej, pomožna ljubljanska škofa msgr. Jožef Kvas in msgr. Alojz Uran ter upokojeni koprski škof dr. Janez Jenko.

VODNIKOVO LETO KOPRIVNIŠKIH ŽUPLJANOV

Osrednja spominska slovesnost ob dvestoletnici Vodnikovega prihoda na Koprivnik je bila na nedeljo 14. junija 1993. Župljani na Koprivniku so pripravili vrsto proslav tega jubileja. Ob stoletnici prihoda Valentina Vodnika na Koprivnik so v spomin na ta dogodek odkrili v župnišču spominsko ploščo, ob dvestoletnem jubileju pa so na župnijskem domu na Koprivniku odkrili doprsni kip Valentina Vodnika kot znamenje hvalnosti sedanjega rodu duhovniku in pesniku, šolniku in narodnemu prebuditelju. Vodnikovo leto je pomenilo tudi prenovo župnišča in cerkve, župljani pa so se nanj pripravili še duhovno, s svetim misijonom v mesecu maju 1993, pred osrednjim prazničnim slavljem pa tudi s tridnevno duhovno pripravo. Osrednjega nedeljskega srečanja, ki je bilo 14. junija 1993, se je udeležilo več ljudi iz našega kulturnega in političnega življenja, med drugimi predsednik slovenske države Milan Kučan, ki je tudi odkril Vodnikov spomenik. Vseh sodelujočih pri obnovah se je z besedo zahvale spomnil nadškof, ki je ob tej spominski slovesnosti maševal na Koprivniku. V duhovnem vezilu na jubilej je v mašnem nagovoru vsem zbranim poudaril tri misli: v živi veri je pred 200 leti tu deloval župnik Vodnik; naša vera naj bo živa. Zvestoba Bogu, bohinjsko trdna in vztrajna, naj bo izraz globoke notranje prepričanosti. – To pokažimo v vseh porah vsakdanjega življenja!

SEZNAM NAROČNIKOV MOHORJEVE REDNE ZBIRKE PO ŠKOFIJAH, ARHIDIAKONATIH, NADDEKANATIH IN DEKANIJAH ZA LETO 1993

R SLOVENIJA

LJUBLJANSKA NAŠKOFIJA

I. ARHIDIAKONAT

1. Dekanija Ljubljana- Center – 7 župnij

1. Ljubljana – Bežigrad	58
2. Ljubljana – Marijino oznanjenje	100
3. Ljubljana – Sv. Jakob	15
4. Ljubljana – Sv. Nikolaj	64
5. Ljubljana – Sv. Peter	38
6. Ljubljana – Sv. Trojica	38
7. Ljubljana – Trnovo	35
8. Knjižnica Teol. fakult.	252
Milan Valant	1
Skupaj	600

2. Dekanija Ljubljana – Moste – 15 župnij

1. Dol pri Ljubljani	25
2. Javor	7
3. Ljubljana – Črnuče	46
4. Ljubljana – Fužine	20
5. Ljubljana – Kašelj/ Zalog	27
6. Ljubljana – Kodeljevo	30
7. Ljubljana – Moste	40
8. Ljubljana – Polje	66
9. Ljubljana – Sv. Križ	44
10. Ljubljana – Šmartno ob Savi	12
11. Ljubljana – Štepanja vas	33
12. Ljubljana – Zadobrova	27
13. Sostro	45
14. Sv. Helena	20
15. Sv. Jakob ob Savi	50
Skupaj	492

3. Dekanija Ljubljana Šentvid – 12 župnij

1. Ljubljana – Dravljce	96
2. Ljubljana – Ježica	56
3. Ljubljana – Koseze	50
4. Ljubljana – Stožice	39
5. Ljubljana – Šentvid	104
6. Ljubljana – Šiška	43
7. Pirniče	40

8. Preska	82
9. Sora	62
10. Sv. Katarina – Topol	10
11. Šmartno pod Šmartno goro	70
12. Vodice	118
Skupaj	770

4. Dekanija Ljubljana – Vič/ Rakovnik – 13 župnij

1. Brezovica	35
2. Črni Vrh nad Polhovim Gradcem	16
3. Dobrova	31
4. Golo	–
5. Ig	22
6. Ljubljana – Barje	8
7. Ljubljana – Rakovnik	32
8. Ljubljana – Rudnik	10
9. Ljubljana – Vič	119
10. Notranje Gorice	16
11. Polhov Gradec	21
12. Tomišelj	9
13. Želmlje	13
Skupaj	322

II. ARHIDIAKONAT

5. Dekanija Radovljica – 25 župnij

1. Begunje na Gorenjskem	45
2. Bled	56
3. Bohinjska Bela	18
4. Bohinjska Bistrica	54
5. Breznica	66
6. Dobrava	14
7. Dovje	25
8. Gorje	46
9. Jesenice	40
10. Jesenice – Koroška Bela	28
11. Kamna Gorica	15
12. Koprivnik v Bohinju	13
13. Kranjska Gora	–
14. Kropa	8
15. Lesce	50
16. Leše	4
17. Ljubno	15
18. Mošnje	32
19. Ovshe	6
20. Radovljica	58
21. Rateče – Planica	20
22. Ribno	12
23. Srednja vas v Bohinju	35
24. Sv. Križ nad Jesenicami	–

25. Zasip – Franciškanski samostan Brezje	51
Skupaj	738

6. Dekanija Kranj – 11 župnij

1. Besnica	90
2. Kokrica	35
3. Kranj	70
4. Kranj – Drulovka/ Breg	63
5. Kranj – Primskovo	70
6. Kranj – Šmartin	103
7. Kranj – Zlato polje	35
8. Mavčiče	40
9. Naklo	73
10. Podbrezje	21
11. Predoslje	45
12. Kranj – F. Kodrič	–
Skupaj	645

7. Dekanija Šenčur – 10 župnij

1. Cerklje	80
2. Jezersko	30
3. Kokra	5
4. Preddvor	52
5. Smlednik	32
6. Šenčur	70
7. Šenturška gora	3
8. Trboje	25
9. Velesovo	36
– Voglje	29
10. Zapoge	10
– Hrastje	19
– Olševsek	26
Skupaj	417

8. Dekanija Tržič – 8 župnij

1. Duplje	22
2. Goriče	21
3. Kovor	32
4. Križe	55
5. Lom	14
6. Trstenik	10
7. Tržič	40
8. Tržič – Bistrica	20
Skupaj	214

9. Dekanija Škofja Loka – 22 župnij

1. Bukovšica	23
2. Davča	4
3. Dražgoše	23
4. Javorje nad Škofjo Loko	34
5. Leskovica	17
6. Lučine	20
7. Nova Oselica	23
8. Poljane nad Škofjo Loko	31

9. Reteče	48
10. Selca	102
11. Sorica	13
12. Stara Loka	50
13. Stara Oselica	11
14. Sv. Duh pri Škofji Loki	17
15. Sv. Lenart	18
16. Škofja Loka	109
17. Škofja Loka – Suha	11
18. Trata – Gorenja vas	33
19. Zali Log	10
20. Žabnica	25
21. Železniki	41
22. Žiri	60
23. Kapucinski samost. Š. L.	6
Skupaj	725

III. ARHIDIAKONAT

10. Dekanija Kamnik – 17 župnij

1. Gozd	7
2. Homec	33
3. Kamnik	55
4. Komenda	160
5. Mekinje	30
6. Motnik	31
7. Nevle	20
8. Sela pri Kamniku	10
9. Stranje	30
10. Šmarca – Duplica	16
11. Šmartno v Tuhinju	20
12. Špitalič	21
13. Tunjice	16
14. Vranja Peč	11
15. Zgornji Tuhinj	23
16. Stahovica – Žagar	8
17. Kamnik – Franč. samostan	11
Skupaj	502

11. Dekanija Domžale – 16 župnij

1. Blagovica	7
2. Brdo	35
3. Česnjice	5
4. Dob	90
5. Domžale	82
6. Ihan	60
7. Jarše	15
8. Krašnja	25
9. Mengeš	77
10. Moravče	58
11. Peče	2
12. Radomlje	19
13. Rova	10
14. Šentožbolt	5
15. Trzin	22
16. Zlato Polje	10
17. Vrhpolje	12
Skupaj	534

12. Dekanija Litija – 14 župnij	
1. Dole pri Litiji	12
2. Hotič	14
3. Janče	–
4. Javorje pri Litiji	2
5. Kresnice	–
6. Litija	31
7. Polšnik	12
– Polšnik – M. Kotar	–
8. Prežganje	8
9. Primskovo na Dolenjskem	3
10. Sava	8
11. Sveta Gora	–
12. Šmartno pri Litiji	45
13. Štanga	12
14. Vače	18
Skupaj	165

13. Dekanija Zagorje – 12 župnij	
1. Čemšenik	36
2. Dobovec	4
3. Izlake	28
4. Kisovec	10
5. Kolovrat	11
6. Radeče	5
7. Sv. Planina	–
8. Svibno	13
9. Šentgotard	15
10. Šentjurij – Podkum	15
11. Šentlambert	–
12. Zagorje ob Savi	47
Skupaj	184

IV. ARHIDIAKONAT

14. Dekanija Vrhnika – 13 župnij	
– Bevke, Duhovnij. urad	10
1. Borovnica	50
2. Dolnji Logatec	41
3. Gornji Logatec	25
4. Horjul	29
5. Hotedrščica	8
6. Podlipa	11
7. Preserje	17
8. Rakitna	6
9. Rovte	22
10. Šentjošt nad Horjulom	20
11. Vrh – Sv. Trije Kralji	10
12. Vrhnika	100
13. Zaplana	10
Skupaj	359

15. Dekanija Cerknica – 11 župnij	
1. Babno Polje	–
2. Begunje pri Cerknici	17
3. Bloke	39
4. Cerknica	30
5. Grahovo	21
6. Planina pri Rakeku	22
7. Rakek	15
8. Stari trg pri Ložu	59

9. Sv. Trojica – Šivče	–
10. Sv. Vid – Žilce	18
11. Unec	22
Skupaj	222

16. Dekanija Ribnica – 14 župnij	
1. Dobropolje – Videm	55
2. Dolenja vas	11
3. Draga	–
4. Gora pri Sodražici	–
5. Loški Potok	25
6. Ribnica	85
7. Rob	11
8. Sodražica	15
– Nova Štifta	17
9. Struge	8
10. Sv. Gregor – Ortnek	16
11. Škočjan pri Turjaku	9
12. Turjak	–
13. Velike Lašče	27
14. Velike Poljane	6
Skupaj	268

17. Dekanija Kočevje – 9 župnij	
1. Banja Loka	–
2. Fara pri Kočevju	10
3. Hinje	4
4. Kočevje	30
5. Kočevska Reka	–
6. Mozelj	–
7. Osilnica	3
8. Spodnji Log/ Nemška Loka	–
9. Stara Cerkev	16
Skupaj	60

V. ARHIDIAKONAT

18. Dekanija Grosuplje – 12 župnij	
1. Grosuplje	30
2. Ivančna Gorica	20
3. Kopanj	22
4. Lipoglav	10
5. Polica	13
6. Stična	44
7. Šentjurij – Podtabor	16
8. Šentvid pri Stični	56
9. Škofljica	30
10. Šmarje – Sap	25
11. Višnja Gora	–
12. Žalna	19
Skupaj	265

19. Dekanija Žužemberk – 8 župnij	
1. Ajdovec	15
2. Ambrus	6
3. Dobrnič	17
4. Krka	23
5. Sela pri Šumberku	–
6. Šmihel pri Žužemberku	–

7. Zagradec	5
8. Žužemberk	13
Skupaj	79
20. Dekanija Trebnje – 12 župnij	
1. Boštjan	11
2. Čatež – Zaplaz	7
3. Mirna	5
4. Mokronog	10
5. Sv. Križ – Gabrovka	16
6. Šentjanž	26
7. Šentlovrenc	7
8. Šentrupert	19
9. Trebelno	3
10. Trebnje	27
11. Tržišče	7
12. Veliki Gaber	9
Skupaj	147

VI. ARHIDIAKONAT

21. Dekanija Leskovec – 13 župnij	
1. Bučka	10
2. Cerklje ob Krki	20
3. Čatež ob Savi	20
4. Kostanjevica na Krki	9
5. Krško	11
6. Leskovec pri Krškem	38
7. Raka	25
8. Studenec	10
9. Sv. Duh – Veliki Trn	15
10. Sv. Križ – Podbočje	13
11. Šentjernej	50
12. Škočjan pri Novem mestu	18
13. Velika Dolina	17
14. Kartuzija Pleterje	3
Skupaj	259

22. Dekanija Novo mesto – 17 župnij	
1. Bela Cerkev	10
2. Brusnice	6
3. Črmošnjice	–
4. Mirna Peč	38
5. Novo mesto – Kapitelj	98
6. Novo mesto – Sv. Janez	20
7. Novo mesto – Sv. Lenart	66
8. Novo mesto – Šmihel	45
9. Podgrad	5
10. Poljane – Dolenjske Toplice	8
11. Prečna	14
12. Soteska	11
13. Stopiče	17
14. Št. Peter – Otočec	20
15. Šmarjeta	–
16. Toplice	–
17. Vavta vas	105
Skupaj	463

23. Dekanija Črnomelj – 12 župnij	
1. Adlešiči	12
2. Črnomelj	52
3. Dragatuš	11
4. Metlika	12
5. Podzemelj	–
6. Preloka	–
7. Radovica	–
8. Semič	30
9. Sinji Vrh	–
10. Stari trg ob Kolpi	9
11. Suhor	–
12. Vinica	40
Skupaj	166
Ljubljanska škofija vsega	8.596

MARIBORSKA ŠKOFIJA

I. NADDEKANAT

1. Dekanija Dravograd	
1. Črneče	30
2. Dravograd	26
3. Libelčice – Horvat	10
4. Ojstrica	–
Skupaj	66
2. Dekanija Dravsko polje	
1. Cirkovce	35
2. Fram	11
3. Hoče	75
4. Ptujška Gora	24
5. Rače	17
6. Slivnica pri Mariboru	61
7. Sv. Miklavž ob Dravi	15
8. Sv. Lovrenc na Dravskem polju	18
9. Št. Janž na Dravskem polju	20
Skupaj	266

3. Dekanija Jarenina	
1. Gornja Sv. Kungota	10
2. Jarenina	13
3. Pesnica	–
4. Spodnja Sv. Kungota	15
5. Svečina	20
6. Sv. Jakob v Slov. goricah	40
7. Sv. Jurij ob Pesnici	6
8. Sv. Marjeta ob Pesnici	15
9. Št. Ilj v Slov. goricah	–
Skupaj	104

4. Dekanija Maribor	
1. Kamnica	25
2. Limbuš	10

3. Lovrenc na Pohorju	9	11. Sv. Venčesl	8	– Žerdin	10	1. Kog	4
4. Maribor – Brezje	9	12. Tinje	9	– Krampač	11	2. Miklavž pri Ormožu	14
5. Maribor – Pobrežje	33			– Čurič	21	3. Ormož	50
6. Maribor – Radvanje	18	Skupaj	198	4. Dobrovnik	11	4. Podgorci	15
7. Maribor – Sv. Janez Krstnik	63	8. Dekanija Stari trg		5. Dokležovje	4	5. Središče ob Dravi	13
8. Maribor Sv. Jožef	14	1. Dolič	10	6. Hotiza	10	6. Sv. Tomaž pri Ormožu	10
9. Maribor – Sv. Križ	22	2. Pameče	23	7. Kobilje	3	7. Svetinje	–
10. Maribor – Sv. Janez Bosko	5	3. Podgorje pri Slov. Gradcu	15	8. Lendava	27	8. Velika Nedelja	20
11. Maribor – Sv. Magdalena	40	4. Razbor pri Slovenj Gradcu	14	9. Odranci	30	Skupaj	126
12. Maribor – Sv. Marija	52	5. Sele	3	10. Turnišče	40	7. Dekanija Zavrč	
13. Maribor – Sv. Rešnje telo	23	6. Slovenj Gradec	36	11. Velika Polana	15	1. Cirkulane	12
14. Maribor – Tezno	20	7. Stari trg pri Slov. Gradcu	16	Skupaj	324	2. Sv. Trojica – Podlehnik	15
15. Ruše	19	8. Sv. Peter na Kronske gori	–	3. Dekanija Ljutomer		3. Sv. Vid pri Ptuj	20
16. Selnica ob Dravi	48	9. Sv. Vid nad Valdekom	2	1. Apače	20	4. Zavrč	10
17. Sv. Barbara v Slov. goricah	5	10. Šmartno pri Slovenj Gradcu	20	2. Cezanjevi	–	5. Zgornji Leskovec	–
18. Sv. Duh na Ostrem Vrhu	–	11. Šmiklavž pri Slovenj Gradcu	–	3. Gornja Radgona	50	Skupaj	57
19. Sv. Križ nad Mariborom	1	12. Št. Ilj pod Turjakom	57	4. Kapela pri Radencih	16	III. NADDEKANAT	
20. Sv. Marija v Puščavi	63	13. Št. Janž pri Dravogradu	20	5. Križevci pri Ljutomeru	39	1. Dekanija Braslovče	
21. Sv. Martin pri Vurberku	10	Skupaj	216	6. Ljutomer	60	1. Braslovče	45
22. Sv. Peter pri Mariboru	30	9. Dekanija Vuzenica		7. Mala Nedelja	21	2. Gomilsko	30
Skupaj	519	1. Ribnica na Pohorju	20	8. Radenci	11	3. Marija Reka	–
5. Dekanija Mežiška dolina		2. Sv. Anton na Pohorju	10	9. Sv. Jurij ob Ščavnici	30	4. Prebold	–
1. Črna	50	3. Sv. Primož na Pohorju	–	10. Veržej	22	5. Sv. Andraž nad Polzelo	17
2. Javorje	–	4. Trbonje	1	Skupaj	269	6. Sv. Jurij ob Taboru	20
3. Koprivna	–	5. Vuhred	25	4. Dekanija Murska Sobota		7. Šmartno ob Paki	94
4. Kotlje	–	6. Vuzenica	20	– Bakovci	11	8. Vransko	76
5. Mežica	65	Skupaj	75	1. Cankova	25	Skupaj	282
6. Prevalje	50	II. NADDEKANAT		2. Dolenci	–	2. Dekanija Celje	
7. Ravne na Koroškem	21	1. Dekanija Lenart v Slovenskih goricah		3. Gornji Petrovci	10	1. Celje – Sv. Cecilija	15
8. Strojna	–	1. Marija Snežna	50	4. Grad	17	2. Celje – Sv. Danijel	15
9. Sv. Danijel nad Prevaljami	44	2. Lenart v Slov. goricah	60	5. Kančevci	–	3. Celje – Sv. Duh	10
Skupaj	230	3. Negova	20	6. Kuzma	–	4. Celje – Sv. Jožef	8
6. Dekanija Radlje		4. Sv. Ana v Slov. goricah	20	7. Markovci	–	5. Svetina (eksp)	–
1. Brezno ob Dravi	–	5. Sv. Anton v Slov. goricah	10	8. Martjanci	20	6. Teharje	25
2. Jernej nad Muto	–	6. Sv. Benedikt v Slov. goricah	12	9. Murska Sobota	22	– Uprava MD Celje	900
3. Kapla na Kozjaku	3	7. Sv. Bolfenk v Slov. goricah	10	10. Pečarovci	8	Skupaj	973
4. Muta	10	8. Sv. Jurij v Slov. goricah	40	11. Pertoča	8	3. Dekanija Gornji Grad	
5. Pernice	–	9. Sv. Rupert v Slov. goricah	–	12. Sv. Jurij v Prekmurju	10	1. Bočna	10
6. Radlje	15	10. Sv. Trojica v Slov. goricah	18	13. Tišina	78	2. Gornji Grad	23
7. Remšnik	17	Skupaj	240	Skupaj	209	3. Ljubno ob Savinji	38
8. Sv. Ožbalt ob Dravi	9	2. Dekanija Lendava		5. Dekanija Ptuj		4. Luče ob Savinji	46
Skupaj	54	1. Beltinci	80	1. Dornava	7	5. Mozirje	75
7. Dekanija Slovenska Bistrica		2. Bogojina	45	2. Hajdina	16	6. Nazarje	28
1. Črešnjevce	10	3. Črenšovci	–	3. Kidričevo	5	7. Nova Štifta	13
2. Gornja Poljskava	18	– Bogatec	–	4. Polenšak	12	8. Radmirje	26
3. Laporje	14	– Horvat	17	5. Ptuj – Sv. Jurij	30	9. Rečica ob Savinji	50
4. Majšperk	19			6. Ptuj – Sv. Ožbalt	35	10. Solčava	15
5. Makole	15			7. Ptuj – Sv. Peter in Pavel	15	11. Šmartno ob Dreti	13
6. Poljčane	29			8. Sv. Andraž v Slov. goricah	9	12. Šmihel nad Mozirjem	20
7. Slovenska Bistrica	40			9. Sv. Lovrenc – Juršinci	32	Skupaj	357
8. Spodnja Poljskava	20			10. Sv. Marjeta niže Ptuja	25	4. Dekanija Nova Cerkev	
9. Studenice	4			11. Sv. Marko niže Ptuja	23	1. Črešnjice	30
10. Sv. Martin na Pohorju	12			12. Sv. Urban – Destrnik	15	2. Dobrna	20
				13. Vurberk	6	3. Frankolovo	12
				Skupaj	230	4. Ljubečna	20
				6. Dekanija Velika Nedelja		5. Nova Cerkev	33
						6. Sv. Jošt na Kozjaku	7
						7. Šmartno v Rožni dolini	17

8. Vitanje	25
9. Vojnik	27
Skupaj	191
5. Dekanija Slovenske Konjice	
1. Čadram – Oplotnica	–
2. Kebejlj	20
3. Loče pri Poljčanah	31
4. Prihova	11
5. Skomarje	–
6. Slovenske Konjice	130
7. Stranice	5
8. Sv. Jernej pri Ločah	8
9. Sv. Kunigunda na Pohorju	18
10. Špitalič	–
11. Zreče	11
12. Žiče	12
Skupaj	246
6. Dekanija Šaleška dolina	
1. Bele Vode	6
2. Gornja Ponikva	3
3. Velenje – Sv. Marija	27
4. Velenje – Sv. Martin	40
5. Šentjanž na Vinski Gori	15
6. Šoštanj	120
7. Št. Ilj pri Velenju	5
8. Zavodnje	4
Skupaj	220
7. Dekanija Žalec	
1. Galicija	15
2. Gotovlje	20
3. Griže pri Celju	10
4. Petrovče	22
5. Polzela	50
6. Šempeter v Savinjski dolini	19
7. Žalec	20
Skupaj	156

IV. NADDEKANAT

1. Dekanija Kozje	
1. Buče	–
2. Dobje pri Planini	12
3. Kozje	–
4. Olimje	10
5. Pilštajn	10
6. Planina pri Sevnici	–
7. Podčetrtek	13
8. Podsreda	3
9. Polje ob Sotli	4
10. Prevorje	5
11. Sv. Peter pod Svetimi gorami	25
12. Sv. Vid na Planini	30
13. Zagorje	10
Skupaj	122
2. Dekanija Laško	
1. Dol pri Hrastniku	16
2. Hrastnik	5
3. Jurklošter	–
4. Laško	61
– Laško – Lah F.	2

5. Loka pri Zidanem Mostu	15
6. Marija Širje	6
7. Sv. Jedrt nad Laškim	15
8. Sv. Lenart nad Laškim	6
9. Sv. Marjeta v Rimske Toplicah	20
10. Sv. Miklavž nad Laškim	8
11. Sv. Rupert nad Laškim	10
12. Trbovlje	55
Skupaj	219

3. Dekanija Rogatec	
1. Kostrivnica	10
2. Rogaska Slatina	31
3. Rogatec	30
4. Stoperice	15
5. Sv. Ema	11
6. Sv. Florijan ob Boču	–
7. Sv. Peter na Kristan Vrh	1
8. Sv. Rok ob Sotli	10
9. Žetale	5
Skupaj	113

4. Dekanija Šmarje pri Jelšah	
1. Dramlje	31
2. Kalobje	7
3. Ponikva	30
4. Sladka Gora	9
5. Slivnica pri Celju	12
6. Sv. Štefan pri Žusmu	6
7. Šentjur pri Celju	77
8. Šentvid pri Grobelnem	10
9. Šmarje pri Jelšah	23
10. Zibika	–
11. Žusem	–
Skupaj	205

5. Dekanija Videm ob Savi	
1. Artiče	36
2. Bizeljsko	67
3. Brestanica	32
4. Brežice	40
5. Dobova	23
6. Kapele pri Brežicah	7
7. Koprivnica	23
8. Pišce	16
9. Razbor nad Loko	20
10. Senovo	10
11. Sevnica	40
12. Sromlje	15
13. Videm – Krško	20
14. Zabukovje	10
15. Zdole	7
Skupaj	366

Mariborska škofija vsega 6633

KOPER

1. Dekanija Biljana – 12 župnij, 1 vikariat	
1. Biljana	25
2. Cerovo	–
3. Fojana (v)	–
4. Gradno	10
5. Kojsko	–
6. Kozana	–
7. Kožbana	7
8. Medana	5
9. Podsabotin	–
10. Šlovrenc	8
11. Šmartno	14
12. Vedrijan	–
13. Vipolže	5
Skupaj	74

2. Dekanija Črniče – 11 župnij	
1. Ajdovščina	35
2. Batuje	22
3. Črniče	10
4. Kamnje	8
5. Lokavec	10
6. Osek	11
7. Otlica	13
8. Šempas	36
9. Štomaž	5
10. Velike Žabljce	8
11. Vipavski Kriz	42
Skupaj	200

3. Dekanija Dekani – 13 župnij, 2 vikariata, 1 kaplanija	
1. Ankaran	20
2. Dekani	10
3. Draga	–
4. Gradin (v)	–
5. Klanec	–
6. Kubed	–
7. Movraž	10
8. Osp	–
9. Podgorje	–
10. Predloka	–
11. Pregara (v)	1
12. Pridvor – Sv. Anton	–
13. Sočerga	–
14. Škofije	15
15. Tinjan	–
16. Tpolovec (kpl)	–
Skupaj	46

4. Dekanija Dornberk – 7 župnij, 2 vikariata	
1. Branik	35
2. Brje	–
3. Dornberk	77
4. Gradišče (v)	–
5. Prvačina	8
6. Renče	36
7. Šmarje na Vipavskem	9
8. Vogrsko	15
9. Zalošče (v)	26
Skupaj	206

5. Dekanija Idrija – Cerkno – 15 župnij, 1 vikariat	
1. Bukovo	15
2. Cerkno	20
3. Črni Vrh	32
4. Godovič	12
5. Gore	13
6. Idrija	27
7. Jagršče	6
8. Ledine	20
9. Novaki	12
10. Orehek pri Cerknem (v)	–
11. Otalež	5
12. Ravne	–
13. Spodnja Idrija	18
14. Šebrelje	4
15. Vojsko	10
16. Zavratec	15

Skupaj	209
6. Dekanija Ilirska Bistrica – 11 župnij, 1 vikariat	
1. Brezovica	–
2. Golac	–
3. Harije (v)	–
4. Hrušica	10
5. Ilirska Bistrica	21
6. Jelšane	5
7. Knežak	10
8. Podgrad	3
9. Podgraje	11
10. Pregarje	4
11. Prem	12
12. Slivje	–
Skupaj	76

7. Dekanija Kanal – 8 župnij, 1 vikariat	
1. Avče	6
2. Deskle	20
3. Gorenje Polje	21
4. Kal nad Kanalom	7
5. Kanal	30
6. Levpa	10
7. Lig – Marijino Celje	8
8. Plave (v)	16
9. Ročinj	25
Skupaj	143

8. Dekanija Kobarid – 12 župnij, 1 vikariat	
1. Borjana	–
2. Bovec	27
3. Breginj	25
4. Drežnica	25
5. Kobarid	40
6. Kred	10
7. Libušnje	15
8. Livek	16
9. Log pod Mangartom	–
10. Sedlo	–
11. Soča	–
12. Srpenica	10
13. Trnovo ob Soči (v)	–
Skupaj	158

9. Dekanija Komen – 11 župnij, 2 vikariata, 1 kura- cija	8. Lokovec 10 9. Lokve – 10. Miren – Pregelj 76 C., sam. lazarist 4 11. Nova Gorica 53 – Kapela 12. Nova Gorica 24 – Kristus Odrašenik 13. Opatje selo 5 14. Ravnica (v) – 15. Solkan 22 16. Šempeter pri Gorici 52 17. Trnovo pri Gorici 6 18. Vrtojba 35 Skupaj 371	14. Vatrovlje – 15. Vrabče – 16. Vreme 20 Skupaj 199	ZAGREBŠKA NADŠKOFLJA Ž. RAZKRIŽJE Ivan Žabot 105
1. Branica – 2. Brestovica pri Komnu – 3. Gabrje (k) 1 4. Gabrovica (v) – 5. Gorjansko – 6. Kobjeglava 16 7. Komen 30 8. Kostanjevica na Krasu – 9. Pliskovica – 10. Škrbina – 11. Štanjel – 12. Temnica – 13. Veliki Dol – 14. Vojštica 16 Skupaj 63	12. Dekanija Postojna – 13 župnij 1. Hrenovice 36 2. Košana 13 3. Matenja vas 15 4. Orehek pri Postojni – 5. Pivka – Št. Peter na Krasu 11 6. Postojna 35 7. Slavina 30 8. Studeno 12 9. Suhorje 7 10. Šmihel 5 11. Trnje 12 12. Ubeljsko – 13. Zagorje 16 Skupaj 192	14. Dekanija Tolmin – 16 župnij, 2 vikariata 1. Dolenja Trebuša 15 2. Gorenja Trebuša – 3. Grahovo 18 4. Idrija pri Bači 5 5. Kamno 5 6. Lom – 7. Most na Soči 26 8. Obloke (v) – 9. Pečine – 10. Podbrdo 18 11. Podmelec 7 12. Ponikve – 13. Roče – 14. Rut – 15. Stržišče (v) – 16. Šentviška Gora 18 17. Tolmin 77 18. Volče 25 Skupaj 214	Skupaj REPUBLIKA SLOVENIJA 19.897 RAZNA DRUGA POVERJENIŠTVA Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda, – Beograd – Katoliška crkva Bitola – Makedonija – Ana Pilz, Karlovac – Štefka Ribnikar, Reka – Sestre usmil., Beograd – Ž. U. Roč – Istra – B. Štitar Oriovac – ŽU MUŽJA – Skupaj –
10. Dekanija Koper – 15 župnij 1. Bertoki 18 2. Izola 11 3. Koper 50 4. Korte 12 5. Koštabona – 6. Krkavče 15 7. Lucija – 8. Marežige – 9. Piran – 10. Pomjan – 11. Portorož 35 12. Sečovlje 2 13. Strunjan 5 14. Šmarje pri Kopru 6 15. Truške – Skupaj 154	13. Dekanija Sežana (Tomaj) – 16 župnij 1. Avber – 2. Divača – 3. Dutovlje 36 4. Hrpelje – Kozina 20 5. Kopriva – 6. Lokve 5 7. Povir 20 8. Rodik 10– 9. Senožeče 34 10. Sežana 25 11. Skopo – 12. Štjak 9 13. Tomaj 20	15. Dekanija Vipava – 13 župnij 1. Budanje 25 2. Col 10 3. Goče 25 4. Loznica – 5. Planina – 6. Podkraj 11 7. Podnanos 34 8. Podraga 24 9. Slap 31 10. Šturje 46 11. Ustje 8 12. Vipava 61 13. Vrhpolje 18 Skupaj 293	INOZEMSTVO Argentina 6 Avstrija 2 Avstralija 17 Belgija 4 Finska 1 Francija 12 Italija 1 Kanada 21 Nemčija 13 Švedska 3 USA 9 Nizozemska 1 Skupaj 90
11. Dekanija Nova Gorica – 17 župnij, 1 vikariat 1. Banjšice 7 2. Bate 6 3. Bilje 10 4. Bukovica 7 5. Čepovan 8 6. Grgar 18 7. Kromberk 28		KOPRSKA ŠKOFLJA vsega 2568	Skupaj vseh naročnikov (broš. in vezano) v letu 1993 17.992 Celje, 17. 7. 1992

LETOS SO MOHORJANI V REDNI ZBIRKI PREJELI NASLEDNJE KNJIGE:

KOLEDAR 1994

UMRJEŠ, DA ŽIVIŠ (dr. Anton Trstenjak)

ŽUPNIK SVETA (Wilhelm Hünermann)

ALJAŽEV ZBORNIK (Klinar, Stojin, Škulj, Urbanija)

PESEM O PIKI (Joža Lovrenčič)

Kolednik je včasih v koledarju redno izhajal. Našel si ga zdaj v začetku, zdaj ob koncu knjige. Urednik je pisal o marsičem; včasih o vprašanih in težavah sodobnega življenja, potem zopet o merilih pri izboru knjig ali koledarskih člankov. Tudi sam sem napisal nekaj kolednikov. Navadno pa se mi je zgodilo, da je bilo gradiva preveč. Besedo sem raje prepuščal drugim, modrejšim, izkušenejšim...

Zato je kolednik v zadnjem desetletju mnogokrat izostal.

Morda je letos dobro, da ga napišem. Osivel in tudi nekoliko dozorel sem. Pisano je: »Sivo glavo spoštuj!« Tako utegne nekaj koledniških besed naleteti na ugoden odmev, ne le med prejemniki zbirke, mogoče celo med tistimi, ki o njej odločajo.

Ne bom pisal o tem, kako korenito se je spremenil svet, tudi naš, slovenski, v zadnjem desetletju. Raje se zadeve lotim drugače in rečem: »Korenine so ostale, zle in dobre!« Dobro postavim na zadnje mesto, saj jim gre končno prvenstvo. Dobro in zlo ločujem seveda v luči desetih zakonov, besed, zapovedi, modrosti, izkušeni človeštva, razodetih slutenj.

Letošnja zbirka postreže s Trstenjakovim razmišljanjem ob vprašanju človekove osebne smrti oziroma prehoda. Poljudno psihološkemu opusu, ki je ves izšel v rednih zbirkah, dodaja naš akademik poslednji vprašaj s klikajem.

Prevod Hünermannovega romana o Janezu XXIII. nas ob tridesetletnici smrti »dobrega papeža« spomni, da so bila okna odprta in je vel svež veter skozi dvatisočletna cerkvena zatišja. Še več od tega prepiha je vredna tista neposredna, ljubezniva in odpuščajoča naklonjenost ljudem, ki jo je Roncalli izžareval izpod vsega ornata in protokolarnega blišča – mnogo bolj kot kateri izmed njegovih prednikov ali naslednikov.

Alpsko ljudstvo smo. Prepadi in strmine nam niso tuji. Vrhovi nas vabijo iz nizkih ravnin v krasno naravo in pod jasno nebo. Aljaž – triglavski župnik – si zasluži spomin. Pa ne kakšno suho javno razpravo ali sračje gnezdo vseh mogočih pristopov in ponavljanj. V zborniku govori predvsem sam; lahko ga uzremo kot planinca, glasbenika, duhovnika – mimogrede še kot spretnega gospodarstvenika in tehnično nadvse nadarjenega praktika.

Sračji ep o Piki izpod peresa Jože Lovrenčiča in z ilustracijami M. Mančka bo razveselil otroke. Nam, ki pripadamo starejši generaciji, pa bodo olja na duševni ogenj prilile spremne besede spomina na deda, ki jih je pripravil Andrej Vovko.

In ob koncu zbirke KMD 1994. Iz začetnih planinskih tem z ilustracijami preko naravovarstvenih prehaja v etično razsvetljenjske, s pridihom ženske nežnosti in drugačnosti. Sledi jim vrsta verskih in cerkveno življenjskih spoznanj, potem spomini na umrle, jubileji živih, pa kratke vesti iz slovenskega življenja v minulem letu. Nazadnje prinaša nekaj leposlovnih prispevkov. S takšno vsebinsko potezo sega KMD med Vas, dragi Mohorjani, že vrsto let. Brez radikalnih sprememb, brez aktualno političnih in zato tudi netrajnih, kočljivih prispevkov. Ali je to dobro ali slabo?

Uredništvo bi razveselili vaši predlogi, kritike, nasveti in opombe.

Kaj še leži koledniku na srcu?

Oglasil bi se v vseh tistih župnijah, ki so letos izgubile svoje dušne pastirje. Ni jih malo. Če vzamemo v roke Škofijska sporočila in pobrskamo na straneh, ki govorijo o umrlih duhovnikih, najdemo med pokojnimi kar znatno število župnikov, ki so bili že po svoji vlogi poverjeniki celjske MD. Vseh teh se s hvaležnostjo spominjamo. Pomagali so ohranjati izročilo, ki v novih, demokratičnih in odprtih časih dobiva drugačne razsežnosti. Da je tako, vidimo končno v gibanju (padanju) naklade redne zbirke. Ljudje ob vsesplošni ponudbi in precej jasno razločenih interesih pač nimajo več posluha za obsežne zbirke. Raje izbirajo med mnogimi različnimi temami in naslovi. MD se tega zaveda, zato za naprej ponuja glede redne zbirke izbiro (glej na naslednjih straneh napoved redne zbirke v dveh različicah). To je šele začetek. Razveseljivo je, da gre množica naslovov, ki jih izdamo poleg redne zbirke, dobro v promet.

Tako si tudi kolednik želi, da bi v založniških prizadevanjih imelo vodstvo MD kar najbolj srečno roko in ugodilo čim več pričakovanjem, ki jih Mohorjani gojijo do svoje založbe.

Ob koncu vse lepo pozdravljam in vam iz srca želim v svojem imenu, predvsem pa v imenu tajništva in odbora Mohorjeve iz Celja v novem letu božjega blagoslova, pa uravnoteženo gospodarsko in duhovno napredovanje.

Urednik

REDNA ZBIRKA MD 1994 – DVE MOŽNOSTI

Odbor Mohorjeve se je odločil, da v prihodnjem letu zbirka ponudi mohorjanom KMD in še tri knjige. Tako finančno ne bo preobremenjevala. Hkrati predvidevamo dve možnosti, da lahko mohorjani vsaj deloma izberejo po svojem okusu. Koledar in večernice sta enaka v obeh zbirkah, ostali dve knjigi pa drugačni. V A možnosti so knjige bolj namenjene odraslim, tudi vprašanja, ki se jim posvečajo, zrele ljudi bolj zadenejo. V B različici sta dodatni knjigi namenjeni tudi mladini in splošni družinski rabi.

Seveda pa lahko naročite še knjigo ali obe iz druge kombinacije po ugodni, članski ceni. Vsi župnijski uradi imajo na voljo prospekt z naročilnicami, kjer so pregledno označene vse možnosti.

Izbirajte in razmišljajte. Veseli bomo vseh pripomb!

V OBEH ZBIRKAH STA KNJIGI:

1. KMD 1995

Koledarji Mohorjeve družbe ohranjajo svojo podobo. Slovencem govore o preteklih časih, o očetih in njih slavnih delih. Hkrati posegajo na živa področja, odgovarjajo na vprašanja, ki nas vznemirjajo danes. V dnevno politiko ne posegajo, temeljnemu težnju človeškega bitja in žitja pa v svojih krajših in daljših prispevkih odzvanjajo iz krščanske zavesti, da je vsak človek božja podoba – naravnani k smislu, ki naj ga v življenju zasleduje in doseže.

2. SLOVENSKE VEČERNICE: Irma Ožbalt – MRZLE PEČI

»Zato pa, zvon, le zvoni mi,
na moji zemlji doni mi,
ti zvon večerni, zvon iz lin,
le zbujaj mi na dom spomin«

Kar preprosto napišimo, da je Irma Ožbalt slovenska izseljenka, ki že dolga leta živi v Kanadi. Tam tudi objavlja. Drobne stvari, ki jih srečuje v svojem tamkajšnjem življenju, jo vedno znova spominjajo na domovino. Tako nam v literarno esejističnem zamahu spregovori o ljudeh, krajih, stvareh, skratka o domačih krajih. Mogoče jih mi, ki nam ni bilo treba po svetu, ne vidimo tako jasno in izrisano. Petindvajset zgodb nadaljuje žlahtno, kratko pripovedno izročilo Kersnika, Tavčarja, Cankarja, Meška in Kosmača. Čustveno prizadeto, pa nikdar solzavo pisanje, ki je »kakor šopek lepih rož, iz katerega diši po domačem jutru, po domačih krajih, po davnih časih...« Predvojna, medvojna in povojna Dolenjska pa Savinjska dolina zaživita pred nami v slikah, ki vsekakor zaslužijo, da jih Mohorjeva predstavi svojim bralcem.

A:

1. KMD 1995

2. SLOVENSKE VEČERNICE: Irma Ožbalt – MRZLE PEČI

3. Jože Ramovš – STO DOMAČIH ZDRAVIL ZA DUŠO IN TELO – II. del

Pred dvema letoma je v redni zbirki izšla knjiga mladega slovenskega strokovnjaka, doktorja teologije Jožeta Ramovša z enakim naslovom. Velik del prve knjige je posvečen teoretičnemu uvodu, ki je razveselil predvsem strokovnjake in ljudi z nekaj filozofske žilice. Kdor se je prebil skozenj, je z užitkom prebiral kratka praktična poglavja, ki govore o mnogih poteh, po katerih človek zase in v skupnosti, družinski ali širši, družbeni, najde ravnotežje, mir, zbranost – razpoloženja, brez katerih ni življenjske uspešnosti. Obljuba dela dolg, pravi stara modrost. Končni seštevek uporabnih nasvetov in idej bo presegel v naslovu »ljudsko« izbrano število.

4. Jelka Šernec – KONČNO JE BIL ČAS

Najboljše pisanje je tisto, ki ga piše zaresnost, resnično življenje iz dneva v dan. Jelka Šernec je učiteljica, elementarka, iz Slovenske Bistrice. V povodnji raznovrstnega pisanja za otroke in o otrocih, ki pa ga običajno ne odložimo zadaovoljni in potešeni, je njeno delo prava osvežitev in dokaz, kako je mogoče to problematiko zgrabit brez ponarejenosti, pedagoškega prsta in pocukranosti. Naravnost seizmografsko občutljivost, zrel okus avtorice in njeno ljubezen do mladih, dopolnjujeta predanost poklicu in odličen posluh za vse, s čimer se sreča, na kar naleti, kar odkriva, spoznava in mora razločevati.

Poleg tega je delo pretresljivo pričevanje o soočanju z boleznijo, ki človeku odpira oči za prevrednotenje vrednot. Vse, kar doživljamo, dobi nenadoma drug pomen in težo, zažari v popolnoma novih barvah. Prej pusto in vsakdanje, včasih celo nadležno breme, zdaj priložnost in dar, ki se ga veselimo vsak trenutek.

B:

1. KMD 1995

2. SLOVENSKE VEČERNICE: Irma Ožbalt – MRZLE PEČI

3. Ivan Sivec – KRUH PONOČI SPI (mladinska)

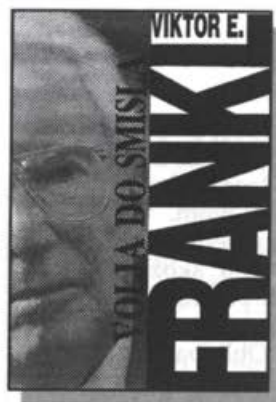
Ivana Sivca mohorjanom ni treba posebej predstavljati. Poznajo ga iz knjig, ki so že izšle pri nas, pa tudi radio verjetno poslušajo dovolj pogosto. Kruh ponoči spi je knjiga, ki prinaša vrsto zgodb in spominov iz pisateljeve mladosti. »Našo družino sem vedno doživljal kot veliko, toplo gnezdo, ki sta ga iz ljubezni spleta ata in mama. Mi, trije sinovi, pa smo bili tiste male ptice, ki so se zglele v njegovem naročju. Ko sta brata odhajala v svet, se mi je zmeraj zdelo, da sta kot odrasčajoča goloba, ki rada poletita iz domačega gnezda, še raje pa se vanj vrneta. Najlepše je bilo tedaj, ko smo bili vsi zbrani doma, ko je bil veliki tuji svet daleč od nas, ko nas je grela toplina rojstnega doma...«

Po knjigi bodo segli tudi starejši bralci, ki se še živo in dobro spominjajo, kaj pomenijo besede Ivanove matere lačnim otrokom: »Kruha zvečer ne jemo. Kruh ponoči spi...«

4. Osip Šest in Simon Preprost (Zorko Simčič) – KAR PO DOMAČE

Biti vzgojen samo na zunaj ni vse, oziroma sploh ne pomeni biti vzgojen. Napisati knjigo, prijetno knjigo o lepem vedenju za mlade in stare pa je huda zadevščina. Taka dela so namreč po navadi silno dolgočasna. Sredi prve strani zaspiš.

Pred nami pa je drugačna knjižica, posejana z dobro voljo, napisana preprosto, za vsakogar; knjižica, ki jo bo lahko vsakdo prebiral tudi na dnevnih potovanjih, knjižica, ki kaže, da je prava vzgojenost notranja širina srca. Namenjena je vsem, »ki so dobre volje« v vedro razmišljanje.

Viktor E. Frankl
VOLJA DO SMISLA

Naslednja izmed knjig priznanega dunajskega psihoterapevta. Kakor nam že naslov razodeva, gre za vprašanje smisla, ki je v tesni povezavi tudi s človekovo voljo. Kdor je rad prebiral Frommovo knjigo Umetnost ljubezni, ki ne pade sama z neba, temveč se ji je treba priučiti in jo vaditi, bo z veseljem segel tudi po tem Franklovem delu. Za smiselnost življenja si je treba tudi prizadevati in jo hoteti.

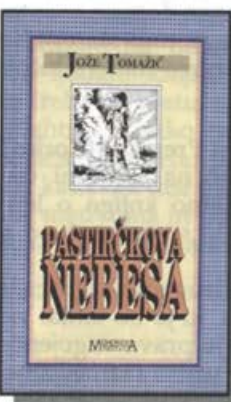
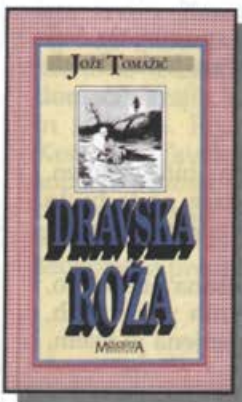
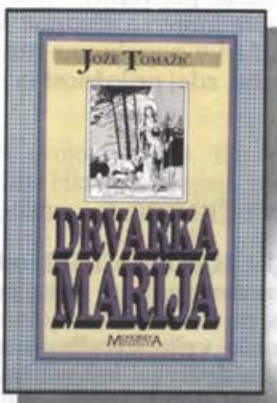
Elisabeth Lukas
DRUŽINA IN SMISEL

Avtorica je klinična psihologinja, Franklova najbolj znana učenka, strokovno vodi Južnonemški inštitut za logoterapijo blizu Münchna. Več kot 20 let se ukvarja z družinskim zakonskim svetovanjem. Svoje bogate izkušnje s tega področja je objavila že v več knjigah, iz katerih je slovenski logoterapevtski strokovnjak dr. Jože Ramovš pripravil izbor za to slovensko izdajo.

Življenje ima končni smisel!

J. Tomažič:
DRAVSKA ROŽA
DRVARKA MARIJA
PASTIRČKOVA NEBESA

Za pridne šmarničarje in veroukarje smo izdali tri pravljice-slikanice pisatelja J. Tomažiča in ilustratorja J. Beraneka: O preprostem pastirčku, ki ga njegovo dobro srce pripelje do nebes; o Božji Materi »drvarki« Mariji, ki je močnejša od vsakega zla na svetu; in o dravski roži, ob kateri se izkaže, kdo je resnično dober in kdo hudoben.

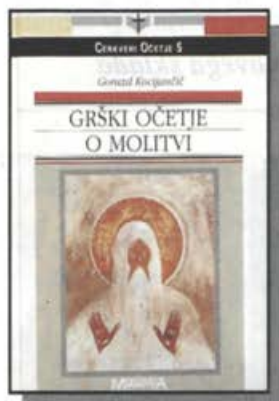
Viktor E. Frankl

Anton Trstenjak

Jože Ramovš

GORA IN ČLOVEK

Najmanjša in najlepša fotografska monografija o slovenskih hribih, v kateri nam trije veliki psihologi razkrijejo neprecenljivo vrednost, ki jo imajo gore za naše telesno in duševno zdravje.

Gorazd Kocijančič

GRŠKI OČETJE O MOLITVI

Obširnemu uvodu in predstavitev grških očetov Origena, sv. Gregorja iz Nise, Evagrija Pontskega in sv. Maksima Spoznavalca sledijo prevodi njihovih misli o molitvi, še posebej o očenašu. S to knjigo se nam, razumskim zahodnjakom, ponovno odpira zakladnica zgodnjekršćanske duhovnosti.

Paul Claudel

MARIJINO OZNANJENJE V PRELOMU POLDNEVA ZAMENJAVA

»To je najčistejša in najlepša dragotina, kar jih imajo Francozi po Racinu.« (Edvard Kocbek, 1955)

Ivan Hribovšek

HIMNA VEČERU

Prof. France Pibernik je dodal nov dragocen kamenček v še nedokončan mozaik naše zamolčane in prepovedane literature: uredil je poezije in spisal izčrpen, življenjepis mladega gorenjskega lirika Ivana Hribovška, ki so ga požrla kočevska brezna.

E. Scheuermann

PAPALAGI

PAPALAGI

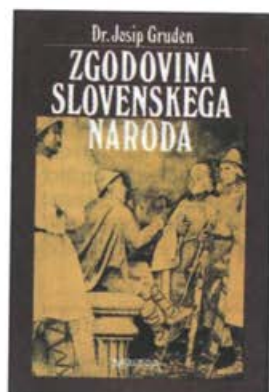
Erich Scheuermann nam spregovori po poglavarju Tuiaviiu s Samoe. Njegova duhovita in humoristična beseda zadeva v srce, saj je odziv na našo duhovno površnost, neiskrenost.

Zorko Simčič ODHOJENE STOPINJE

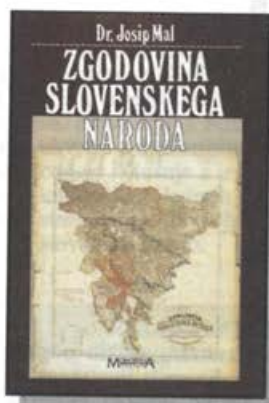
Izbor proze in dramatike prvega nagrajenega emigrantskega književnika pri nas, ki je hkrati tudi eden najpomembnejših še živelih slovenskih pisateljev. Simčič piše kot vsestranski pričevalec usode zločinsko prevaranega slovenskega domoljubja. Zato je ta literatura priprava na konec narodovega izgnanstva, ki je za tisoče pomenilo večno in za večino duhovno izgnanstvo.

nagrajenec Prešernovega sklada

Dr. Josip Gruden/dr. Josip Mal ZGODOVINA SLOVENSKEGA NARODA

Reprint naše najboljše zgodovine, strokovno zanesljive in privlačne za vse ljudi.

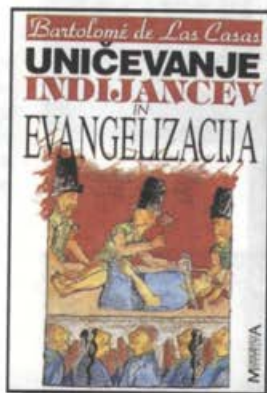
Izšel je tudi drugi del najizčrpnjega/znanstvenega dela o naši zgodovini doslej.

S tem smo zaključili ponatis najpopolnejše in najbolj berljive zgodovine.

Janez Gradišnik SLOVENSKO ALI ANGLEŠKO?

Priročnik za dobro slovenščino, za katero smo dolžni skrbeti vsi, saj je simbol naše narodne samobitnosti. Spisal ga je priznan slovenski prevajalec, lektor in pisatelj. O nenadzorovanem vdiranju tujih izrazov k nam in o »težavnih mestih« sodobne slovenščine.

Bartolomé de Las Casas UNICEVANJE INDIJANCEV IN EVANGELIZACIJA

Odkritje Amerike leta 1492 ima več razsežnosti, ena med njimi je tudi okupacija in nasilno spreobračanje domačinov, kjer je bil žal križ tesno povezan z mečem. Eden prvih, ki je že 1542 s knjigo opozarjal na to temno plat osvajanja Novega sveta je bil dominikanec in škof Bartolomé de Las Casas.

Lev Menaše
MARIJA V SLOVENSKI
UMETNOSTI

Bogata monografija (preko 250 barvnih umetniških reprodukcij, okrog 350 strani besedila, velik format 26x26 cm), v kateri nam avtor dr. Lev Menaše, priznani umetnostni zgodovinar in kritik, s sliko in besedo pokaže, kako smo Slovenci upodabljali Božjo Mater Marijo od davnega srednjega veka do začetka tega stoletja. Pri tem nas seznanja z duhovnimi tokovi, ki so oblikovali miselnost in vernost ljudi na naših tleh in tako posredno ali neposredno vplivali tudi na upodabljanje Marije.

BOŽIČ PRIHAJA!

Slovenskim družinam ponujamo knjigo, ki je hkrati tudi stenski koledar: 104 strani zgodb, razmišljanj, legend, pesmi z notami, zgodovinskih podatkov, barvnih ilustracij, božičnih ročnih del in drugih spretnosti, kup nagrad za mlade poznavalce Svetega pisma. Družinsko pričakovanje božiča.

Dr. Zmaga Kumer

»ČEZ POLJE PA SVETINJA GRE...«

Knjiga Zmaga Kumrove prinaša bogastvo ljudskega izročila, ki mu je krščanstvo vtisnilo izrazit pečat. Zbirka nam predstavi pesmi, ki govorijo o svetnikih in svetopisemskih osebah, pojasnila in razlage.

S. Koštric

B. Brezovnik

POEZIJE

Stanislav Koštric – POSLEDNJE OBREŽJE
Branko Brezovnik – POŠEVNI REZ DUHA

Zbirki poezij dveh mlajših slovenskih duhovnikov v eni sami knjigi in z ilustracijami Jožefa Muhoviča.

VELIKI LJUDJE ZA BOLJŠI SVET

Za odraščajočo mladino pripravljamo serijo knjig, predstavitev ljudi, ki so z nesebično ljubeznijo pomagali, da je naš svet boljši. Prve tri govore o Materi Tereziji, Martinu Luthru Kingu in Henryu Dunantu. Bogato barvno ilustrirano.

SLIKAR P. GABRIJEL HUMEK

Malo pred natisnjenjem tega koledarja nas je prizadela žalostna vest, da je 26. septembra nenadoma umrl akademski slikar p. Gabriel Humek. Ta tihi, introvertirani stiški menih, ki dolga leta ni živel v naši zavesti samo kot zvest sledilec sv. Bernarda, začetnika belih menihov, marveč je bil po vsej domovini in tudi v sosednih deželah znan in priznan slikar, ki si je v svojem dolgem življenju izbrusil umetniški izraz, našel samo zanj značilen način slikarskega izpovedovanja.

Pater Gabriel Humek je bil rojen 17. junija 1907. v Bohinjski Bistrici. Po študiju na teološki fakulteti se je mimo svojega duhovniškega poklica odločil še za slikarstvo. To je bilo nekako »doma« v njegovi družini, saj je bila tudi njegova sestra Jela por. Trnkocy znana slovenska slikarka. Prelomni vojni čas je prekinil Gabrielov študij na krakovski akademiji na Poljskem in potem še na zagrebški ob zlomu Jugoslavije, tako da je končno diplomiral leta 1947. pri prof. G. A. Kosu na novoustanovljeni ljubljanski Akademiji za upodabljajočo umetnost.

S koncem študija napoči obdobje lastnega izpopolnjevanja v stiškem samostanu, kjer – mimo vseh meniških in pastoralnih obveznosti – nenehoma domišlja in uresničuje svoje likovne zamisli na platnu.

Njegov umetniški razvoj je bil pravzaprav presenetljiv. V poakademijskih letih je dolgo časa vztrajal pri realističnih predstavah krajin in ljudi. Podobno kot Trnkocyjeva je sledil optičnemu posnemanju narave z rahlo osebno motivno poetizacijo. To je bilo tradicionalno slikarstvo, kakršno je živel v naši sredi kot nasledek impresionizma, vendar brez tiste likovne radovednosti, da bi želelo preseči že doseženo tako v načinu slikanja kot v izbiri vsebin.

Na koncu šestdesetih let pa nastopi temeljna in za vse nadaljnje Humekovo slikarsko ustvarjanje usodna sprememba. Kakor da bi se mu odprle oči in bi zdajci zagledal vsak dan živeto resničnost svojega samostanskega življenja; kakor da bi v preblisku navdihla spoznal, da je pravzaprav doslej slikal zunanji svet vrvenja in pehanja za »nepotrebnimi potrebostmi«, pri tem pa ostajal slep za posebni svet, ki mu je bil kot božja milost dan v meniškem kontemplativnem okolju; za svet tihote, poglobljenosti vase, ki ga metaforično enačimo z bitjem in žitjem med samostanskimi zidovi. Zavedel se je enkratnosti in neponovljivosti tega svojega na novo odkritega ambienta, saj ga je ta že po ikonografski nenavadnosti, še bolj pa po likovni vsebini ločeval od široke združbe »posvetnih« slikarjev. Začel je slikati »po svoje«, se pravi, jel je črpati izpovedno snov meniških doživljanj, meditacij in predstav.

Pater Humek je s tem prestopil odločilno ločnico med slikarstvom posnemanja gledane vidne stvarnosti in krenil na pot lastnih domišljenih in dočutenih imaginacij; začel je odkrivati svoj posebni svet oblik in barv in takšnega podarjati ljubiteljem umetnosti, svojemu občinstvu.

Pri tem niti ni bilo bistveno, katere odtenke in zvrsti takšnega »nerealističnega« slikarstva si je izbiral v svojem kontinuiranem umetniškem razvoju. Najprej so bili to vzori »nadrealistične fantastike«, ki je tudi našemu Stanetu Kregarju prišepnila dosti »surrealističnih« pridevkov. Potem mu je bila dalj časa vzgled De Chiricova »arhitektura metafisica«. Toda vedno je znal živeti iz »domače« meniške stvarnosti in najdeval motive znotraj zidov samostana. To je obdobje njegovih suggestivnih interiorov, kjer – razen tu pa tam pričujoče osamljene figure ali celo le dela nje – malone ne najdemo živega bitja. Te slike živijo v skrivnostnem vzdušju odmaknjenosti in poglobljenosti, v predajanju refleksijam notranjih vzgibov. Še več, te notranjščine so čedalje bolj »geometrizirane«, postajajo nekako brezsnovne, breztelesne, sublimne. Ob upadanju oblikovne pestrosti pa je rasla uročna moč Humekovih barv. Daleč od vsake realne palete »zračnih svetlob« pomenijo te »nezemeljske«, domala bengalične barve slikarjevo poglavitno izrazno prvine. Nenavadne, nerazložljive vijoličaste modrine pa grozljiva zelenkasta rumenila se spletajo med seboj v neponovljivih barvnih kontrastih. Toda to ni slikarstvo čiste kromatičnega žarčenja,

zakaj Humek se noče odreči dramatičnosti svetlobe in teme, ki sta mu temeljna principa gradnje slike. Sredi takšnih tonskih stopnjevanj in spopadov pa se luščijo in izstopajo prej omenjena čista barvna polja kot sugestivni poudarki pretehtane kompozicije.

Po tem več let trajajočem obdobju prevladujočih interierov pomeni njegov vstop v »zunanj svet« že pretehtan korak zrelega in občutljivega interpretatorja, ki ne beleži več v očeh odsevana resničnosti, marveč fantazmagorije lastnega sanjarjenja ob njih. To niso več faktografske krajine, pa čeravno so razpoznavne, naslikane kdaj po naravi, kdaj po spominu, kdaj celo po razglednicah – ne, ne glede na motivni izvor jih je slikar pregnetel v »lastno testo«: iz njih je napravil slike, ki so bile poslej le »Humekove«.

V nadaljevanju te krajinske motivnosti je očiten vdor nekakšne romantične vznesečnosti, ki je to »nadrealistično« slikarstvo polnilo z ahasverskimi blodnjami po neznanih, čudesno lepih krajinah, in z domotožjem po tisti končni, vsemu živečemu v usodo zapisani zadnji domačiji. Humekov motivni svet, ki se je začel prek belih samostanskih zidov širiti v izmišljene, kdaj arkadijsko lirične, kdaj do zadnjega oblačka vzburjene krajine

– so to kdaj prividi skivnostnih podzemelj? – se je vnovič vračal nazaj v asketsko preprostost domačih motivov. Na novo odkrivani svet je prepajal, prežarjal z blagovestjo svojega notranjega videnja. Prav v zadnjem času je nastalo nekaj najbolj domišljijsko sproščenih kompozicij, ki Humeka uvrščajo med naše domišljijsko izvirne ustvarjalce. Na prvi videz povsem stvarni prizori dobivajo v umetnikovi interpretaciji posebnih barv in oblik čisto nov, nadnaraven prizvok. In hkrati tisto pritegljivo uročnost, ki jo kot milost božjo kdaj doživimo v najiskrenejši molitvi.

Prav zadnja leta, ko sem ga še bolj pogosto obiskoval, sem začuden ugotavljal, da si njegova barvna paleta privzema vrsto »rjavih zemeljskih« barv. Kakor da bi čutil, kako pojema njegov življenjski utrip, se je želel zasiti še s to prej neizrabljeno možnostjo barvnega izražanja. Poln načrtov za nove slike in nove razstave se je poslovil od nas. Za tolažbo pa nam je pustil svoje slike, ki bojo še dolgo žarčile nerazvozljivo sugestivnost njegovega slikarskega izpovedovanja.

Marian Tršar

NAVADNO LETO 1994

ima 365 dni, začne se s soboto in konča s soboto.
Februar ima 28 dni.

Premakljivi prazniki:

Pepelnica	16. februarja
Velika noč	3. aprila
Vnebohod	12. maja
Binkošti	22. maja
Sv. rešnje telo	2. junija
Prva adventna nedelja	27. novembra

Zlato število XIX

Sončev krog 15

Epakta 17

Nedeljska črka B

Rimsko število 2

Letni vladar Jupiter

Začetek letnih časov

Začetek pomladi: dne 20. marca ob 21.28; Sonce stopi v znamenje Oвна (pomladno enakonočje);

Začetek poletja: dne 21. junija ob 16.47; Sonce na rakovem obratniku;

Začetek jeseni: dne 23. septembra ob 08.19; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje);

Začetek zime: dne 22. decembra ob 03.23; Sonce na kozorogovem obratniku;

Vzhod in zahod Sonca (navedeni časi veljajo za Ljubljano, za druge kraje v Sloveniji se razlikujejo za največ 6 minut), dolžina dneva

Vidnost planetov 1994

Merkur je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddalji le največ za 18 do 28 stopinj. Pot Merkura okoli Sonca je namreč dokaj sploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od Merkurjeve trenutne lege na tiru in istočasne lege Zemlje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred vzhodom Sonca.

Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 5. II., 30. V. in 27. IX., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 19. III., 17. VII. in 6. XI.

Merkur sreča Luno 12. I., 11. II., 10. III., 9. IV., 12. V., 11. VI., 7. VII., 6. VIII., 7. IX., 6. X., 2. XI. in 2. XII., Venero 16. II. in 13. XI., Mars 1. I., 28. II. in 4. IV., Jupiter 28. XI., Saturn 1. II., 19. II. in 24. III., Uran 9. I. in Neptun 8. I.

Venera v začetku leta ni vidna, ker je 17. I. v zgornji konjunkciji s Soncem. Ob koncu februarja jo že lahko vidimo na večernem nebu kot Večernico. Sredi marca zaide ob 19^h 20m. Vedno bolj se oddaljuje od Sonca in prihaja v primernejše lege za opazovanje: sredi aprila zaide ob 21^h 45 m, sredi maja okoli 23^h, sredi junija ob 23^h 20 m, v juliju ob 22^h 50 m. V avgustu je navidez najbolj oddaljena od Sonca in zato najprimernejša za opazovanje. Potem se začne spet navidezno približevati Soncu: sredi septembra zaide ob 20^h 20 m. Dne 3. XI. je v spodnji konjunkciji s Soncem in je ne vidimo. V decembru se pojavi zjutraj kot Danica nad vzhodnim obzorjem. Sredi decembra vzide ob 3^h 50 m.

Venera sreča Luno 11. I., 11. II., 13. III., 13. IV., 13. V., 12. VI., 12. VII., 10. VIII., 9. IX., 3. XI., 30. XI. in 29. XII., Merkur 16. II., in 13. XI., Mars 6. I. Jupiter 30. IX. in 15. X., Saturn 14. II., Uran 13. I. in Neptun 12. I.

Mars je bil v preteklem letu 27. XII. v konjunkciji s Soncem, zato v januarju in februarju ni primeren za opazovanje. V začetku marca ga najdemo na jutranjem nebu pred vzhodom Sonca v ozvezdju Kozoroga. Sredi aprila vzide ob 5^h 30 m, sredi junija ob 3^h 10 m, sredi avgusta ob 1^h 30 m. V oktobru je viden vso drugo polovico noči. Potem vzhaja vedno bolj zgodaj, ob koncu leta že v večernih urah.

Mars sreča Luno 11. I., 9. II., 10. III., 8. IV., 8. V., 6. VI., 5. VII., 3. VIII., 1. IX., 29. IX., 28. X., 25. XI. in 23. XII., Merkur 1. I., 28. II. in 4. IV., Venero 6. I., Saturn 14. III., Uran 18. I. in Neptun 16. I.

Jupiter se giblje vse leto v ozvezdju Tehtnice, le v juniju in juliju je v Devici. V začetku leta je viden po 3^h. Giblje se napredno, po zastoju 28. II. pa obratno. Tedaj je viden vso drugo polovico noči. V aprilu in maju je viden vso noč, ker je 30. IV. v opoziciji s Soncem. Potem zahaja v jutranjih urah, sredi junija ob 2^h 50 m. Od 2. VII. se giblje spet napredno. Sredi julija je viden vso drugo polovico noči. Zahaja vedno prej: sredi avgusta okoli 23^h, sredi septembra ob 21^h. Dne 17. XI. pride v konjunkcijo s Soncem, zato ni viden. Ob koncu leta se pojavi na jutranjem nebu: sredi decembra vzide ob 5^h 45 m.

Jupiter sreča Luno 6. I., 3. II., 2. III., 29. III. 26. IV., 23. V., 19. VI., 16. VII., 13. VIII., 9. IX., 7. X., 4. XI., 2. XII. in 30. XII., Merkur 28. XI. in Venero 30. IX. in 15. X.

Saturn zahaja v začetku leta v večernih urah. V februarju ni viden, ker je 21. II. v konjunkciji s Soncem. Ob koncu marca ga zasledimo v jutranjih urah na vzhodnem nebu. Vse leto se giblje v ozvezdju Vodnarja. Sredi aprila vzide ob 4^h 45 m, sredi maja ob 2^h 55 m. Po zastoju 23. VI. spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Sredi julija vzhaja okoli 23^h. V najprimernejši legi za opazovanje je v avgustu in septembru, ker je 1. IX. v opoziciji s Soncem. Tedaj je viden

vso noč. Od 9. XI. se giblje spet napredno. Sredi novembra zaide kmalu po polnoči, sredi decembra pa ob 22^h 15 m.

Saturn sreča Luno 14. I., 11. II., 11. III., 7. IV., 4. V., 1. VI., 28. VI., 26. VII., 22. VIII., 18. IX., 15. X., 11. XI. in 9. XII., Merkur 1. II., 19. II. in 24. III., Venero 14. II. in Mars 14. III.

Uran je na meji vidnosti s prostim očesom. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca. Dne 1. V. je v zastoju in je viden po 2^h. V opozicijo s Soncem pride 17. VII., tedaj je vso noč nad obzorjem. Dne 2. X. je spet v zastoju in zaide po 23^h 20 m.

Uran sreča Luno 12. I., 8. II., 7. III., 4. IV., 1. V., 28. V., 25. VI., 22. VII., 18. VIII., 14. IX., 12. X., 8. XI. in 5. XII., Merkur 9. I., Venero 13. I. in Mars 18. I.

Neptun je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 25. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 14. VII. Zato je v juliju vso noč nad obzorjem. Dne 2. X. je spet v zastoju in je viden v prvi polovici noči. Vse leto se giblje v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno 12. I., 8. II., 7. III., 3. IV., 1. V., 28. V., 25. VI., 22. VII., 18. VIII., 14. IX., 12. X., 8. XI. in 5. XII., Merkur 8. I., Venero 12. I. in Mars 16. I.

Pluton, deveti, najoddaljenejši znani planet, je v opoziciji s Soncem 17. V., v konjunkciji pa 20. XI. Vse leto se giblje v ozvezdju Tehtnice.

Pregled vidnosti

Venera je od februarja do septembra Večernica, decembra pa Danica.

Mars v začetku leta ni viden, v aprilu je viden v jutranjih urah, proti koncu septembra že vso drugo polovico noči. Ob koncu leta vzhaja v večernih urah.

Jupiter je v začetku leta viden v zgodnjih jutranjih urah, ob koncu februarja vso drugo polovico noči, v aprilu in maju pa praktično vso noč. Sredi julija je nad obzorjem vso prvo polovico noči. V novembru ni viden. Ob koncu leta je jutranji planet.

Saturn je v začetku leta viden le v zgodnjih večernih urah. Februarja ni viden. V začetku julija je viden vso drugo polovico noči, v avgustu in septembru vso noč, novembra vso prvo polovico noči, konec leta pa le v večernih urah.

Mrki 1994

V letu 1994 so trije mrki, dva Sončeva in en Lunin mrk.

Dne 10. maja je kolobarjasti Sončev mrk. Pri nas je viden le kot delni. Mrk se začne ob 19^h 41 m. Sonce

zaide tega dne ob 20^h 21 m, zato največja stopnja ob 20^h 41 m, ko je zakrito nekaj več kot polovico Sončevega premera, iz naših krajev ni več vidna.

Dne 25. maja je delni Lunin mrk. Pri nas je viden začetek mrka ob 4^h 38 m, dve minuti pred nastopom največje stopnje pa Luna ob 5^h 29 m zaide. Tedaj bo zatemnjena četrtnina Luninega premera.

Dne 3. novembra je popolni Sončev mrk, ki pri nas ni viden.

Opomba: Navedeni časi so v srednjeevropskem času, od 27. marca do 25. septembra pa v poletnem času.

Herschlov ključ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme – podobno kakor vpliva na morsko gladino – vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Zvezdoslovec F. J. Herschel je sestavil tabelo, ki jo podajamo spodaj. Na podlagi te tabele – vsaj približno – lahko ugotovimo vreme, če vemo, kdaj se izpremeni Luna, to je, ob kateri uri nasatopi prvi krajec ☾, ščip ☽, zadnji krajec ☾ in mlaj ☾.

Herschlov ključ pravi: če se Luna, spremeni:

ob uri	bo poleti (16. 4.–15. 10.)	bo pozimi (16. 10.–15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severnem vetru, dež in sneg ob južnem vetru ali zahodniku, dež ob južnem vetru ali jugozahodniku	
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže pol dneva se Luna spremeni.

Herschlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan; razumeti ga moramo tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako je do ščipa (polne Lune).

Koledar za leto 1995

Januar	Februar	Marec	April	Maj	Junij
1 Ne Novo leto	1 Sr Brigita Irska	1 Sr Pepelnica	1 So Hugo	1 Po Jožef Delavec	1 Če Justin
2 Po Bazilij	2 Če Svečnica	2 Če Neža Praška	2 Ne 5. postna	2 To Boris	2 Pe Erazem
3 To Genovefa	3 Pe Blaž	3 Pe Kunigunda	3 Po Rihard, šk.	3 Sr Filip, Jakob	3 So Klotilda
4 Sr Angela Fol.	4 So Andrej Cors.	4 So Kazimir	4 To Izidor Sev.	4 Če Torijan	4 Ne Binkošti
5 Če Milena	5 Ne 5. nav., Agata	5 Ne 1. postna	5 Sr Vincenc Fer.	5 Pe Angel	5 Po Svetko
6 Pe Trije kralji	6 Po Ljubo	6 Po Fridolin	6 Če Irenej	6 So Dominik Savio	6 To Norbert
7 So Rajmund Pen.	7 To Rihard, kr.	7 To Perpetua	7 Pe Saturnin	7 Ne 4. vel., Glazela	7 Sr Robert
8 Ne Jezusov krst	8 Sr Prešernov dan	8 Sr Janez od B.	8 So Albert	8 Po Viktor Milan.	8 Če Medard
9 Po Julijan	9 Če Apolonija	9 Če Frančiška R.	9 Ne Cvetna	9 To Pahomij	9 Pe Primož
10 To Viljem, šk.	10 Pe Sholastika	10 Pe 40 mučen.	10 Po Apolonij	10 Sr Antonin	10 So Bogumil
11 Sr Pavlin Oglej.	11 So Lurška MB	11 So Sofronij	11 To Stanislav, m.	11 Če Žiga	11 Ne Sv. Trojica
12 Če Tatjana	12 Ne 6. n., Evalija	12 Ne 2. postna	12 Sr Lazar Trž.	12 Pe Pankracij	12 Po Adelhajda
13 Pe Veronika Mil.	13 Po Katarina Ricci	13 Po Kristina	13 Če Vel. četrtek	13 So Servacij	13 To Anton Pad.
14 So Odon iz Nov.	14 To Valentin	14 To Matilda	14 Pe Vel. petek	14 Ne 5. v., Bonifacij	14 Sr Elizej
15 Ne 2. nav., Maver	15 Sr Jordan	15 Sr Klemen Dvořak	15 So Vel. sobota	15 So Zofija	15 Če Telovo
16 Po Marcel	16 Če Julijana	16 Če Herbert	16 Ne Velika noč	16 To Janez Nep.	16 Pe Guido, šk.
17 To Anton Pušč.	17 Pe Silvin	17 Pe Jedrt	17 Po Vel. ponedeljek	17 Sr Jošt	17 So Adolf
18 Sr Suzana	18 So Flavijan	18 So Edvard, m.	18 To Eleuterij	18 Če Erik	18 Ne 11. nav., Marcell
19 Če Knut	19 Ne 7. n., Konrad	19 Ne 3. postna, Jožef	19 Sr Leon, p.	19 Pe Peter Celestin	19 Po Romuald
20 Pe Boštjan	20 Po Sadot	20 Po Klavdija	20 Če Hilda	20 So Bernardin	20 To Silverij
21 So Neža, m.	21 To Irena	21 To Serapion	21 Pe Anzelm	21 Ne 6. vel., Valens	21 Sr Alojzij
22 Ne 3. nav., Vinko	22 Sr Marjeta K.	22 Sr Lea	22 So Leonid	22 Po Renata	22 Če Ahac
23 Po Ildefonz	23 Če Polikarp	23 Če Turbij	23 Ne 2. vel., Jurij	23 To Željko	23 Pe Jezusovo Srce
24 To Frančišek Sal.	24 Pe Matija	24 Pe Dioniz in tov.	24 Po Fidel	24 Sr Marija Pomočn.	24 So Janez Krstnik
25 Sr Pavlova spr.	25 So Taras	25 So Ozmanjenje	25 To Marko	25 Če Vnebohod	25 Ne 12. n., Dan drž.
26 Če Timotej, Tit	26 Ne 8. n., Matilda	26 Ne 4. postna	26 Sr Pashazij	26 Pe Filip Neri	26 Po Vigilij
27 Pe Angela Mer.	27 Po Gabrijel ŽMB	27 Po Rupert	27 Če Dan upora	27 So Avgustin Cant.	27 To Ladislav
28 So Tomaž Akv.	28 To Pust	28 To Bojan	28 Pe Vital	28 Ne 7. vel., German	28 Sr Irenej
29 Ne 4. nav., Valerij		29 Sr Bertold	29 Po Katarina Sien.	29 Po Maksim Emon.	29 Če Peter, Pavel
30 Po Hijacinta		30 Če Amadej	30 Ne 3. vel., Pij V.	30 To Ferdinand	30 Pe Prvi mučenci
31 To Janez Bosko		31 Pe Modest		31 Sr Mar. obisk.	

Julij	Avgust	September	Oktober	November	December
1 So Eštera	1 To Alfonz Ligv.	1 Pe Egidij	1 Ne Rožnovenska	1 Sr Vsi sveti	1 Pe Eligij
2 Ne 13. nav., Oton	2 Sr Evzebij	2 So Kastor	2 Po Angeli varuhi	2 Če Verne duše	2 So Bibijana
3 Po Tomaž	3 Če Lidija	3 Ne Angelska	3 To Evald	3 Pe Just	3 Ne 1. adventna
4 To Urh	4 Pe Janez Vianney	4 Po Rozalija	4 Sr Frančišek As.	4 So Karel	4 Po Barbara
5 Sr Ciril in Metod	5 So Marija Snežna	5 To Lovrenc Giust.	5 Če Marcelin	5 Ne Zahvalna	5 To Saba
6 Če Bogomila	6 Ne Jezus, spremen.	6 Sr Petronij	6 Po Bruno	6 Po Lenart	6 Sr Nikolaj, šk.
7 Pe Izaija	7 Po Kajetan	7 Če Regina	7 So Marija rožnv.	7 To Engelbert	7 Če Ambrož
8 So Kilijan	8 To Dominik	8 Pe Mali Šmaren	8 Ne 27. nav., Pelag.	8 Sr Bogomir	8 Pe Brezmadežna
9 Ne 14. nav., Ver.	9 Sr Jaroslav	9 So Peter Klaver	9 Po Dioniz	9 Če Božidar	9 So Valerija
10 Po Amalija	10 Če Lovrenc, m.	10 Ne 23. nav., Otokar	10 To Hugolin	10 Pe Leon Vel.	10 Ne 2. adventna
11 To Olga	11 Pe Klara	11 Po Erna	11 Sr Emilijan	11 So Martin	11 Po Damaz
12 Sr Mohor, Fort.	12 So Inocenc XI.	12 To Gvido	12 Če Maksimilijan	12 Ne 32. nav., Jozafat	12 To Ivana Šant.
13 Če Henrik	13 Ne 19. nav., Radeg.	13 Sr Jan. Zlatoust	13 Pe Edvard, kr.	13 Po Stanislav K.	13 Sr Lucija
14 Pe Kamil	14 Po Maks. Kolbe	14 Če Pov. sv. Križa	14 So Kalist	14 To Nikolaj Tav.	14 Če Dušan
15 So Vladimir	15 To Vel. Šmaren	15 Pe Žalostna MB	15 Ne 28. nav., Terez.	15 Sr Leopold	15 Pe Kristina
16 Ne 15. n., Karm. MB	16 Sr Rok	16 So Ljudmila	16 Po Hedvika	16 Če Otmar	16 So Albina
17 Po Aleš	17 Če Hijacint	17 Ne 24. nav., Lamb.	17 To Ignacij Ant.	17 Pe Elizabeta	17 Ne 3. adventna
18 To Friderik	18 Pe Helena	18 Po Irena	18 Sr Luka	18 So Roman, m.	18 Po Gavstina
19 Sr Arsen	19 So Boleslav	19 To Januarius	19 Če Ethin	19 Ne 33. nav., Narsej	19 To Fastava
20 Če Marjeta Ant.	20 Ne 20. nav., Bern.	20 Sr Evstahij	20 Pe Vendelin	20 Po Edmund	20 Sr Evgen
21 Pe Danijel	21 Po Pij X.	21 Če Matej	21 So Uršula	21 To Darovanje DM	21 Če Peter Kan.
22 So Magdalena	22 To Marija Kraljica	22 Pe Mavricij	22 Ne Misijunska	22 Sr Cecilija	22 Pe Demetrij
23 Ne 16. nav., Brig.	23 Sr Roza iz Lime	23 So Paternij	23 Po Jan. Kapistr.	23 Če Klemen, p.	23 So Viktorija
24 Po Kristof	24 Če Jernej	24 Ne 25. nav., Gerard	24 To Feliks, šk.	24 Pe Krizogon	24 Ne 4. adventna
25 To Jakob st.	25 Pe Ludvik	25 Po Avrelja	25 Sr Krizant, Darija	25 So Katarina Al.	25 Po Božič
26 Sr Ana, Joahim	26 So Rufin	26 To Kozma, Dam.	26 Če Lucijan	26 Ne Kristus Vladar	26 To Štef., Dan sam.
27 Če Gorazd in tov.	27 Ne 21. nav., Mon.	27 Sr Vincenc Pav.	27 Pe Sabina	27 Po Virgil	27 Sr Janez Evang.
28 Pe Viktor, p.	28 Po Avgustin	28 Če Vencoslav	28 So Simon, Juda	28 To Eberhard	28 Če Nedolžni otr.
29 So Marta	29 To Mučen. Jan. Kr.	29 Pe Mihael	29 Ne Žegnanjska	29 Sr Saturnin	29 Pe David
30 Ne 17. n., Peter K.	30 Sr Feliks, muč.	30 So Hieronim	30 Po Alfonz Rodr.	30 Če Andrej	30 So Rajner
31 Po Ignacij Loj.	31 Če Rajmund Nonat		31 To Dan reformacije		31 Ne Sv. Družina

CERKVENI PRAZNIKI

1. Zapovedani prazniki so v letu 1994 poleg nedelj še:

Telovo (Rešnje telo) – 2. junija

Veliki šmaren (Marijino vnebovzetje)

– 15. avgusta

Vsi sveti – 1. novembra

Božič pade letos na nedeljo.

2. Nezapovedani prazniki:

Novo leto (božja Mati Marija) – 1. januarja

Sveti Trije kralji – 6. januarja

Svečnica – 2. februarja

Sveti Jožef – 19. marca

Gospodovo oznanjenje – 25. marca

Velikonočni ponedeljek – 4. aprila

Vnebohod – 12. maja

Sv. Peter in Pavel – 29. junija

Mali šmaren (Marijino rojstvo) – 8. septembra

Brezmadežna – 8. decembra

Sveti Štefan – 26. decembra

3. Premakljivi prazniki:

Pepelnica – 16. februarja

Velika noč – 3. aprila

Vnebohod – 12. maja

Binkošti – 22. maja

Sveta Trojica – 29. maja

Telovo (Rešnje telo) – 2. junija

Jezusovo srce – 10. junija

Marijino srce – 11. junija

Angelska nedelja – 4. septembra

Žegnanjska nedelja – 30. oktobra

Zahvalna nedelja – 6. novembra

Kristus Kralj – 20. novembra

Prva adventna nedelja – 27. novembra

Prazniki po julijanskem (pravoslavnem) koledarju:

Božič – 7. januarja

Novo leto 1994 – 14. januarja

Velika noč – 1. maja

Vnebohod – 9. junija

Binkošti – 19. junija

Prazniki po muslimanskem koledarju:

Začetek meseca posta – 1. ramadan 1414 (12. februarja)

Id-ul-Fitr – 1. šavval (14. marca)

Gorban – 10. zul-ka-da (21. aprila)

Novo leto – 1. moharram 1415 (10. junija)

DRŽAVNI PRAZNIKI

Novo leto – 1. in 2. januarja

Prešernov dan – slovenski kulturni praznik – 8. februarja

Dan upora proti okupatorju – 27. aprila

Praznik dela – 1. in 2. maja

Dan državnosti – 25. junija

Dan spomina na mrtve – 1. novembra

Dan samostojnosti 26. decembra

Dela prosti dnevi so tudi naslednji verski prazniki:

Velikonočna nedelja in **ponedeljek** – 3. in 4. aprila

Binkoštna nedelja – 22. maja

Marijino vnebovzetje – 15. avgusta

Dan reformacije – 31. oktobra

Božič – 25. decembra

Državni prazniki (dela prosti) v Avstriji, Italiji in na Madžarskem:

AVSTRUJA:

Novo leto (1. 1.)

Trije kralji (6. 1.)

Sv. Jožef (19. 3. – deželni patron Koroške, Štajerske in Tirolske)

Velikonočni ponedeljek (4. 4.)

1. maj

Vnebohod (12. 5.)

Binkoštni ponedeljek (23. 5.)

Rešnje telo (10. 6.)

Marijino vnebovzetje (15. 8.)

Sv. Rupert (24. 9. – deželni patron Salzburške)

Dan zastave (26. 10.)

Vsi sveti (1. 11.)

Sv. Martin (11. 11. – deželni patron Gradiščanske)

Brezmadežna (8. 12.)

Božič in Štefanovo (25. in 26. 12.)

ITALIJA:

Novo leto (1. 1.)

Trije kralji (6. 1.)

Velikonočni ponedeljek (4. 4.)

Državni praznik Italije (25. 4.)

1. maj

Dan republike (2. 6.)

Marijino vnebovzetje (15. 8.)

Vsi sveti (1. 11.)

Brezmadežna (8. 12.)

Božič in Štefanovo (25. in 26. 12.)

– V Trstu je dela prost dan tudi praznik mučenca sv. Justa (3. 11.).

MADŽARSKA:

Novo leto (1. 1.)

Velika noč (3. 4.)

Velikonočni ponedeljek (4. 4.)

Dan osvoboditve (4. 4.)

Praznik dela (1. 5.), **Dan ustave** (20. 8.)

1. božični dan (25. 12.)

2. božični dan (25. 12.)

VSEBINA

KOLENDAR 1994

Marko Pernhart (France Zupan) 30
Najvišje cerkvice v Sloveniji (Matjaž Puc) 31
slovenske planinske organizacije (nc) 32
Vendar vsaj enkrat na Triglavu (Alojzij Šuštar) 33
Prvič na Triglavu (Franc Puncer) 36
Planinski svet – svet duhovne svežine (Vinko Kobal) 39
Narodni park – Logarska dolina–Okrešelj (Stane Peterlin) 43
Kranjska Sibirija (Jožef Lavtižar) 46
Finžgarjev dom pri sv. Joštu (nc) 50
O ogroženosti živalskih vrst v Sloveniji (Jana Vidic) 50
Na molk obsojeni (Zorko Simčič) 55
Kresnica sveti v temi (Katarina Mahnič) 57
Na drugi, resnični breg (Mira Dobravec) 60
V iskanju domovine (Vinko Ošlak) 61
Ljubezen pa samo v ilegali (Mira Dobravec) 66
Mladina in volja do preživetja (Milan Knež) 68
Ta krščanski etos (Vekoslav Grmič) 72
Slovenski verski muzej (Matjaž Puc) 73
Krščanske ločine (Stanko Janežič) 75
Sekte in nova duhovna gibanja (Vinko Škafar) 76
Svetopisemska družba v Sloveniji (Tone Metelko) 82
Oživiljena škofijska klasična gimnazija (J. Mlakar) 84
Samostojna Slovaška (Avgusta Smolej) 88
O zastopanju (Drago Felician) 91
Kitajski shar pei (Klemen Vidic) 93
Alojz Rebul, sedemdeset let (Matjaž Kmecl) 94
Prelat dr. Maksimilijan Jezernik (nc) 97
Ivan Merlak (nc) 98
Alojz Uran – pomožni lj. škof (Jože Pacek) 99
800–letnica župnije Bovec (Stanko Sivec) 101
400 po zmagi pri Sisku (nc) 105
Orlando di Lasso (Edo Škulj) 106
Anton Breznik – gospodarski pratikar (J. Pavlič) 108
Urban Jarnik (Pavle Zablatnik) 110
150–let od Kopitarjeve smrti (Jože Toporišič) 112
Velik pesnik vrednote (Alojz Rebul) 115
Josip Jurčič (Andrija Lah) 117
Golida (Josip Jurčič) 117
Jurij Kozjak (Uvod in prevod v lat.) 119
Po sledih Janeza Puha (Anton Trstenjak) 120
Ob 60–letnici Duhovnega življenja (Irene Mistlej) 124
Msgr. Albin Kjuder (Franc Kralj) 125
Albin Kjuder in tomajska knjižnica (P. Škabar) 128

Pozabljeni rodoljub iz Slovenskih goric (I. Zemljčič) 133
Jožef Lavtižar (Franci Petrič) 134
Ivo Bric (Marija Kacin) 135
Pred 50 leti je gorela NUK v Lj. (Miloš Rybar) 139
Finžgar in Mohorjeva družba (Marijan Breclj) 141
Ivan Andoljšek (Tatjana Hojan) 146
Stane Suhadolnik (nc) 147
Dušan Pleničar (nc) 148
Dr. Tone Pretnar (nc) 149
Ladislav Lenček (nc) 149
Cene Kranjc (nc) 150
Dr. Jurij Savelli (nc) 151
Dr. Vinko Brumen (nc) 151
Ljubka Šorli–Bratuž (nc) 152
Dr. Pavel Zablatnik (nc) 153
Nikolaj Jeločnik (J. M.) 154
Jožetu Felicijanu v slovo (prof. Edi Gobec) 155
V kleti (Ivan Žigart) 157
Božični večer (France Lepičnik) 157
Postali smo stari (Erna Meško) 160
Izposojena puška (Franc Cvenkel) 161
Solze in kri (Stanislav Koštric) 165
Zvezde betlehemske (Ivan Žigart) 166
Ajdovska deklica (Berta Golob) 167
Ljudje iz minulih dni (Ivanka Korošec) 168
Dve stoletji kmetijskega tiska (nc) 170
Spominska plošča Gradniku in Zorutu (nc) 171
Na Kurešček spet prihajajo romarji (nc) 171
Božični okraski (Jelka Godec–Schmidt) 172
Mohorjeva družba v Celju 1992/93 (H. Žveglič) 174
Goriška Mohorjeva v zadnjem letu (Oskar Simčič) 175
Celovška Mohorjeva družba v zadnjem letu (Anton Koren) 177
25–letnica Consortium musicum (nc) 179
Odkrit doprni kip nadškofa Vovka (nc) 180
Prenovljeni rimski misal (nc) 180
Teološka fakulteta spet del univerze (nc) 180
Samostojna slov. škof. konf. (nc) 181
Vodnikovo leto koprivniških župljanov (nc) 181
Seznam naročnikov 182
Kolednik 187
Napoved redne zbirke 1994 (Rdeča in rumena) 188–189
Mohorjeva ponuja 190–193
Slikar p. Gabrijel Humek (Marijan Tršar) 194
1994 – astronomski podatki 196
1995 – koledarček 198
Državni in cerkveni prazniki 199

MOHORJEV KOLENDAR 1994, Izdala in založila Mohorjeva družba v Celju v redni knjižni zbirki 1993. Z uredniškim odborom uredil Matija Remše. Lektorirala in korigirala Mojca Seliškar. Barvne ilustracije Ferdinand Lah, Marjan Paternoster, France Erklavec in drugi. Opremil Marjan Paternoster. Za založbo p. Hieronim Žveglič. Tiskali v Delo Tiskarna, Ljubljana – jeseni 1993.

Po mnenju Ministrstva za kulturo RS št. 415–77/93 mb šteje ta knjiga med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.